GRIGORE IONESCU

ARHITECTURA POPULARĂ ROMÎNEASCĂ

EDITURA TEHNICĂ
1957

« Te-am ridicat pe-o coastă cu izvoare
Şi-mprejmuindu-ţi liniştea cu aştri,
Te las albind prin pomi din depărtare,
Cuib fermecat, ca de cocori albaştri.»

TUDOR ARGHEZI
Inscripţie pe o casă de ţară

FRAGMENT — AZI DISPĂRUT ŞI ACESTA — DIN CASA LUI ION TOMA DIN SATUL FLOREŞTI
ÎN REGIUNEA PLOEŞTI

INTRODUCERE

Operele arhitecturii populare — de la casă şi biserică pînă la cele mai mărunte construcţii trebuincioase gospodăriei şi vieţii ţărăneşti — la fel ca şi mobilierul şi toate obiectele de artă legate de locuinţă şi de port, au fost făurite din materiale fragile şi pieritoare: lemn, pămînt, cărămidă, stuf, pînză etc., avînd astfel, prin forţa lucrurilor, o durată relativ scurtă. Foarte puţine biserici de lemn şi încă şi mai puţine case de locuit din cele care ni s-au păstrat au o vechime mai mare de 200 de ani.

S-ar putea deci pune întrebarea dacă, dată fiind durata atît de limitată a construcţiilor şi a obiectelor, putem vorbi de o continuitate, de o artă populară naţională, care şi-a păstrat de-a lungul veacurilor trăsăturile ei caracteristice, tradiţionale.

Durate din materiale fragile şi pieritoare, capabile deci să servească la adăpostirea şi uzul numai al cîtorva generaţii, operele artei populare se refac. Gîndite şi executate de un număr nesfîrşit de generaţii, refacerile acestea repetate au fost de fapt, în bună parte, restaurări: casa şi biserica nouă nu se pot închipui străine de modelele care le-au precedat. Înrudirea dintre bogatul şi variatul repertoriu de forme constructive şi de elemente decorative, precum şi asemănarea adesea izbitoare dintre operele de artă mai vechi, care ni s-au păstrat din veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea şi cele mai noi, din veacul al XIX-lea, de aceleaşi categorii şi tipuri, ne mărturisesc nu numai această permanentă legătură cu trecutul, dar şi o păstrare a caracterelor autohtone. Născută odată cu poporul pe care-l caracterizează, arta populară romînească are totuşi la bază elemente ale căror origini pot fi urmărite pe temeiul materialului arheologic cunoscut, pînă în vremea Dacilor şi mai departe chiar, pînă în epoca pietrei lustruite. În această privinţă, referindu-ne deocamdată numai la domeniul arhitecturii, un exemplu elocvent ne este furnizat de casa dacă — aşa cum este ea înfăţişată în cîteva basoreliefuri pe columna lui Traian de la Roma (fig. 1). Casa aceasta aminteşte în primul rînd (pe cît ne putem da seama din deducţiile arheologilor) tipul locuinţei neolitice, din care au fost descoperite resturi importante mai cu seamă în săpăturile făcute recent pe Holmul de la Hăbăşeşti în regiunea Iaşi [1]. În al doilea rînd, în ce priveşte forma, materialele şi procedeele de con-

[1] Cf. *Hăbăşeşti, Monografie arheologică*, Edit. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1954.

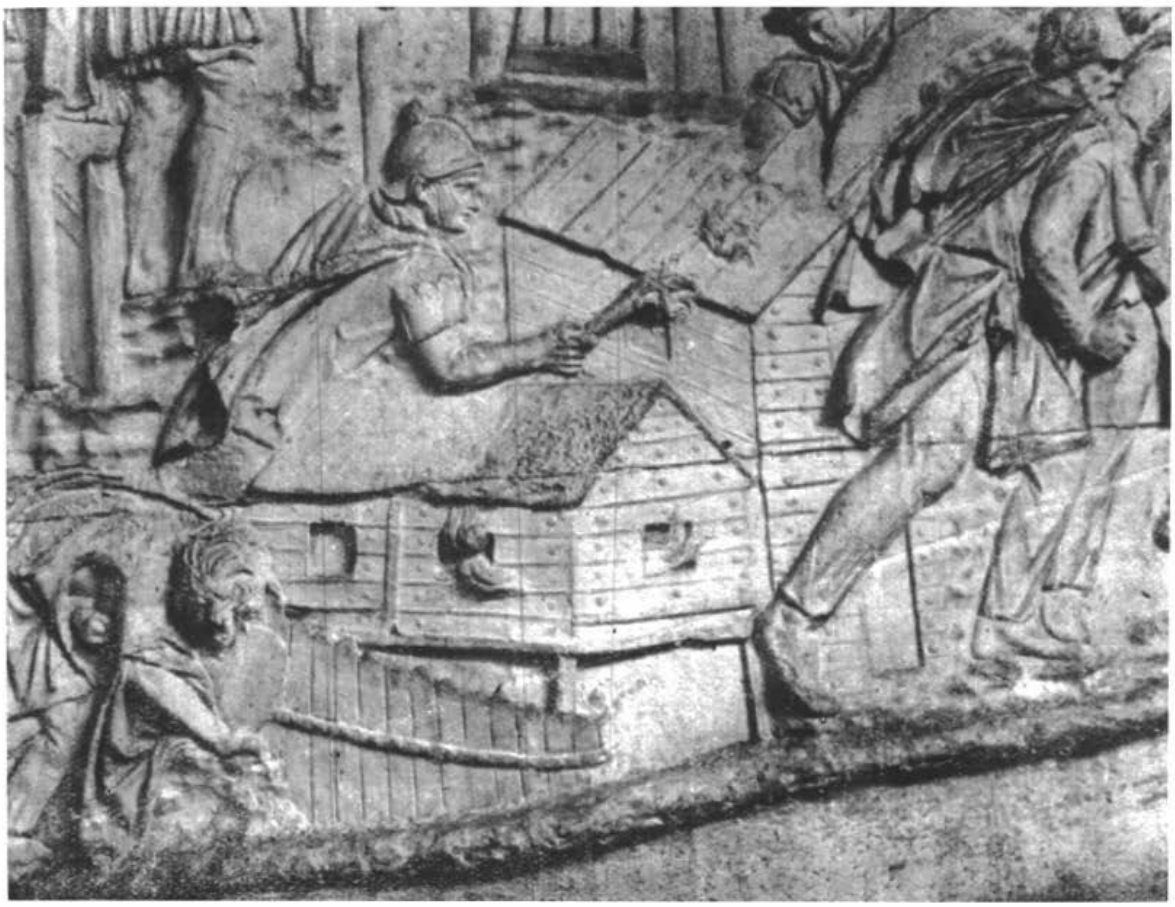

1. Casă dacă, reprezentată în basorelief pe Columna lui Traian de la Roma

strucție, ea este foarte asemănătoare cu unele colibe care s-au perpetuat în regiunile muntoase ale țării pînă în ziua de azi.

Dar, așa cum n-a putut rămîne fără să aibă legături cu trecutul, arta populară, ca și arta meșterilor instruiți de altfel, nu s-a născut și nu și-a înnoit și îmbogățit repertoriul ei de forme și decorații în mod independent față de tot ce s-a făcut în acest domeniu în ținuturile și, mai departe, chiar în țările vecine.

Faptele culturale ale poporului, concretizate în atîtea mărturii — construcții de tot felul, profane sau religioase, obiecte casnice, țesături, port etc. — ne arată că există o unitate de concepții, o înrudire vădită între tot ce s-a realizat în trecut pe întregul teritoriu al țării. Unitatea aceasta de caracter și de stil în ansamblu, constituie trăsătura fundamentală, particularitatea națională a artei noastre populare. Dar alături de această particularitate, care este a artei întregului teritoriu românesc, fiecare mare regiune a țării, Transilvania, Oltenia, Muntenia, Moldova, își are arta ei și, mai departe, în interiorul acestor regiuni mari, fiecare împărțire geografică naturală, limitată de munți, de dealuri sau de ape, fiecare vale, își are particularitățile ei specifice.

În cadrul studiului de față, care are drept scop să contribuie la lămurirea unor probleme legate de frumusețea și de aspectele variate ale arhitecturii populare românești, am ținut seama de toate aceste date. Înfățișînd prin relevee, desene și fotografii, cîteva din cele mai originale și mai reprezentative tipuri de sate și clădiri culese din toată țara, am evitat o grupare riguroasă a materialului pe regiuni—metodă de altfel nerecomandabilă pentru o lucrare de sinteză și de mică întindere ca aceasta. Am căutat însă, printr-o expunere făcută pe cît ne-a fost posibil scurtă și cuprinzătoare, să punem în evidență, pe lîngă trăsăturile caracteristice fiecărui tip în parte, și particularitățile lui regionale, subliniind totodată, unde a fost cazul, atît legăturile, cît și schimburile de influențe și de experiențe intervenite în decursul timpurilor între regiuni, genuri de clădiri și meșteri.

Pentru o înțelegere cît mai deplină a expresiilor plastice, a suprafețelor și volumelor construite și a diferitelor elemente constructive și decorative, releveele și desenele ortogonale privind părți sau întreguri asemănătoare sînt prezentate la aceeași scară și în același fel de grafică. În sfîrșit, documentarea grafică este completată cu un număr de fotografii alese cu scopul de a pune în evidență prin ele însile atît volumele și formele armonioase ale monumentelor, cît și modul lor de adaptare la teren și de încadrare în peisajul înconjurător.

AŞEZĂRILE SĂTEŞTI

Din vremurile îndepărtate ale istoriei şi pînă către jumătatea veacului al XIX-lea, cînd încep să se înmulţească în mod simţitor centrele urbane, romînii, ca şi strămoşii lor, îndeletnicindu-se îndeosebi cu păstoritul şi agricultura, au dus o viaţă precumpănitor ţărănească. Forma principală de aşezare pentru vieţuirea laolaltă a romînilor a fost deci, din cele mai vechi timpuri pînă azi, satul [1].

Expresie fidelă a condiţiilor vieţii materiale a locuitorilor lui, satul romînesc arată dintru început una din cele două ocupaţii principale ale ţăranului: creşterea vitelor şi agricultura [2]. În linii mari, putem deci distinge două categorii de sate: unele cu caracter dominant pastoral, altele agricole.

Fizionomia aşezărilor săteşti a fost determinată în primul rînd de factorul economic. Pe lîngă aceasta însă, factorul geografic a jucat şi el un rol destul de important în precizarea caracterului fiecărui sat. Anume forme de teren — munţii, dealurile, platformele, poienile, văile strîmte sau largi, rîurile etc. — precum şi clima, au impus nu numai o anume orînduire în ce priveşte forma aşezărilor, dar chiar şi anume ocupaţii locuitorilor. Astfel, în regiunile de munte s-a dezvoltat satul cu case răzleţe şi cu caracter pronunţat, dacă nu chiar exclusiv, pastoral; în regiunile deluroase şi de-a lungul văilor largi s-a înjghebat satul cu case înşiruite, cu caracter pe jumătate pastoral, pe jumătate agricol, iar în regiunile de cîmpie, precum şi în unele poieni înguste sau în funduri strîmte de văi s-a dezvoltat satul cu case şi gospodării adunate, cu caracter aproape exclusiv agricol.

În sfîrşit, o anume îngrămădire a gospodăriilor şi a caselor a fost determinată şi de creşterea şi de gradul de desime a populaţiei.

Sub impulsul acestor trei factori principali: economic, geografic şi demografic, teritoriul ţării noastre a fost împînzit în decursul veacurilor cu trei tipuri esenţiale de aşezări rurale: satul împrăştiat, satul răsfirat şi satul adunat. Alături de aceste tipuri,

---

[1] Statistica din 1930 arăta în Romînia 14 163 de sate faţă de 175 centre urbane, locuitorii satelor reprezentînd 81 % din totalul populaţiei ţării.

[2] Aceste două ocupaţii străvechi sînt ilustrate şi de unele documente arheologice, cum este de pildă monumentul funerar al unui cetăţean, fost primar al oraşului Capidava pe vremea împăratului Hadrian, monument pe una din feţele căruia este înfăţişat un păstor cu plete şi sarică lungă pînă-n pămînt, iar pe cealaltă faţă un ţăran arîndu-şi ogorul cu un plug tras de doi boi.

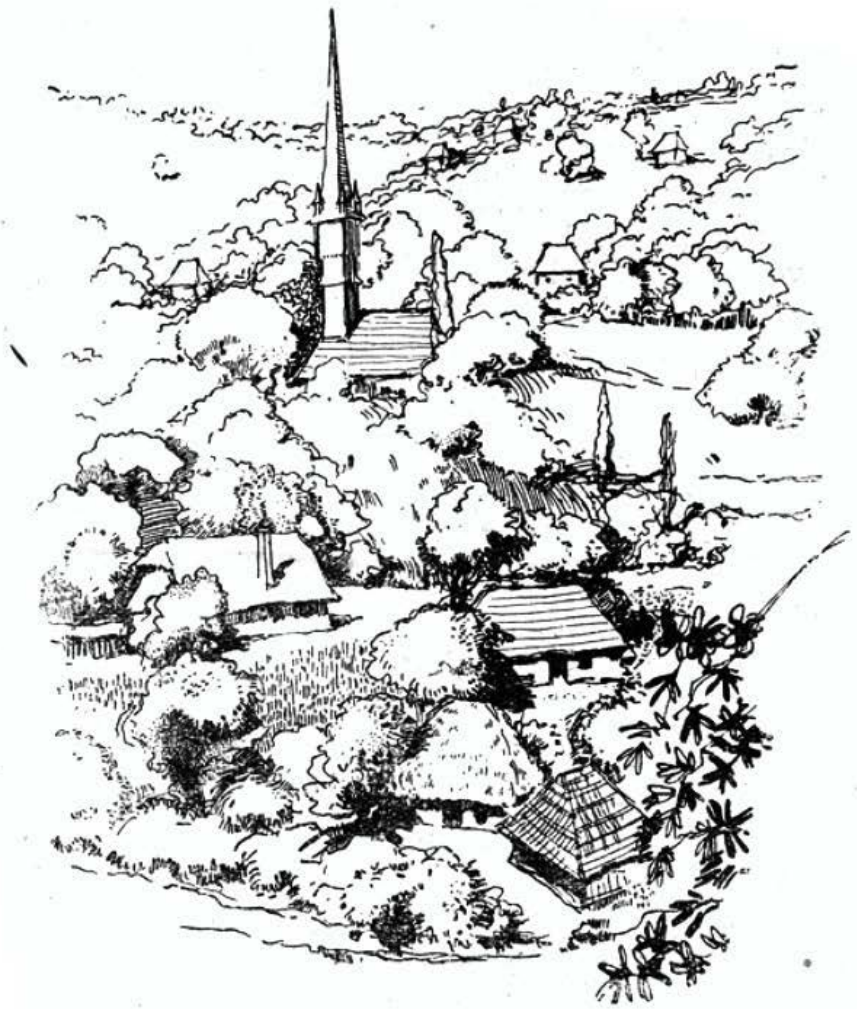

2. Satul de tip împrăștiat Șurdești-Făurești, în regiunea Baia-Mare

pe care vom încerca mai departe să le caracterizăm, mai putem adăuga unele variante, ținînd de una sau de alta din cele două din urmă categorii: satul de vale, satul de drum și satul geometric.

*

Satul de tip împrăștiat, caracteristic regiunilor muntoase, are gospodăriile izolate, semănate la depărtări mari unele de altele, fiecare familie cu gospodăria ei, avînd în proprietate o întindere apreciabilă de pămînt în jur. Satul nu are uliță. Drumuri întîmplătoare și poteci particulare leagă casele între ele și pe acestea

cu calea publică cea mai apropiată. Locuitorii se ocupă cu creşterea vitelor şi cultivarea fînului. În cadrul gospodăriei personale însă, pe porţiunile mai puţin accidentate şi mai însorite din întinderea de pămînt ce aparţine fiecăruia, ţăranul practică şi o agricultură rudimentară.

Satul de tip împrăştiat Şurdeşti, din regiunea Baia Mare (fig. 2), ne înfăţişează unul din exemplele cele mai frumoase de astfel de aşezare. El se întinde pe o colină cu uşoare unduiri, prinsă în triunghiul făcut de şoseaua pietruită Baia-Sprie — Cavnic cu alte două drumuri, care, desprinse din aceasta, se unesc şi coboară spre valea Lăpuşului, legînd între ele cîteva sate de aceeaşi structură.

Gospodăriile sînt răzleţite în mijlocul unei vegetaţii îmbelşugate. Acoperişurile înalte de paie sau de şiţă ale caselor răsar ici-colea din tufişurile înverzite, integrîndu-se pînă la confundare în pitorescul peisaj înconjurător. În mijloc, profilîndu-şi cu semeţie silueta cenuşie pe verdele mereu proaspăt al colinei, doar biserica se înalţă dominant, înfigîndu-şi turnul în nori.

Tipul acesta de aşezare rurală, care are o origine străveche, se mai găseşte la noi pe suprafeţe întinse, numai în munţii Apuseni, între văile Crişului Repede şi Mureşului şi în părţile dinspre miazănoapte-răsărit ale Transilvaniei. În restul ţării, sate de tipul acesta se întîlnesc rar, în cîteva insule restrînse: în bazinul de sus al Bicazului, în bazinul superior al Trotuşului, pe o fîşie îngustă, dar lungă, de teren în bordura septentrională a Carpaţilor, de o parte şi de alta a Oltului şi în partea de miazăzi-răsărit a Banatului [1].

*

Satul de tip răsfirat este caracteristic ţinuturilor deluroase şi constituie forma cea mai răspîndită şi cea mai obişnuită de aşezare rurală românească. Planul unui astfel de sat ne înfăţişează o reţea de uliţi lungi, de traseu neregulat. Casele sînt aşezate mai totdeauna la drum, formînd grupuri ca nişte cătune, pe alocuri depărtate unele de altele. Pămîntul care aparţine fiecărei gospodării este divizat: o parte se găseşte în jurul casei, formînd curtea gospodăriei şi grădina, cu o mică porţiune rezervată culturii legumelor; o altă parte, teren de cultură agricolă şi fîneaţă, se află în afara satului.

Exemplul înfăţişat în figura 3, satul Răpciuni, pune în evidenţă în mod elocvent calităţile particulare ale unei astfel de aşezări. Pitorescul peisajului înconjurător, cu care opera omului se armonizează şi se întregeşte, îşi păstrează destul de bine specificul lui natural. Grupurile compacte de clădiri, ca nişte cubuşoare albe, încoronate de învelitori cenuşii, înalte şi străjuite de arbori cu coroane bogate, dau un caracter deosebit aşezării. Natura, sub forma ei sălbatecă, nu mai domină însă aci decît ca mediu înconjurător, care învăluie satul.

Satul răsfirat are o variantă care s-ar putea numi, fiindcă are casele dispuse în lungul văii unui rîu, sau pe o zănoagă, sat de vale. Uliţa sa principală, adesea unică,

---

[1] Cf. Vintilă Mihăilescu, *Une Carte de l'habitat rural en Roumanie*, Bucarest, 1935, extras din Buletinul S.R.R. de Geografie, LIII, 1934.

3. Satul de tip răsfirat Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău

și gospodăriile răsfirate de-a lungul ei urmăresc de aproape traseul văii sau cursul capricios al rîului, ale cărui maluri, plantate, sînt adesea legate din loc în loc cu podețe și punți.

Iată unul — Căciulata, înfățișat în figura 4 — cu case ceva mai pretențioase, ridicate în vremea din urmă, situat în lungul încîntătoarei și sălbaticei văi a Oltului, între Călimănești și mănăstirea Cozia.

*

Satul adunat, formă evoluată în comparație cu satul de tip răsfirat, este o așezare în general de caracter agricol, caracteristică ținuturilor de cîmpie, dar care se găsește tot atît de bine și în regiunile deluroase sau chiar muntoase ale țării. Satul acesta ne înfățișează o aglomerație compactă și bine delimitată de gospodării, cu casele dispuse de-a lungul unei rețele de uliți cu trasee adesea foarte neregulate. Exemplu, în figura 5, satul Meria, în regiunea Hunedoara.

Forma aceasta de așezare, destul de veche în țara noastră, are la bază două concepții arhitectonice cu totul diferite: una de origine romînească, alta caracteristică minorităților naționale de viță germanică. Mai întîi, pentru romîni, forma aceasta

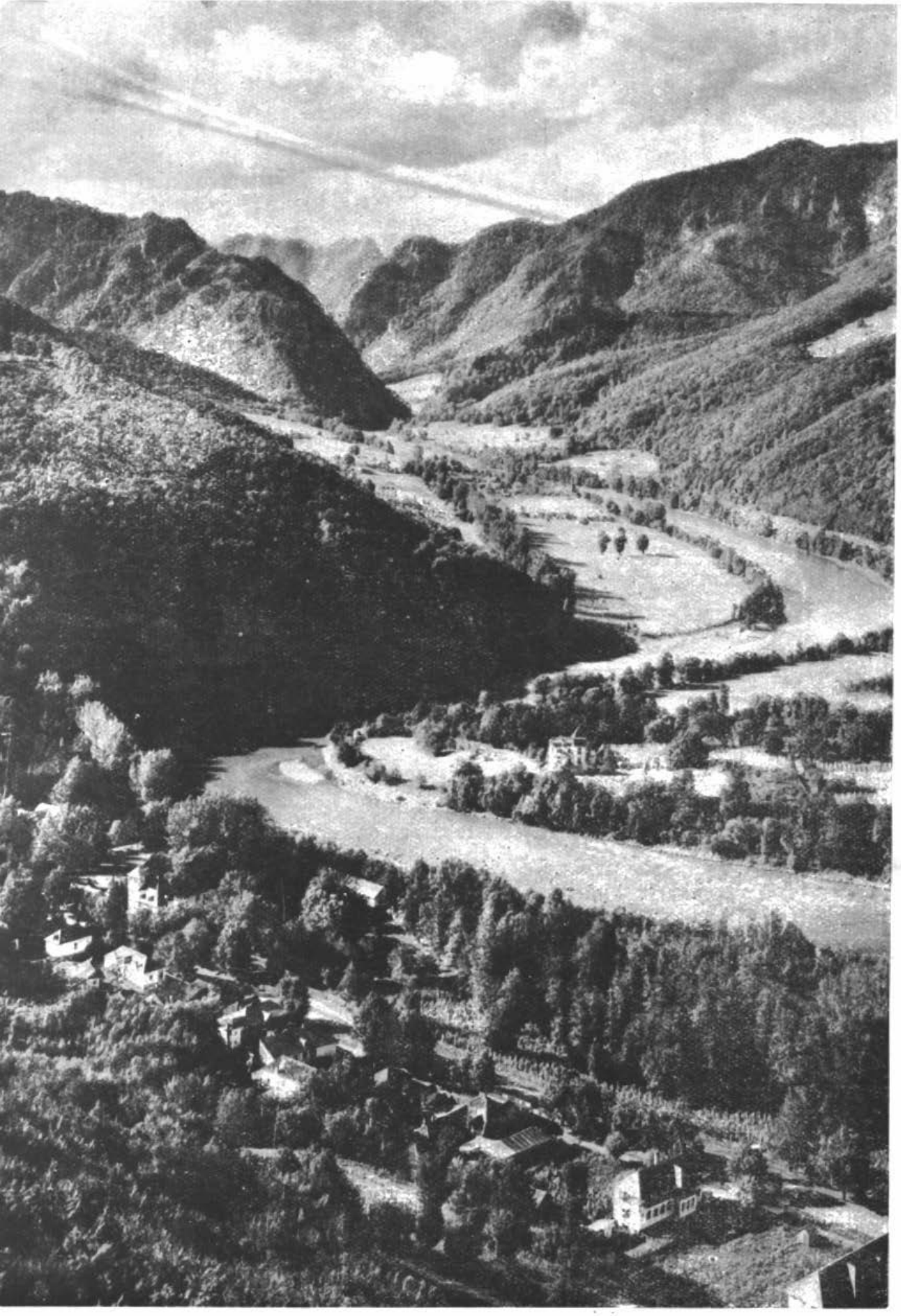

4. Sat răsfirat pe defileul Oltului, între Călimănești și mănăstirea Cozia

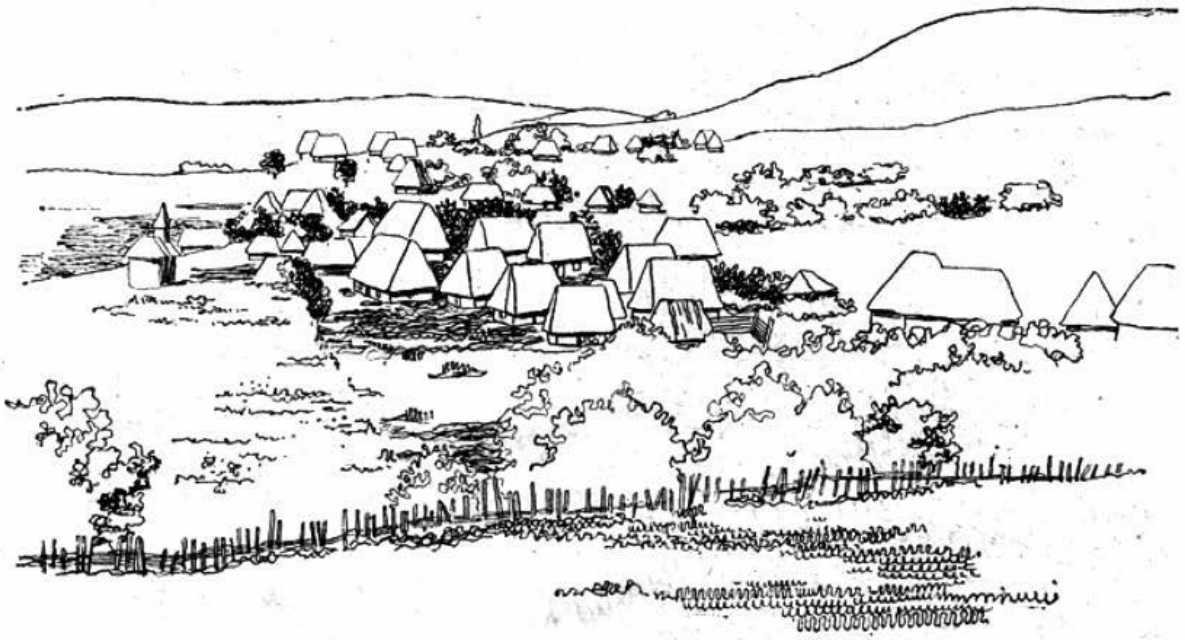

5. Satul de tip adunat Meria, în regiunea Hunedoara

de aşezare a fost mai totdeauna rezultatul unor condiţii restrictive: întinderea limitată a terenului afectat aşezării. În cîmpie, limitarea s-a datorat opreliştei impusă de proprietarii moşiilor (mănăstiri sau boieri), care au tins totdeauna să-şi păstreze cît mai mult pămînt pentru cultură. În regiunile deluroase sau muntoase — cum este cazul în părţile dinspre sud-est ale Transilvaniei, unde se găsesc multe sate de acest fel [1] — aglomerarea gospodăriilor şi a caselor în cadrul acestora, a fost o consecinţă a nevoii de adaptare la terenul disponibil, propice aşezării: poieni înguste între dealuri sau funduri aproape circulare de văi, în care satele au fost clădite ca nişte cuiburi. Dar cu toate aceste condiţii restrictive, satul romînesc adunat — cum este de pildă cel înfăţişat în figura 6 — prezintă multe din particularităţile tipului răsfirat, tradiţional: dispoziţia neregulată a gospodăriilor, uliţi sinuoase, curţi şi grădini destul de spaţioase în jurul caselor şi arbori; ne înfăţişează adică toate acele trăsături particulare, care pun în evidenţă simţul deosebit şi aplecarea firească a ţăranului romîn pentru înfrumuseţarea vieţii, chiar cînd aceasta era îngrădită de nevoi aprige sau învăluită în mizerie. De aci decurge şi caracterul specific, preţios, al satului romînesc, de orice categorie ar fi el, anume: aşezarea lui în mijlocul naturii, adaptarea la teren şi legătura lui organică cu peisajul înconjurător. De aci decurge de asemenea şi acea neorînduială atrăgătoare a aşezării, în care simţi « prezenţa unei imaginaţii

[1] Cf. Romulus Vuia, *Le village roumain de Transylvanie et du Banat*, Bucarest, 1937, pag. 12—14 şi Vintilă Mihăilescu, *op. cit.*, p. 4.

6. Uliţă din satul de tip adunat Leleşti, în regiunea Craiova

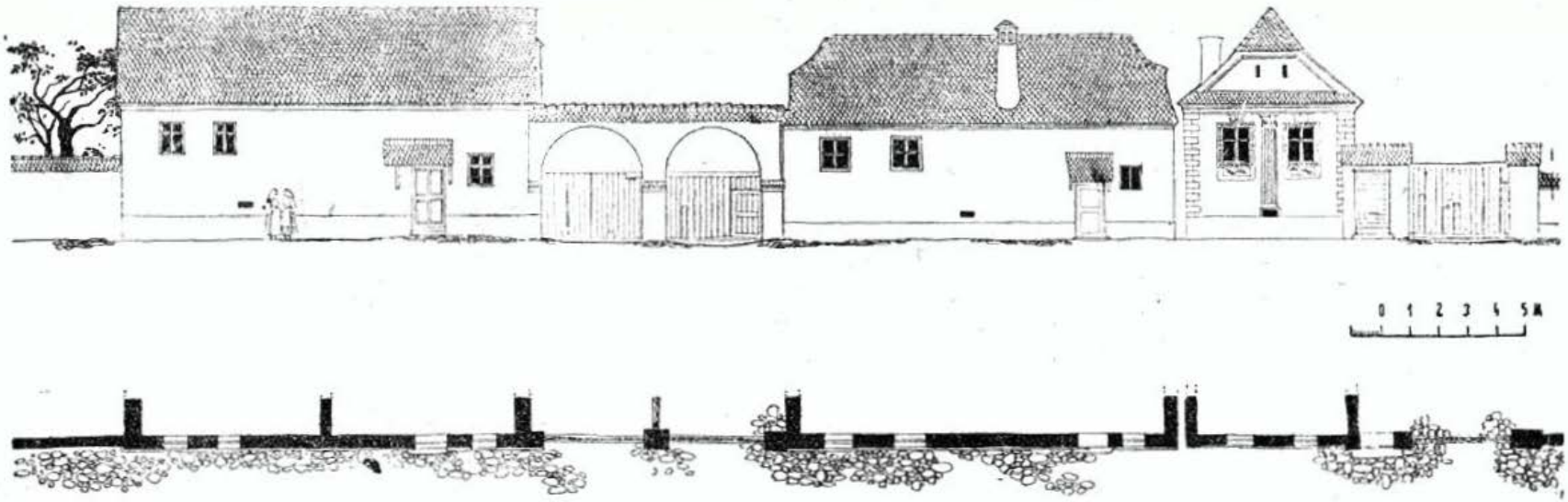

7. Fragment de uliţă din satul de tip adunat Hărman, în regiunea Stalin

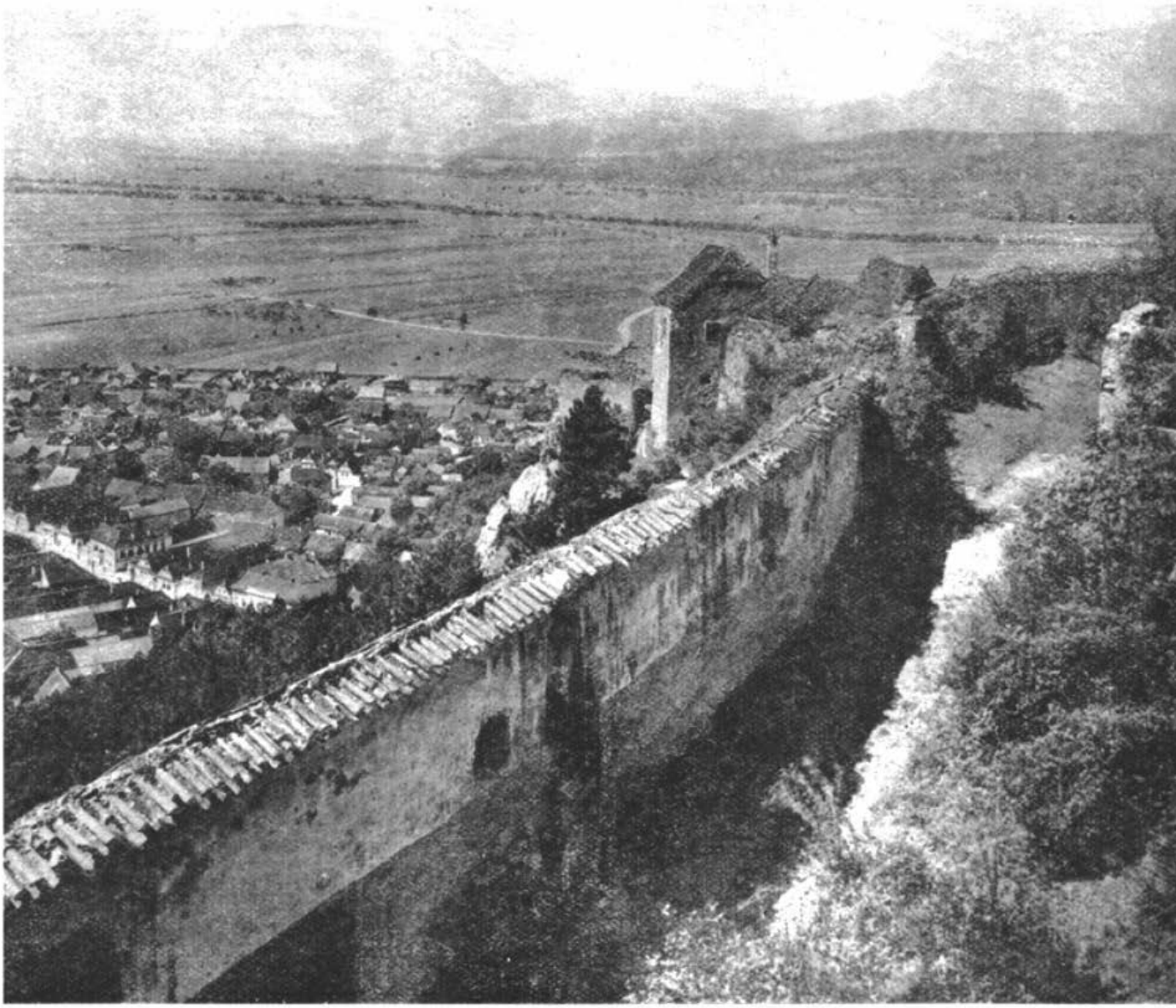

8. Satul de tip adunat Rişnov, în regiunea Stalin

umane, care prelungeşte natura pînă dincolo de ea, pînă în zone de miracol şi de poveste» [1].

Cu totul alta este înfăţişarea satului adunat, creaţie a coloniştilor saşi din Transilvania. În acest tip de aşezare, adînc chibzuită, gospodăriile au un aspect mult mai ordonat. Terenul este folosit cu parcimonie, curţile sînt mici şi pavate, iar casele aşezate toate în linie — aşa cum se vede în figura 7, în care arătăm o porţiune de uliţă

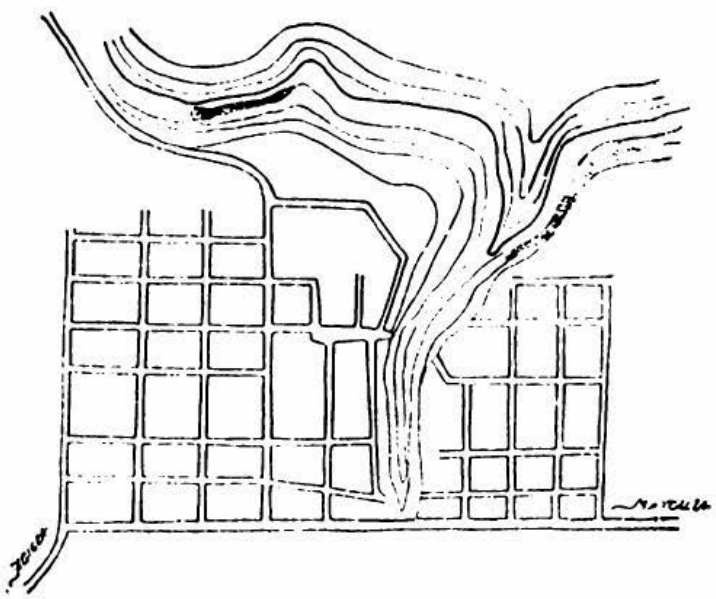

9. Schema stradală a satului de tip geometric Limanul-Mangalia, în regiunea Constanţa

din satul Hărman, în regiunea Stalin — sînt legate între ele cu porţi înalte de zid, formînd un front unic, masiv, către uliţă. Natura, cu peisajele ei încîntătoare, se regăseşte aci numai dincolo de satul compact, perfect conturat, care pare adus de aiurea şi aşezat pe meleagurile româneşti.

Un exemplu grăitor de astfel de aşezare, pitorească desigur, în felul ei, dar care urmăreşte, înainte de toate, împlinirea unor necesităţi economice şi practice, este satul Rîşnov, înfăţişat în figura 8.

Un caracter asemănător, deosebit de concepţia autohtonă, au şi unele sate compacte de drum — creaţii, la origine, tot ale coloniştilor saşi [2] — cît şi toate aşe-

[1] Lucian Blaga, *Trilogia Culturii*, Bucureşti, 1944, p. 254.

[2] Cf. Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 23.

zările croite şi dezvoltate pe baza unui plan prestabilit, geometric, cum sînt satele mai noi, întemeiate mai ales în veacul al XIX-lea în vederea colonizărilor, în partea de apus a Transilvaniei, în cîmpia Dunării şi în Dobrogea.

Superioare aşezărilor crescute în mod natural, în ce priveşte claritatea planului, prin uşurinţa circulaţiei şi ordinea lor interioară, satele de tip geometric sînt croite fie după un traseu circular (exemplu satul Charlottenburg, în regiunea Timişoara), fie după forma unui dreptunghi, aşa cum se vede în figura 9, în care este înfăţişat, schematic, planul satului Limanul-Mangalia, în regiunea Constanţa.

LOCUINȚA ȘI ANEXELE EI

Forma cea mai veche de locuință clădită pe teritoriul Romîniei este bordeiul. Din exemplarele care se mai păstrează și se folosesc încă și azi, în special în Dobrogea, unele comportă o singură încăpere de locuit precedată de o tindă prevăzută cu plită de gătit și cuptor de pîine. Altele cuprind trei încăperi, intrarea făcîndu-se pe latura lungă prin încăperea din mijloc, care este tindă și bucătărie totodată. Față de modelele străvechi de același gen, locuința aceasta săpată în pămînt, rudimentară și mizeră, nu prezintă nici un progres vădit. Viața se duce aci în condiții primitive și adesea neigienice. Există însă în cîmpia Dunării, în partea de miazăzi a Olteniei, unele bordeie, numite de localnici «case în pămînt», care nu denotă numaidecît sărăcie sau un mod de viață primitiv. Unele au chiar un plan foarte dezvoltat, cuprinzînd patru pînă la cinci încăperi dispuse în forma unui T sau a unei cruci cu brațele egale. Brațul cu intrarea adăpostește *tinda*, numită și *girlici*; cel opus acestuia, cînd există, este o cămară de păstrat provizii, numită *chițiboaică*; celelalte două brațe cuprind camerele de dormit.

Un exemplu tipic de astfel de «casă în pămînt» este bordeiul din satul Castranova (fig. 10), adus de acolo și montat în Muzeul satului din București. Construcția, băgată în pămînt pînă la învelitoare, cuprinde patru încăperi dispuse în plan după forma unui T. Pereții despărțitori sînt construcții din paiantă și tencuială; cei mărginași, de pămînt, sînt căptușiți cu blăni groase de lemn așezate vertical, una lîngă alta. Alte blăni asemănătoare, sprijinite la mijloc pe o coamă puternică, formează cele două ape ale acoperișului care, în exterior, este protejat de un strat gros de pămînt bătut. Sînt de remarcat dimensiunile largi, primitoare, ale încăperilor, mai cu seamă ale camerei centrale, care are într-un colț o frumoasă vatră cu corlan (fig. 11). În exterior, nota particulară a arhitecturii întregului edificiu este dată de motivul intrării, tratat ca un fronton, cu colțurile acuzate de ieșitura aproape agresivă a grinzilor de lemn, tăiate sub forma unor capete de cai stilizate, ornamente de veche semnificație magică.

Forma evoluată de locuință, cea folosită în mod aproape exclusiv de țăranul romîn, este însă casa construită la suprafața solului.

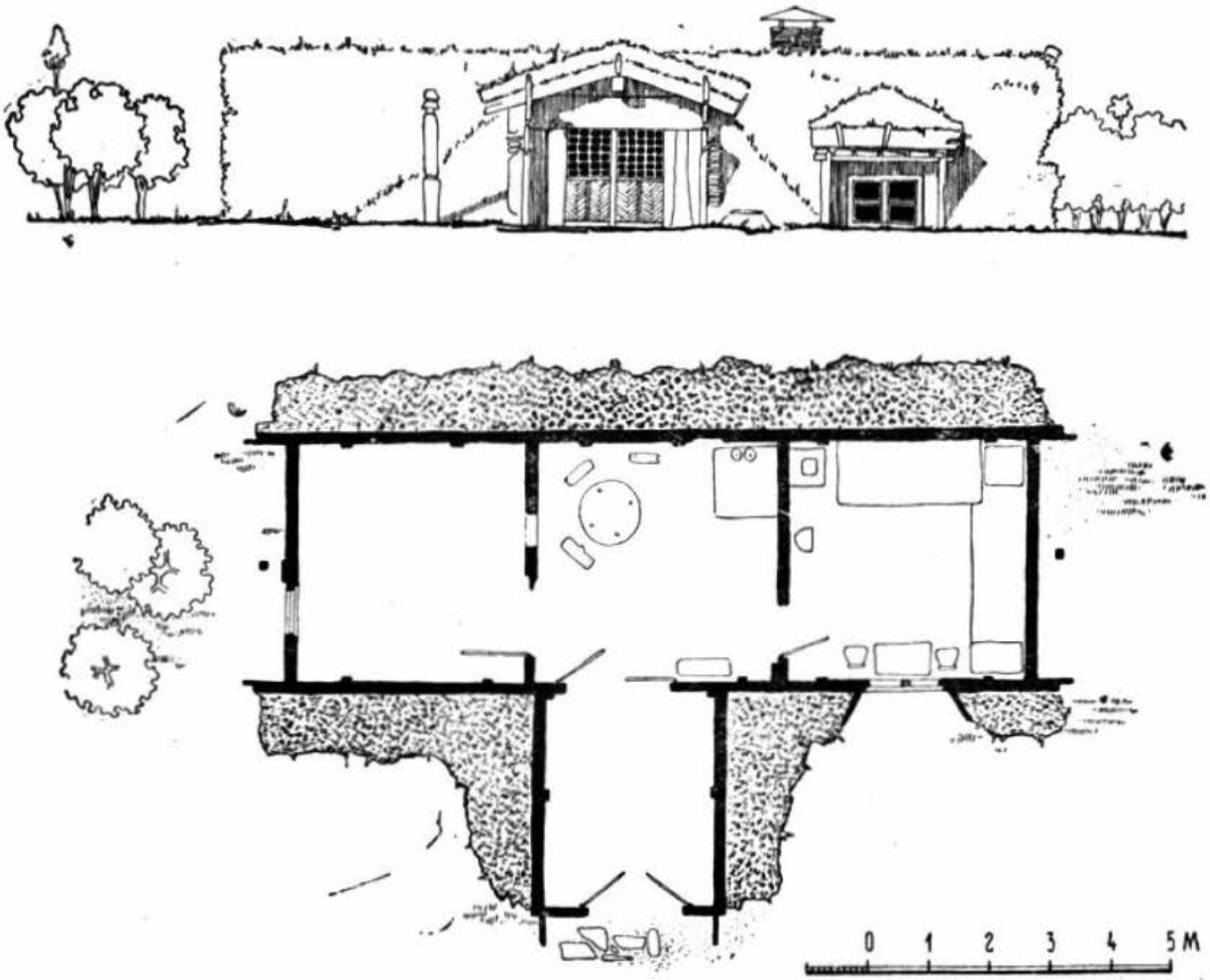

10. Bordeiul din satul Castranova, în regiunea Craiova — azi în Muzeul Satului din București. Fațada principală și planul

11. Camera de zi cu vatră și corlan a bordeiului din satul Castranova, în regiunea Craiova — azi în Muzeul Satului din București

Adaptată la teren, la condițiile mediului geografic (climă, materiale de construcții) și la modul de viață al țăranului, locuința populară prezintă în hotarul fiecărei împărțiri geografice naturale, mărginită de dealuri, văi și ape, numeroase înfățișări și tipuri cu caractere specifice, adesea foarte bine marcate. Dar în afara acestor diferențieri (asupra cărora vom avea ocazia să revenim de nenumărate ori în cursul expunerii noastre), ca dispoziție generală de plan și volum, casele tuturor regiunilor se înscriu într-o formă unitară, regulată, care este aceea a unei prizme drepte, sau cel mult a două asemenea prizme juxtapuse, de secțiune deptunghiulară.

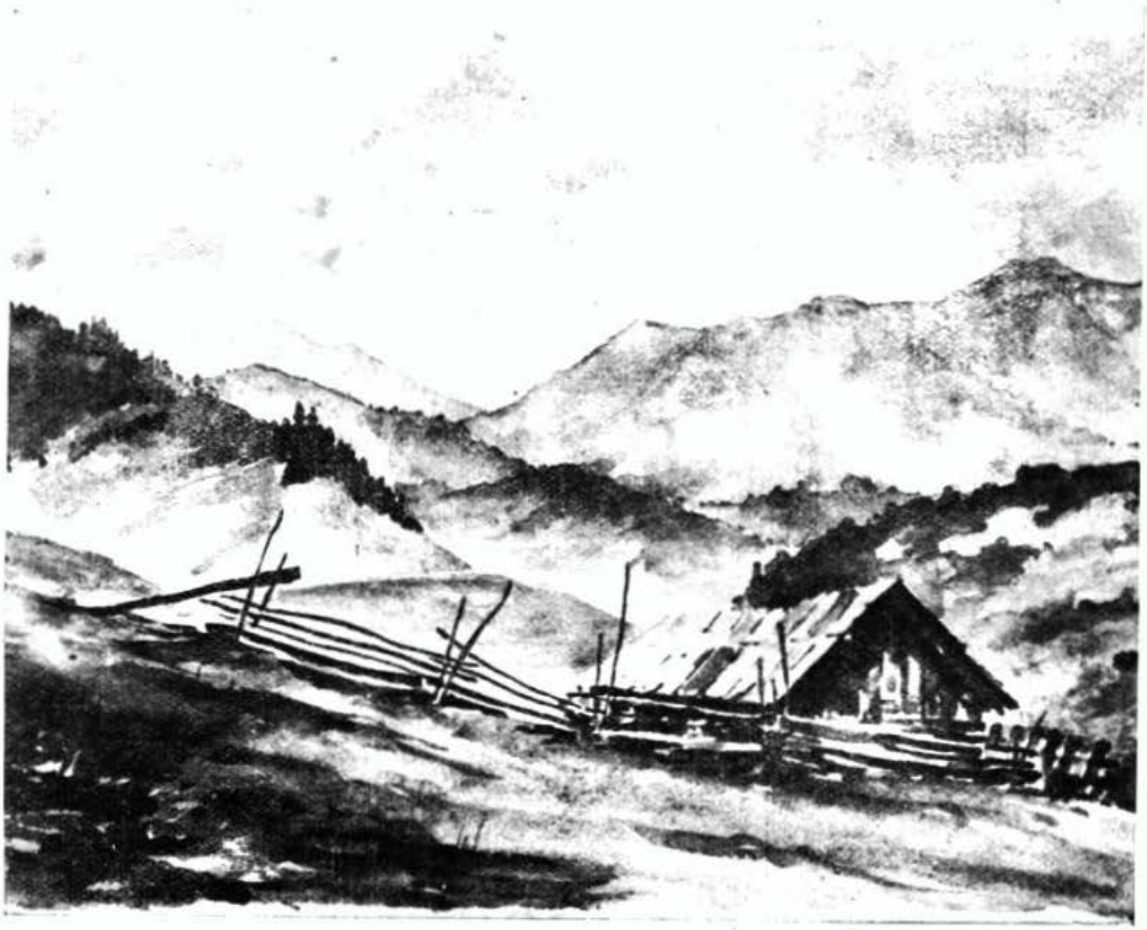

12. Stină pe muntele Șiglăul Mare, regiunea Hunedoara

În regiunea muntoasă, forma cea mai elementară de locuință este aceea a colibei ciobanilor, construită în cadrul gospodăriei pastorale numită stînă, care cuprinde de asemenea un țarc pentru oi, o *strungă* [1], un *celar* [2], un *comarnic* [3].

Din punct de vedere constructiv, coliba aceasta este tot ce poate fi mai simplu: patru pereți construiți din bîrne sau din împletitură de nuiele pe un schelet de pari și, deasupra, un acoperiș, de obicei în două ape, care apare din față cu un fronton, făcut dintr-o rețea de căpriori cu lați și stuf sau șindrilă. Încăperile — două sau trei, dar adesea și una singură — nu au tavan, nici vatră, nici cuptor. Cînd nu se face afară, focul se face pe o vatră improvizată în mijlocul uneia din încăperi. Laptele, fiertura și mămăliga se fierb într-o căldare care se agață cu un lanț sau cu un cîrlig de lemn de o grindă a colibei. Uneltele casnice sînt simple și puține.

Tip rudimentar de locuință, concepută și realizată numai ca adăpost temporar menit să împlinească în perioada de timp cît turma este oprită într-o anume regiune nevoile cerute de viață și de economia pastorală, coliba ciobănească nu prezintă nici un interes deosebit arhitectonic. Am înfățișat-o însă în cadrul acestui studiu pentru valoarea ei documentară: în primul rînd, ca mod și materiale de construcție; în al doilea rînd, ca formă străveche de locuință caracteristică păstorilor migratori, transhumanți [4]. Prin aceasta nu trebuie însă să se înțeleagă că tipul de locuință-colibă, ca și păstorii care-l folosesc, ar fi mai vechi în țara noastră decît țăranul stabil și casa acestuia. Cum, în timpurile istorice, există o înrudire între păstor și țăranul agricultor sau crescător de vite [5], tot așa există și o asemănare, în linii generale, între locuințele lor. Dar casa țărănească, în compoziția căreia intră un număr mare de elemente străine colibei ciobănești, are un caracter cu totul deosebit. Adaptată la nevoile vieții stabile, oricît de redusă la necesarul adăpostirii, ea depășește aproape totdeauna limitele stricte ale utilului și reflectă un puternic sentiment artistic popular, din imboldul căruia țăranul a căutat s-o facă frumoasă prin formă, prin culoare, prin decorație.

Tipul cel mai vechi de locuință populară construită la suprafața solului ne este înfățișat de casa cu o ~~singură încăpere~~, caracteristică de regulă satelor pastorale de tip împrăștiat, ~~în care toate clădirile~~ gospodăriei — locuința, șura, cămara de provizii, bucătăria ~~etc. sînt izolate~~.

---

[1] Îngrăditură în formă de semilună, în care sînt băgate, treptat, pe o portiță, oile la muls.

[2] Adăpost pentru păstrarea laptelui, a brînzeturilor și a vaselor.

[3] Casă de nuiele sprijinită pe patru pari; pe ea se avîntă cașii. Același nume îl poartă și acoperămîntul de scînduri sau de stuf susținut de patru pari și alipit laturii drepte a strungii. Servește drept adăpost contra soarelui sau a ploii pentru păstorii care mulg oile.

[4] Forme asemănătoare de colibe se întîlnesc nu numai pe teritoriul țării noastre, ci și în alte părți, cum sînt de pildă regiunile munților Pind, în peninsula Balcanică, unde au existat și există și azi păstori vlahi transhumanți.

[5] « Primul se desprinde în anumite momente din mediul celui de al doilea, pentru a se urca spre înălțimile munților sau spre a coborî în cîmpia largă ». N. Iorga, *L'arte popolare in Romania*, Roma, 1930, p. 37.

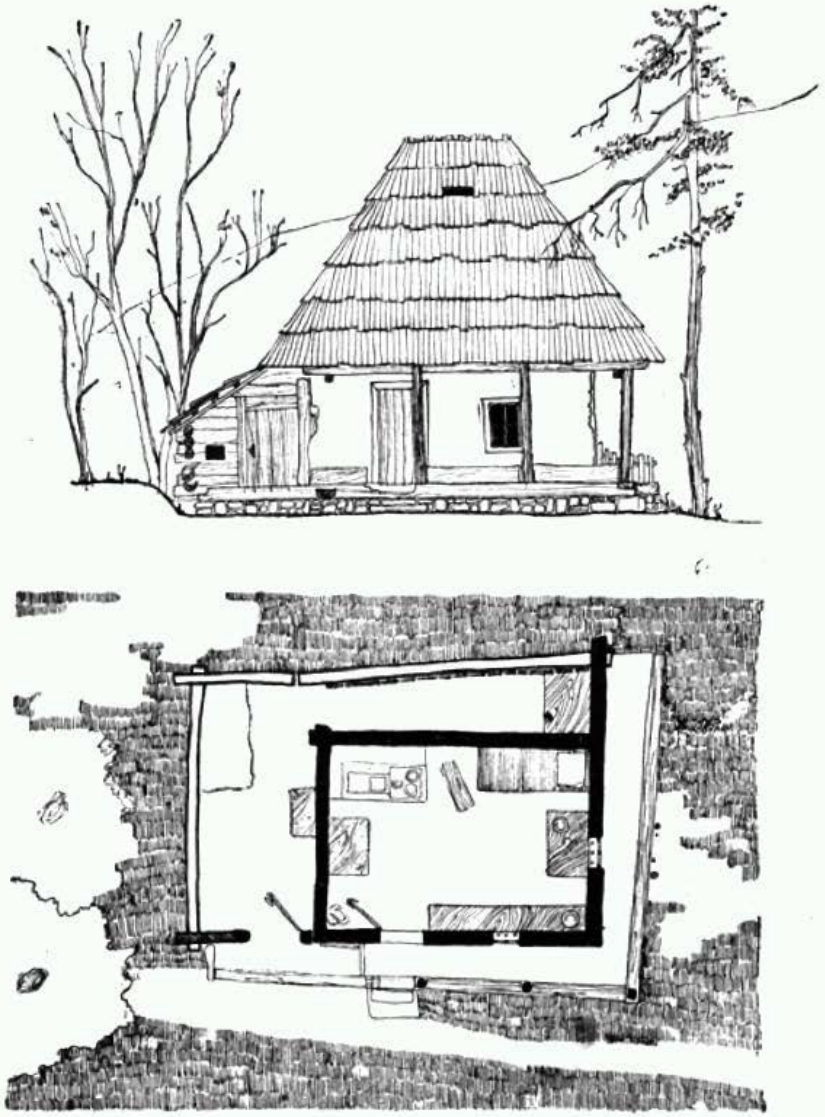

13. Casa Grumăzescu din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Fațada principală și planul

Casa Grumăzescu din satul Răpciuni-Ceahlău, regiunea Bacău (fig. 13), construită din lemn şi lipitură de lut, cu învelitoare de şindrilă, întruchipează forma tipică a locuinţei arhaice cu o singură încăpere. Deşi lipsită de decoraţie, ea se impune totuşi atenţiei noastre prin dispoziţia ingenioasă a prispei, prin linia înaltă a acoperişului şi, în totul, prin echilibrul şi armonia proporţiilor.

În ordine evolutivă cronologică, casei cu o singură încăpere îi urmează casa cu două camere, acestea fiind însă independente, cu intrări separate şi servind, una drept locuinţă şi alta exclusiv păstrării proviziilor. — Exemplu în figura 14, casă din satul Buzdular, în regiunea Hunedoara. — Camera de locuit a acestui tip de casă este totodată bucătărie, sală de mîncare şi dormitor. Pentru pregătitul mîncării, ca şi pentru încălzit, focul se face pe o vatră deschisă numită *căloiu* sau *căloniu*, care constă dintr-un fel de podium scund, amenajat în colţul format de peretele din fund şi peretele dintre cele două camere (fig. 15) şi care are deasupra, agăţat de tavan, un larg coş piramidal, construit din împletitură de nuiele şi lut, prin care fumul este condus şi răspîndit în pod, de unde iese apoi pe încetul, prin interstiţiile materialului folosit ca învelitoare.

Casa cu două încăperi independente şi *căloniu* se mai păstrează azi, sub forma ei arhaică, numai în Transilvania. Exemplarele cele mai interesante se găsesc în regiunea Hunedoara (în ţara Haţegului şi în ţara Moţilor), ţinuturi în care, în general, tradiţiile străvechi ale artei populare romîneşti s-au păstrat mai bine ca oriunde.

Forma cea mai evoluată şi cea mai răspîndită de locuinţă folosită de ţăranul romîn este azi casa cu tindă. Tipul acesta comportă două variante, după cum planul cuprinde două sau trei încăperi. Una din încăperi, cea mai mică în varianta cu două camere, sau cea centrală în varianta cu trei, prin care se intră în casă, se numeşte *cindă* sau *tindă*. Încăperea a doua, cea mai mare, se numeşte *casa mare*[1]. În Transilvania — pe alocuri şi în Muntenia, casa mare se mai numeşte şi *soba mare*[2]. Cea de a treia încăpere, cînd există şi este folosită ca locuinţă, se numeşte *casa mică*, *soba mică* sau *sobiţa*.

Afară de rare excepţii, casele ţărăneşti de toate tipurile au în faţă, de multe ori şi pe lături, o galerie deschisă, căreia în Moldova şi Muntenia i se spune *prispă*, în Oltenia *sală*, în sudul Transilvaniei *fruntariu* şi *ţîrnaţ*, iar în Maramureş *şatră*.

Adesea, prispa aceasta constă dintr-un simplu soclu lat ca o bancă, făcut din lut bătut între capetele petrecute ale grinzilor care formează temelia casei.

---

[1] Noţiunea de «casă» se confundă la început cu noţiunea de «cameră», fiindcă locuinţa cea mai veche, cea de tip primitiv, cuprindea, cum s-a arătat, o singură încăpere. De aci şi expresia populară «o casă cu două căşi», în Transilvania sau «o pereche de case», în Muntenia, pentru casa care are două încăperi de locuit.

[2] Numele de *sobă* poate fi împrumutat, cu accepţiunea de cameră, din limba maghiară — szoba — sau din limba sîrbă — soba — unde cuvîntul are acest sens. Este posibil însă ca în urma suprimării vechei vetre, cînd camera de locuit a început a fi încălzită cu o sobă, numele acesta să fi fost dat, prin extensiune, însăşi încăperii pe care o încălzea.

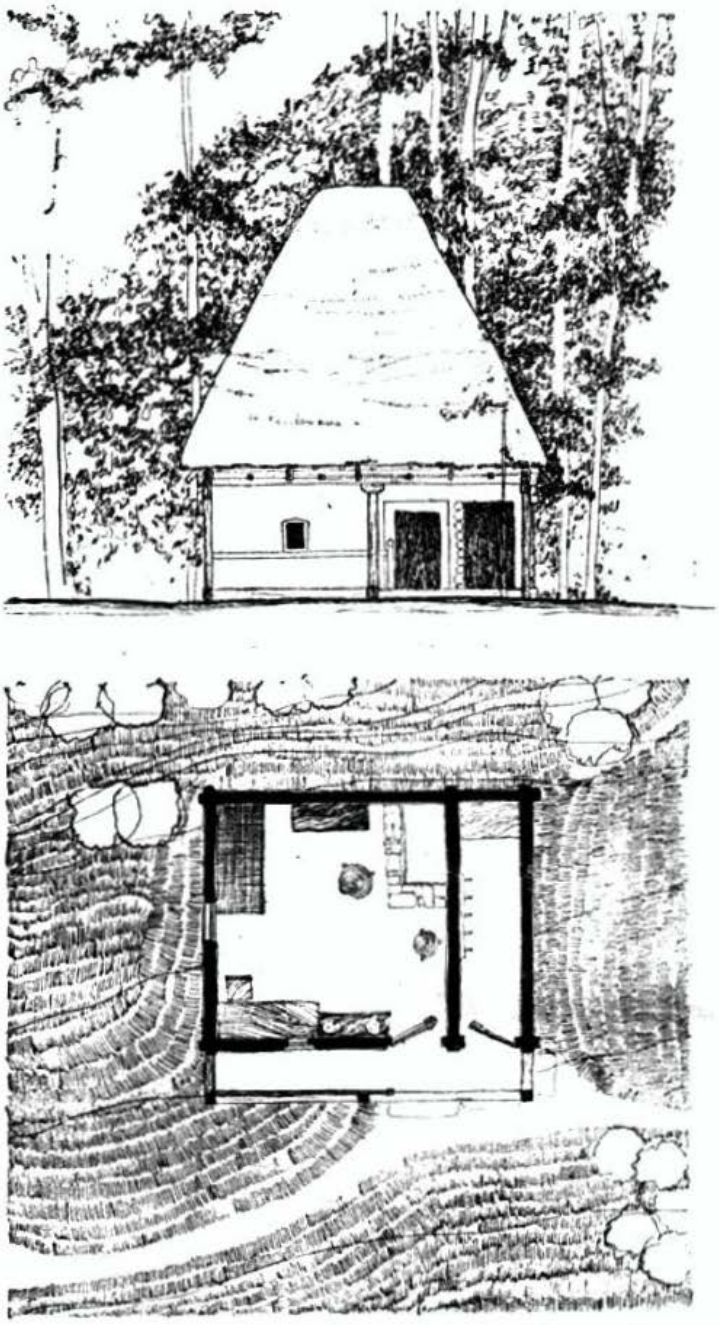

14. Casă de tip arhaic din satul Buzdular, în regiunea Hunedoara. Fațada principală și planul

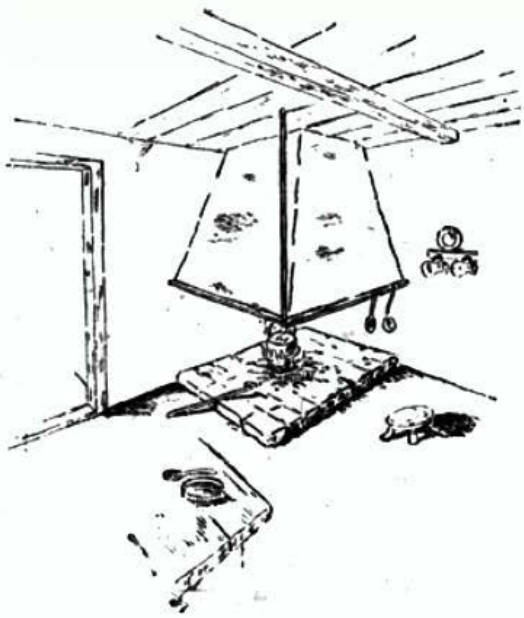

15. Căloiul unei case de tip arhaic din satul Vălioara-Hunedoara

Intrarea în casă se face de pe prispă prin tindă. Vatra din camera de locuit a tipului arhaic a fost transferată în tindă. Prin aceasta, tinda a căpătat, pe lîngă funcţia de încăpere de intrare, şi pe aceea de bucătărie, lăsînd camerei în care îşi petrece viaţa familia numai funcţia de locuinţă, ceea ce a însemnat un real progres şi în sensul îmbunătăţirii condiţiilor de igienă.

În varianta cu două încăperi, vatra, ridicată de regulă la 40—50 cm deasupra nivelului pardoselii, este lipită de peretele dinspre camera de locuit. O sobă oarbă, ca un cuptor, este situată în camera mare, în dreptul vetrei. Focul în această sobă, atunci cînd camera trebuie încălzită, se face prin tindă.

În Banat, în Muntenia şi mai cu seamă în părţile deluroase ale Olteniei, unde varianta cu două camere este dominantă, vatra are deasupra un coş larg de fum numit *corlan*, care trece prin tavan şi pod înălţîndu-se deasupra acoperişului.

Casa «Bădanei» din Cornești, în regiunea Craiova, înfăţişată ca exemplu în figurile 16—17, reprezintă, ca plan, un tip intermediar între locuinţa arhaică cu două încăperi independente şi casa cu tindă şi o cameră de locuit[1]. Astfel, deşi

[1] Că este vorba de un tip intermediar ne-o dovedeşte şi numele de *celar*, cu care este desemnată încăperea a doua, folosită azi ca locuinţă. Numele de *celar*, păstrat, ne arată funcţia străveche: casa avea, într-o etapă anterioară a evoluţiei, pe lîngă camera mare de locuit, cu vatră, şi o cămară independentă pentru păstrat proviziile, o «cella», aşa cum se vede în tipul arhaic, înfăţişat în figura 14, caracteristic regiunii Hunedoara. Cf. şi cercetările pe teren, consemnate într-un caiet multiplicat de C.S.A.C., ale etnografilor Paul Stahl şi Paul Petrescu.

16. Casa « Bădanei » din satul Cornești, în regiunea Craiova

comunică între ele prin interior, cele două încăperi ale casei au totuși accese separate din prispă. Tinda este foarte spațioasă. Pusă în comunicație directă cu prispa printr-o ușă largă, cu două aripi și « limbă » demontabilă, la mijloc, ea îndeplinește în parte și funcție de cămară, dar are și vatră cu corlan. Fațada, foarte bine proporționată, prezintă, grație prispei cu grinzi aparente de lemn și stîlpi frumos fasonați, o înfățișare pitorească și atrăgătoare.

În regiunile de cîmpie ale Țării Românești domină casa joasă, cu tindă și două încăperi. În această variantă, jumătatea din fund a tindei este ocupată în întregime de vatră, al cărei coș de fum, construit la bază ca o boltă, se sprijină pe cei doi pereți laterali și pe peretele din fund. În față, deasupra gurii, marcînd începutul coșului, o poliță de lemn numită *corlată* servește ca loc de păstrare a vaselor și a celorlalte obiecte necesare pregătirii mîncării. (fig. 18 și 19).

În Moldova, tipul vechi al casei joase cu tindă, care este dominant, se diferențiază prin aceea că vatra, însoțită mai totdeauna de *cuptor* se găsește în camera de

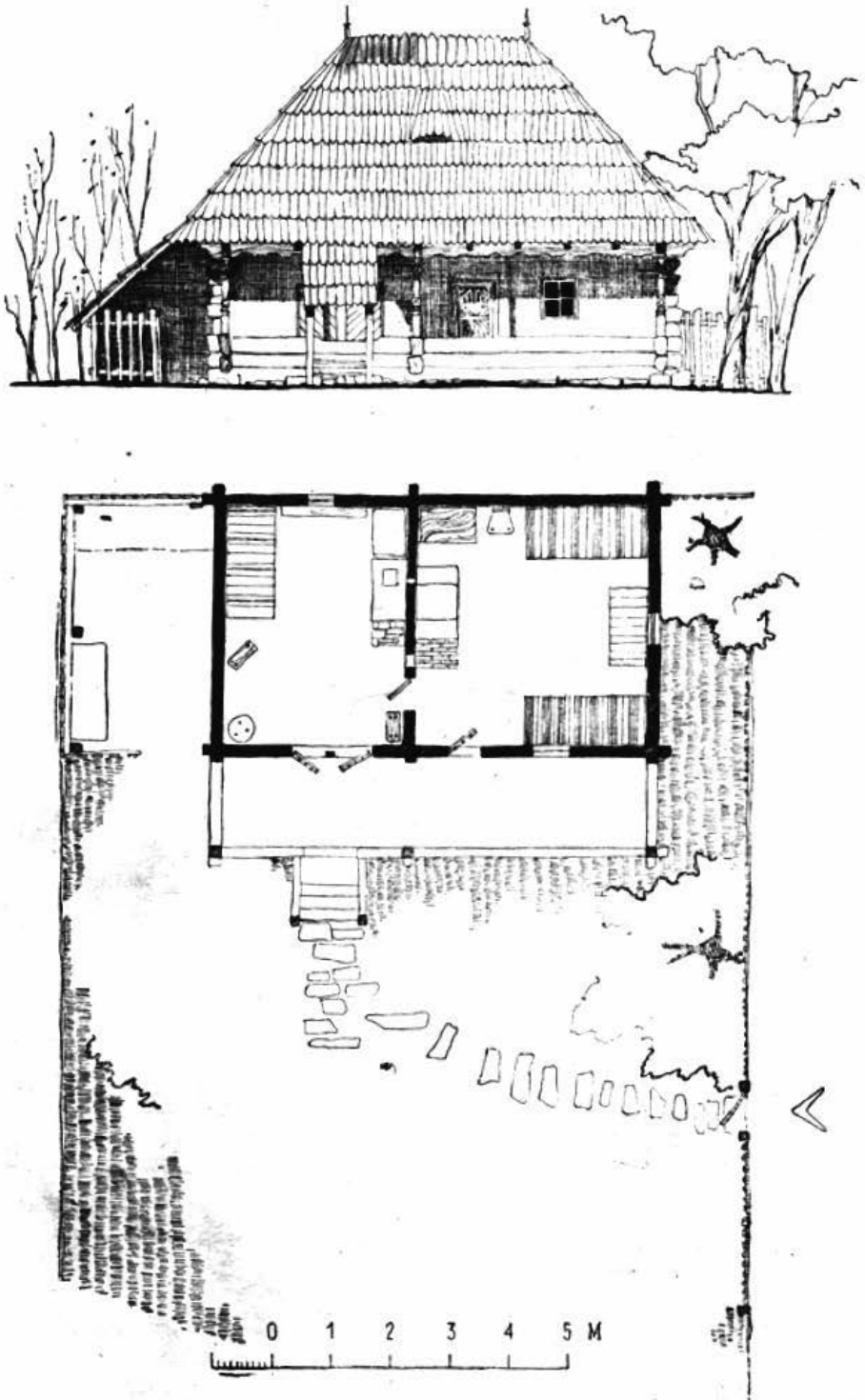

17. Casa «Bădanci» din satul Cornești, în regiunea Craiova. Fațada principală și planul

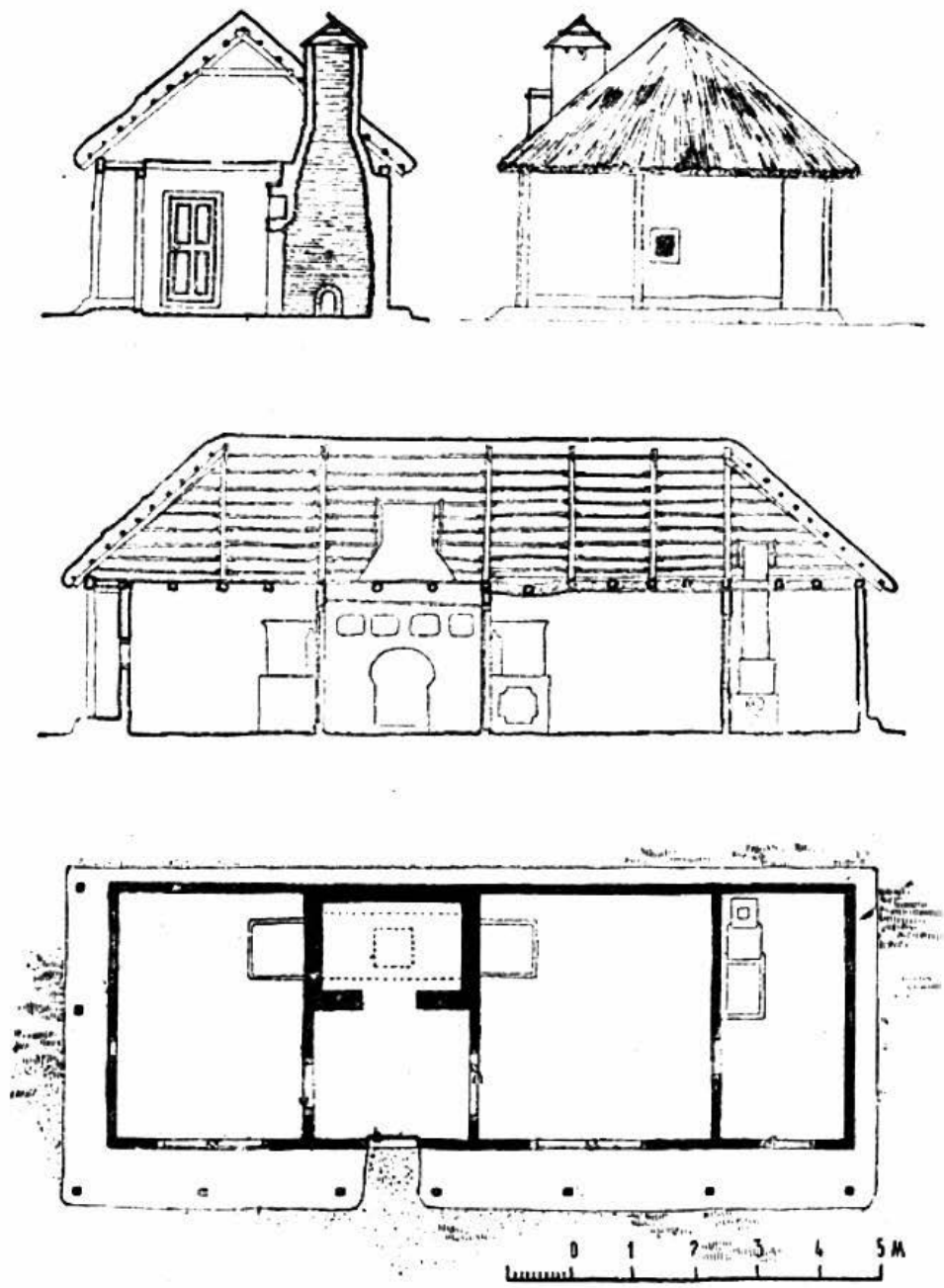

18. Casa Albu din Fierbinții de Jos, în regiunea București

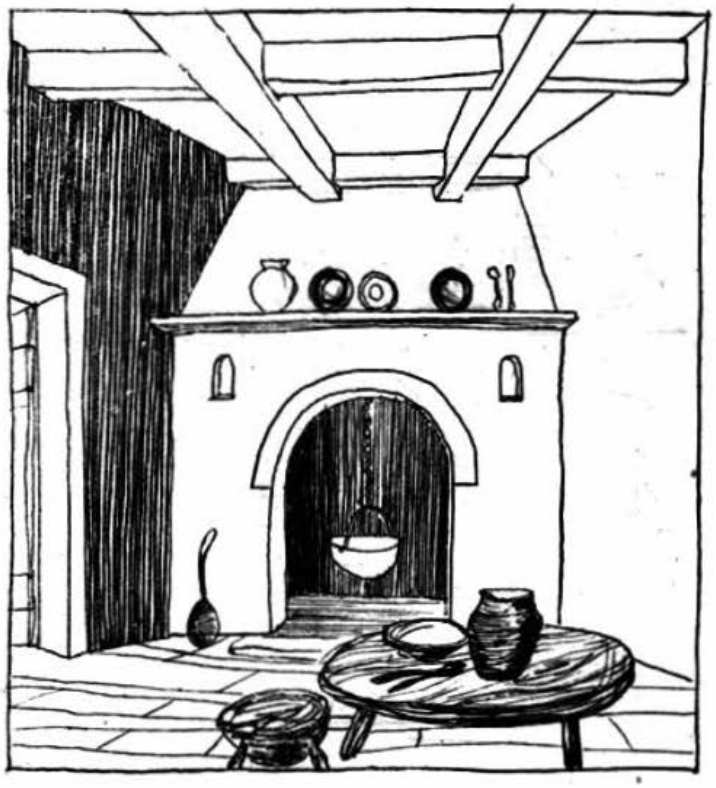

19. Tinda cu vatră, corlan şi corlată a unei case din satul Drăgănescu, în regiunea Bucureşti

locuit, nu în tindă. Casa Paraschivei Cocoş din satul Vînători (fig. 20) şi casa din satul Humuleşti (fig. 21) a părinţilor povestitorului Ion Creangă (aceasta, între timp, uşor modificată) sînt de acest tip.

În Dobrogea, unde meşterii populari au contopit în creaţiile lor arhitectonice formule adesea foarte diferite — rezultat al influenţelor modului de viaţă al feluritelor naţionalităţi conlocuitoare: romîni, turci, tătari, lipoveni etc. — casa cu tindă şi două camere formează totuşi nucleul mai tuturor variantelor pe care le întîlnim în regiune. Prispa joasă, mărginită de stîlpi de lemn, de cele mai multe ori fără parapet, se întinde, de regulă, ca şi în modelele de acest gen din cîmpia Munteniei, în tot lungul faţadei principale. (Planşa II). Se întîlneşte însă în mod curent o variantă în care acest element de podoabă şi adăpostire a casei se reduce la un fel de « loggia » aşezată numai în faţa tindei, al cărei perete exterior este, în acest caz, împins înlăuntru. Prispa aceasta intrîndă este pusă în evidenţă fie de o grindă-cosoroabă de lemn cu crestături, fie de o largă arcadă de zidărie, fie — aşa cum se vede în graţiosul

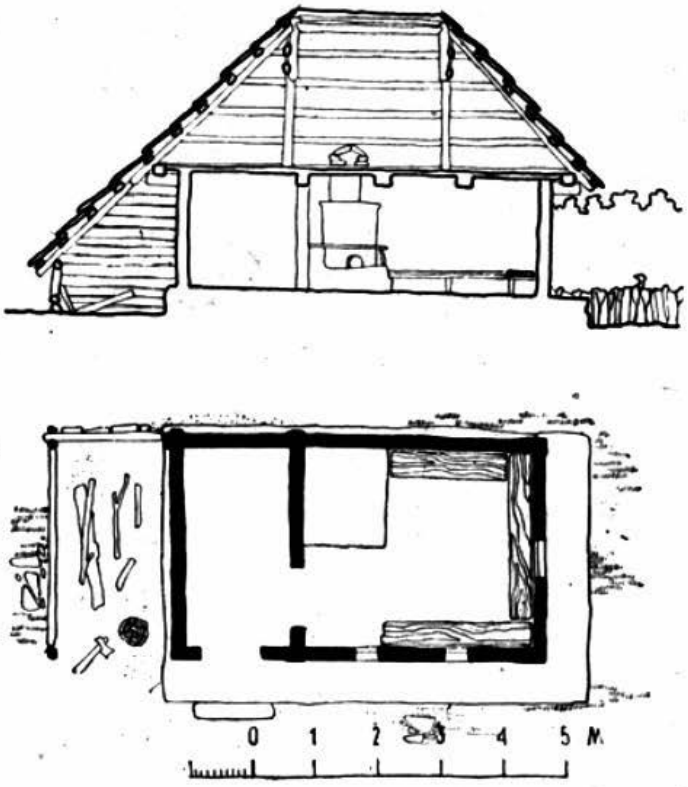

20. Casa Paraschiva Cocoş din satul Vinători, în regiunea Bacău. Secţiune transversală şi plan

exemplu înfăţişat în figura 22: o casă din Istria — de o grindă-cosoroabă şi de doi stîlpi de lemn.

Ca regulă generală, prispa intrîndă aşezată în faţa tindei însoţeşte tipul specific dobrogean de casă dublă, care, cîteodată — cum este cazul locuinţei de acest gen aflătoare pe strada Vînători din oraşul Mangalia, înfăţişată în figura 23 — este construită din blocuri mici de piatră. De remarcat în acest din urmă exemplu dimensionarea largă a tindelor şi poziţia judicioasă a căminelor care îngăduie, la nevoie, încălzirea, prin utilizarea unui singur fum, a celor trei încăperi din care se compune fiecare locuinţă. Simetria riguroasă a faţadei este aci în concordanţă perfectă atît cu structura planului, cît şi cu funcţia clădirii care, divizată în părţi egale, destinate vieţii independente a două familii, formează totuşi o unitate arhitectonică.

În Transilvania, ocupînd un domeniu foarte vast, care se întinde din Banat pînă în Carpaţii orientali, tipul casei cu tindă, cu două sau trei încăperi, care este aproape

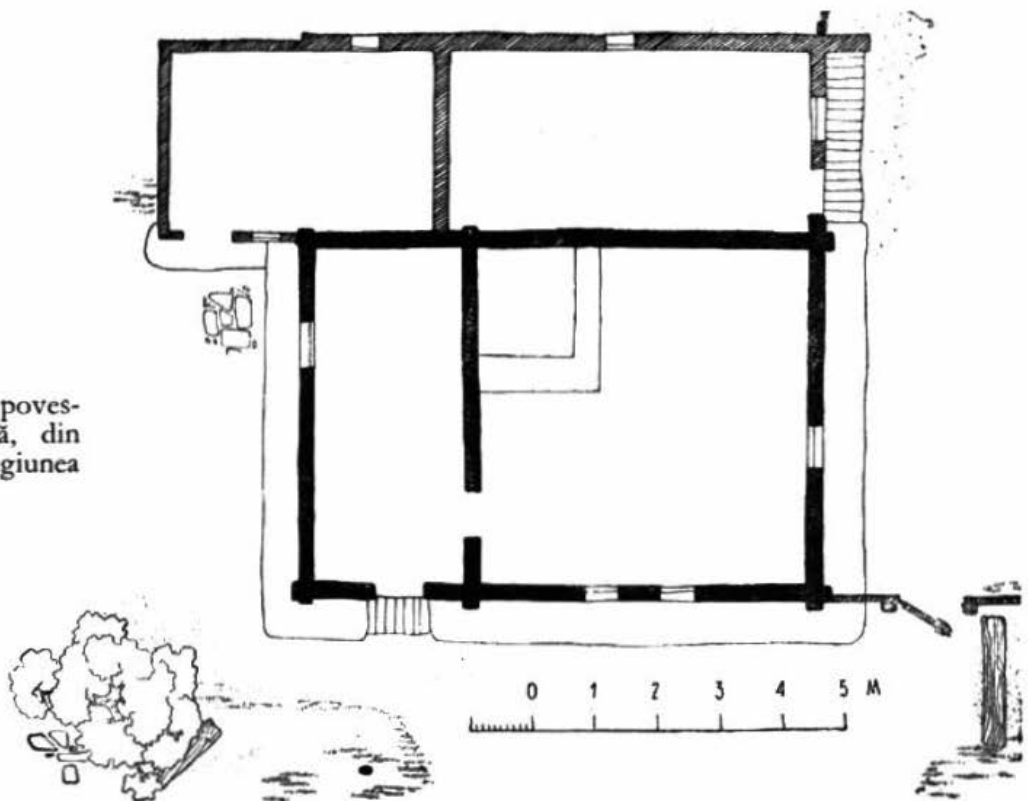

21. Casa părintească a povestitorului Ion Creangă, din satul Humulești, în regiunea Bacău

22. Casă din satul Istria, în regiunea Constanța

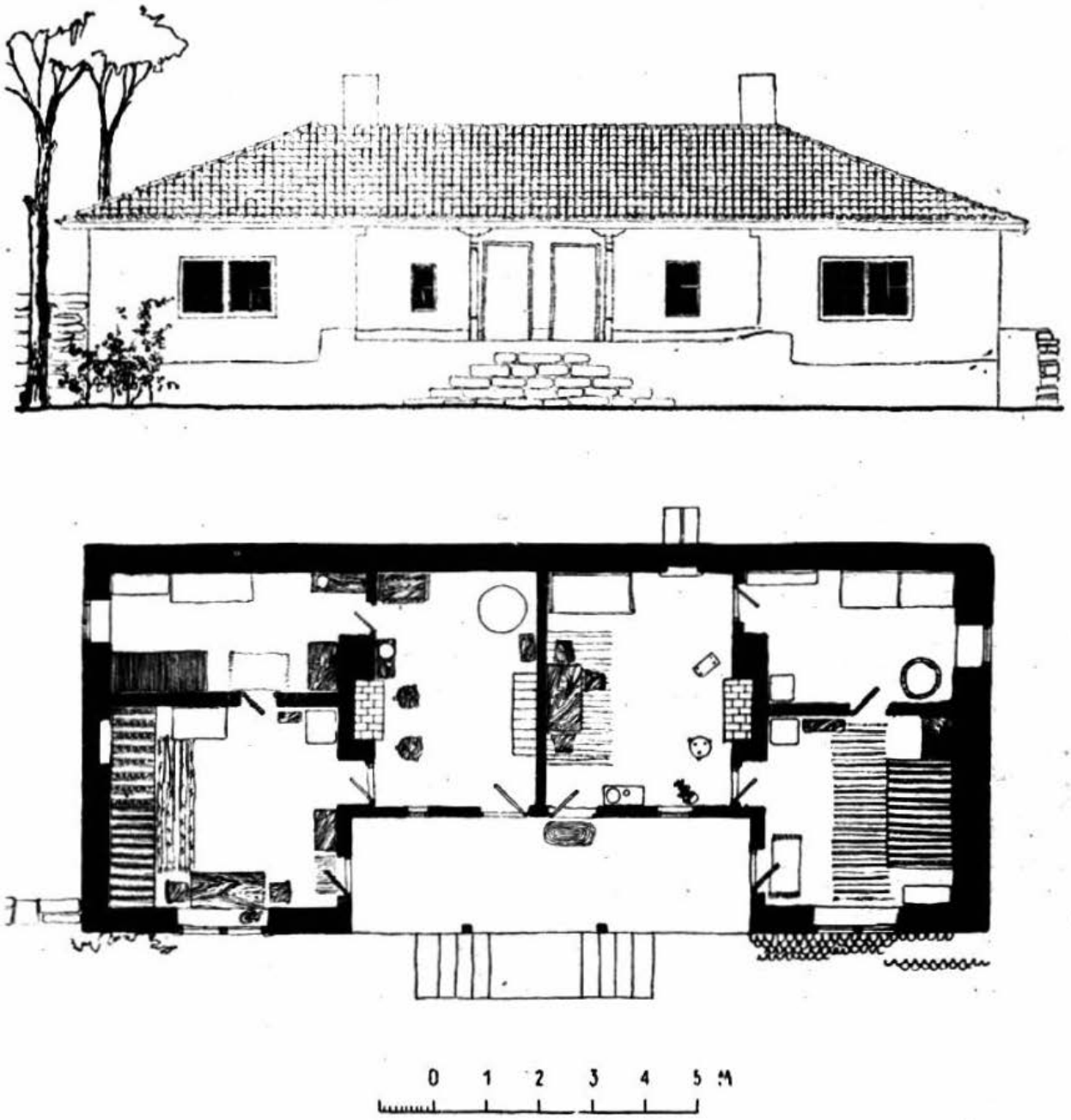

23. Casă pe strada Vinători, in orașul Mangalia. Fațada principală și planul

exclusiv, prezintă particularităţi în ce priveşte formele vetrei şi modul de încălzire a camerelor.

În primul rînd, trebuie notată mutarea vetrei joase, a *cloniului* casei de tip arhaic, din camera de locuit în tindă şi înlocuirea acestuia nu cu o sobă oarbă (aşa cum s-a făcut în mod obişnuit în Banat), nici cu o sobă obişnuită, al cărei coş este trecut sub bolta căminului din tindă (aşa cum este cazul frecvent în Muntenia), ci cu un organism ceva mai complicat, compus dintr-un soclu înalt de 40—50 cm, ca o vatră, peste care se ridică un cuptor. Acesta are în faţa gurii o construcţie mică, prismatică, un fel de sobă, ridicată pe buza cuptorului şi pe două coloniţe. Scopul acestei sobe este acela de a trage fumul din cuptor sau de pe vatră şi de a-l conduce printr-un coş oblic, numit *horn* sau *horneţ*, în tindă, de unde trece liber în pod. Acestei construcţii speciale, pe care ţăranul, cu un singur nume, o numeşte *cuptor* (în Moldova *cuptior*) şi care ocupă de regulă un sfert din suprafaţa încăperii, — vatra din jurul cuptorului formează un fel de pat cald pe care iarna se doarme — i s-a adăugat în vremea din urmă o sobă cu plită de bucătărie. În vechime bucatele se pregăteau pe vatră, în faţa cuptorului.

Dezvoltată şi sub înrîurirea modelelor izbei ucrainiene, în care de asemenea cuptorul în camera de locuit este nelipsit, tinda acestui tip de casă caracteristic părţii de nord-est a Transilvaniei nu are plafon, are o uşă de comunicaţie cu ograda din spatele casei, aşezată în partea opusă intrării principale, iar vatra este redusă la un rudiment: de regulă un bloc prismatic de piatră, înalt de 40—50 cm, în colţul tindei şi lipit de peretele camerei mari, în dreptul cuptorului. Planul şi secţia unei case din Prundul Bîrgăului - Bistriţa, împrumutate din cartea « *Le village roumain de Transylvanie* » a lui Romulus Vuia, pe care le înfăţişăm în figura 24, ne arată în amănunte toate particularităţile tipului.

Tot în Transilvania, în unele case de tipul cu două încăperi, vatra din tindă, căreia i se spune *camniţă* sau *căminiţă*, are deasupra, sprijinit pe două coloniţe, dar mai adesea agăţat de tavan, un coş piramidal, construit din lemn lipit cu lut sau din plăci subţiri de piatră, care conduce fumul numai în pod, ca şi în casele de tip arhaic (fig. 25).

Locuinţa Adrian Indrei din Intregalde-Alba, regiunea Hunedoara (fig. 26), ne înfăţişează un exemplu interesant de astfel de casă cu tindă îngustă şi o cameră. În mod excepţional, *camniţa* este lipită de peretele exterior, fiind legată, ingenios, cu un cuptor de copt pîine construit în afara casei, dar lipit de acelaşi perete. Deşi nu este prea veche — datează din a doua jumătate a veacului al XIX-lea — casa, construită din lemn, cu prispă în faţă şi acoperiş înalt, întruneşte şi păstrează, variate dar nealterate, toate trăsăturile planimetrice şi structurale, caracteristice tipului tradiţional.

În casele mai evoluate, mai noi, de acelaşi tip, vatra din tindă, numită *pomnol*, poartă pe ea, construit din cărămidă şi lut, un cuptor de formă sferoidală, servind exclusiv la coptul pîinii. Bucatele se pregătesc pe aceeaşi vatră, în faţa gurii cuptorului sau pe lături. Încăperea nu are plafon, dar deasupra, pe porţiunea din dreptul vetrei şi a cuptorului, la înălţimea tavanului camerelor vecine, se găseşte totdeauna,

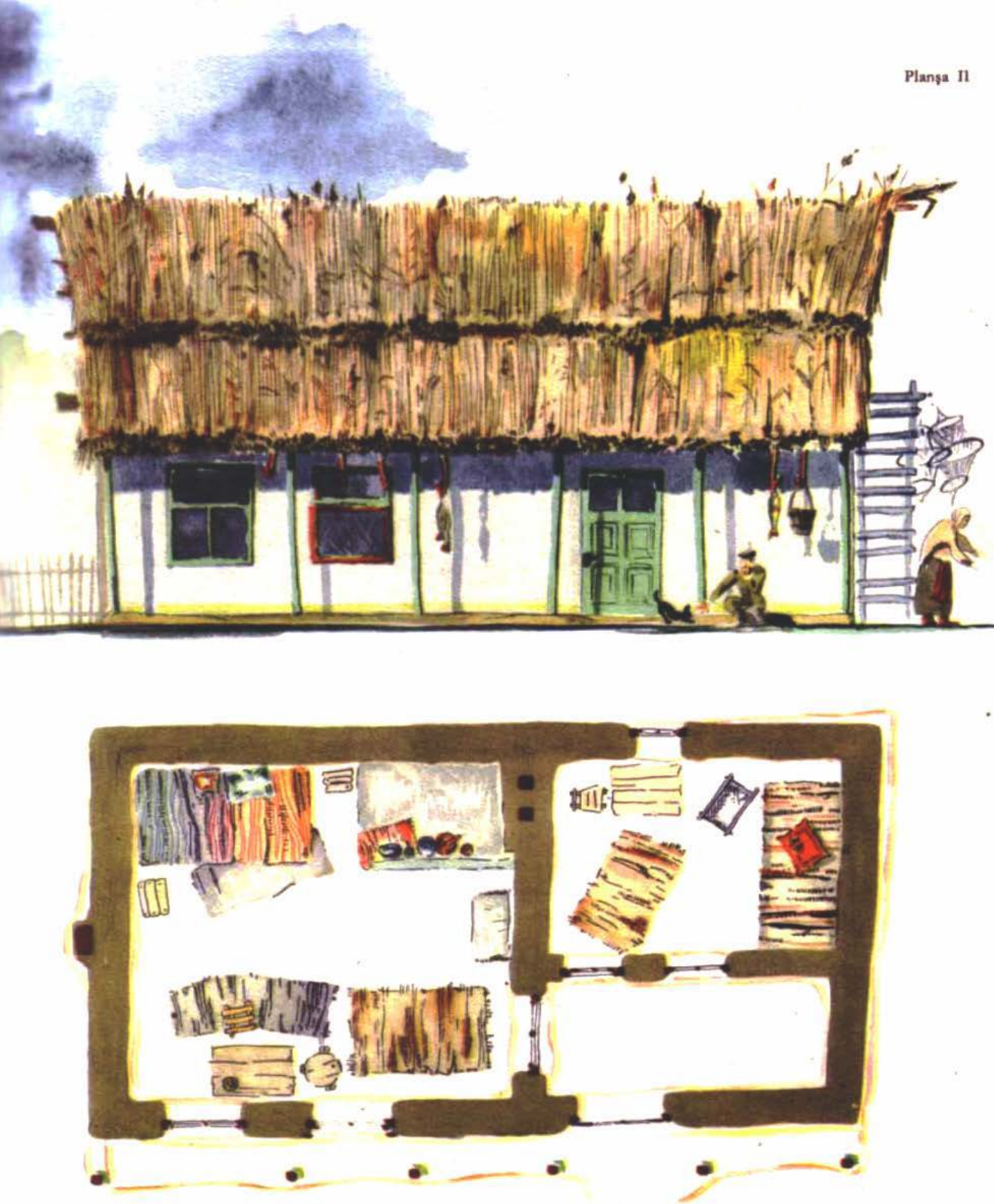

FAŢADA PRINCIPALĂ ŞI PLANUL CASEI ION STAICU DIN SATUL IELGANI — TULCEA

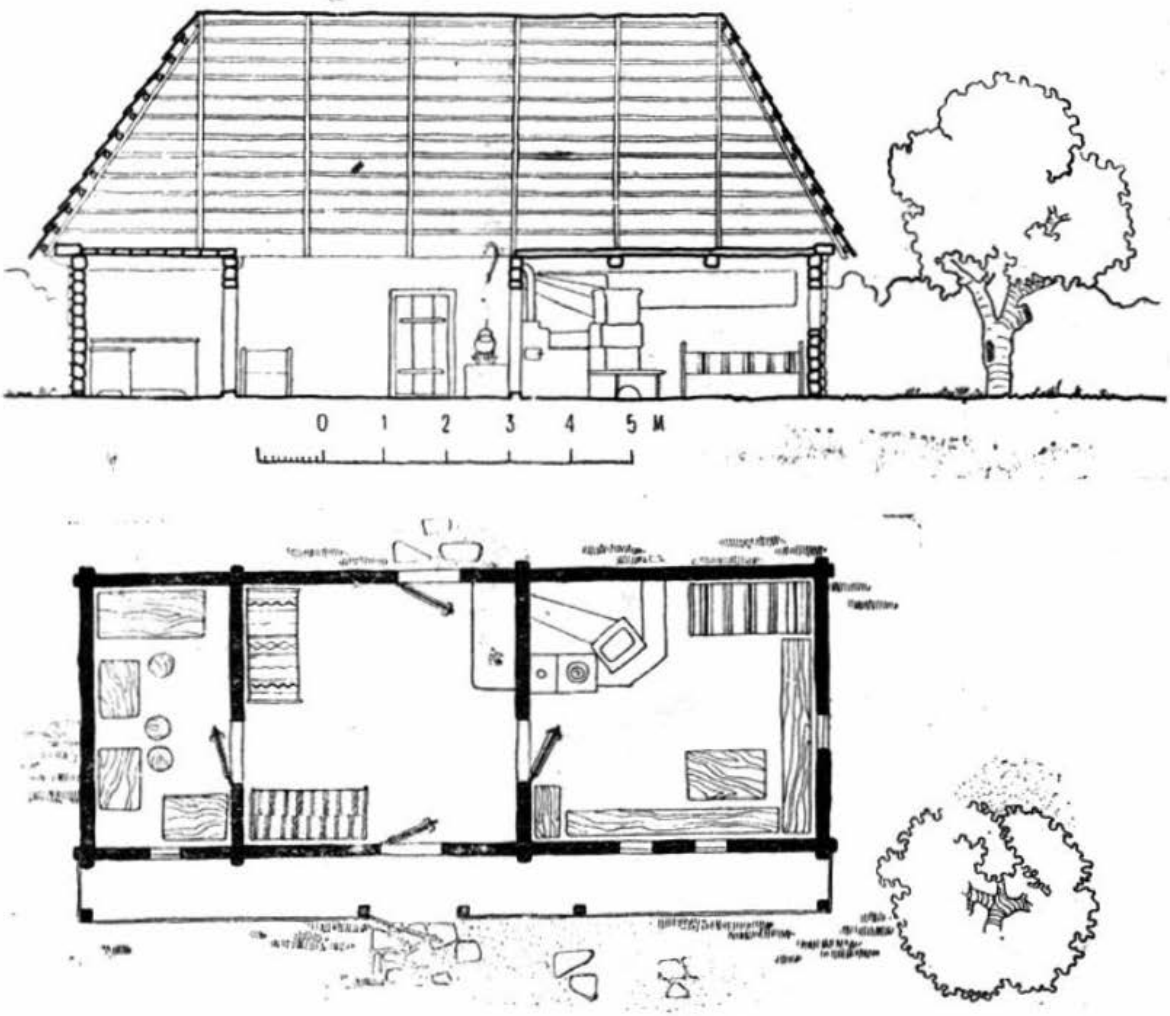

24. Casă din satul Prundu-Birgăului — Bistrița, în regiunea Cluj. Secțiune și plan

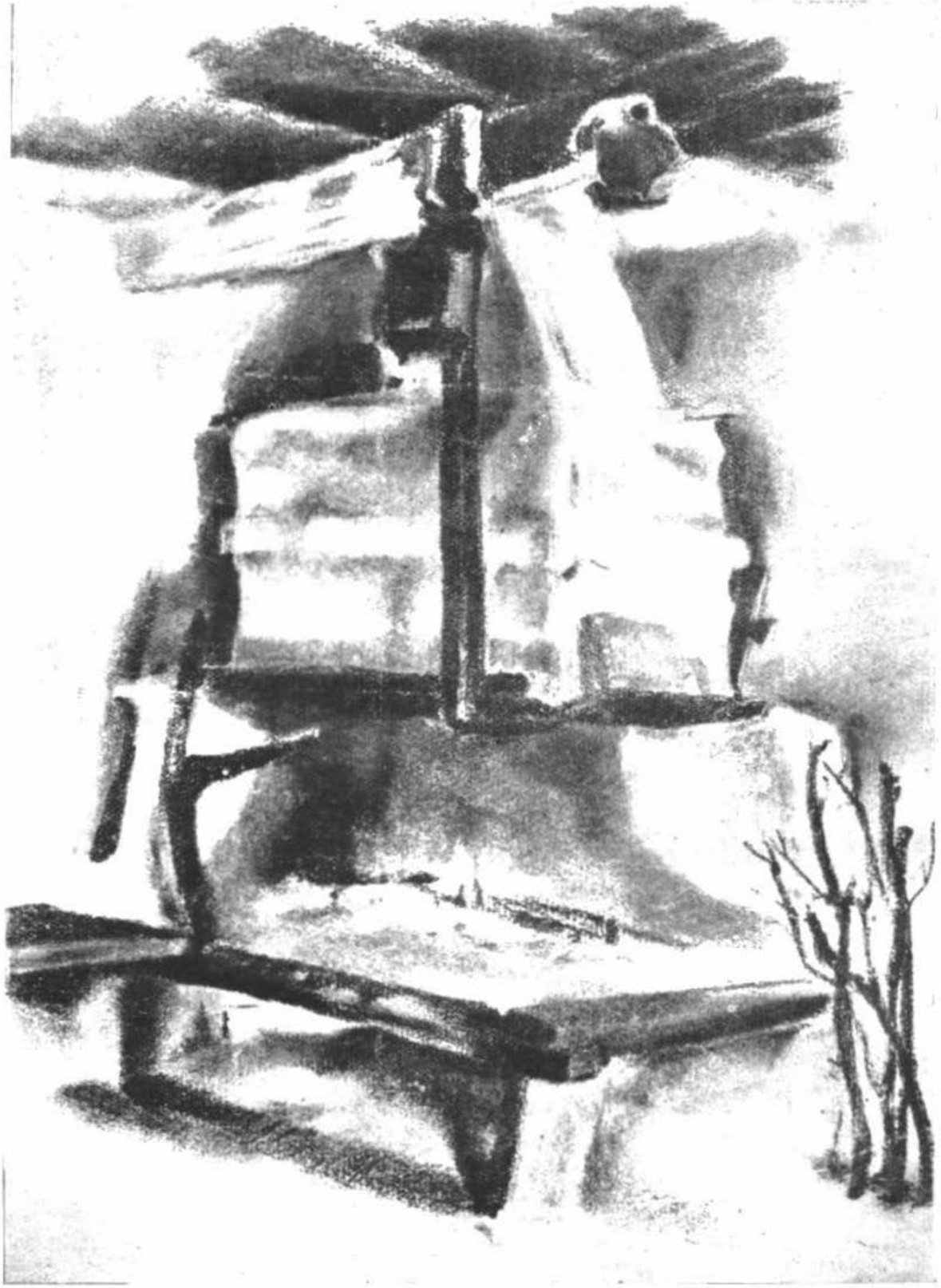

25. Căminița casei Iosif Clamba din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara

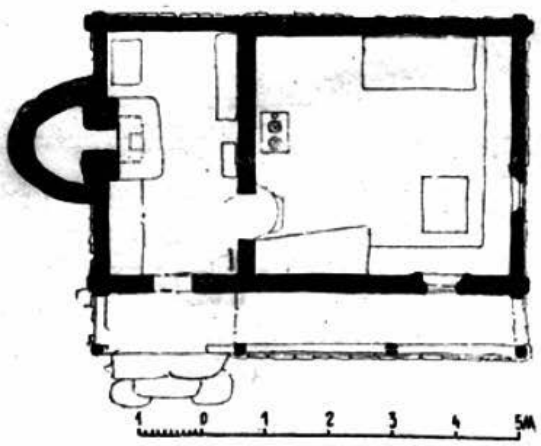

26. Casa Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara. Fațada principală și planul

construită din împletitură de nuiele sau din scînduri şi lipitură de lut, o cupolă sferoidală sau piramidală numită *băbură* (fig. 27), menită să primească şi să îndrepte fumul către pod, dar mai ales să oprească şi să stingă scînteile, care ar putea da foc acoperişului.

În camera de locuit, o sobă (cîteodată oarbă), construită din cărămidă sau din plăci de teracotă, este aşezată pe o vatră îngustă, lipită de peretele dinspre tindă. Adesea în faţa sobei, pe vatra prelungită, o plită sprijinită pe doi pereţi scunzi, verticali, serveşte în timpul iernii la pregătirea mîncării. Fumul este condus prin partea de sus a sobei sub băbura din tindă.

Două case de acest tip, una din Bulz-Aleşd, regiunea Oradea (fig. 28), datînd din prima jumătate a veacului al XIX-lea, alta din Izvoare-Aiud, regiunea Cluj

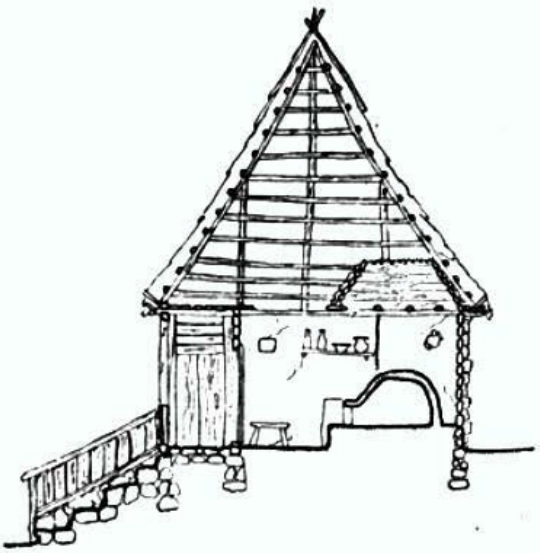

27. Secţiune prin tinda cu pomnol, cuptor şi băbură a unei case din satul Bulz-Aleşd, în regiunea Oradea

(fig. 29), dina doua jumătate a aceluiaşi veac, pot fi citate ca exemplare din cele mai interesante ale genului.

Construită pe un soclu înalt de zidărie de piatră, casa amintită din Bulz-Aleşd are sub tindă, rezultată din adaptarea pricepută la panta terenului, o pivniţă cu intrare din curte. Ambele case au şi cămări de provizii; cea din Bulz în capătul dinspre tindă al prispei, cea din Izvoare pe faţada laterală, într-o polată lipită de tindă şi în comunicaţie directă cu aceasta. Pereţii sînt construiţi din lemn. La casa din Bulz bîrnele sînt în exterior lăsate aparente; la cea din Izvoare sînt tencuite. Acoperişurile, înalte, sînt de paie.

Casa maramureşeană cu tindă şi unasau două încăperi de locuit se diferenţiază de variantele tipului asemănător din restul ţării, în primul rînd, prin aceea că tinda

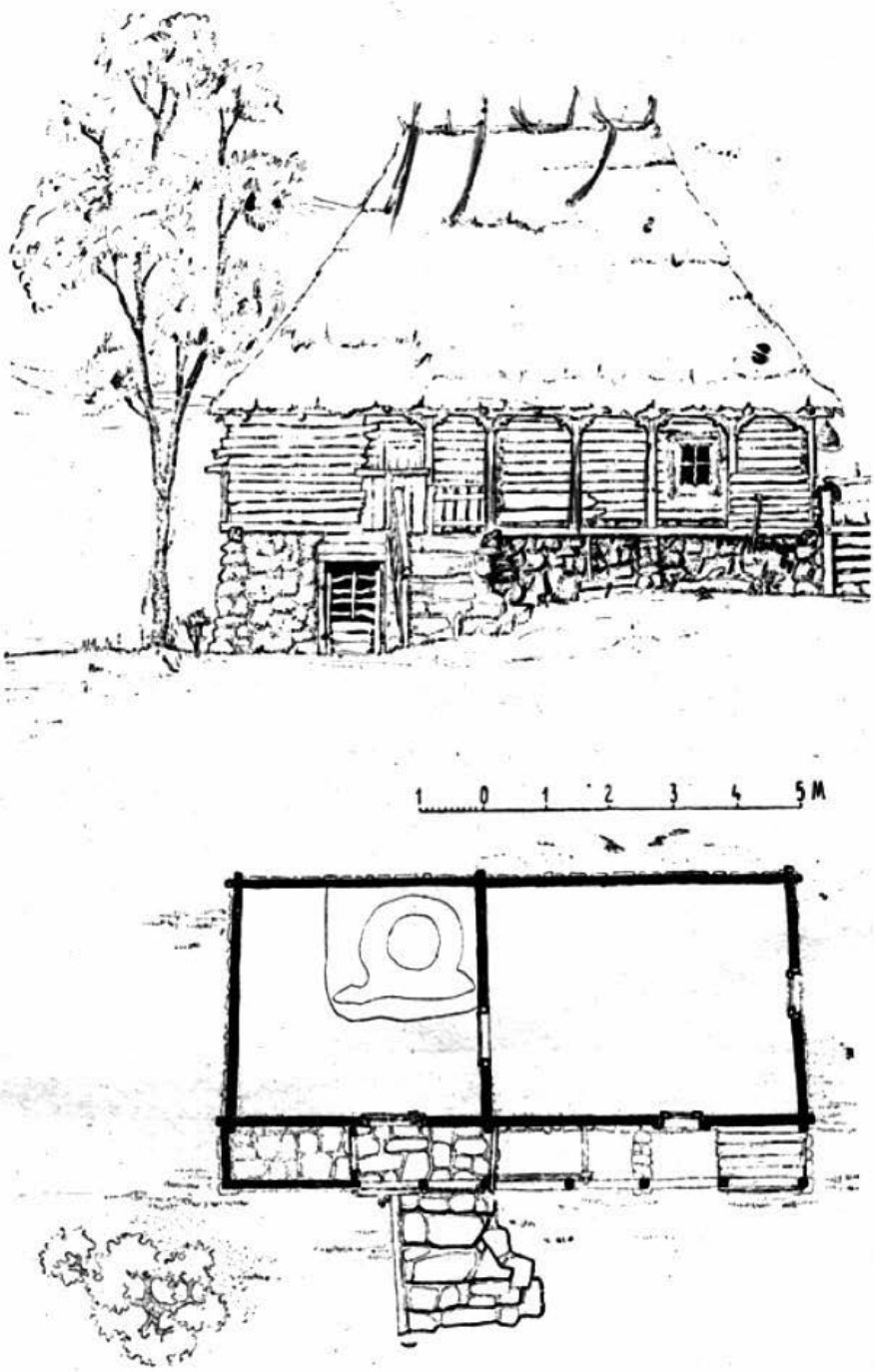

28. Casa Simion Goarnă din satul Bulz-Aleşd, în regiunea Oradea. Faţada principală şi planul

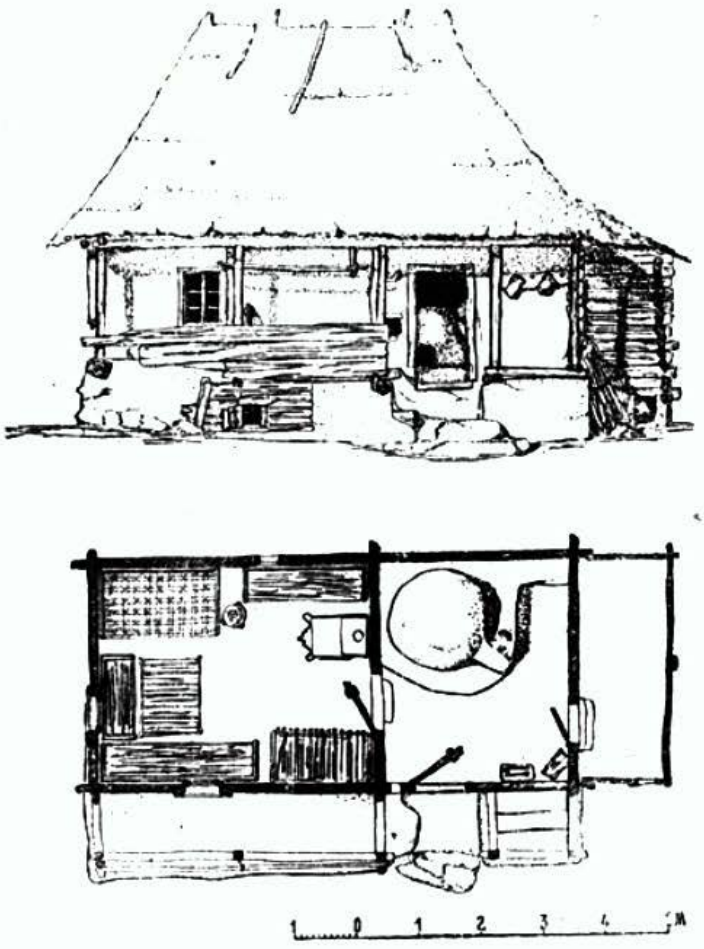

29. Casa Mihacea Badea din satul Izvoare-Aiud, în regiunea Hunedoara. Fațada principală și planul

ci este totdeauna neîncălzită; nu are vatră și de cele mai multe ori nici plafon; în al doilea rînd, prin forma specială, îngustă și joasă, a prispei (numită de localnici *șatră*), mărginită totdeauna de stîlpi de lemn și balustrade cu străvăzături și care, prinsă sub acoperișul de șindrilă cu pante repezi și streșini proeminente, înconjură casa adesea pe trei laturi.

Exemplul prezentat în figura 30, casa cristnicului Fătu din Cuhea, ne arată un model grațios de locuință modestă cu două camere, avînd șatră numai spre fațada principală. Casa Peleș din Satul Ieud (fig. 31), adusă și montată azi în Muzeul Satului din București, ne înfățișează în schimb formele aproape monumentale ale tipului maramureșean dezvoltat, cu tindă, două camere, cămară și cu șatră în jurul a trei fațade.

Dar alături de tipurile străvechi de locuință caracteristic românească, meșterii populari din această regiune au contopit adesea în creațiile lor proprii, forme și

FAŢADA PRINCIPALĂ A CASEI HUNIADE TREJA DIN SATUL ZEICANI — HUNEDOARA

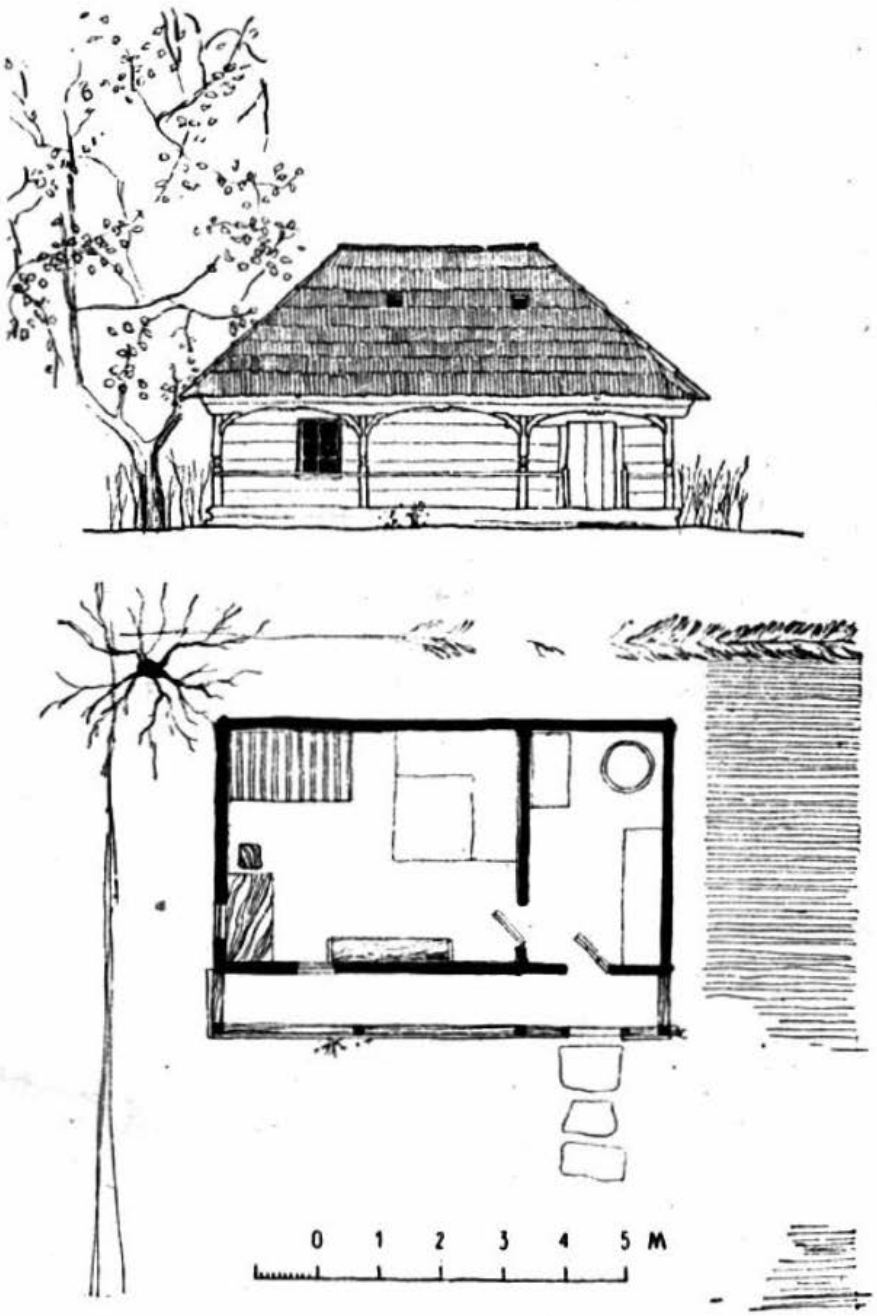

30. Casa Cristnicului Fătu din satul Cuhea in Maramureș. Fațada principală și planul

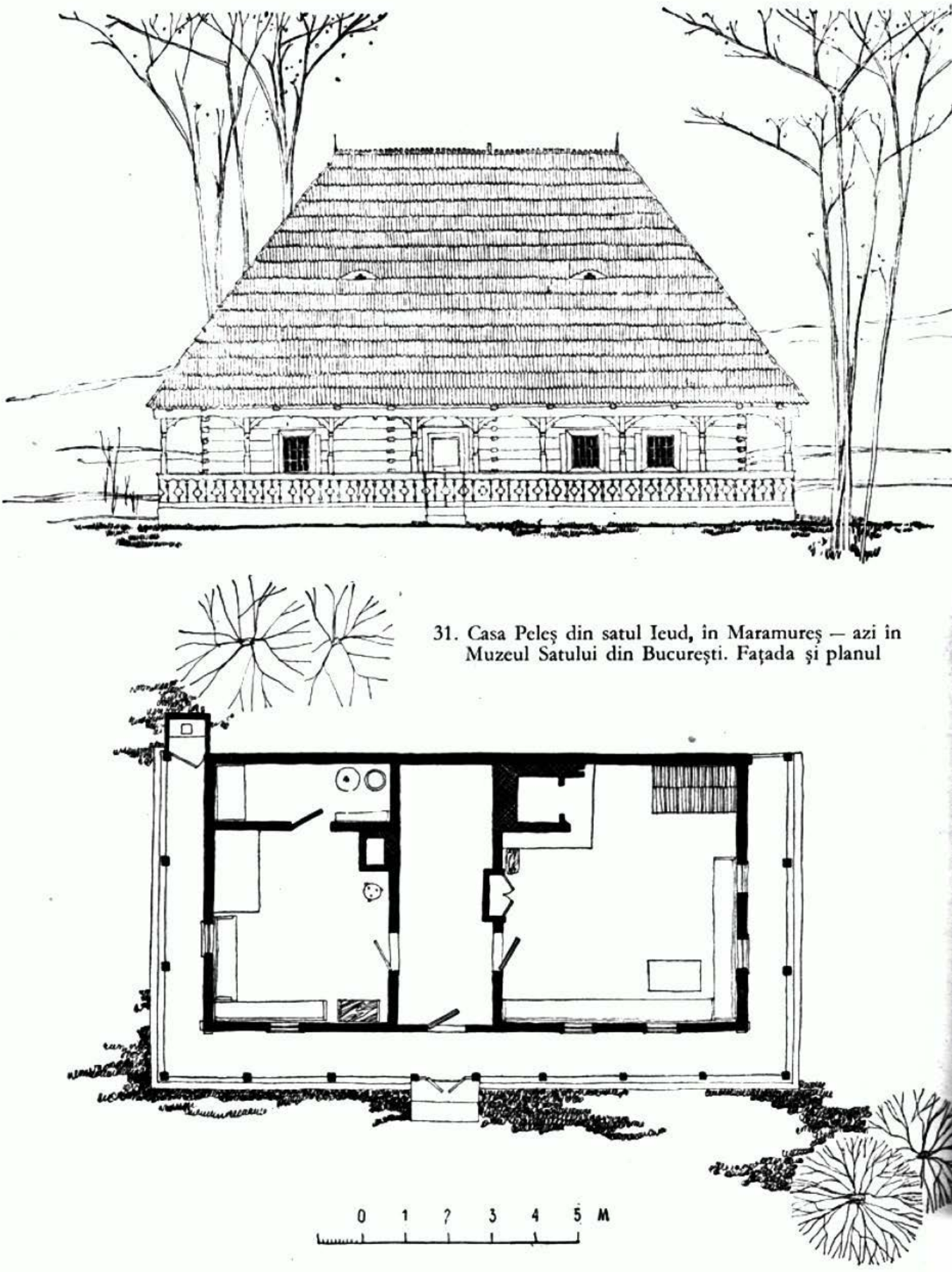

31. Casa Peleş din satul Ieud, în Maramureş — azi în Muzeul Satului din Bucureşti. Faţada şi planul

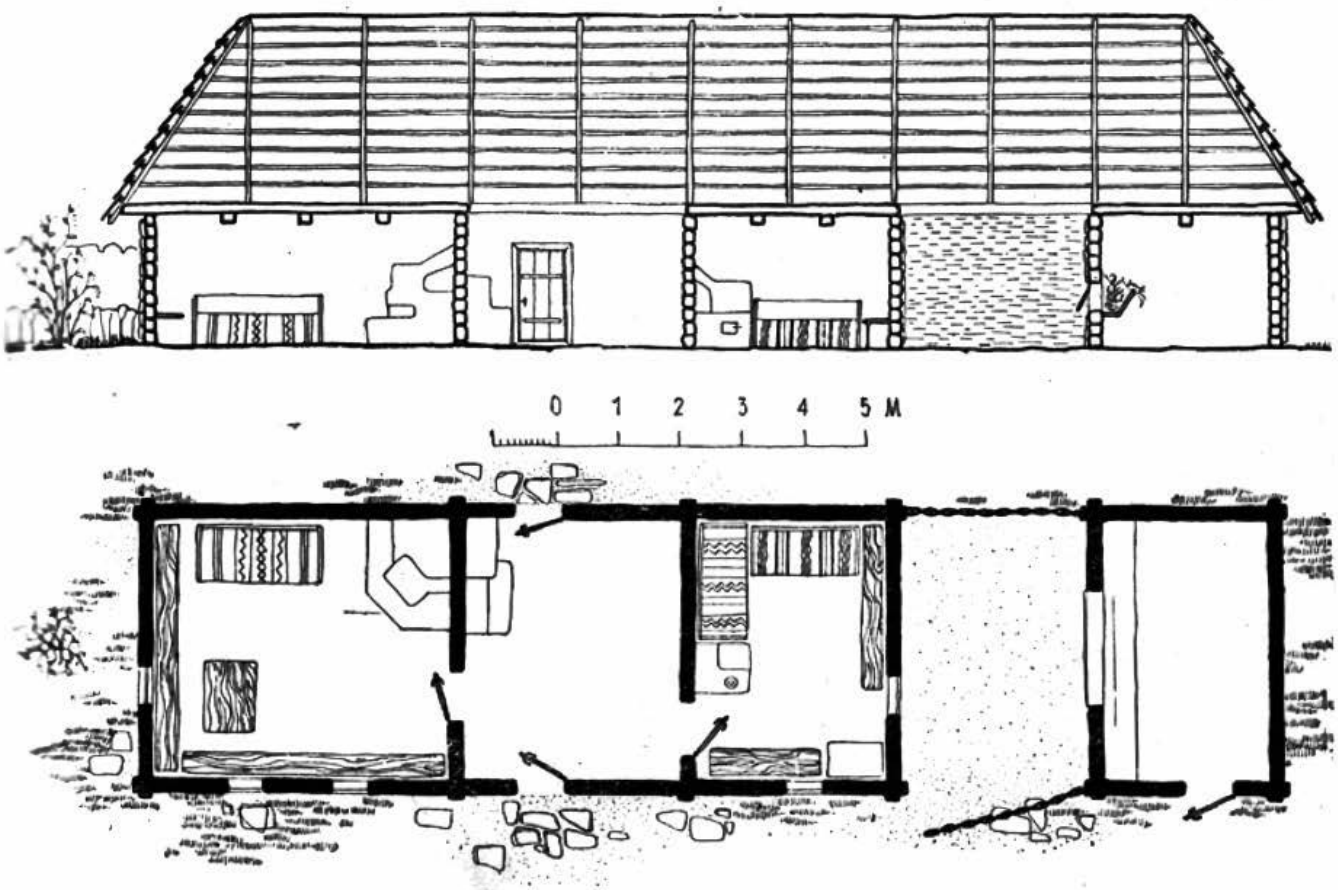

32. Casă din satul Ilva Mică-Bistriţa, în Regiunea Cluj. Secţiune şi plan

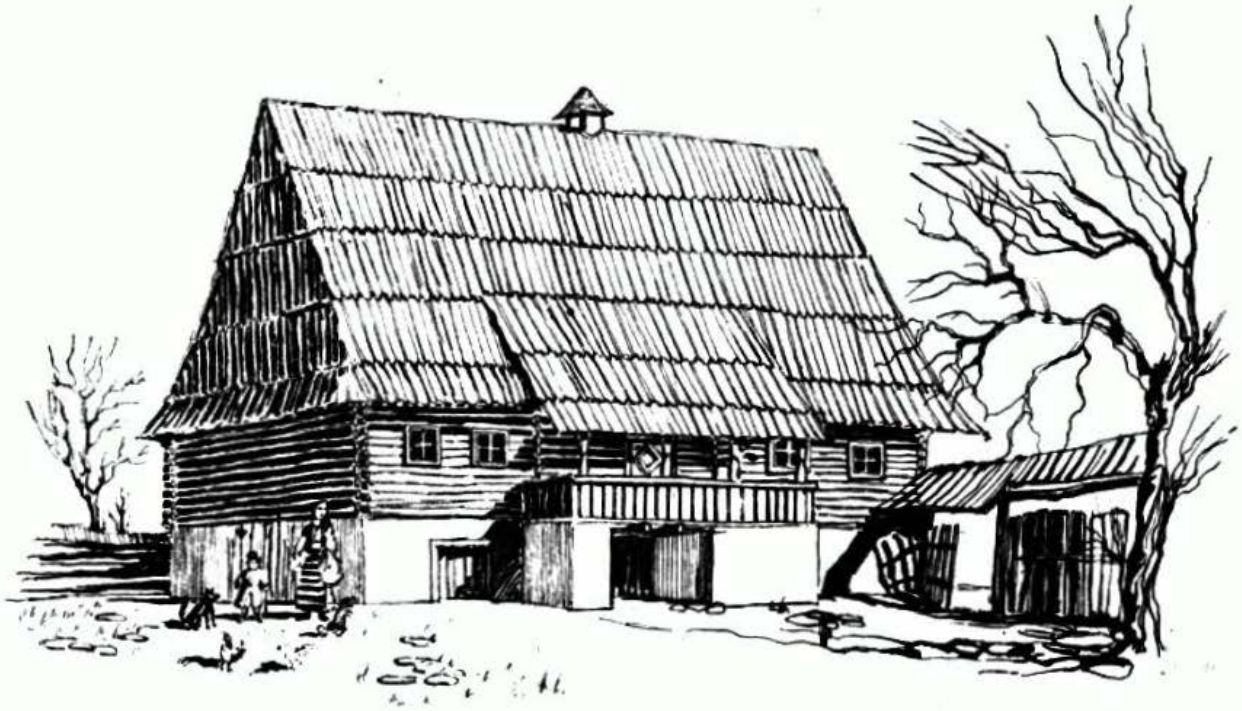

33. Casă din satul Tilișca-Sibiu — azi în Muzeul Satului din București

elemente constructive și decorative împrumutate din arhitectura locală, concepută și realizată după moduri de viață diferite, de meșterii minorităților naționale: sași, maghiari, secui.

Astfel, clădirea înfățișată în figura 32, din satul Ilva Mică-Bistrița în regiunea Cluj, întrunește sub același acoperiș, după moda gospodăriilor săsești, casa cu șura și cu grajdul [1].

Alteori, în locul tradiționalului acoperiș românesc «în patru ape», apare o învelitoare foarte înaltă numai cu două pante, locul apelor înguste fiind luat, ca în casele săsești, de timpane drepte, triunghiulare sau cu colțurile teșite. Înrîurirea arhitecturii săsești se vădește în unele sate și în modul de așezare și de tratare al frontului caselor către uliță: aliniate și legate între ele cu porți înalte, pline.

Un exemplu tipic de astfel de arhitectură ne este înfățișat de casa din satul Tilișca-Sibiu — aflătoare acum în Muzeul Satului din București (fig. 33) — deosebită de modelele tradiționale românești și prin aceea că în locul prispei are pe fațada principală doar un simplu balcon, un «privariu», care pune în evidență, adăpostind totodată, intrarea și scara.

[1] Cf. Romulus Vuia, *Le village roumain de Transylvanie*, p. 62.

Ca şi în centrul Transilvaniei, în regiunile deluroase de pe versantul meridional al Carpaţilor, casa ţărănească are un caracter pronunţat autohton şi o înfăţişare elegantă şi deosebit de pitorească. Ea pune în evidenţă, pe de o parte simţul practic, realist şi concepţiile artistice ale ţăranului, impregnate de un profund optimism, iar pe de altă parte reflectă condiţiile mediului natural înconjurător. Mai ample şi mai bogat ornamentate în regiunile unde natura oferă din belşug condiţii prielnice dezvoltării aşezărilor omeneşti şi vieţii — adăpost, izvoare de apă, terenuri bune pentru agricultură, materiale de construcţii, accese lesnicioase la drumurile publice importante etc., cum este cazul de pildă al pămînturilor din bordura meridională a Carpaţilor Olteniei — tipurile caracteristice şi numeroasele lor variante sînt mai sărăcăcioase, dar nu mai lipsite de interes arhitectonic prin aceasta, în satele unde, din lipsa unor atari condiţii, locuitorii mai neajutoraţi s-au specializat, pentru a-şi putea agonisi mijloacele de trai, în felurite meşteşuguri, cum se întîmplă sau se întîmpla cel puţin în trecutul nu prea îndepărtat), la fel ca în unele aşezări din Munţii Apuseni, în părţile înalte ale regiunii Piteşti.

Adaptată cu multă pricepere şi gust atît formei terenului, cît şi peisajului, casa acestor regiuni deluroase, cuprinzînd de regulă numai două încăperi, are în faţă fie o prispă dreaptă, fie un foişor, fie, adesea, şi una şi altul.

Casa Ciolofan din satul Brădiceni, regiunea Craiova (fig. 34), ne înfăţişează unul din tipurile vechi de locuinţă caracteristice văii Jiului. Construită în întregime din lemn şi înălţată cu 1,00 m deasupra nivelului solului, casa cuprinde trei încăperi: două mari, independente, de locuit şi una îngustă, destinată exclusiv păstrării proviziilor şi obiectelor casnice. Pe toată faţada se întinde, primitoare, o prispă mărginită de un pălimar de bîrne, acum tencuit, şi de stîlpi de stejar împodobiţi cu cresături. O scară largă, construită din trunchiuri de gorun cioplite, conduce din curte pe prispă în faţa celor două intrări ale camerelor de locuit. Portiţele de lemn, care închideau prispa în dreptul scării, au dispărut; urmele balamalelor şi ale încuietorilor însă sînt însă vizibile pe stîlpi. Compoziţia faţadei principale, simplă, rezultată din forma tipică a planului, reflectă preocuparea pentru obţinerea simetriei caracteristice tuturor caselor a căror latură lungă este precedată de o prispă. Nu este vorba însă de o simetrie rigidă, cu care de altfel aplecarea firească a ţăranului către pitoresc nici nu s-ar împăca, ci de respectarea numai în linii mari a principiului. Astfel, elementul «intrare», pus în evidenţă de scara largă şi de stîlpii care o încadrează (altădată şi de portiţele ajurate, acum pierdute), imprimă faţadei, prin poziţia lui faţă de axa principală a volumului construit, un uşor accent disimetric care este totodată şi pitoresc.

Prin efectul adaptării la un teren accidentat, casele de tipul celei înfăţişate mai sus au un soclu mult mai înalt, cîteodată construit din zidărie de piatră, sub care sînt amenajate încăperi servind ca depozite de unelte şi provizii. În această variantă, prispa din faţa casei este cîteodată construită în consolă. Casa Ioanei Sincai din Cătunul Popii (Planşa IV şi fig. 35), ne arată înfăţişarea deosebită, plăcută, pe care o capătă clădirea graţie acestei formule, pe care o găsim aplicată

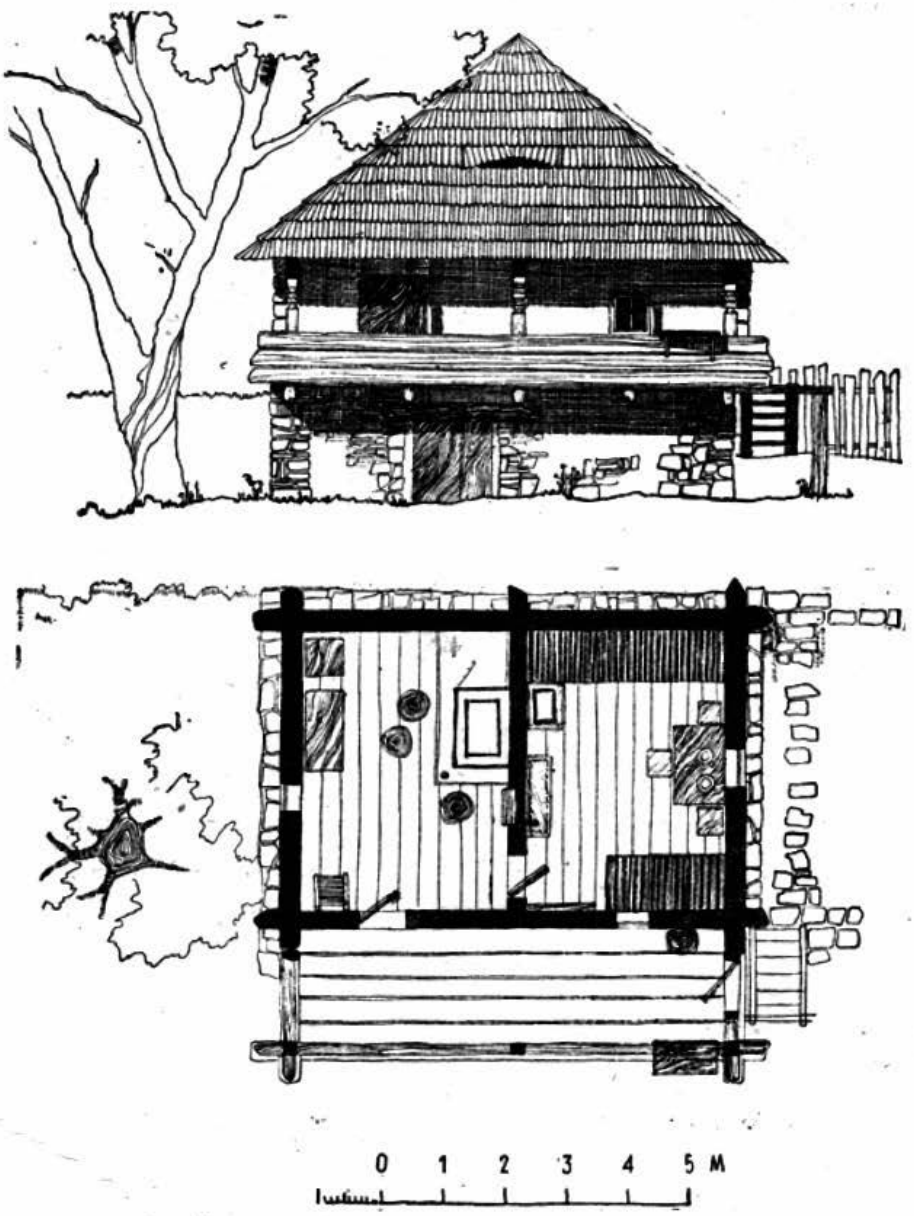

35. Casa Ioanei Şincai din Cătunul Popii, în regiunea Piteşti.
Faţada şi planul

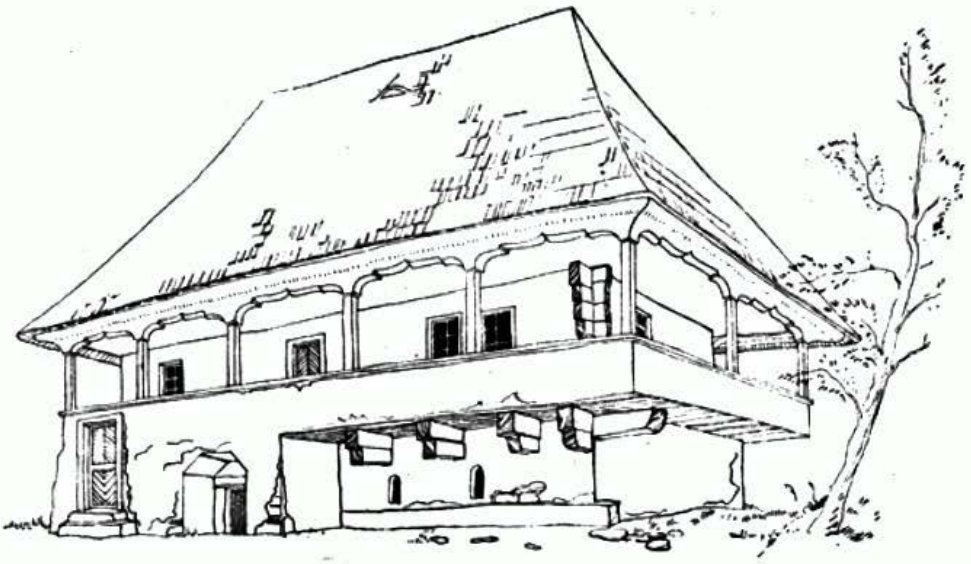

36. Casă din satul Rucăr în regiunea Stalin

cu mult succes şi pe o scară mai întinsă, la casele ceva mai noi din ţinuturile deluroase ale Munteniei. — Exemplu, o casă din Rucăr (fig. 36).

Şi mai caracteristice ţinuturilor oltenești din jurul văii Jiului sînt casele care au parter şi etaj, cu cîte două camere — cîteodată chiar cu una singură, cum este Casa Leoargă din Ţicleni, în regiunea Craiova, înfăţişată în figura 37 — şi prispă în faţă. Deşi locuibile, camerele de la parter, care de regulă sînt ridicate cu cîteva trepte deasupra terenului, servesc mai mult ca depozite de unelte şi provizii, locuinţa propriu-zisă găsindu-se la etaj.

Variantele tipului sînt foarte numeroase. Înfăţişăm în imaginile care urmează, prin relevee, desene şi fotografii, cîteva din cele mai interesante şi mai instructive.

Formele cele mai variate şi mai răspîndite ale tipului sînt redate îndeobşte de clădiri construite în întregime din lemn. Casa Cumpănaşu din satul Bărbăteşti-Tîrgu-Jiu (fig. 38—39), datînd din anul 1832, este un exemplu din cele mai izbutite ale genului, în care măiestria construcţiei se îmbină cu un deosebit simţ al proporţiei şi cu o foarte ponderată şi caracteristică ornamentaţie a lemnului. Faţada principală este luminoasă şi atrăgătoare. Scara de acces la prispa etajului, alipită laturii înguste a casei şi adăpostită contra ploilor de streaşina prelungită ca o aripă întinsă a acoperişului, sporeşte şi mai mult pitorescul clădirii, atît de potrivit cu mediul înconjurător.

Casa Beuran din Curtişoara (fig. 40—41), adusă şi montată în Muzeul Satului din Bucureşti, ne înfăţişează o altă variantă a tipului de locuinţă oltenească cu parter şi etaj. Casa aceasta, care datează din primul sfert al veacului al XIX-lea, pune în evidenţă nu numai arta deosebită cu care meşterul popular se pricepea să lucreze

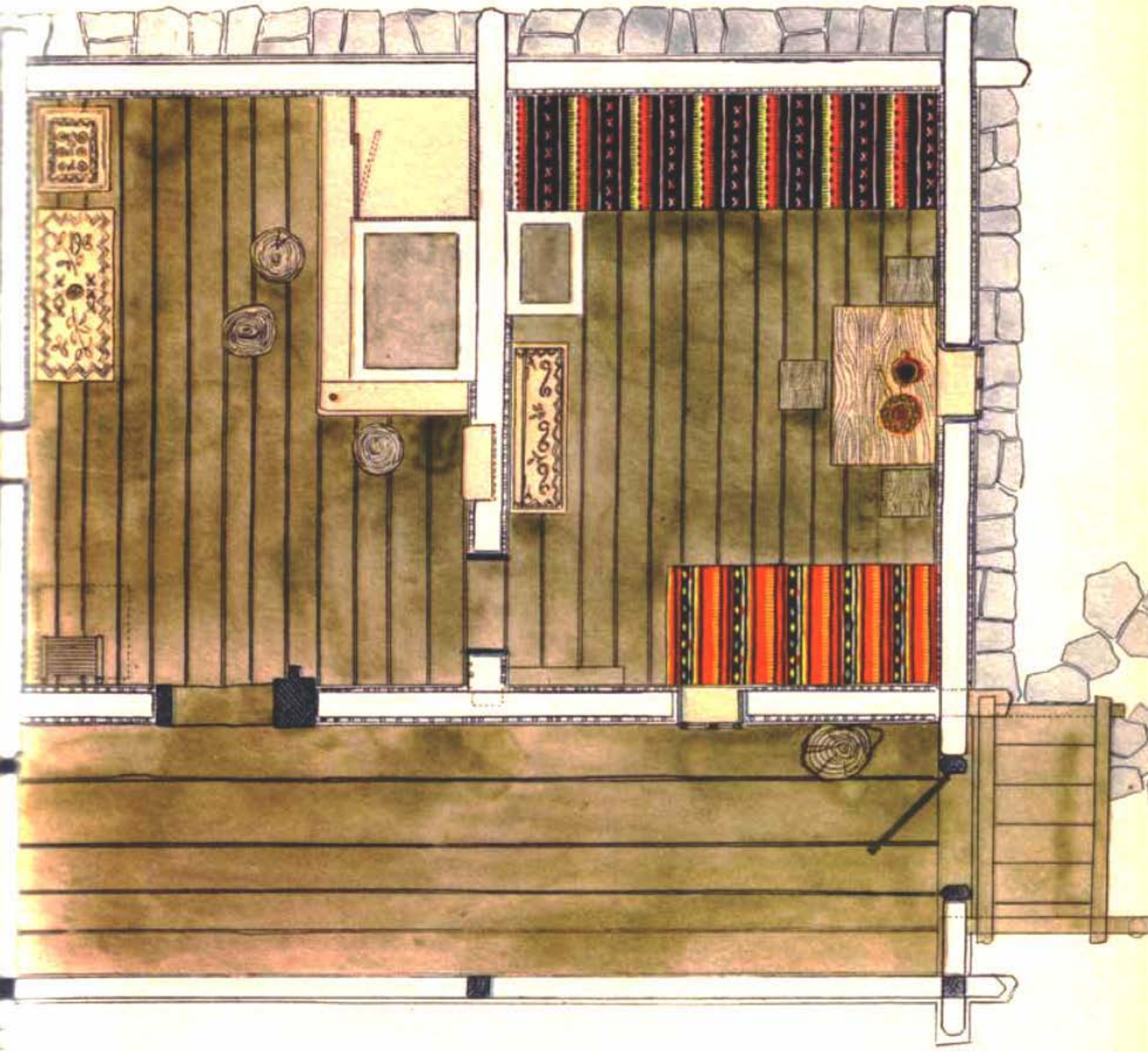

PLANUL CASEI IOANA ŞINCAI DIN CĂTUNUL POPII ÎN REGIUNEA PITEŞTI

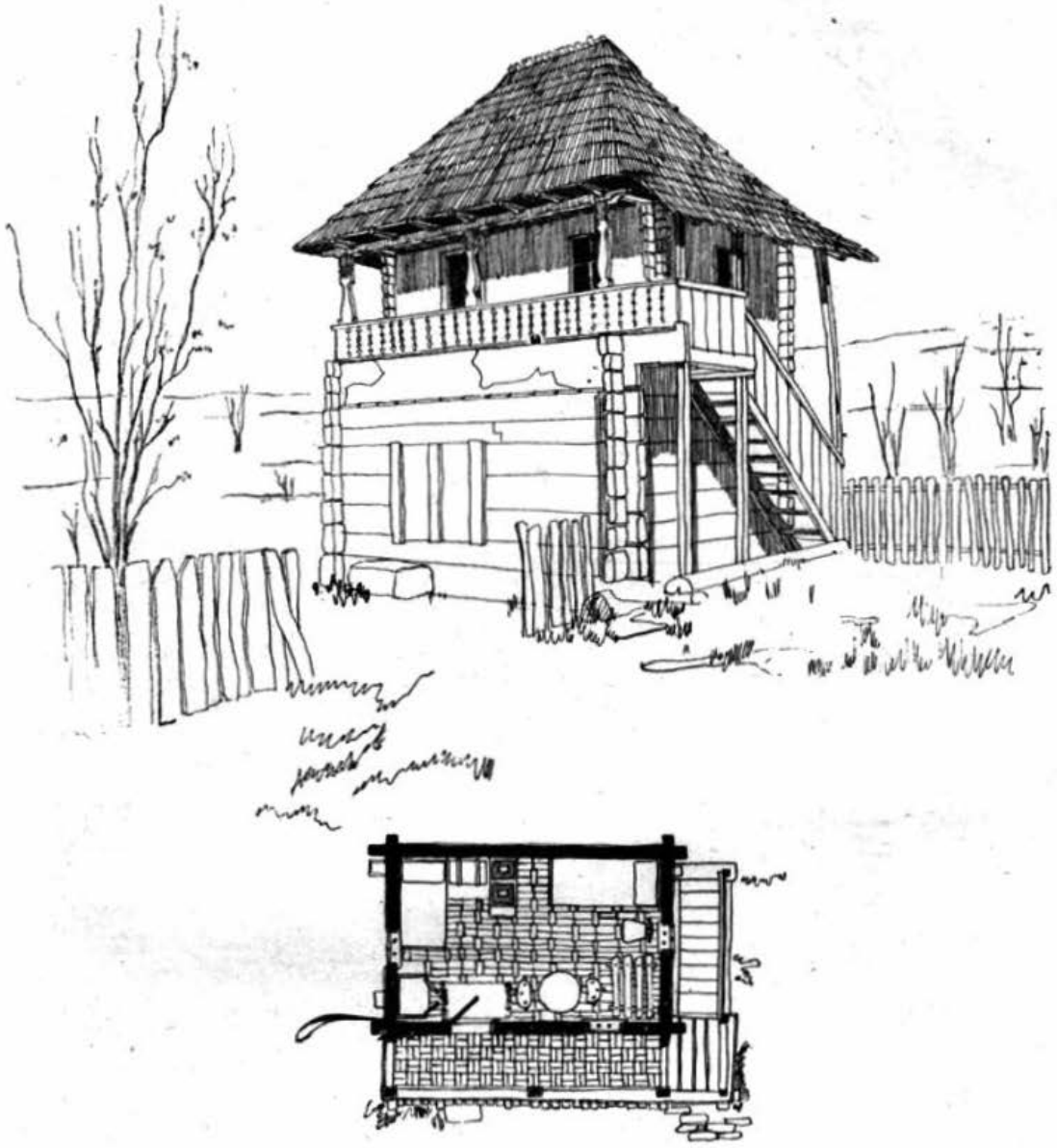

37. Casa Leoargă din Ţicleni, în regiunea Craiova. Perspectivă şi plan

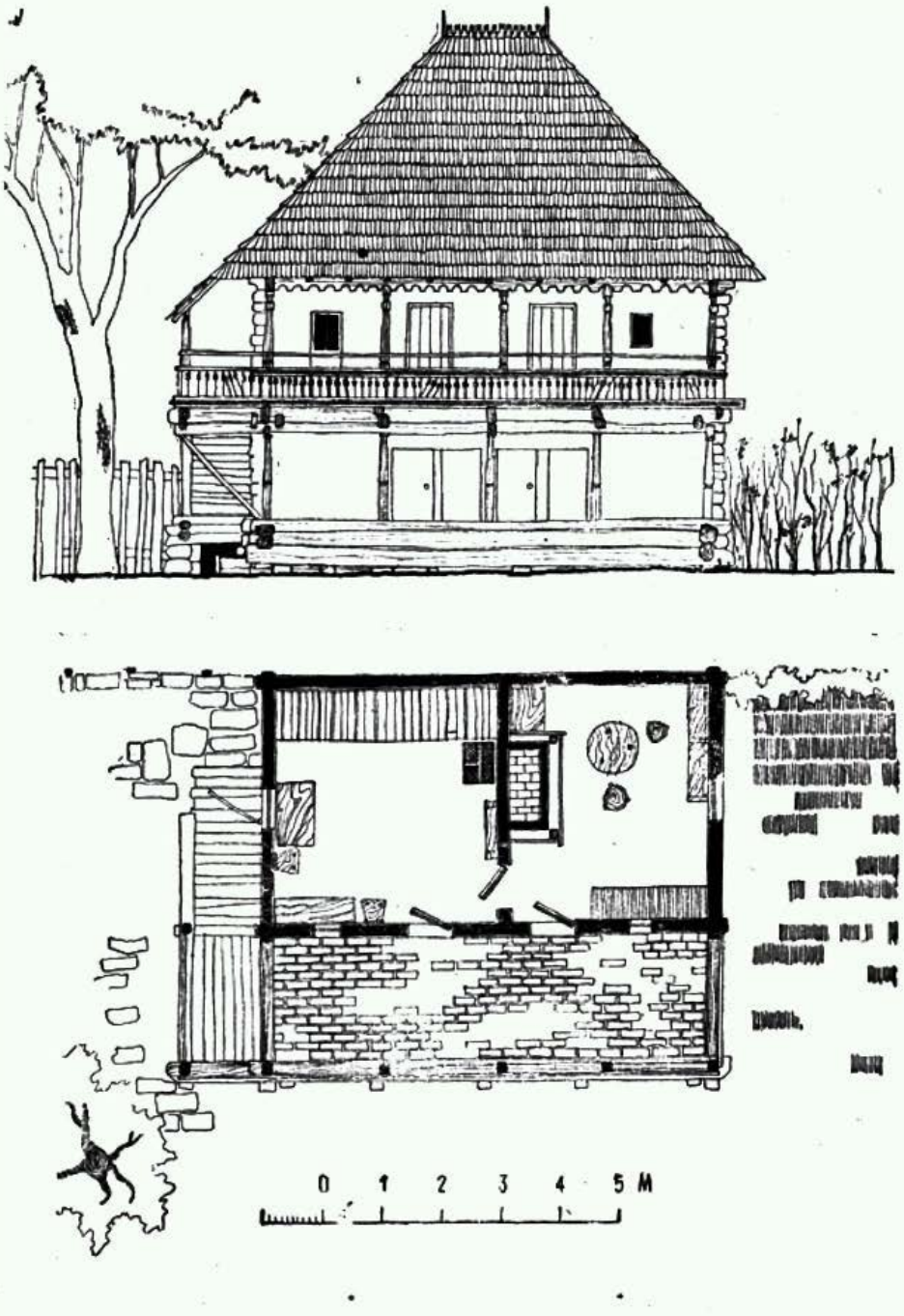

38. Casa Ion Cumpănaşu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova. Faţada principală şi planul etajului

lemnul (remarcabile sînt în special formele variate şi decoraţia colonetelor prispei de la etaj), dar şi marea lui măiestrie atît în compunerea şi dimensionarea planului, cît şi în potrivirea şi armonizarea formelor şi a proporţiilor diferitelor părţi componente ale clădirii. Aci scara de acces la etaj este prinsă cu dibăcie în compoziţia generală a prispelor, care învăluie casa pe trei faţade (fig. 42).

În alte variante, ceva mai noi, ale aceluiaşi tip — cum sînt exemplele înfăţişate în figura 43 şi figura 44, case, cea dintîi din satul Turcenii de Sus, cea de a doua din satul Brădiceni, în regiunea Craiova — pereţii etajului sînt tencuiţi, iar scara de acces la etaj se găseşte pe faţada principală, alipită prispei şi dînd într-un palier, ca un balconaş, aşezat în prelungirea acesteia. Scară şi palier, mărginite de parapete pline, spre deosebire de prispa etajului al cărei parapet este ajurat, formează un element distinct, adăpostit de streaşina proeminentă a casei, prelungită şi sprijinită pe o ramă specială de lemn.

În sfîrşit, o formă foarte interesantă, dar totodată şi ciudată, de locuinţă oltenească (acum pe cale de dispariţie), este aceea în care două perechi de case, de regulă cu parter şi etaj — una mică, cu două camere sau o bucătărie cu cămară, şi una mare, cu tindă şi două camere sau chiar cu trei camere spaţioase, independente — sînt legate între ele cu un fel de punte aşezată în prelungire şi avînd formele identice, cu acelea ale prispelor celor două

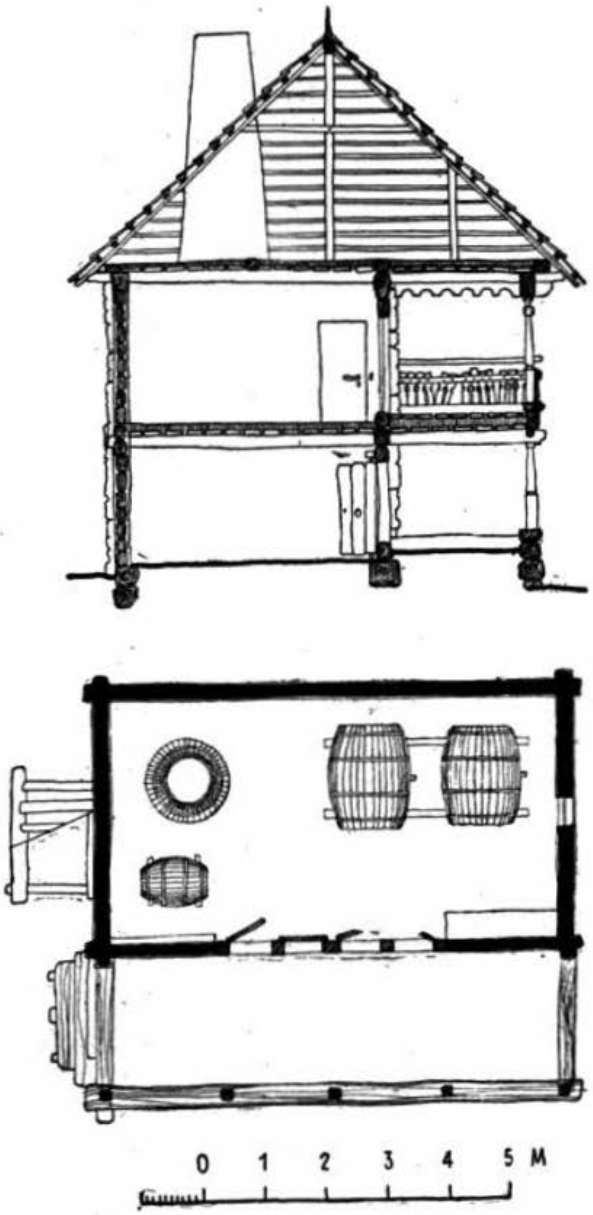

39. Casa Ion Cumpănaşu din Satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova. Secţiune transversală şi planul parterului

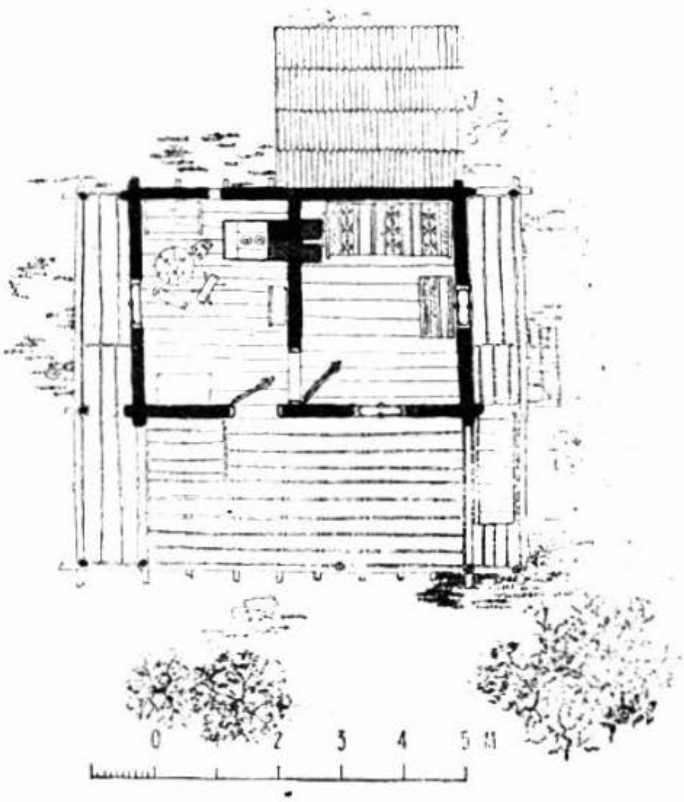

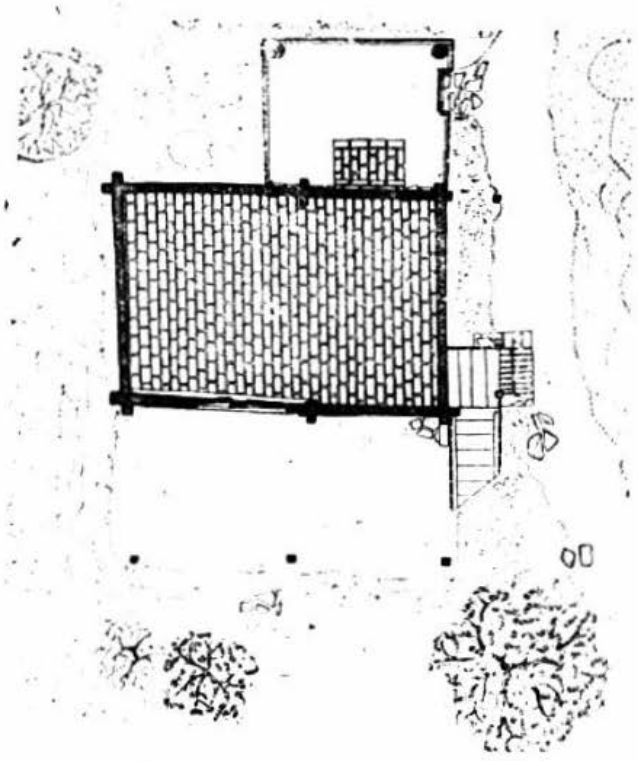

40. Casa Gheorghe Beuran din Curtișoara — azi în Muzeul Satului din București. Planurile celor două caturi

41. Casa Gheorghe Beuran din Curtişoara — azi în Muzeul Satului din Bucureşti

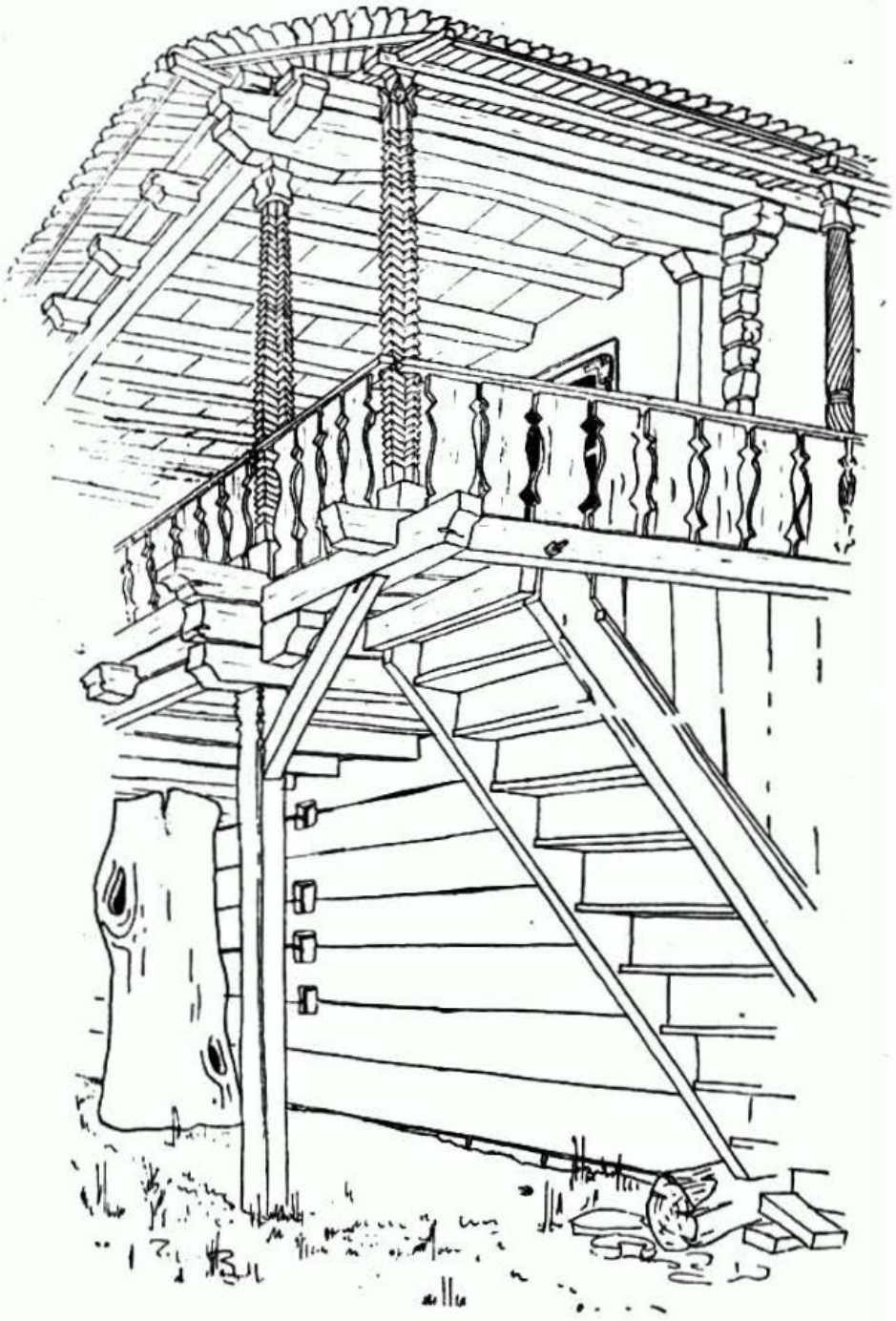

42. Casa Gheorghe Beuran din Curtișoara—azi în Muzeul Satului din București. Colțul cu scara la etaj .

43. Casă din satul Turcenii de Sus, în regiunea Craiova

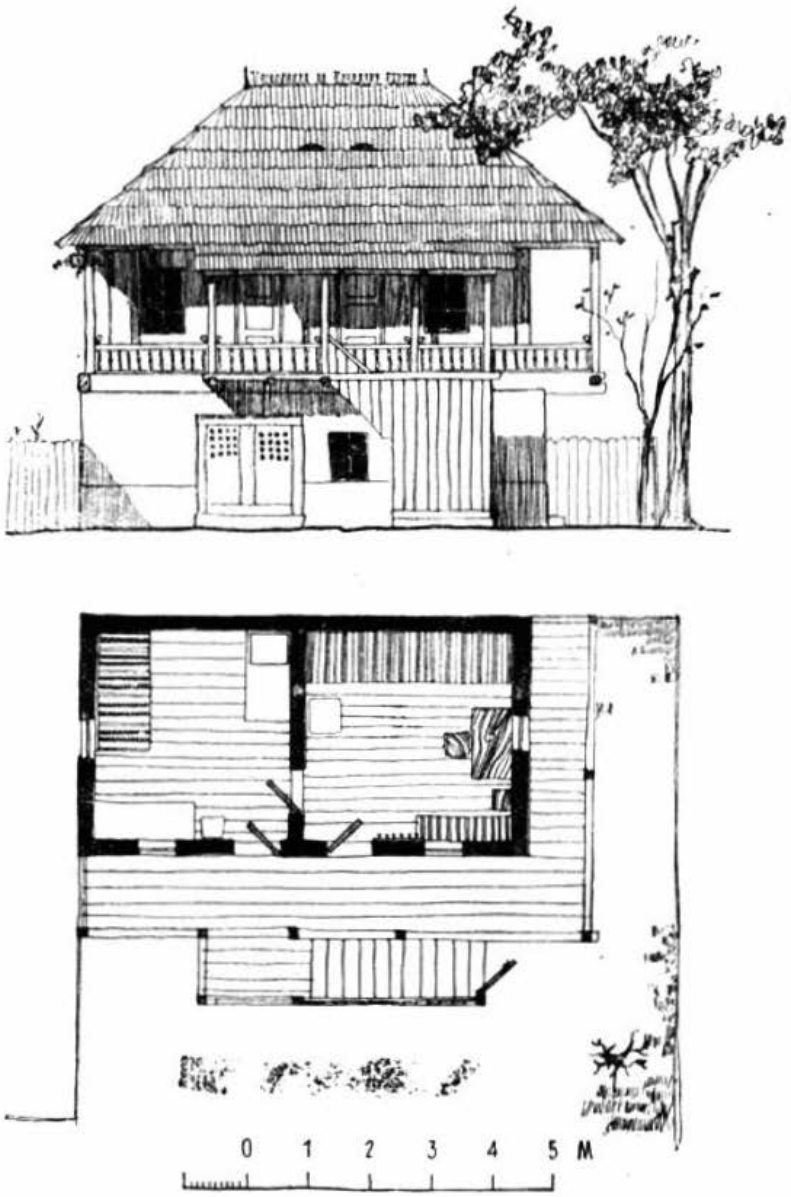

44. Casa Ion Popescu din satul Brădiceni, in regiunea Craiova. Fațada și planul

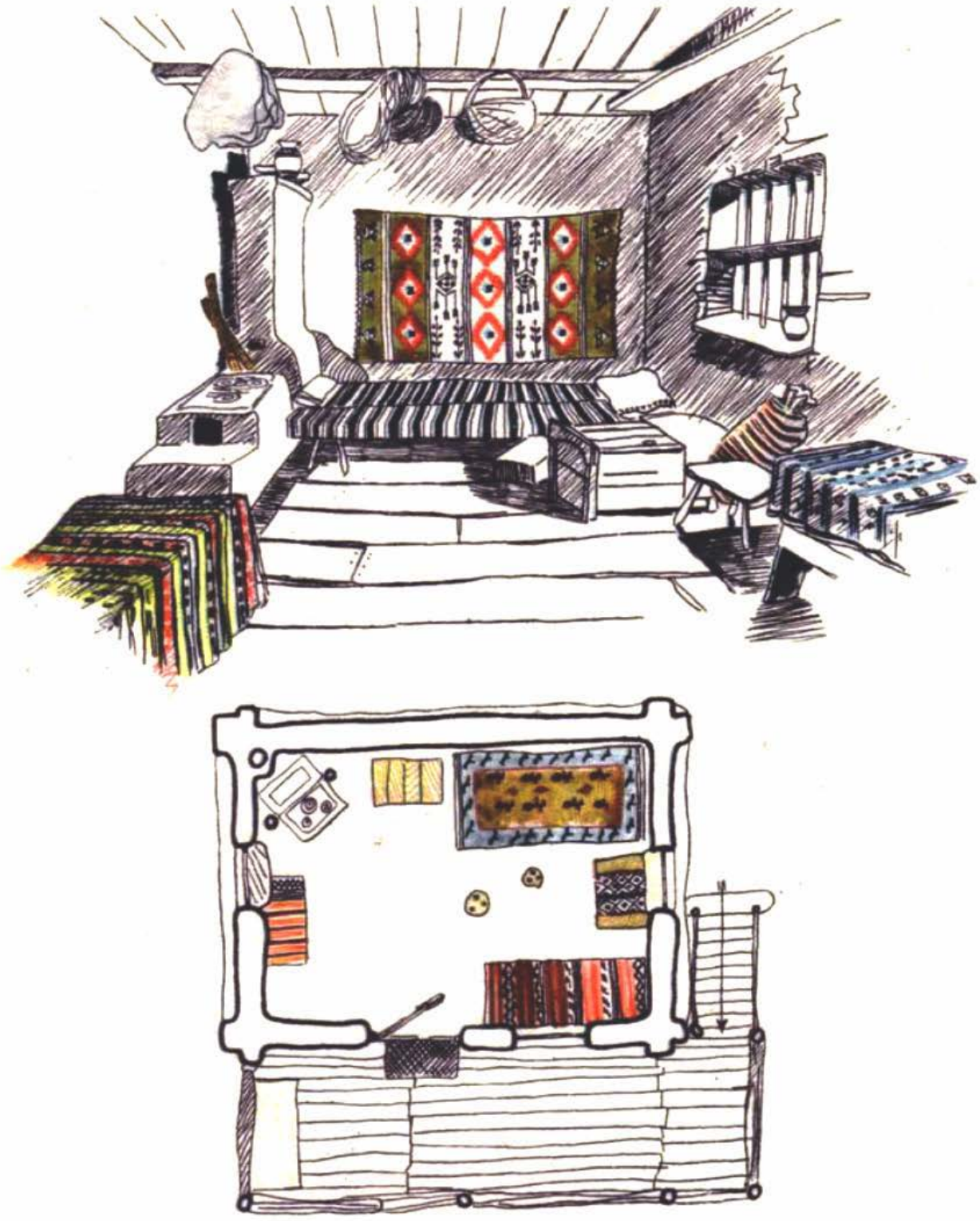

CAMERA MARE A CASEI FRINGHIERULUI ION POPESCU ŞI PLANUL CASEI MARIA COSMA DIN SATUL SLĂTIOARA ÎN REGIUNEA PITEŞTI

45. Casa lui Popa Sburlea din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova

case cu care face corp comun. Exemplare interesante aparţinînd acestui gen de locuinţe se găsesc în cîteva sate din preajma văilor Jiului şi Oltului.

Unele case de acest fel, cum este de pildă cea a lui Popa Sburlea din Bărbăteştii Gorjului (fig. 45), îşi justifică puntea de legătură prin aceea că stabileşte o circulaţie lesnicioasă, adăpostită, între locuinţă şi unele anexe ale acesteia. Aceeaşi explicaţie poate avea şi legătura dintre două case de locuit, atunci cînd una este ocupată de părinţi şi alta de copiii lor. Originea punţii stă însă în ocupaţia principală a proprietarului: confecţionarea de frînghii, meserie care cere un spaţiu adăpostit, foarte lung, pentru înnădirea, întinderea şi împletirea firelor de cînepă. Exemplul înfăţişat în figura 46 este locuinţa chiar a unui astfel de meseriaş: casa frînghierului Ion Popescu din satul Slătioara-Horez.

În regiunile deluroase ale Munteniei, casa cu prispă în faţă are, ca şi modelele oltenești de acest gen, înfăţişarea unei clădiri cu parter şi etaj, locuinţa propriu-zisă fiind ridicată pe un soclu înalt de zid, construit din piatră sau din amestec de piatră şi cărămidă. În soclu, casa are la parter, dar adesea cu pardoseala coborîtă

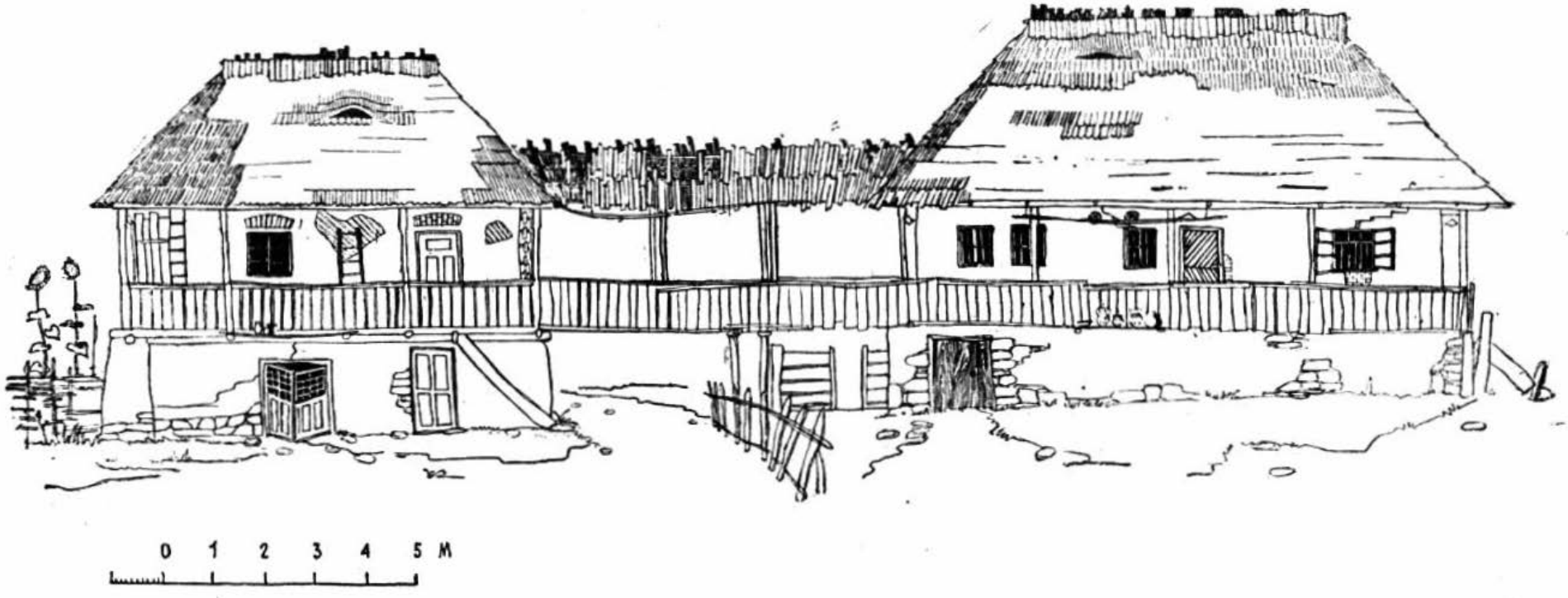
0 1 2 3 4 5 M

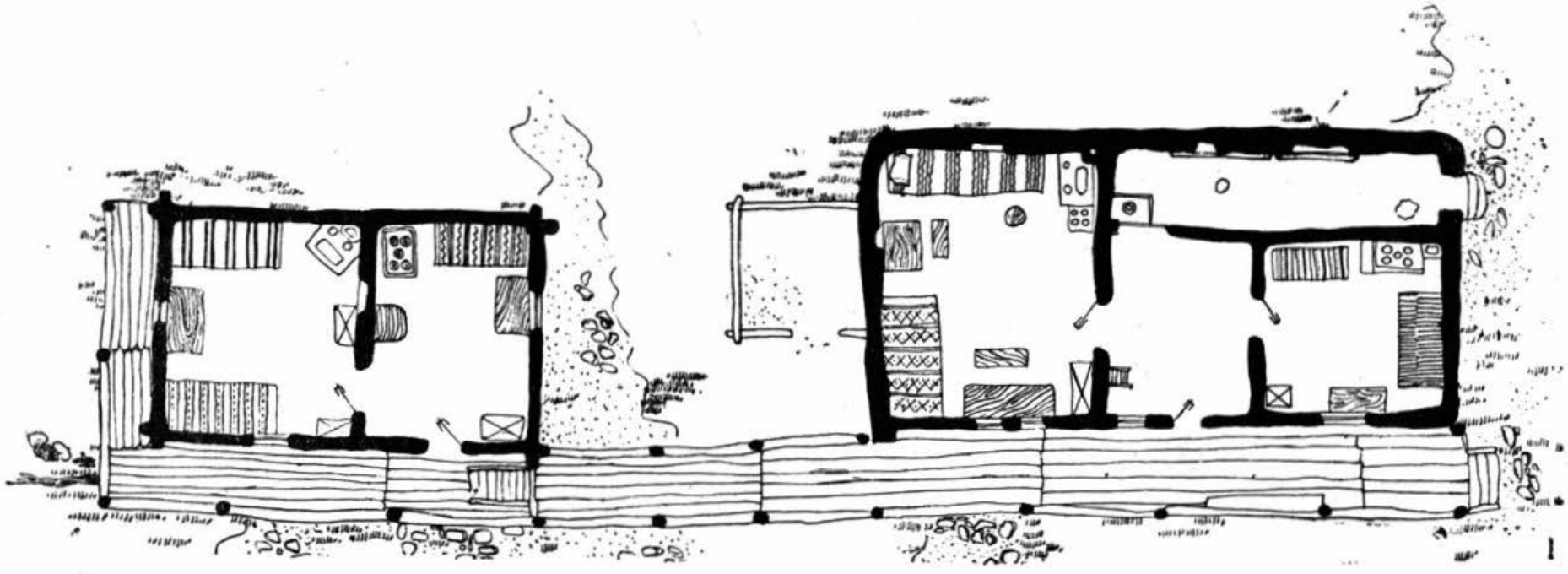

Fig. 46. Casa fringhierului Ion Popescu din satul Slătioara-Horez, regiunea Pitești. Fațada principală și planul etajului

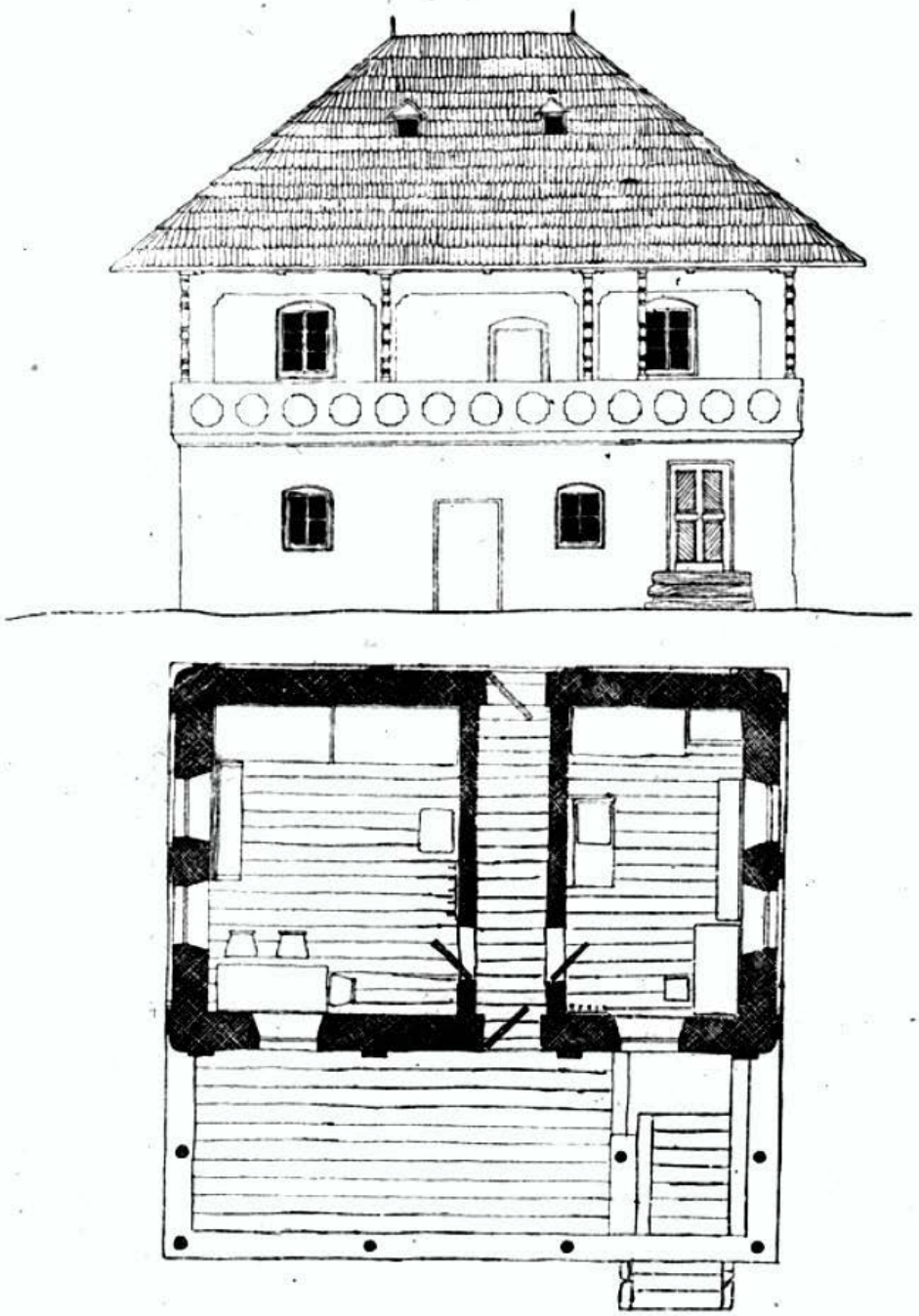

47. Casa «Tîrcă» din Olănești, în regiunea Pitești. Fațada principală și planul

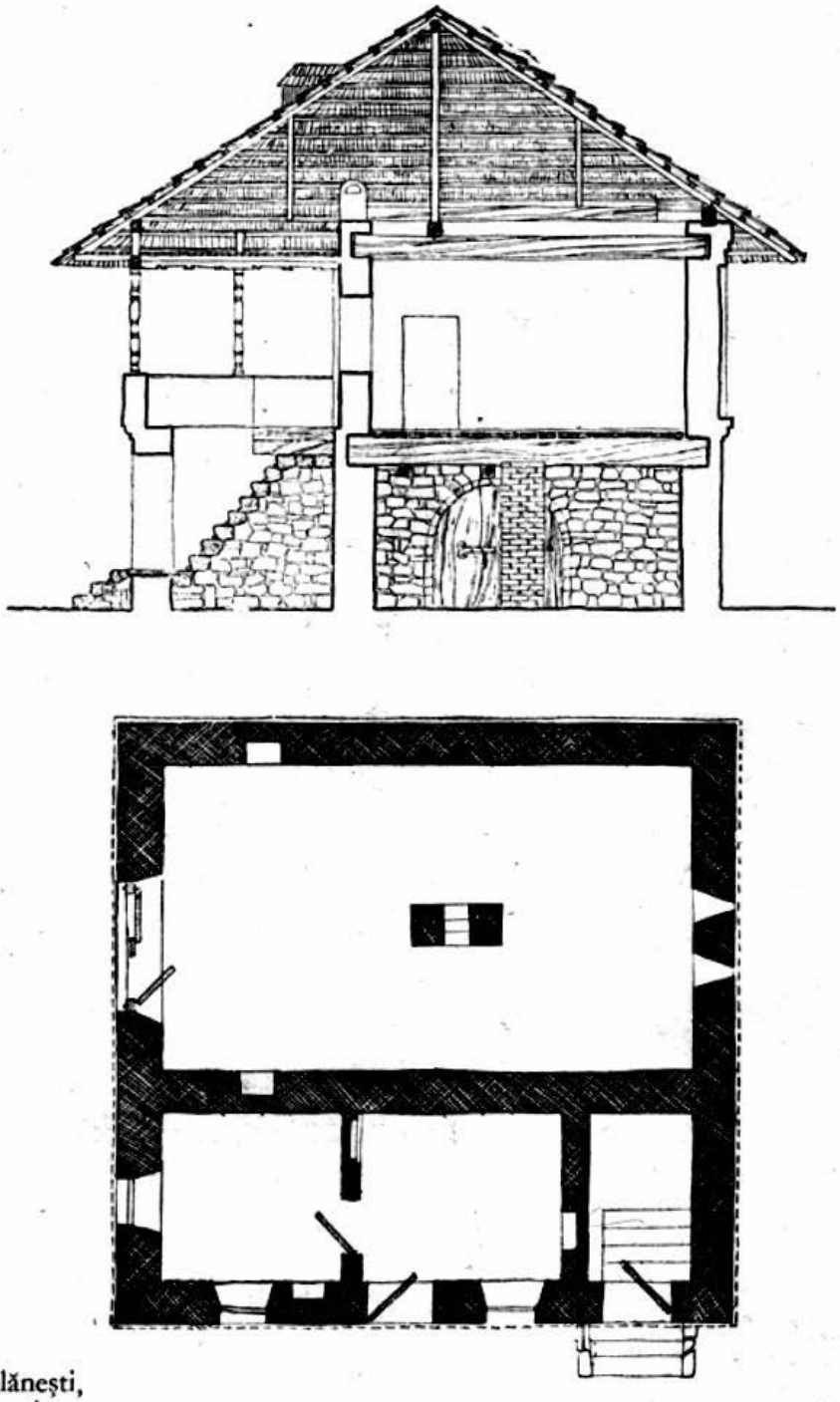

48. Casa «Tircă» din Olănești, în regiunea Pitești. Secțiune transversală și planul parterului

49. Casa « Tircă » din Olănești, în regiunea Pitești

CASĂ DIN SATUL STĂNEŞTI ÎN REGIUNEA PITEŞTI

sub nivelul solului, încăperi spațioase: pivnițe și depozite. Pereții locuinței de la etaj sînt construiți de obicei din «paiante» (schelet de lemn și umplutură de zidărie ușoară) sau cîteodată și din cărămidă. Planul obișnuit este cel al casei cu două încăperi, ambele locuibile, cu intrări separate din prispă, dar se întîlnesc și exemple cu trei camere, cea din mijloc, mai îngustă, fiind o tindă. Stîlpii de lemn ai prispei, fasonați de mînă sau dați la strung, sînt legați între ei cu grinzi sau cu arcade de paiantă și se sprijină de cele mai multe ori pe o balustradă groasă, construită din zidărie plină în continuarea peretelui fațadei. Formula aceasta, foarte simplă, creează un efect plăcut de contrast între parterul robust și formele delicate, adesea aeriene, ale fațadei etajului. În această variantă, scara de acces la nivelul locuinței este de regulă, ca în casele boierești întărite, ascunsă vederii. Ea se găsește sub prispă, accesul din curte făcîndu-se printr-o ușă tăiată în soclu, fie pe fațada principală — așa cum se vede în grațiosul exemplu înfățișat în figurile 47-49, casa Tîrcă din Olănești — fie pe lături.

În unele sate din fostul județ al Muscelului, plinul zidurilor în casele de acest tip este dominant. Stîlpii prispei, de regulă nelucrați, sprijiniți pe balustrada masivă de zid, se înfig direct în streașina înfundată și coborîtă astfel ca să ascundă, sub tencuiala care o acoperă, și grinzile tavanului și chiar cosoroaba de legătură dintre stîlpi. Suprafețele mari, albe, ale zidurilor pe care se detașează net golurile puține ale soclului, stîlpii prispei, ușile și ferestrele etajului, precum și simplitatea formelor, imprimă acestor case — din care dăm, ca exemplu, în figura 50, o locuință din satul Coșești, pe Valea Doamnei — un caracter specific «muscelean».

50. Casă din satul Coșești, pe Valea Doamnei, în regiunea Pitești

51. Casă din satul Jiblea, pe malul Oltului, în regiunea Pitești

Dar forma cea mai interesantă și originală de locuință, caracteristică regiunilor deluroase ale țării, este casa cu foișor.

În exemplele oltenești de acest fel — de pildă casa din Jiblea prezentată în figura 51, sau casa Pușoiu din Hurez, înfățișată în figura 52 — foișorul, care se găsește de regulă în capătul din dreapta al fațadei (stînga pentru cel ce privește din față), lăsat singur (cum este la Jiblea, fig. 51), sau legat și cu o prispă (cum este la Hurez, fig. 52), este tratat larg, ieșind pe fațadă cu o lățime aproape egală cu lățimea casei însăși.

Element de podoabă a fațadei, născut din nevoia de a adăposti gîrliciul care dă acces la pivniță, foișorul este în același timp o piesă extrem de folositoare casei. În el își găsește loc un pat pentru dormit vara, o laviță, urzoiul (războiul) de țesut. El mărește și completează astfel spațiul de locuit, stabilind totodată o legătură permanentă, firească, între casă și curte, între om și natură. (Planșa I).

În Muntenia, Moldova și Dobrogea, tipul casei cu foișor este prezent mai peste tot. Locuința este însă mai dezvoltată decît în Oltenia; planul cuprinde trei sau chiar mai multe încăperi. În schimb foișorul are dimensiuni mult mai reduse.

Iată cîteva exemple:

Mai întîi, în figura 53, casa muntenească din Trăisteni-Cricov, în regiunea Ploiești (adusă și reconstruită acum în Muzeul Satului din București). Ridicată pe un soclu înalt de zid, casa cuprinde trei încăperi: o tindă centrală, îngustă, și două camere de locuit: soba mare și sobița. Tinda — caz rar pentru Muntenia — nu are vatră; o ușă, tăiată în peretele opus intrării din prispă, face legătura între casă și partea din spate a curții. În locul tindei, camera mică, sobița, îndeplinește în timpul iernii și funcția de bucătărie. În față, ieșit din linia prispei, foișorul proeminent, ridicat deasupra gîrliciului pivniței, este sprijinit pe 5 colonete de lemn, frumos fasonate. Alte trei asemenea colonete, legate la bază, ca și cele ale foișorului, cu un pălimar de scînduri cu străvăzători, mărginesc prispa.

Casa Mătase din Răpciuni-Ceahlău, prezentată în figura 54, ne înfățișează o locuință dezvoltată de acest tip, caracteristică Moldovei. Planul, de formă aproape pătrată, cuprinde o tindă și patru încăperi de locuit. Ca înfățișare generală, casa aceasta prezintă particularitatea de a avea prispă continuă pe toate părțile. Foișorul lăturalnic, care pune un accent deosebit de pitoresc pe fațada dinspre curte, adăpostește intrarea la pivniță (gîrliciul) și are pardoseala mai sus decît prispa. Forma foarte aerată a fațadelor, coloritul discret, gălbui, al pereților, pe care se profilează cenușiul pieselor de lemn lăsate aparent în construcție, precum și proporțiile diferitelor părți componente, tratate pe orizontală, conferă acestei case, atît de bine legată de natură și de peisajul înconjurător, o valoare deosebită.

Casa de pe str. Mihai Viteazul din Babadag, înfățișată în figura 55, al cărei foișor spațios este așezat în prelungirea prispei întrinde de tip dobrogean din fața tindei, este ridicată pe un soclu înalt și cuprinde patru încăperi: o sală centrală, largă,

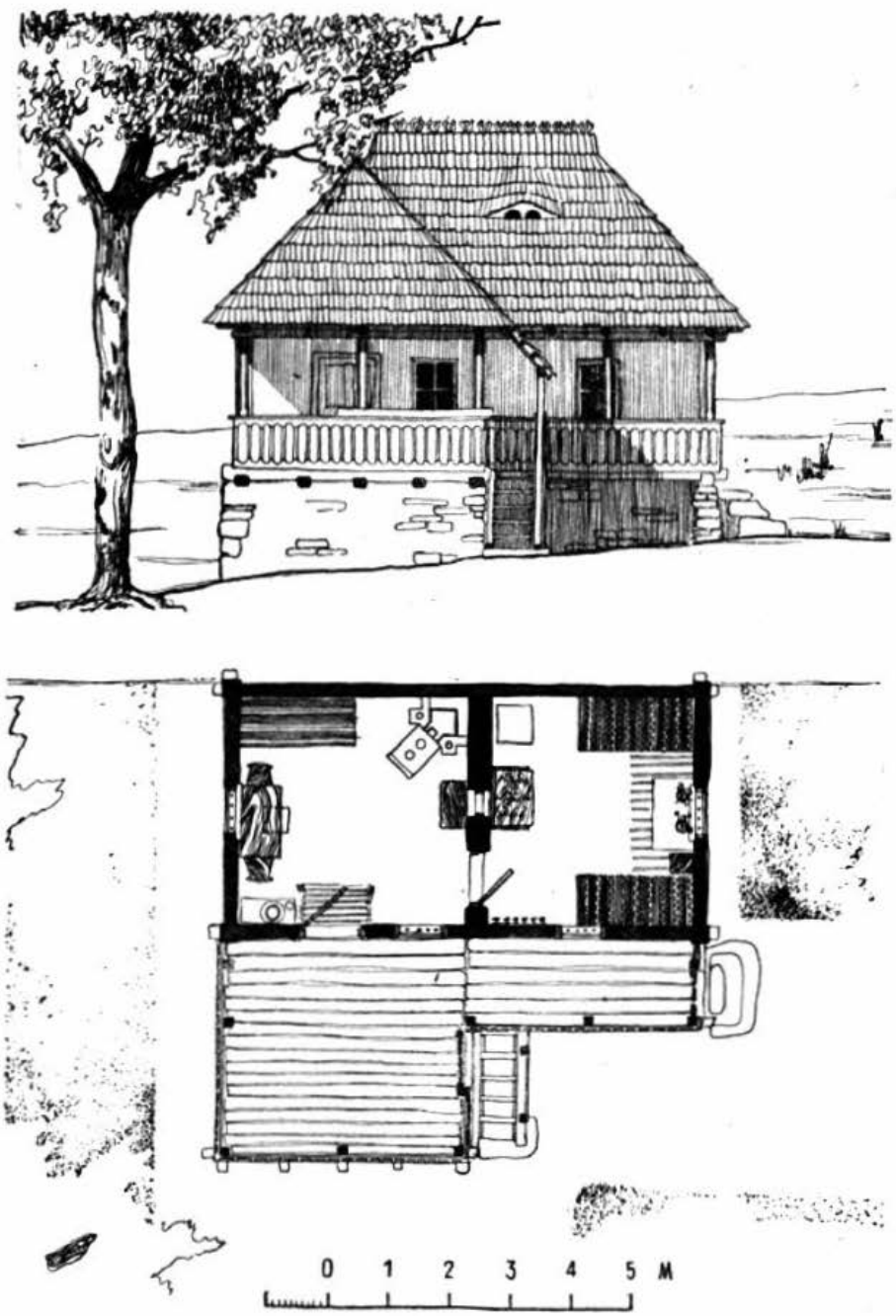

52. Casa C. Pușoiu din satul Hurez, în regiunea Pitești. Fațada principală și planul

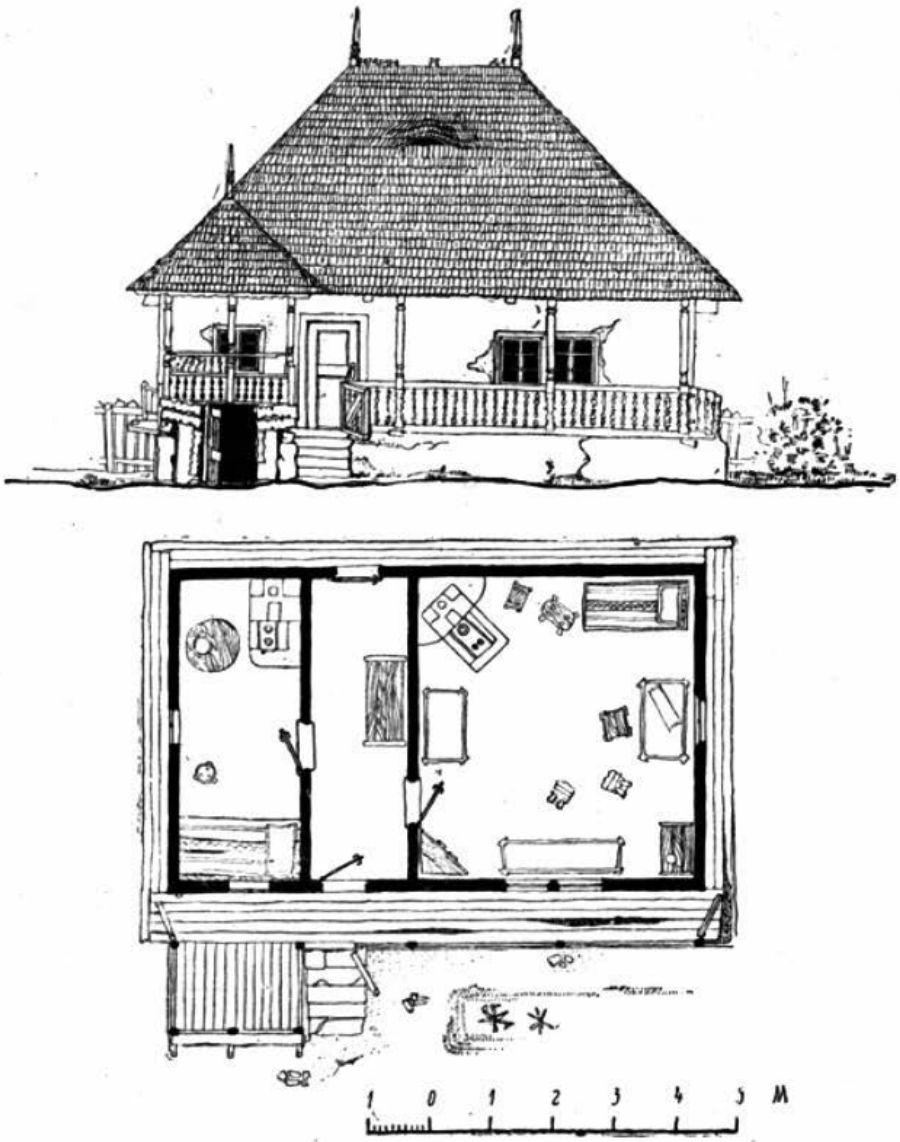

53. Casa Dinu Costea din satul Trăisteni-Cricov, în regiunea Ploiești — acum în Muzeul Satului din București. Fațada principală și planul

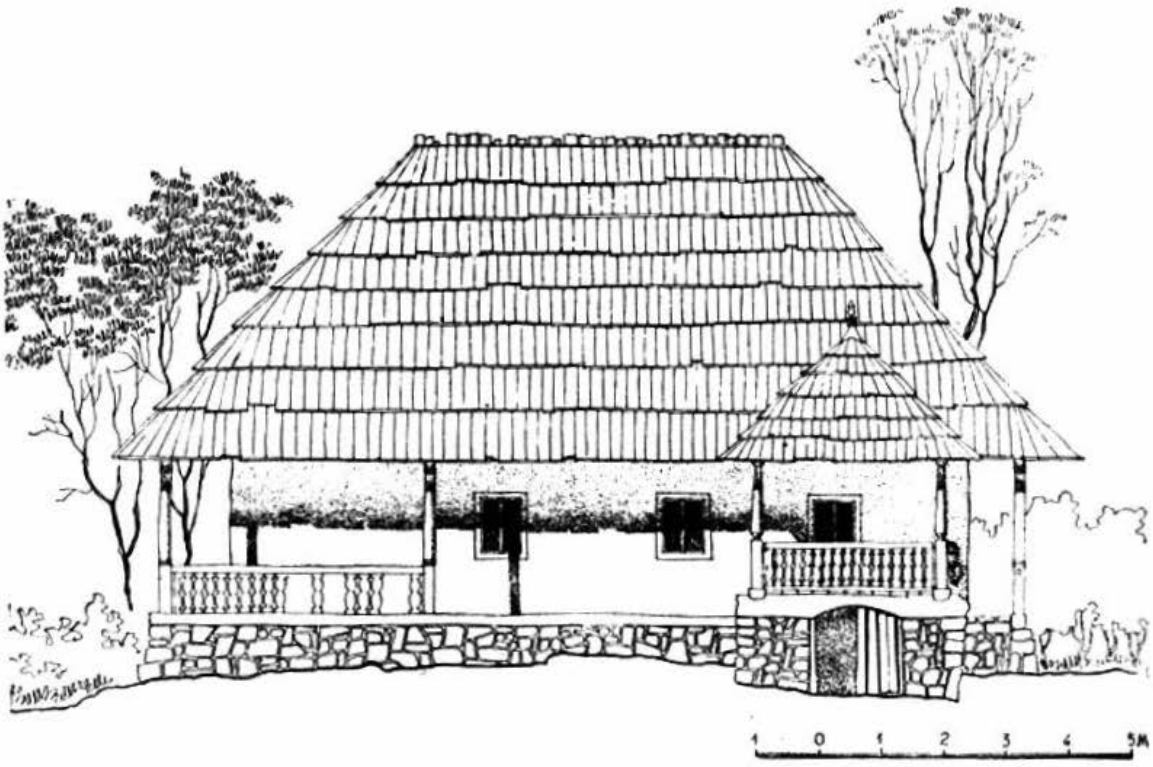

54. Casa preotului Mătase din Satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Fațada spre curte și planul

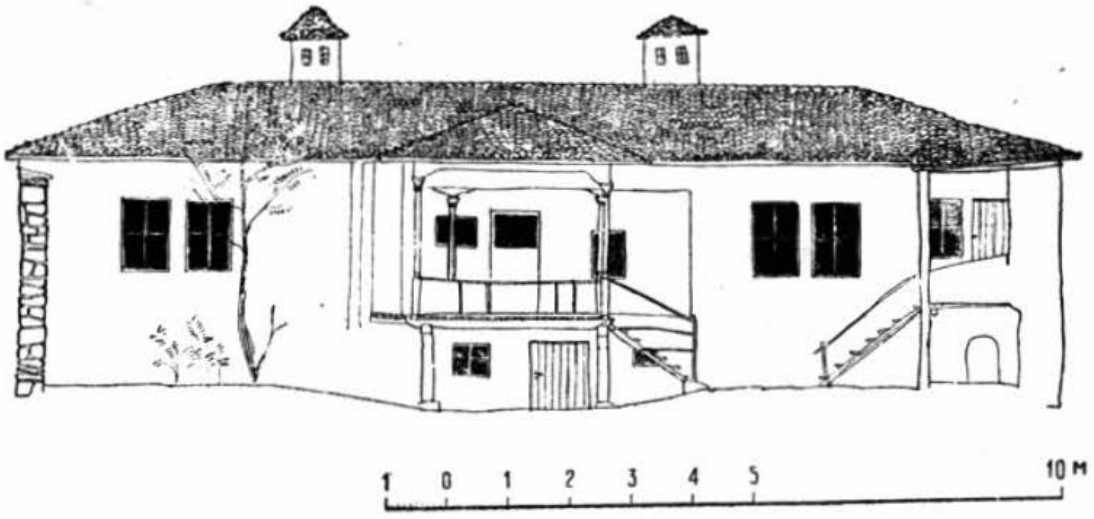

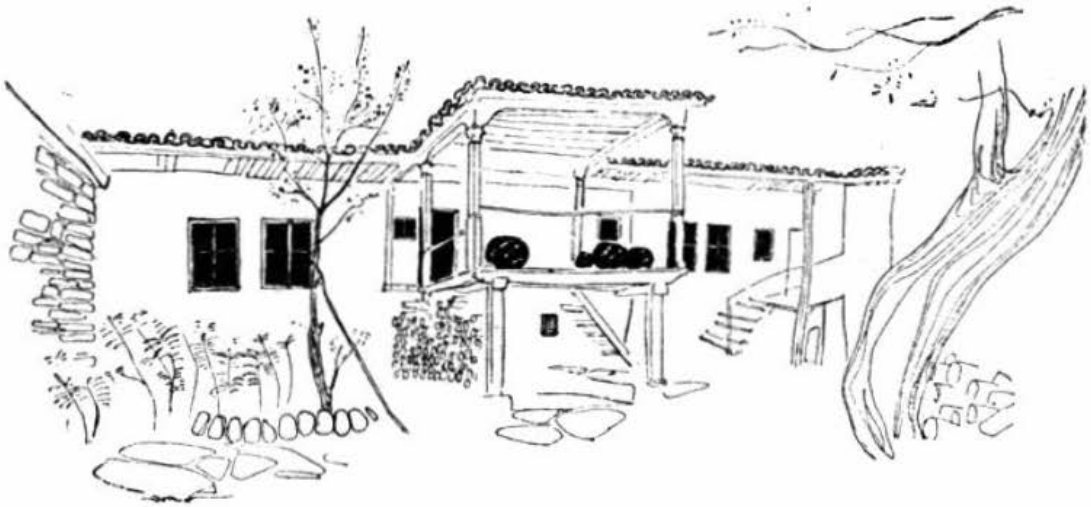

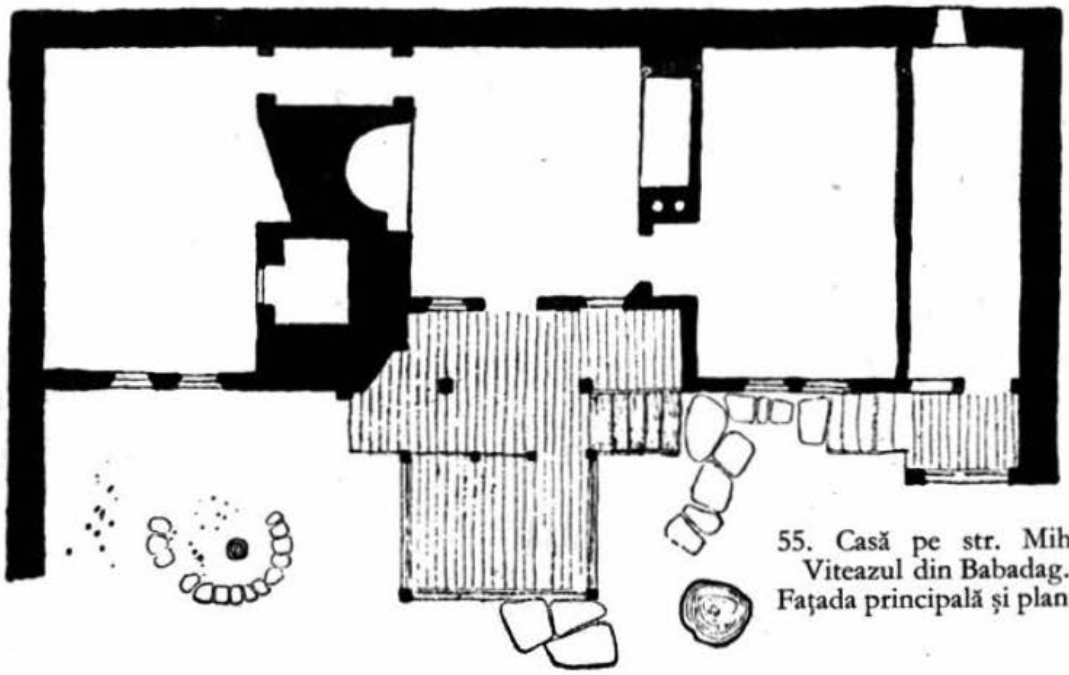

55. Casă pe str. Mihai Viteazul din Babadag. Fațada principală și planul

cu vatră (tindă), două camere de locuit şi o cămară. În plus, adaptată la nevoile şi obiceiurile locale, casa este înzestrată şi cu o mică baie turcească. La nivelul solului, sub tindă, avînd acces din curte pe sub foişor, se găseşte bucătăria. Toţi pereţii părţii de jos a casei, zidul din fund şi pereţii laterali de la etaj, precum şi blocul bucătărie-vatră-baie turcească, sînt construiţi din zidărie de piatră cu mortar; restul, din paiantă. Scările, prispa şi foişorul sînt însă de lemn.

În exemplarele mai noi de case cu tindă şi două sau mai multe încăperi, pe care le găsim în aceleaşi regiuni deluroase ale ţării, foişorul îşi pierde adesea funcţia şi locul lui vechi în compoziţia planului. Plasat în faţa tindei, deci în mijlocul faţadei şi acoperit cu o învelitoare în două ape cu fronton, el este chemat să adăpostească intrarea şi scara. Cînd casa este joasă, foişorul este îngust şi are spre faţadă numai doi stîlpi (fig. 55, casa Ilincăi Mircioiu din Izvoarele-Ploieşti). Cînd casa are soclul înalt, el se lărgeşte, îşi înmulţeşte numărul stîlpilor şi prinde sub acelaşi acoperiş şi scara de acces la prispă şi gîrliciul pivniţei (fig 57, casa Minea Panait din Izvoarele-Ploieşti).

Grija şi dorinţa meşterului popular şi a ţăranului în general, de a da construcţiei o formă frumoasă, un plan chibzuit şi o înfăţişare plăcută, atrăgătoare, nu s-a îndreptat numai asupra locuinţei, ci a îmbrăţişat deopotrivă şi celelalte clădiri anexe, necesare organizării şi ducerii în bune condiţii a vieţii unei familii: şura, bucătăria de vară şi chiar coteţul şi pătulul.

Şura, care, după casă, este clădirea cea mai importantă a gospodăriei, fiind adesea, ca suprafaţă şi volum construit, chiar mai mare decît casa însăşi, cuprinde de regulă trei încăperi: una centrală, rezervată păstrării tuturor ustensilelor gospodăriei şi două laterale, destinate adăpostirii vitelor mari.

Şura gospodăriei Ciolofan din satul Brădiceni-Tîrgu-Jiu, prezentată în figura 58, este un exemplu tipic de astfel de clădire, concepută şi lucrată cu deosebită îngrijire în spiritul formelor şi al ornamentaţiei casei în faţa căreia se găseşte aşezată. Ca la mai toate exemplarele asemănătoare, legate de gospodării cu caracter dominant agricol, încăperea din mijloc, în care se păstrează şi plugul şi carul, are latura dinspre curte în întregime deschisă.

Şura înfăţişată în figura 59, caracteristică gospodăriilor pastorale din satele de tip împrăştiat sau răsfirate de munte, are, ca şi casele aceloraşi regiuni, acoperişul foarte înalt. Podul, spaţios, este amenajat pentru păstrarea fînului, iar încăperile toate — grajduri şi depozite — sînt închise. Şura aparţine gospodăriei Adrian Indrei din satul Intregalde-Hunedoara, din care am desprins şi pitorescul coteţ de păsări şi de porci prezentat în figura 60, care este un exemplu tipic, semnificativ, al sensibilităţii populare, prezentă şi în cele mai neînsemnate lucrări.

Casa şi toate clădirile anexe care o însoţesc sînt grupate la un loc, într-una sau două curţi alăturate, de regulă îngrădite, formînd ceea ce în limbaj comun se

56. Casa Ilincăi Mircioiu din satul Izvoarele, în regiunea Ploești

57. Casa Minea Panait din satul Izvoarele, in regiunea Ploiești

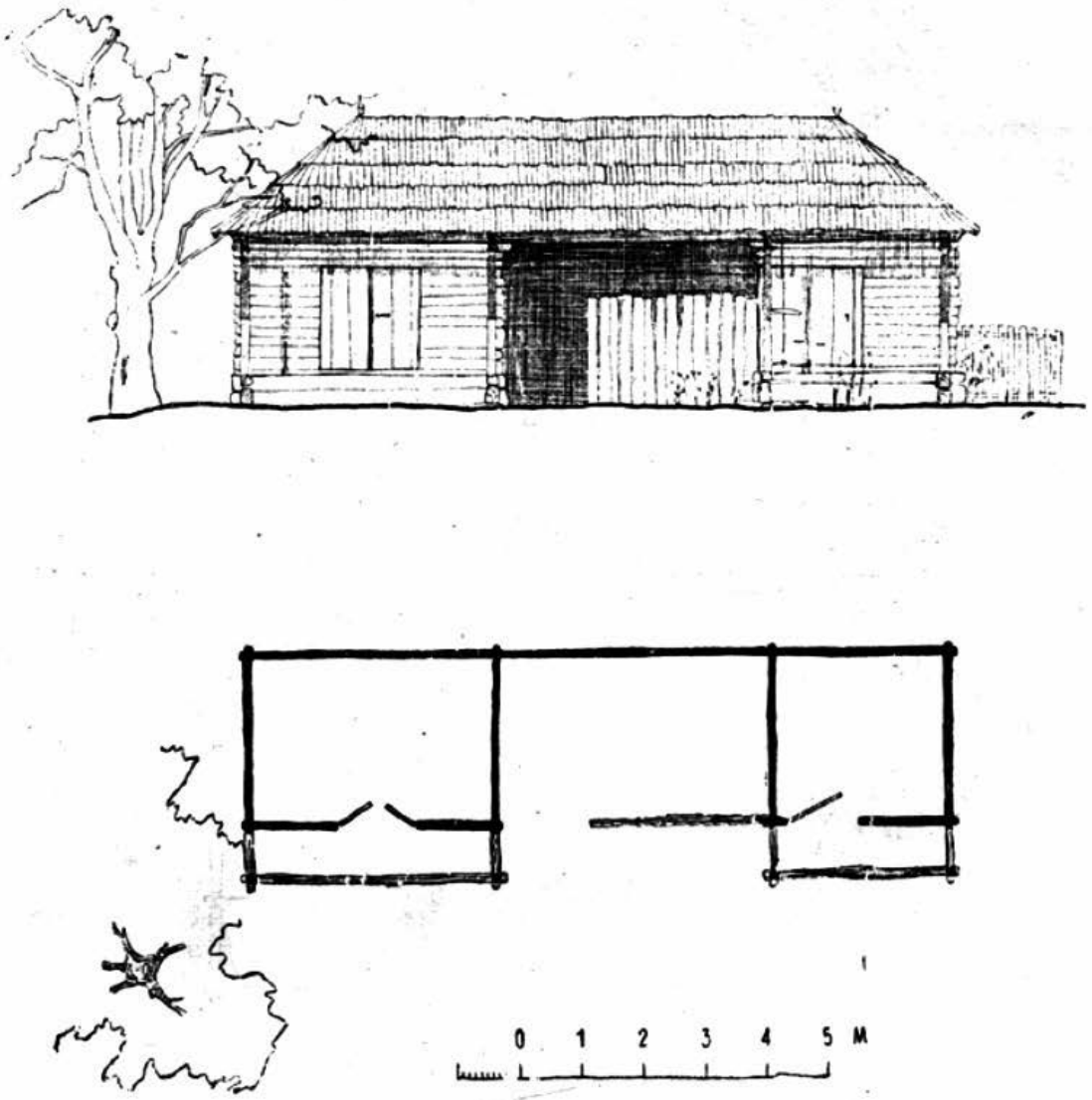

58. Şura gospodăriei Constantin Ciolofan din satul Brădiceni, în regiunea Craiova. Faţada principală şi planul

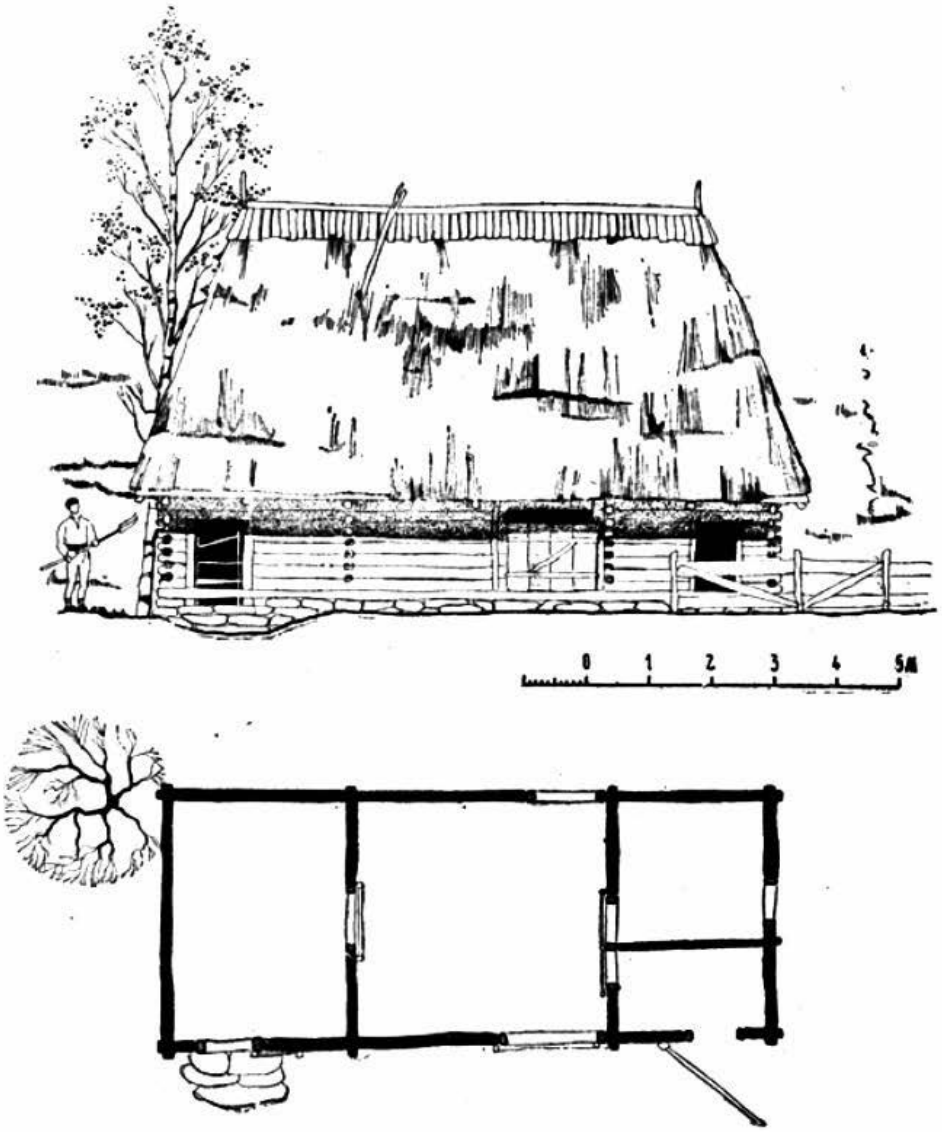

59. Şura gospodăriei Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara. Faţada principală şi planul

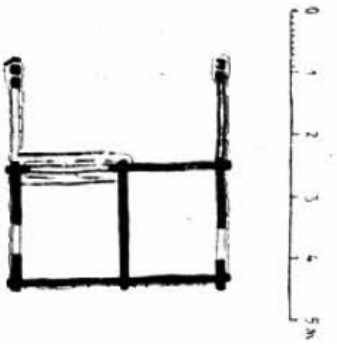

60. Coteţ de păsări şi porci din gospodăria Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara. Faţadă şi plan

numeşte o gospodărie. Compoziţia generală a planului unei gospodăriii este, în mare parte, determinată de tipul satului căruia-i aparţine, de ocupaţia principală a ţăranului şi de tradiţiile naţiei din care face parte acesta.

În satele de tip împrăştiat, cu caracter pastoral dominant, gospodăria — în cadrul căreia diferitele clădiri componente sînt dispuse în jurul casei fără altă preocupare decît aceea de a le adapta la teren şi, instinctiv, la peisajul înconjurător — nu are o curte propriu-zisă; cel mult — aşa cum se vede în exemplul înfăţişat în figura 61: gospodăria Adrian Indrei, din satul Intregalde-Hunedoara — o îngrădire sumară şi parţială, înlăuntrul căreia se găsesc adăposturile pentru vitele mici.

În satele romîneşti răsfirate sau adunate, gospodăria comportă totdeauna o curte îngrădită, iar în fundul acesteia o grădină de zarzavat şi o livadă. Dispoziţia diferitelor clădiri ale gospodăriei în curte, care are în mod obişnuit o formă regulată,

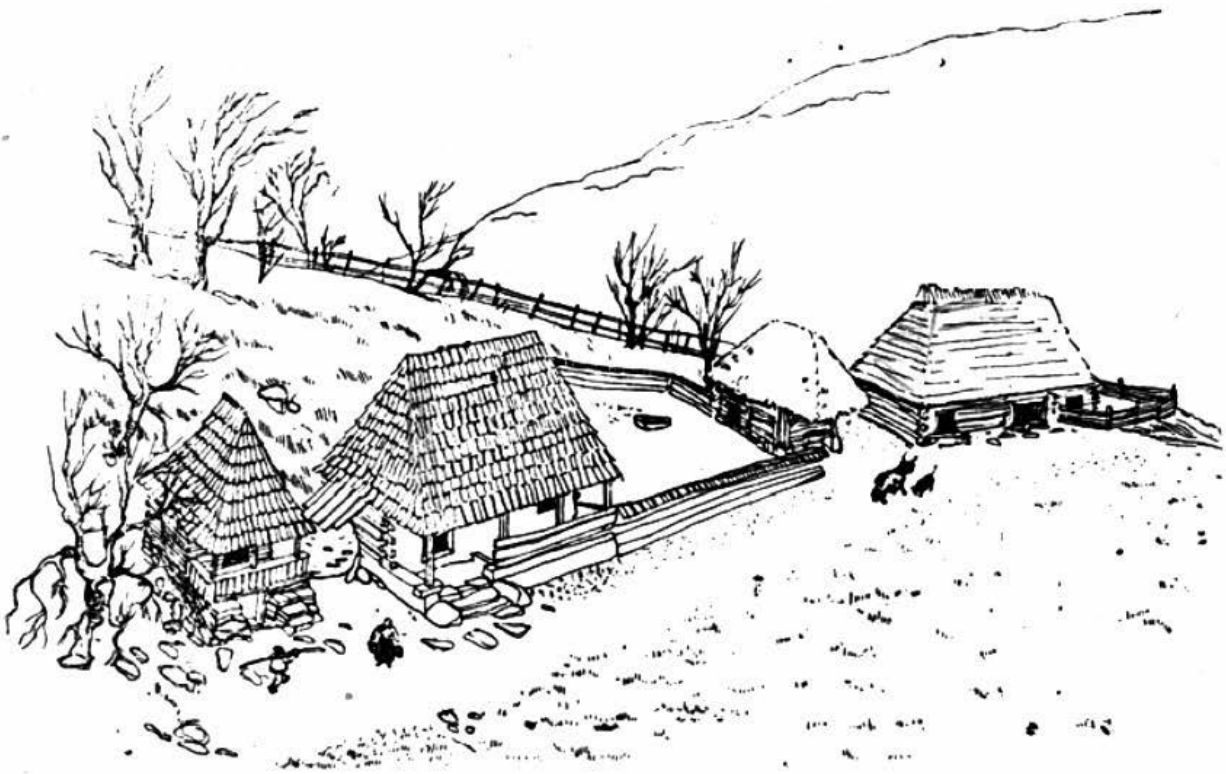

61. Gospodăria Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara

dreptunghiulară, este mai de grabă întîmplătoare.—Exemplu, în figura 62, gospodăria Mihacea Badea din satul Izvoare-Aiud, în regiunea Hunedoara. Se disting totuşi două tendinţe nete. În unele ţinuturi este dispusă către uliţă şura, iar casa de locuit şi grădina de flori din juru-i se găsesc în partea din fund, departe de drum. În alte regiuni — în Ţara Romînească şi Moldova mai cu seamă — casa de locuit şi grădina sînt acelea care iau loc către uliţă, în timp ce anexele sînt împinse către fund.

Modul acesta de aşezare a celor două corpuri de clădiri — casa şi şura, nelipsite din nici o gospodărie bine închegată din satele cu o economie mixtă, agricolo-pastorală — a dus la despărţirea terenului afectat gospodăriei, în două curţi: una pentru vite, în jurul grajdurilor, căreia ţăranii îi dau îndeobşte numele de *ocol*; alta pentru oameni, în jurul casei şi al grădinii, desemnată de obicei cu numele de *curte*. Consecinţă a economiei mixte agricolo-pastorale a gospodăriei, obiceiul despărţirii curţii în două părţi distincte datează numai din epoca prefeudală, de cînd străvechii locuitori ai ţinuturilor noastre, agricultori prin excelenţă, au început să se ocupe în mod intens şi cu creşterea vitelor, împrumutînd o bună parte din terminologia care se leagă de această îndeletnicire, de la slavii conlocuitori, care erau specialişti în această materie. În adevăr, partea din gospodărie referitoare la locuinţă şi la depozitele şi ustensilele agricole are o terminologie străveche de origine latină; de exemplu: *casă*, *poartă*, *curte*, *arie* (la început cuvîntul desemna curtea întreagă a gospodăriei, acum el este folosit pentru a arăta numai locul unde se bate grîul), pe cînd partea referitoare la creşterea vitelor şi la clădirile folosite în acest scop are o terminologie dominantă slavă; de exemplu: *ocol* (cuvînt care la început desemna spaţiul închis pentru animale, sau partea din curte unde se găseau grajdurile), *ogradă*, *grajd*, *poiată*, *colnă*[1].

Cu totul altul este aspectul gospodăriei în satele de tip geometric. Aici, forma şi toate construcţiile gospodăriei sînt ordonate şi dispuse după un plan a cărui regularitate se armonizează şi se încadrează în planul dinainte trasat al satului. Fîşiile de teren, de o parte şi de alta a drumului, sînt împărţite în parcele înguste dreptunghiulare, fiecare parcelă fiind atribuită unei gospodării. Porţiunea din faţă, către drum, este rezervată curţii propriu zise, căreia îi urmează, spre fund, grădina şi livada.

În mod obişnuit, casa este aşezată către drum, cu faţada îngustă pe alinierea uliţei sau foarte puţin retrasă din aliniere. Clădirea şurii cu grajdurile sînt dispuse paralel cu uliţa pe latura din fund a curţii. În spatele şurii, izolată de curtea din faţă, se găseşte curtea a doua a gospodăriei, cu aria şi depozitele de fîn, iar în continuarea acesteia, livada.

Cînd parcelele sînt înguste, pentru a se lăsa suficient loc de acces şi manevră în curte, casa de locuit şi construcţiile anexe sînt dispuse pe una din laturi, perpendicular pe uliţă, unele în continuarea altora, formînd o singură clădire sub un singur acoperiş. Adesea în faţa acestei clădiri, către curte, o prispă continuă îngăduie o circulaţie lesnicioasă, adăpostită, de la casă la toate anexele gospodăriei.

[1] Cf. Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 41.

Tipul acesta de grupare, într-o clădire unitară, a casei şi a tuturor anexelor gospodăriei, caracteristic aşezărilor săseşti şi şvăbeşti din Transilvania, se găseşte adoptat şi în unele sate romîneşti din jurul Bistriţei şi în Banat [1].

În sfîrşit, unul din cele mai interesante ansambluri de arhitectură populară ce se găsesc pe teritoriul ţării noastre îl constituie tipul de gospodărie numit *ocolnic*: compoziţie ingenioasă, unitară, în care casa de locuit şi clădirile anexe ale întregii gospodării sînt grupate în jurul unei curţi mici, dreptunghiulare, închisă de toate părţile ca o cetate. Variantele acestui tip de gospodărie, care se găseşte numai în cîteva locuri din sudul şi răsăritul Transilvaniei, sînt numeroase, ele rezultînd din dispoziţia şi din modul de legare între ele a diferitelor corpuri de clădiri. În general, se pot distinge însă două categorii.

O primă categorie o formează gospodăriile-ocolnic în care două corpuri distincte de construcţii îşi stau faţă în faţă: de o parte casa de locuit, de cealaltă anexele strînse în clădirea unitară a şurei. Amîndouă aceste corpuri sînt legate între ele, la capete, cu două remize, ca două portice, care au spre exterior pereţi plini, iar spre curte stîlpi de lemn. Clădirile acestea toate — casă, şură, portice, ca şi alte anexe aşezate adesea fie în spatele casei, fie în spatele şurei, sub formă de polate — sînt prinse sub un singur acoperiş. Intrarea în curte se face pe sub unul din portice, printr-o poartă cu două foi.

Gospodăria Gheorghe Andraş din satul Moeciul de Sus-Făgăraş, prezentată în figurile 63 65, pune în evidenţă suficient

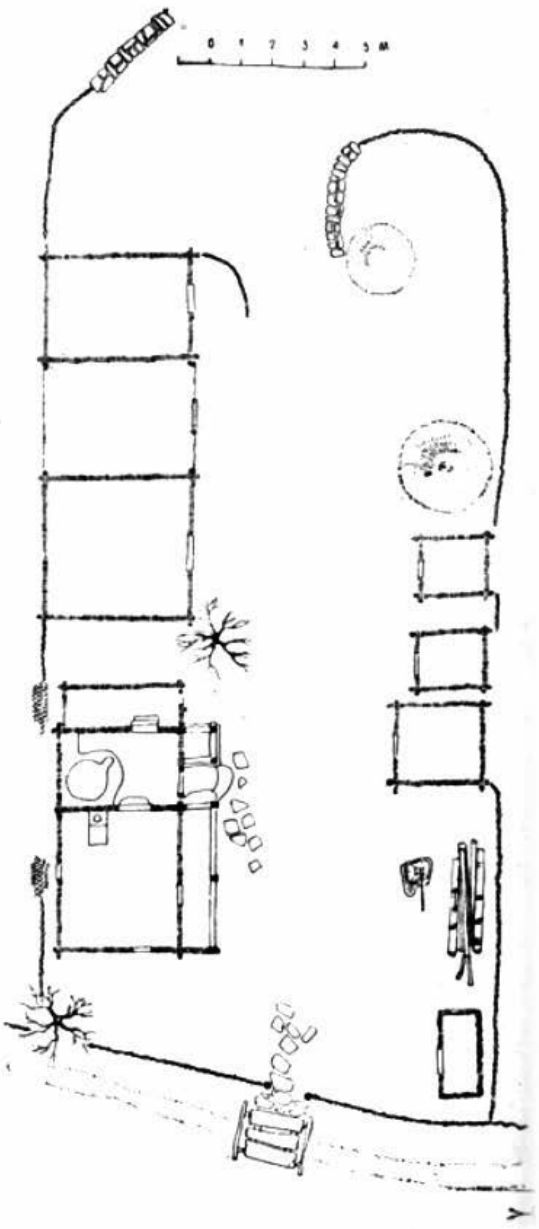

62. Gospodăria Mihacea Badea din satul Izvoare-Aiud, în regiunea Hunedoara

[1] Cfr. Romulus Vuia, *op. cit.*, p. 30.

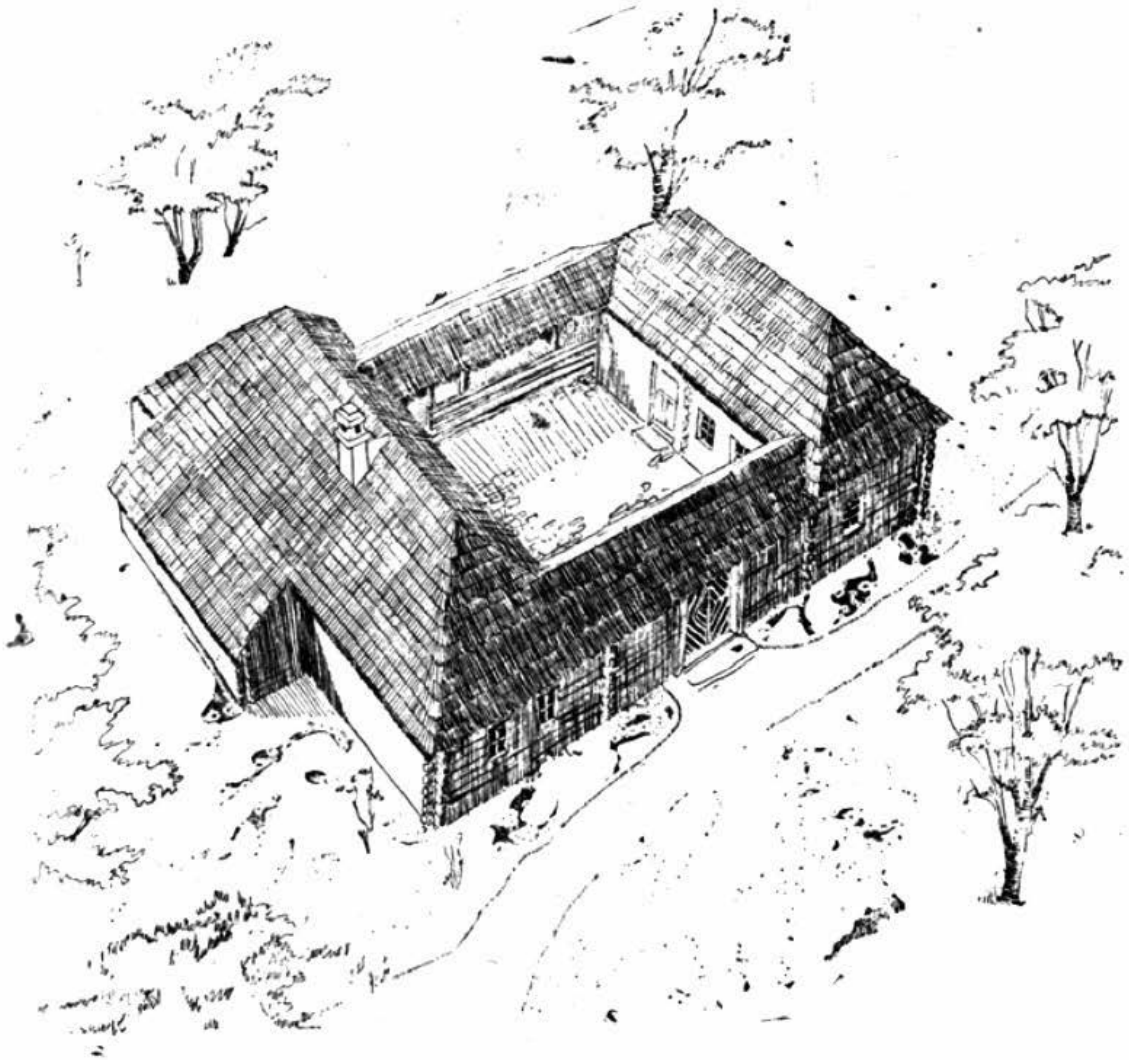

63. Casa-ocolnic Gheorghe Andraş din satul Moeciul de sus-Făgăraş. Vedere perspectivă

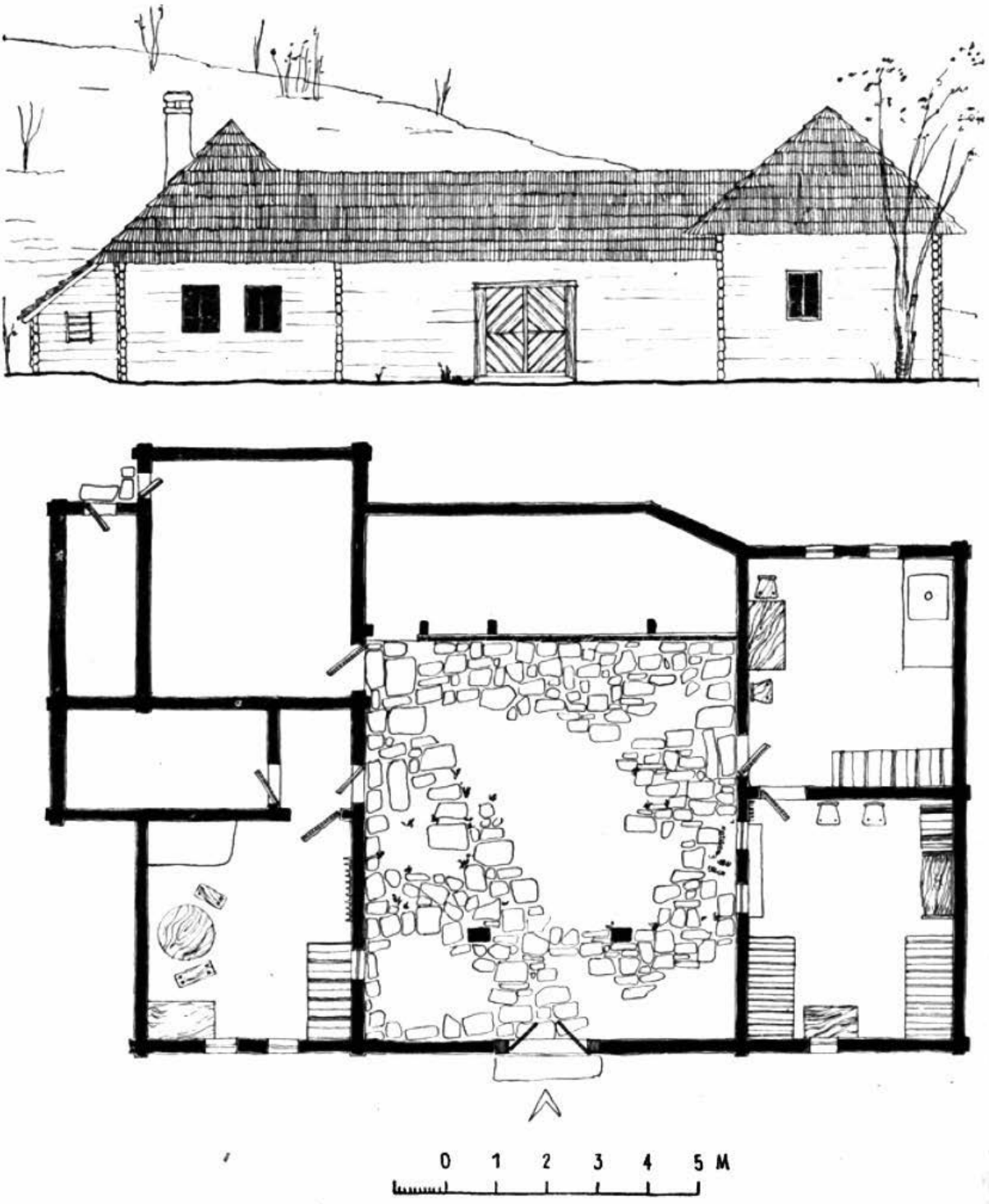

64. Casa-ocolnic Gheorghe Andraş din satul Mocciul de Sus-Făgăraş. Faţada principală şi planul

de clar, dispensindu-ne de prea multe comentarii, toate trăsăturile particulare ale ocolnicelor aparţinind acestei prime categorii. De remarcat simplitatea şi claritatea compoziţiei planului, care respectă în linii generale o simetrie a cărei axă, trecînd prin intrarea în curte, este perpendiculară pe pereţii plini ai celor două portice. Importanţa aproape egală atribuită celor două corpuri de clădiri, ale căror volume se echilibrează în mod perfect, contribuie la precizarea şi în elevaţie a acestei simetrii care a stat la baza întregii compoziţii arhitecturale. Faţada principală capătă totuşi şi unele accente pitoreşti, atît prin dispoziţia nesimetrică a golurilor cît şi, mai ales, prin prelungirea pînă aproape de pămînt a poalei învelitorii unei singure aripi a clădirii, care prinde sub ea încăperile joase, destinate adăpostirii animalelor mici.

A doua categorie de gospodărie-ocolnic cuprinde toate acele exemplare în care casa de locuit şi clădirile anexe ocupă poziţii diferite, mai mult întîmplătoare, şi sînt dispuse pe trei sau chiar pe toate patru laturile curţii interioare, fiind cîteodată juxtapuse, dar de cele mai multe ori legate între ele cu portice. Aspectul general de cetăţuie închisă de toate părţile caracteristic acestui gen de gospodărie se menţine în totul, dar preocuparea unei grupări ordonate a tuturor părţilor sale componente în raport cu anume axe de simetrie, este cu bună ştire neglijată.

Cîteodată — cum este cazul ocolnicului Sanci Breben din satul Cîmpu-lui-Neag, regiunea Hunedoara, înfăţişat în figurile 66-67, — curtea interioară ca şi conturul exterior al întregului complex de clădiri se înscriu în forme dreptunghiulare aproape perfecte, porţiunile neconstruite pe laturile curţii fiind completate cu adăposturi sau portice acoperite.

Alteori — şi unul din exemplarele cele mai frumoase şi mai interesante de acest fel ne este înfăţişat în figurile 68-69 de ocolnicul lui Hamz Ion Tănase, din acelaşi pitoresc şi vechi sat Cîmpu-lui-Neag — compoziţia planului, bazată pe aceeaşi idee de izolare şi închidere de toate părţile, spre exterior, a curţii, afectează o formă neregulată. Neorînduiala clădirilor, aparentă mai mult în plan decît în elevaţie, imprimă însă întregului complex al gospodăriei acel caracter particular operelor arhitecturii populare, care îşi are obîrşia în înclinarea firească a rominului către formele pitoreşti. Dragostea aceasta de pitoresc a dus aci la atenuarea aspectului general de cetăţuie al ocolnicului, care, integrat în natură, îşi are părţile sale componente mai firesc şi mai liber legate şi între ele şi, toate împreună, de mediul lor înconjurător. Lucrul acesta este pus în evidenţă mai ales de poarta de pătrundere în curte, largă şi cu străvăzături, care izolează spaţiul intern al gospodăriei de lumea din afară, în aceeaşi măsură în care îl şi uneşte. Alături de poartă, cumpăna înaltă a fîntînii, aplecată peste ghizdurile care fac corp comun cu gardul, integrîndu-se în arhitectura întregului complex, pare să anunţe şi să întărească totodată existenţa, dincolo de poartă, în curtea cu prispe şi portice, a unei atmosfere liniştite, primitoare şi odihnitoare.

Forma închegată a tipului de gospodărie-ocolnic cu încăperi de locuit, anexe şi portice, dispuse cu oarecari preocupări de simetrie în jurul unei curţi închise de

65. Casa-ocolnic Gheorghe Andraş din satul Moeciul de sus-Făgăraş. Colţ din curtea interioară

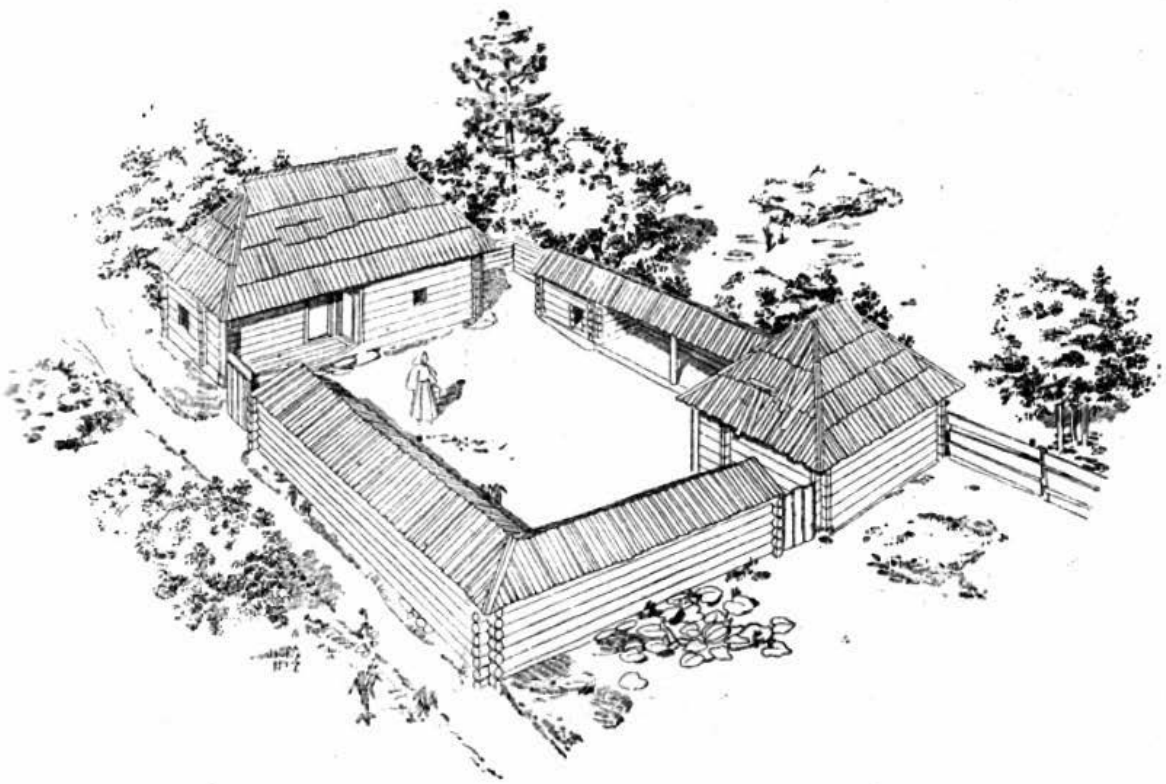

66. Casa-ocolnic Sanci Breben din satul Cîmpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Vedere perspectivă

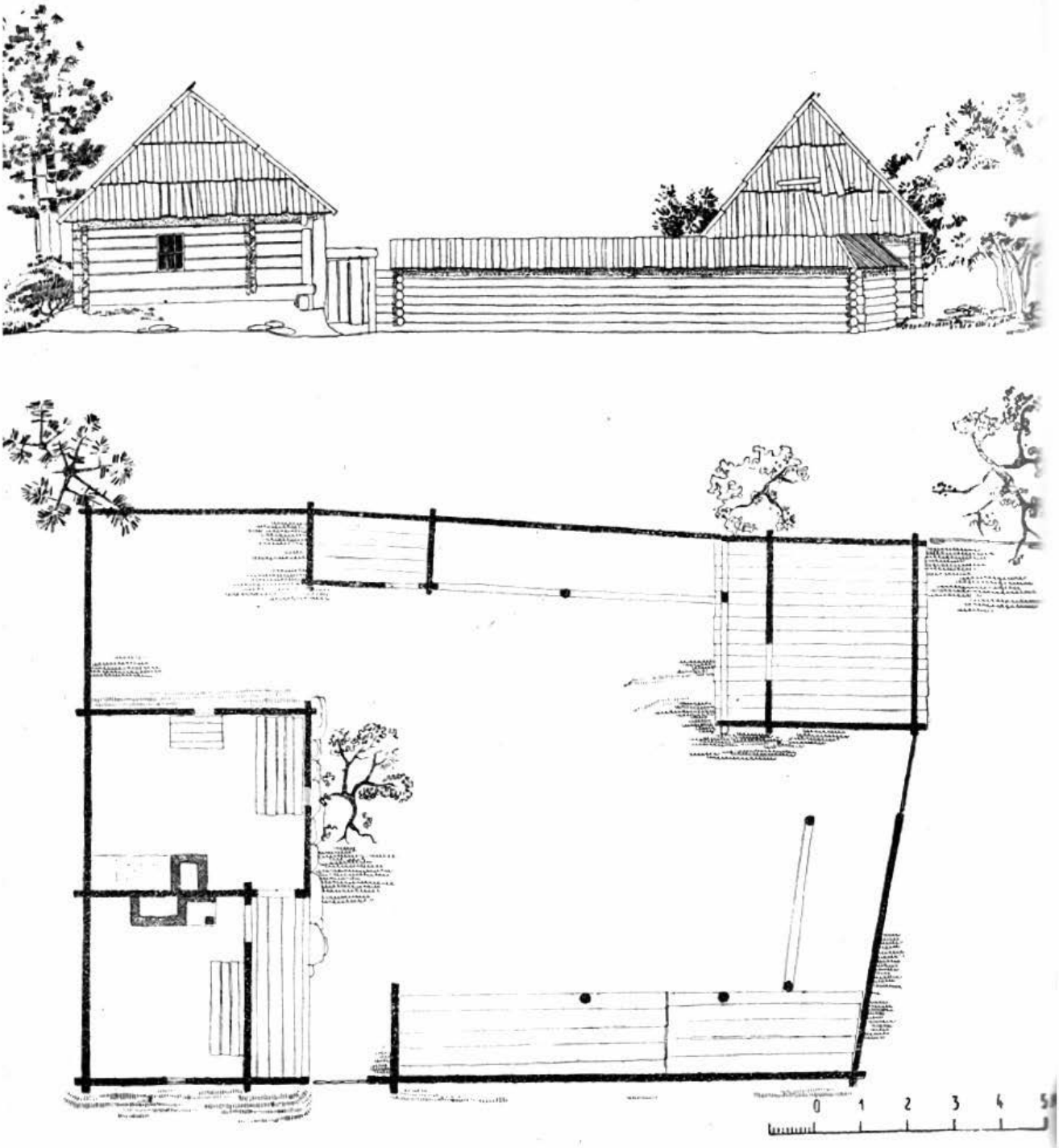

67. Casa-ocolnic Sanci Breben din satul Cîmpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Fațadă și plan

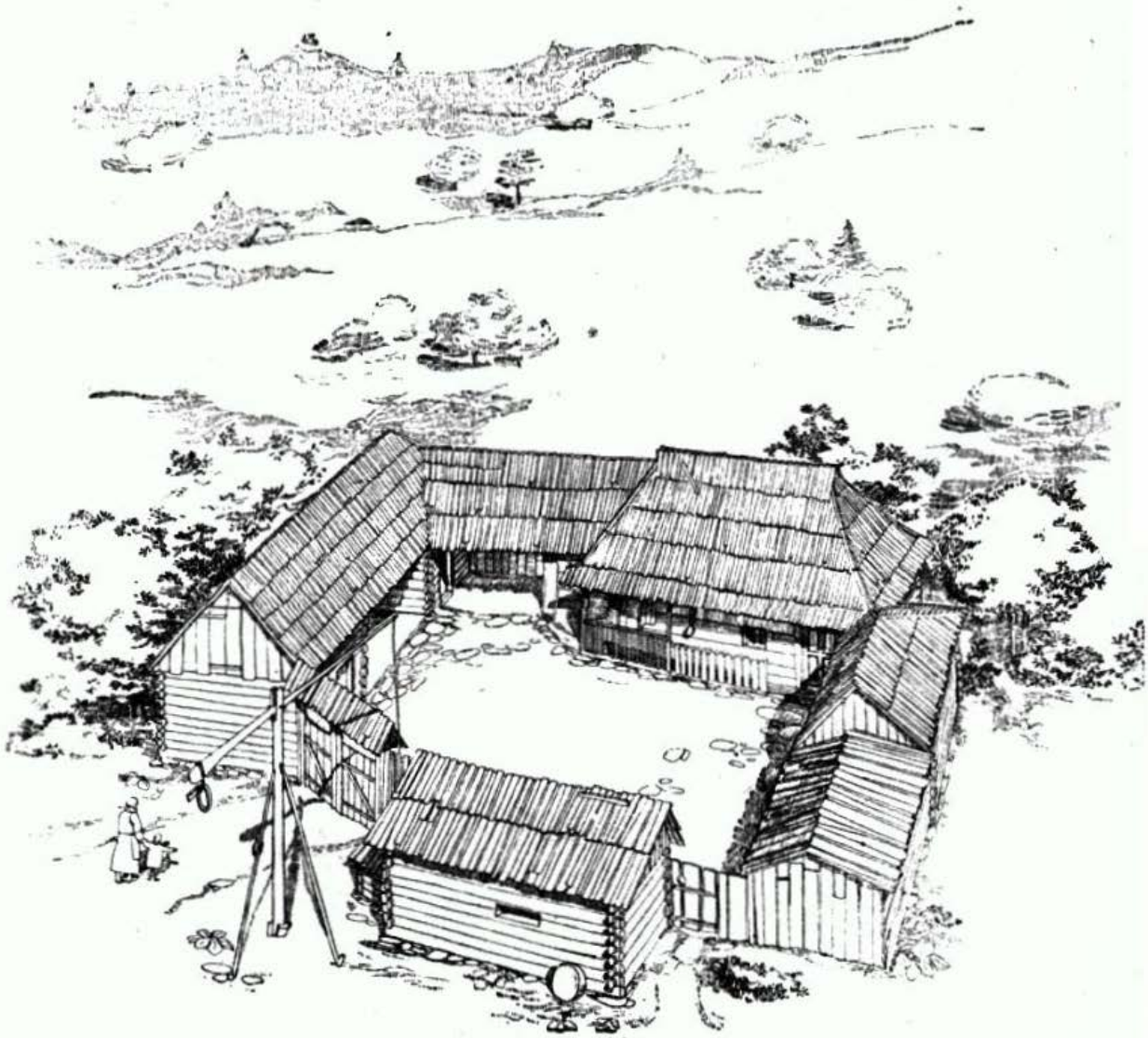

68. Casa-ocolnic Hamz Ion Tănase din satul Cimpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Vedere perspectivă

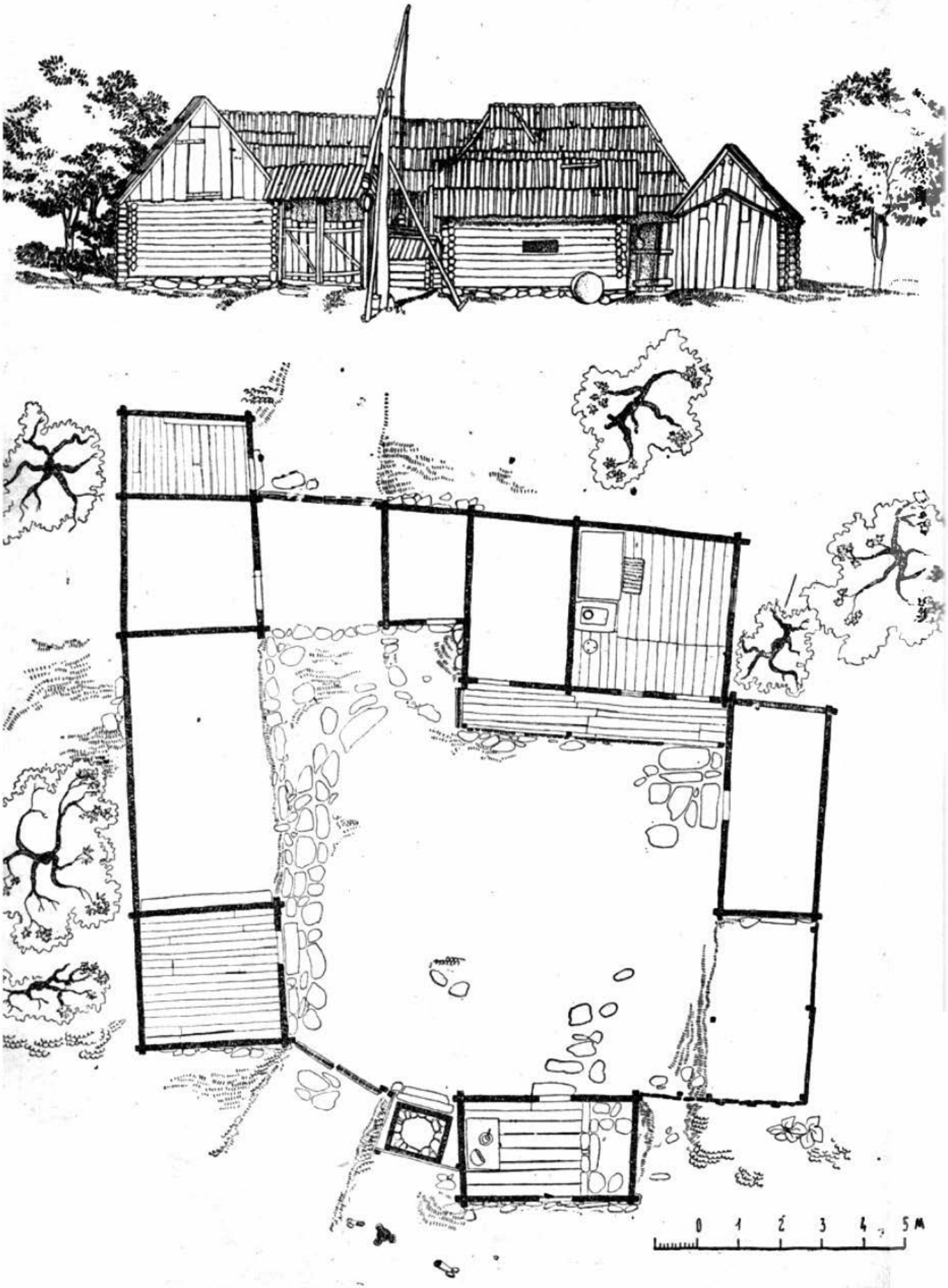
0 1 2 3 4 5M

toate părţile, aminteşte de aproape forma cunoscută a vechii case greco-romane cu atrium. Pe baza acestei asemănări s-ar putea emite ipoteza, greu de demonstrat de altfel, că tipul acesta de gospodărie este o reminiscenţă a formei casei cu atrium, introdusă în părţile Transilvaniei de coloniştii romani, înainte sau în timpul stăpînirii romane. Cercetările specialiştilor arată însă prezenţa, deşi sporadică, a unor tipuri asemănătoare de case-gospodării în mai toate ţările Europei, de la Marea Nordului pînă pe malurile Mediteranei. Este vorba deci, la noi ca şi la celelalte popoare, de adaptarea unui fel de locuinţă străveche de caracter mai mult universal decît greco-roman, la nevoile specifice impuse de locul şi de ocupaţia oamenilor care il folosesc. Gospodăria-ocolnic se mai găseşte azi în ţara noastră numai în cîteva sate din ţinuturile muntoase cu climă aspră, în Transilvania şi în nordul Moldovei, iar locuitorii care o folosesc sînt în majoritatea lor păstori. O bună parte din timpul anului, ei stau departe de sat, plecaţi cu turma: primăvara şi toamna în sălaşele de cîmpie, vara în stînele de munte. Bunurile gospodăriei, strînse în clădirile grupate în jurul curţii închisă ca o cetate, sînt mai bine păstrate în absenţă contra intemperiilor şi a răufăcătorilor, decît într-o gospodărie deschisă, de tip împrăştiat. Curtea închisă şi adăpostită, casa şi şura cu polate pe lături şi acoperişuri scoborîte pînă aproape de pămînt, sînt pe de altă parte, locuinţe pentru oameni şi animale, mult mai corespunzătoare climatului aspru din timpul iernii.

Rominesc desigur, dar nu atît în sensul unei creaţii proprii, cît mai ales în sensul unei iscusite adaptări la nevoi de viaţă, azi mai puţin simţite, tipul de gospodărie-ocolnic, şi aşa destul de puţin răspîndit, a fost în vremea din urmă, şi chiar în satele unde avea exclusivitate, din ce în ce mai rar reeditat. În exemplarele mai noi care păstrează încă principiul grupării clădirilor gospodăriei în jurul unei curţi închise, casa de locuit îşi are totuşi faţada întoarsă spre exterior, către uliţă, avînd accesul la prispă de cele mai multe ori direct din afară (fig. 70).

---

69. Casa-ocolnic Hamz Ion Tănase din satul Cîmpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Faţadă şi plan

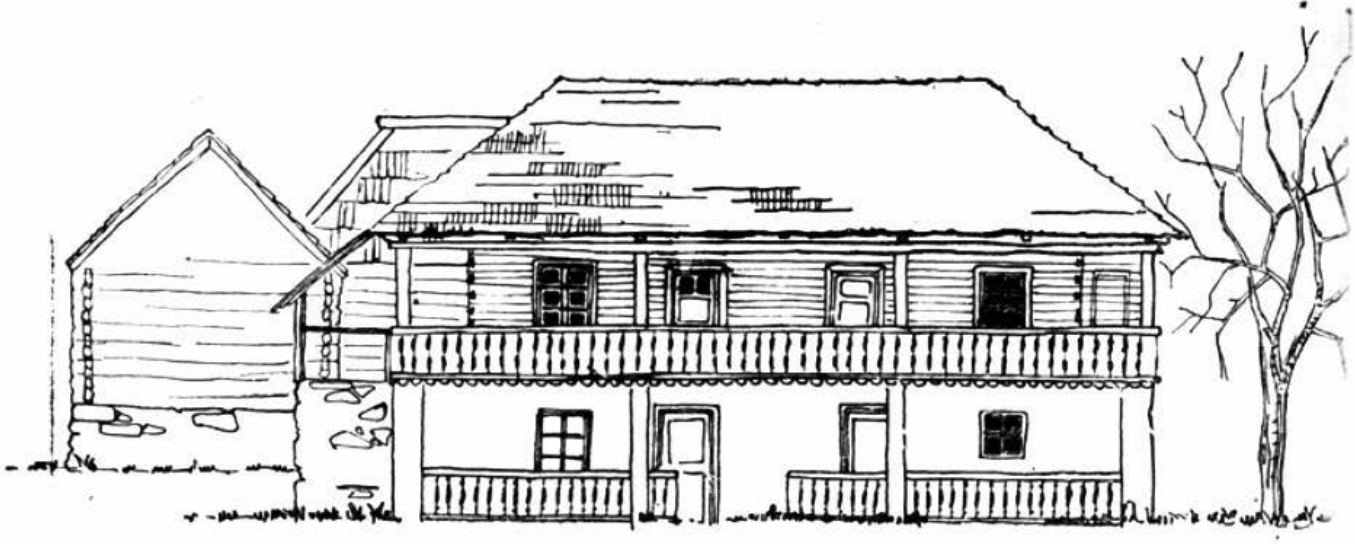

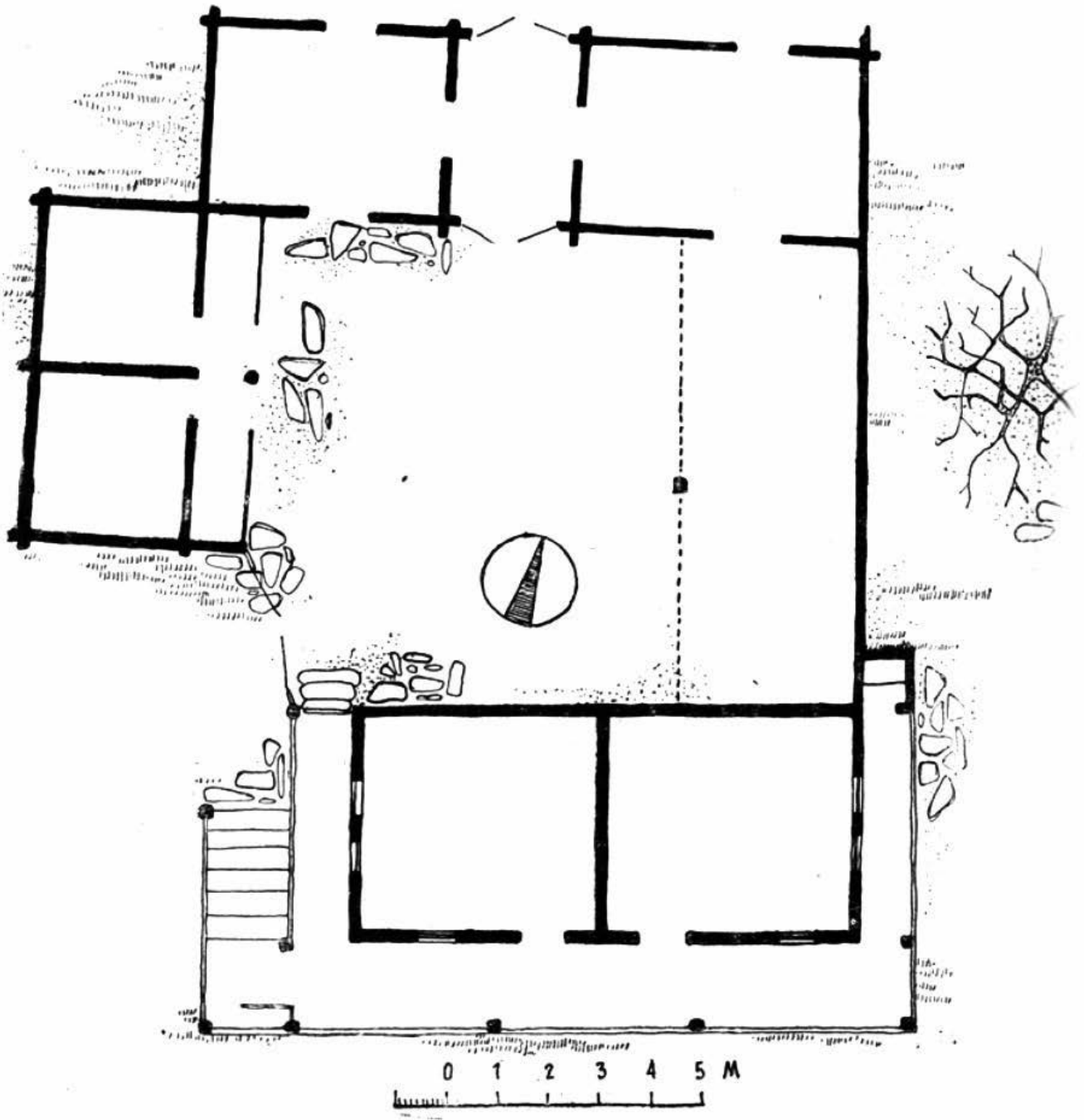
0 1 2 3 4 5 M

CLĂDIRI POPULARE CU CARACTER ECONOMICO-GOSPODĂRESC LEGATE DE VIAŢA COLECTIVITĂŢII

Datele succinte şi imaginile înfăţişate pînă aici pun destul de bine în evidenţă înrudirea care există, pe de o parte între feluritele tipuri şi forme de locuinţă, pe de altă parte între acestea şi celelalte clădiri care intră în componenţa oricărei unităţi economice ţărăneşti care formează la un loc ceea ce se numeşte o gospodărie. Fără să vorbim de anume elemente şi procedee constructive, asemănătoare prin natura însăşi a meşteşugului şi a materialelor folosite în construcţie, formele casei de locuit apar reproduse, într-un fel sau altul, peste tot în cadrul ansamblului gospodăresc. Dar rolul acesta de model pe care l-a jucat locuinţa în elaborarea formelor de arhitectură ale celorlalte clădiri legate de ea, nu s-a oprit aici. Cu foarte rare excepţii, casa a servit meşterilor populari ca punct de plecare, adesea chiar ca model şi pentru toate celelalte clădiri ridicate în afara gospodăriilor ţărăneşti, pentru nevoile vieţii colectivităţii: mori, prăvălii, biserici etc.

În societatea formată din gospodării individuale, grupate în sate izolate, în care ocupaţia dominantă a locuitorilor era agricultura sau creşterea vitelor, întreaga activitate de prelucrare în vederea transformării materiilor prime în marfă bună pentru consum, se desfăşura în cadrul fiecărei gospodării.

Apariţia şi dezvoltarea producţiei meşteşugăreşti ca ramură independentă a economiei a adus după sine specializarea: prelucrarea produselor s-a separat de agricultură şi creşterea vitelor, devenind o ramură de producţie de sine stătătoare.

În aceste condiţii, necesitatea practicării feluritelor îndeletniciri a cerut amenajarea unor spaţii, care să adăpostească şi să înlesnească totodată desfăşurarea în bune condiţii a operaţiilor necesare prelucrărilor.

De fapt, la început, cînd producţia de mărfuri rămînea în seama familiei meseriaşului însuşi, arareori lărgită cu cîţiva ucenici sau calfe, spaţiile delimitate pentru desfăşurarea activităţii de producţie: atelierul, depozitele etc., au fost în mod firesc înglobate în propria casă de locuit a meseriaşului.

---

70. Casa-ocolnic Niculae Şerban din satul Cîmpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Faţada spre uliţă şi planul

Mai tirziu, manufactura, formă evoluată de organizare a producţiei de mărfuri, bazată pe diviziunea muncii — formă care în ţările romîne apare în veacul al XVII-lea[1] — a prilejuit, pe lîngă unele modificări importante în structura socială — patroni, meşteşugari, muncitori etc. — şi separarea locuinţei de clădirea destinată producerii mărfurilor.

În domeniul arhitecturii cu caracter industrial, operele cele mai interesante şi mai caracteristice create de meşterii populari, probabil şi cele dintîi care s-au separat de locuinţă, sînt morile.

Descoperind simple, dar ingenioase mijloace de captare şi de folosire a surselor naturale de energie, romînii au construit din vechime două feluri de mori: unele de apă, altele de vînt.

În majoritatea satelor din regiunile deluroase şi în cîmpie, morile sînt de apă. Ridicate pe malurile rîurilor, de obicei la marginea satului, construcţia lor nu diferă prea mult de cea a caselor.

Iată ca exemplu moara din Bîrzoteni-Hurez, în regiunea Piteşti — înfăţişată în figura 71 — care este una dintre cele mai simple şi totodată foarte instructive clădiri ţărăneşti de acest fel. Construită din lemn pe piloţi, deasupra apei, la confluenţa unui pîrău cu rîul Luncavicior, ea cuprinde o singură încăpere precedată de o prispă, la care se poate ajunge de pe ambele maluri ale pîrăului prin două scări în pante dulci. Intrarea în moară se face de pe prispă. Interiorul este foarte simplu. Pe jumătatea din fund a încăperii, pardoseala este ridicată ca un podium. O parte a acestuia serveşte ca loc de depozit pentru sacii plini; cealaltă este ocupată de pietrele morii şi de scocul prin care se scurge, de sub pietre, făina. Fusul pietrei mişcătoare, trecînd vertical prin pardoseală, este prins direct în «roata morii», dispusă orizontal şi coborîtă pînă aproape de pămînt. Apa «îngrădită» a pîrăului este condusă la roată printr-un scoc înclinat cu două braţe: unul, pe unde vine apa, cînd moara trebuie să meargă, îndreptat asupra spiţelor cu căuşe ale roţii, pe care şuvoiul, izbindu-le, le face să se învîrtească; celălalt, aşezat pieziş, pe care apa este îndreptată direct în rîu, cînd moara stă.

Clădirea, foarte simplă, crescută parcă din apă pe trunchiuri groase de copaci, se înscrie pitoresc în peisajul sălbatec al luncii înconjurătoare (fig. 72).

La fel de simplă şi de mică, moara din satul moldovenesc Izvorul Muntelui-Bicaz, înfăţişată în figurile 73 — 74, este legată, făcînd corp comun, cu casa cu o singură încăpere a morarului. Sensibil mărit prin aceasta, volumul construit este îmbogăţit cu un element arhitectural nou, caracteristic: roata specifică cu căuşe, este aici aşezată vertical, alături de clădire.

Ca şi în ce priveşte casele, mori prea vechi de lemn nu ni s-au păstrat. Au existat însă în trecut exemplare impresionante prin mărimea şi frumuseţea lor. Un străin

---

[1] Una din cele mai vechi întreprinderi manufacturiere cunoscute în Ţara Romînească a fost fabrica («moara») de sticlă întemeiată de Matei Basarab.

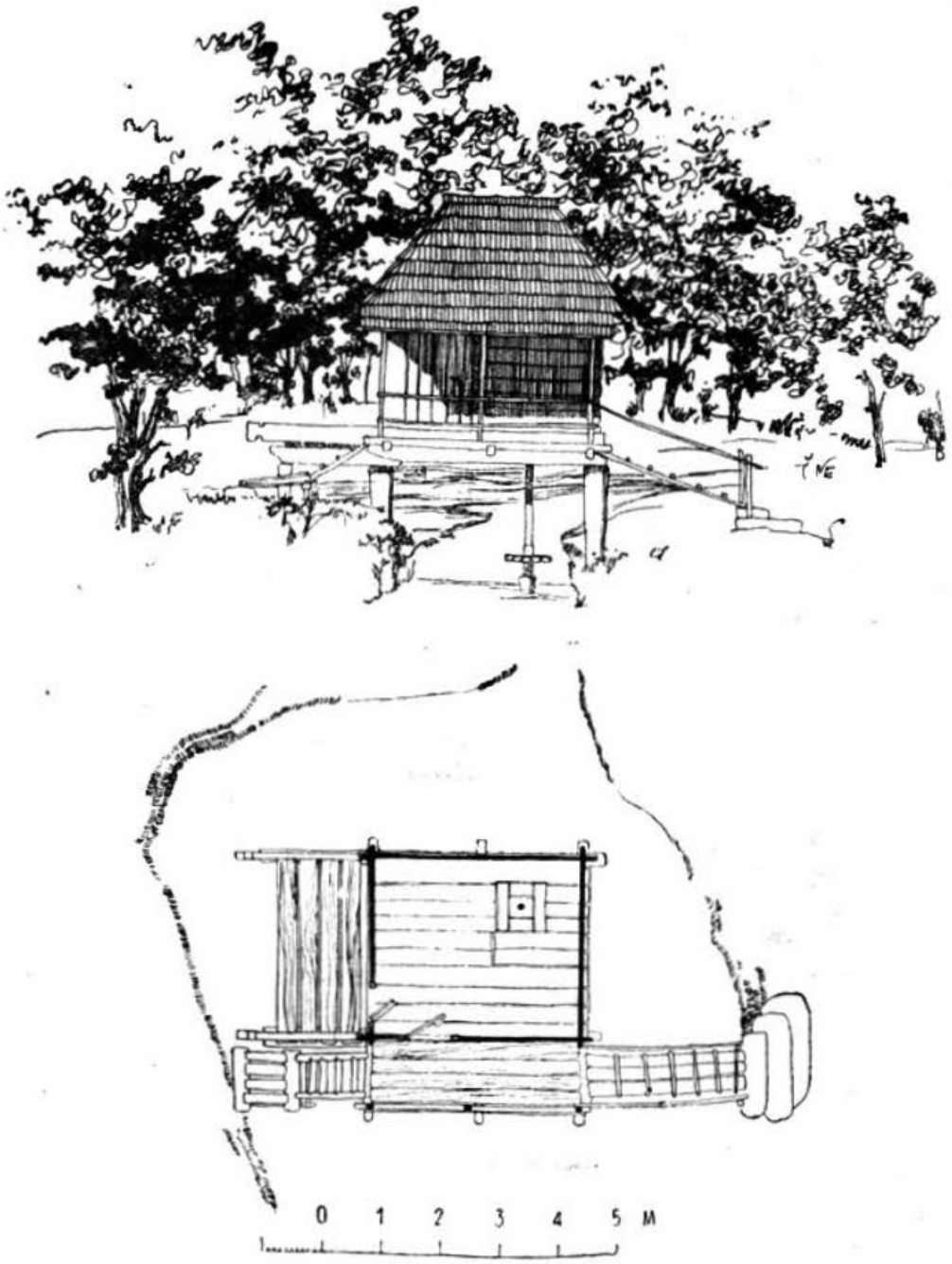

71. Moara — de fapt *făcăul* — din satul Birzoteni-Hurez, în regiunea Pitești. Fațadă și plan

72. Moara din satul Birzoteni-Hurez, în regiunea Pitești. Vedere perspectivă

care ne-a vizitat îndelung țara la începutul celei de a doua jumătăți a veacului al XVII-lea, vorbește cu admirație în însemnările sale de călătorie de o astfel de moară țărănească, situată pe malul Argeșului, nu departe de satul Dobreni, locul de naștere al voievodului din acea vreme, Constantin Șerban Cîrnul. Frumoasă și mare, clădirea avea la exterior, după spusele sale, șase roți și înlăuntru șase pietre de moară, fiecare piatră fiind « închisă într-o cutie, ca un teasc ». Îl minunase mai ales « alcătuirea ingenioasă » a acestor pietre «așezate sus pe pardoseală » și din ale căror cutii, de fundul cărora erau prinși saci, făina și tărițele cădeau separate de la sine [1].

În unele ținuturi de cîmpie și mai cu seamă în Dobrogea, unde apele lipsesc, iar regiunea este bîntuită de vînturi puternice, adesea năpraznice, înțelepciunea populară a folosit ca sursă de energie pentru punerea în mișcare a morilor, vîntul.

Desenele prezentate în figurile 75-76 — planul, secția și elevația unei mori din satul Bestepe din regiunea Galați — ne arată în linii generale caracteristicile tehnice, forma și arhitectura unei astfel de clădiri. Roțile cu căușe ale morilor de

[1] Cfr. Paul din Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie al Antiohiei*, traducere Cioran, București, 1900, p. 209.

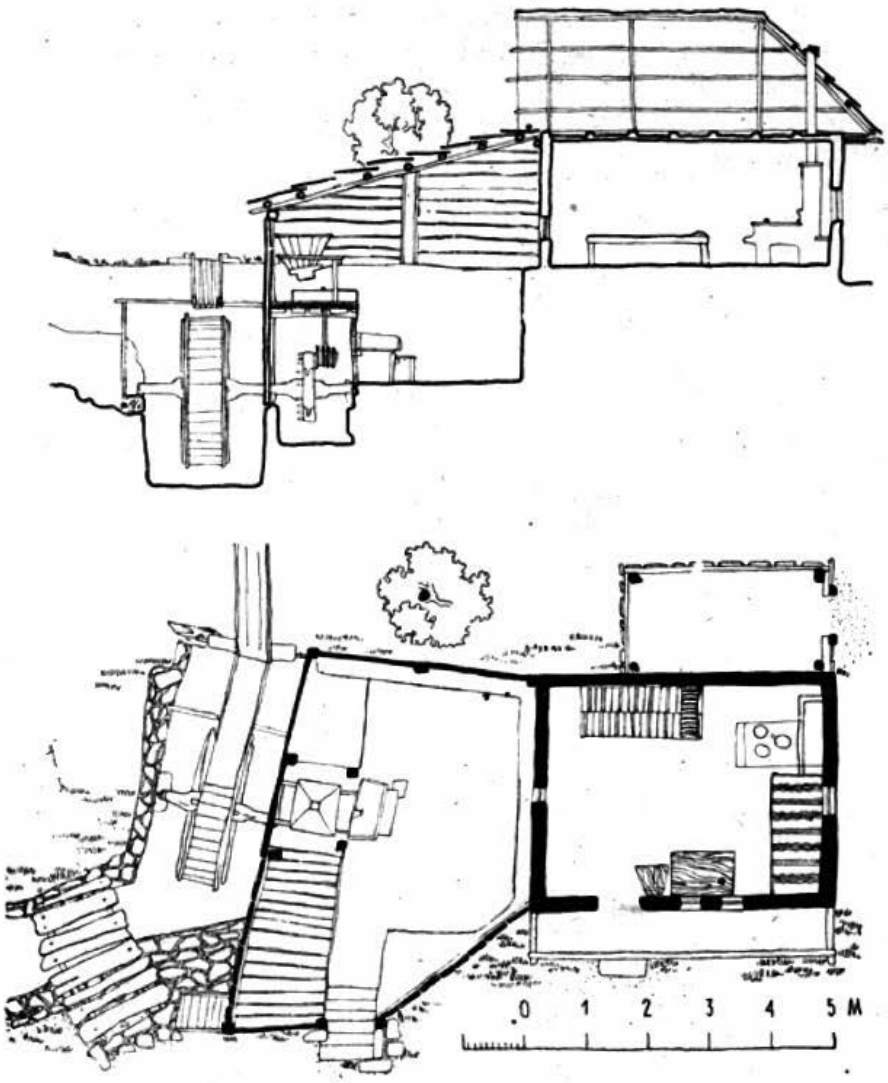

73. Moara din satul Izvorul Muntelui-Bicaz, în regiunea Bacău.
Secțiune și plan

74. Moara din satul Izvorul Muntelui-Bicaz în regiunea Bacău

apă au fost aici înlocuite cu aripi colosale, făcute din scînduri reunite prin «chingi» și fixate prin «coluri» de un ax puternic numit «grindei». Transmisia pînă la piatra morii a mișcării de rotație imprimată de vînt aripilor se face printr-un sistem simplu de roți dințate. Construcția solidă, realizată din lemn sub forma unei prisme octogonale înalte, este așezată pe o fundație de piatră. Independentă de pereții pe care se sprijină prin intermediul unui cadran puternic de grinzi, șarpanta acoperișului, și o dată cu ea grindeiul și aripile, pot fi mișcate și fixate prin pîrghii, proptele și ancore în diferite poziții, după direcția din care bate vîntul.

Alteori, cum este cazul morii de același fel din satul Sarichioi, în regiunea Constanța, adusă și montată acum în Muzeul Satului din București (fig. 77), corpul masiv al construcției, așezat cu tălpile direct pe pămînt, este înfipt la mijloc într-un pivot solid, în jurul căruia clădirea întreagă poate fi învîrtită după vînt.

Forma specială de turn înalt, rezultată din nevoia de a ridica axul cu aripi, adică aparatul de captare a forței motrice, cît mai sus, în bătaia vîntului, imprimă arhitecturii morilor de vînt un caracter cu totul aparte. Foarte diferite prin aceasta de celelalte creații ale arhitecturii populare românești, morile de vînt se aseamănă în schimb, foarte mult, cu clădirile de același fel construite în alte țări. Fără a trage

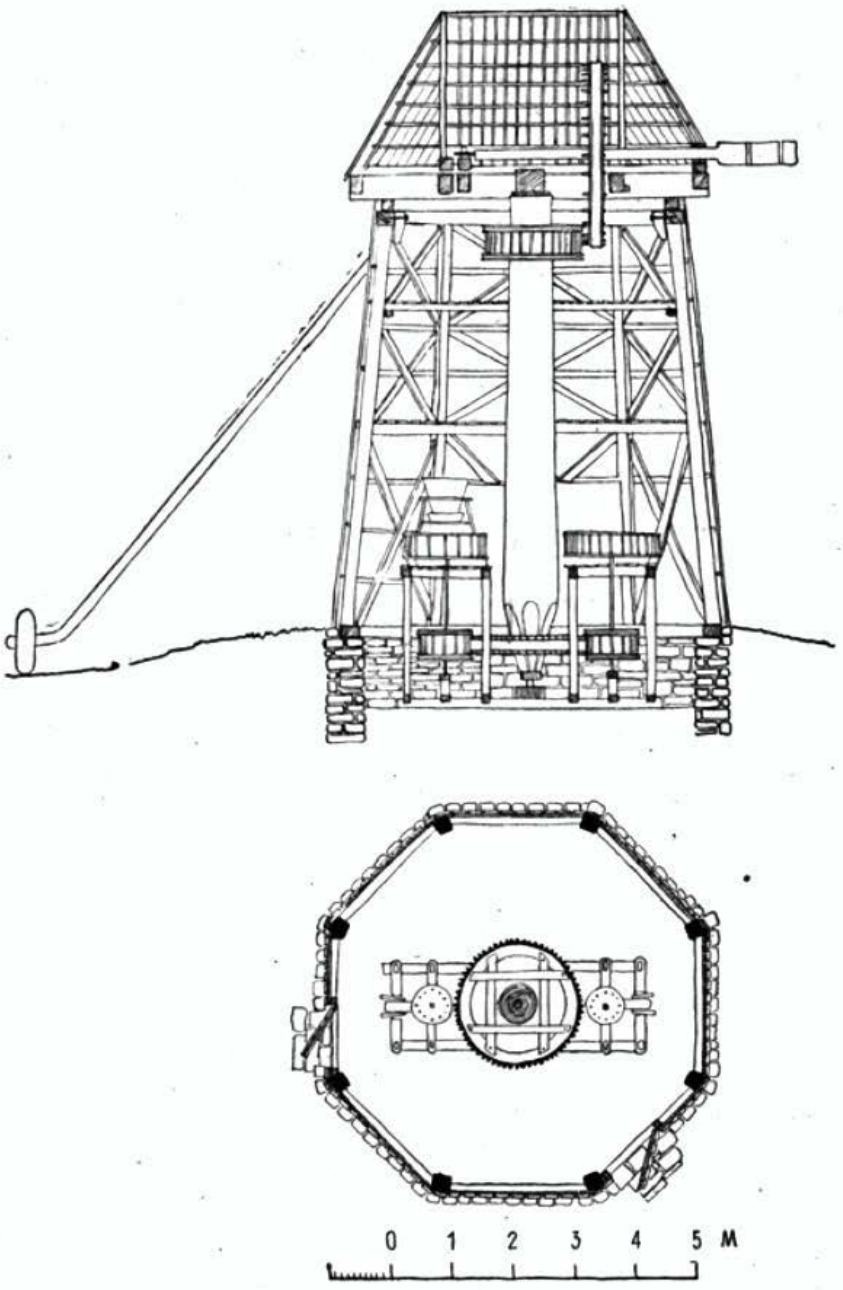

75. Moara de vint din satul Bestepe, în regiunea Galați.
Secțiune și plan

76. Moara de vînt din satul Bestepe, în regiunea Galați

77. Moara de vînt din satul Sarichiol, în regiunea Constanța — azi în Muzeul Satului din București

de aci concluzia că ne găsim în faţa unei opere de împrumut, la născocirea căreia geniul popular romînesc n-ar avea nici o contribuţie, faptul în sine dovedeşte numai că în acest caz, ca şi în multe alte domenii, mai totdeauna, nevoi, idei şi mijloace asemănătoare de realizare au dus peste tot, în mod firesc, la creaţii aproape identice.

În perioada de sfîrşit a feudalismului, pe măsura creşterii volumului bunurilor schimbate pe bază de monedă, s-a simţit nevoia creării unor locuri fixe, permanente, care, alături de foarte vechile tîrguri periodice, dar mai ales în intervalul de timp dintre acestea, să îngăduie populaţiei o aprovizionare lesnicioasă, zilnică, cu feluri produse alimentare şi mărfuri de larg consum.

Ca şi în cazul morilor de apă şi al micilor ateliere meşteşugăreşti, modelul pentru această nouă clădire destinată negoţului a fost tot casa, cu care de altfel, mai totdeauna, a făcut corp comun.

Privită în plan şi elevaţie, clădirea înfăţişată în figurile 78—79, care este o veche prăvălie populară dintr-un cartier mărginaş al oraşului Bistriţa, pare o casă ţărănească, prevăzută la etaj cu un frumos şi pitoresc foişor: de fapt, o prispă în consolă, desfăşurată pe trei laturi ale unei încăperi amenajată peste parter la nivelul podului cu care face corp comun. Este vorba aici de o adaptare abilă şi de o completare a unei locuinţe chemată să servească totodată şi negoţului de carne. Planul parterului nu diferă cu nimic de acela al unei case obişnuite cu tindă şi două camere. Tinda, spaţioasă, cu vatră mare, cazan şi corlan, comunică direct cu strada, dar şi cu ograda unde se găsea grajdul şi locul de tăiere a vitelor. Camera din stînga celui ce intră din stradă era locuinţa. Încăperea din dreapta, comunicînd ca şi cealaltă, cu tinda, dar avînd acces direct şi din stradă, era prăvălia. Interesantă şi pitorească, încăperea cu prispă pe trei laturi de la etaj, la care se ajunge pe o scară de lemn construită în tindă, era locul unde se zvîntau şi se depozitau pieile de animale înainte de a fi trimise la tăbăcit[1].

Acelaşi aspect de locuinţă îl are şi casa-prăvălie a Anei Tolomei din satul Răpciuni-Ceahlău, din nordul Moldovei, înfăţişată în figura 80. Adaptată la panta terenului şi dispusă cu faţada pe alinierea uliţei, clădirea are la parter o încăpere spaţioasă: prăvălia şi, alături, un depozit. Complet izolată de prăvălie, avînd acces de pe dealul din spate, locuinţa, compusă din trei camere, se găseşte la etaj. Zidurile masive şi albe ale parterului, cuprins parţial în colină şi faţada severă a prăvăliei, cu uşă largă în două canaturi de stejar şi fereastră oblonită, contrastează cu volumul profilat pe cer şi aerat al etajului cu prispă şi stîlpi subţiri de lemn, care imprimă întregii clădiri un caracter particular, optimist, pitoresc şi atrăgător.

---

[1] Clădirea, dacă va mai fi existînd (în primăvara anului 1954 ameninţa cu ruina), serveşte azi numai ca locuinţă. Uşa care punea în comunicaţie directă prăvălia cu strada a fost astupată.

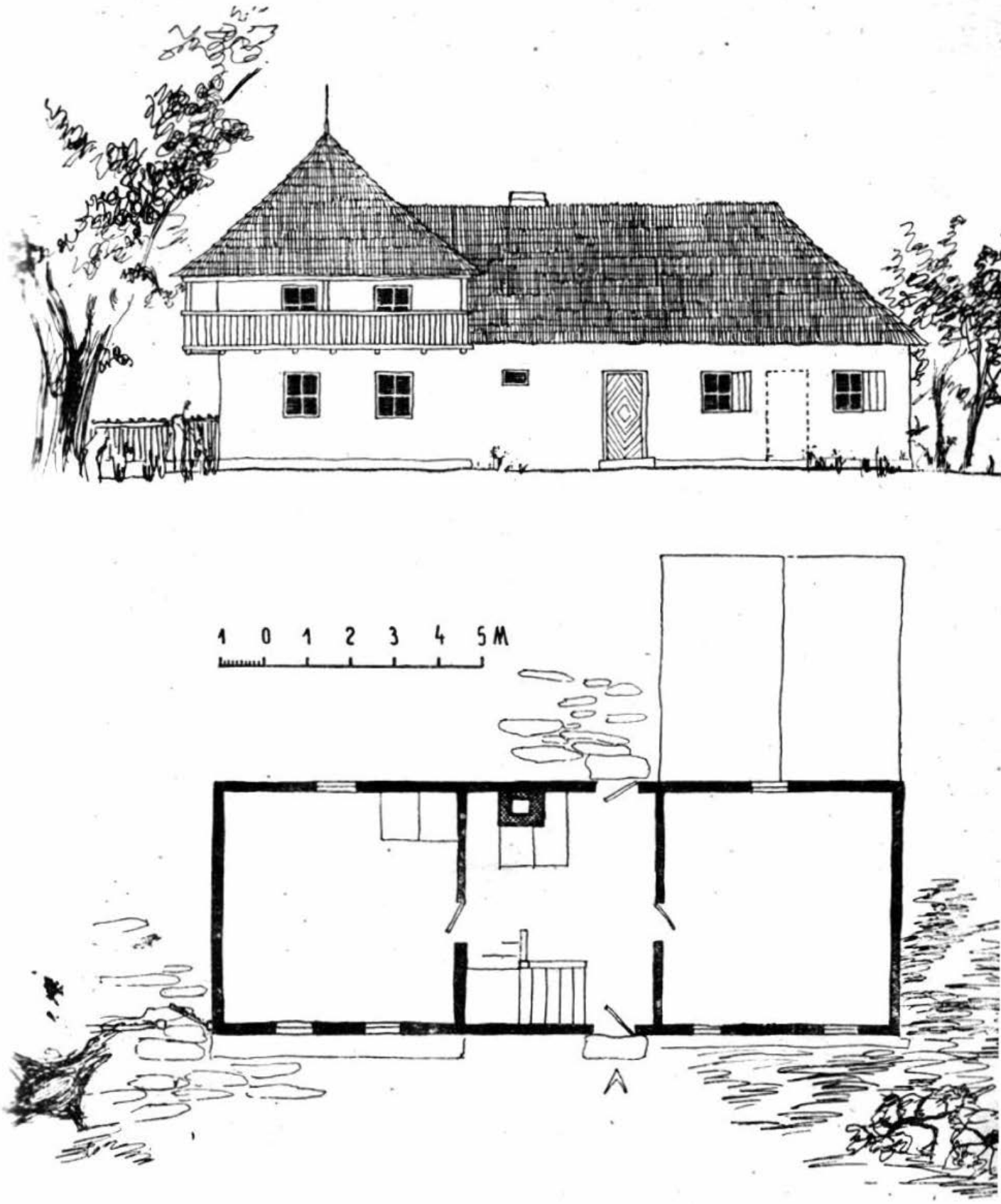

78. Casă-prăvălie dintr-un cartier mărginaş al oraşului Bistriţa. Faţadă şi plan

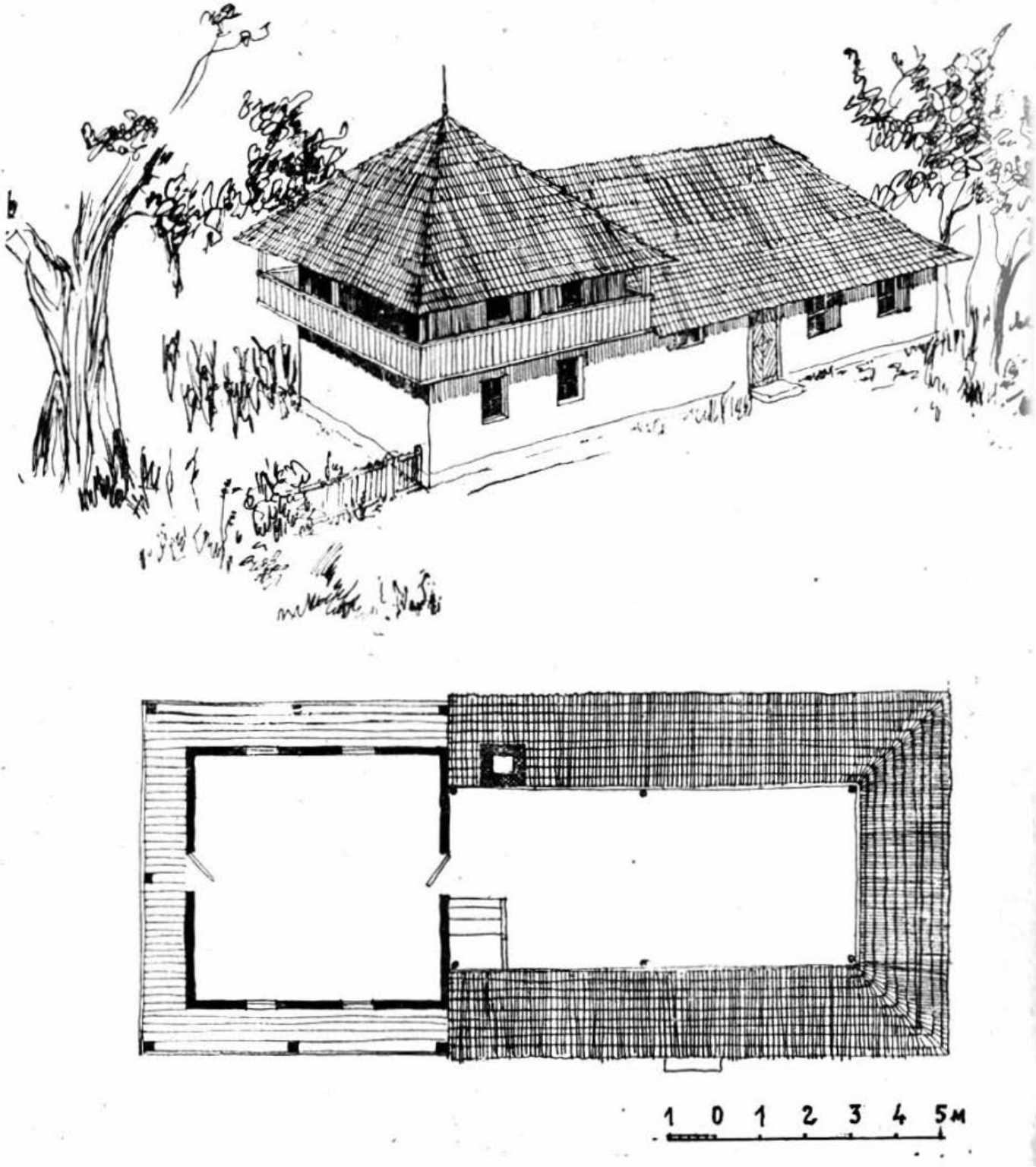

79. Casă-prăvălie dintr-un cartier mărginaș al orașului Bistrița, Vedere perspectivă și planul podului

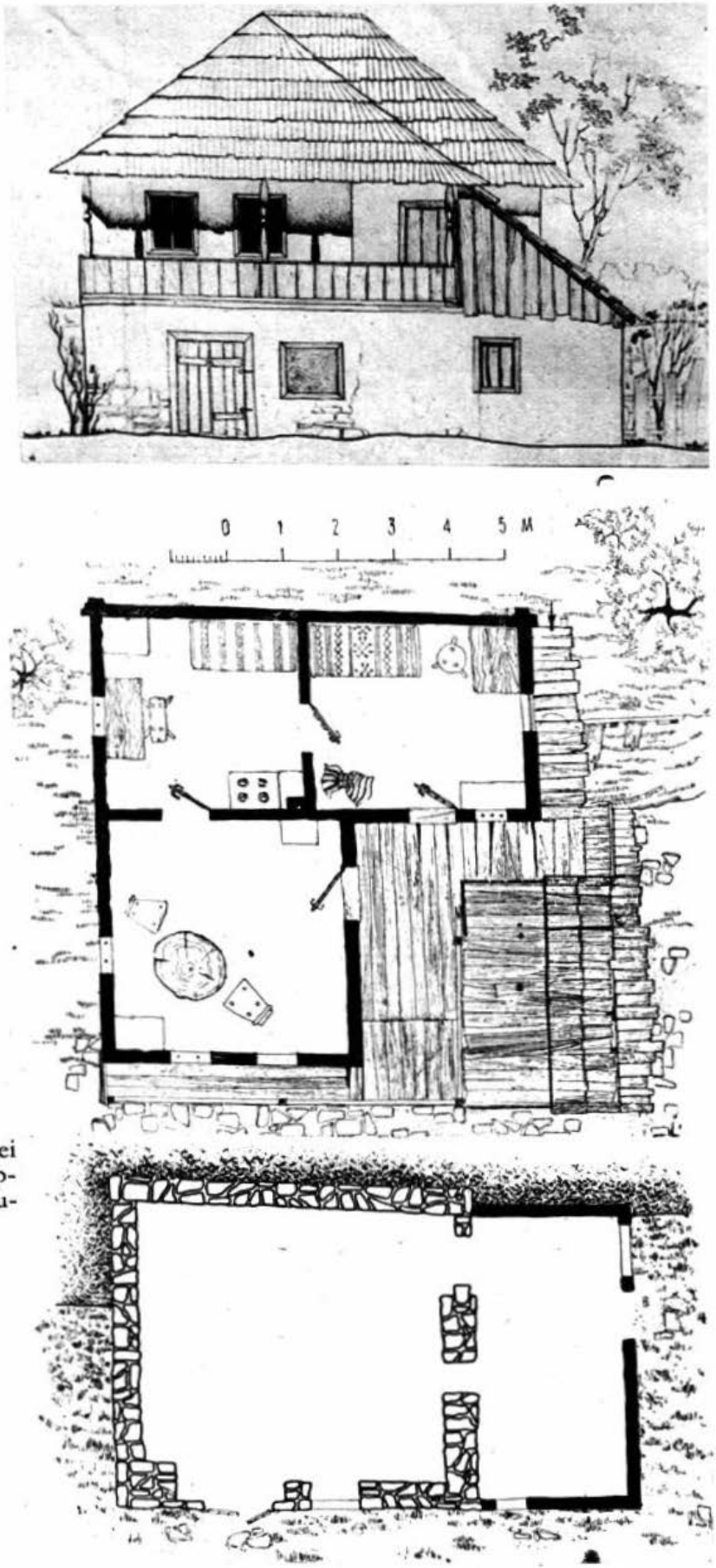

80. Casa-prăvălie a Anei Tolomei din satul Răpciuni-Ceahlău, in regiunea Bacău

ASPECTE MONUMENTALE ÎN ARHITECTURA POPULARĂ

Creînd tipuri de locuinţe şi felurite alte clădiri de o surprinzătoare varietate, frumoase prin forme, proporţii şi decoraţie, arhitectura populară a putut să sugereze citeodată, dar n-a ajuns nicăieri în cadrul propriilor ei programe domestice să realizeze monumentalul.

Un aport preţios şi un mare pas înainte a fost făcut în această direcţie de meşterii populari, atunci cînd au trecut din domeniul programelor domestice la rezolvarea problemelor puse de arhitectura religioasă.

Plecînd de la forma simplă a casei ţărăneşti, cu care se înrudeşte atît de mult în ce priveşte tehnica construcţiei, decoraţia şi adesea chiar şi forma, arhitectura bisericilor vechi, realizată dintru început ca şi cea a locuinţelor aceloraşi veacuri, din lemn, a evoluat împrumutînd citeodată elemente de plan şi de structură din arhitectura edificiilor de zid, paralel cu care s-a dezvoltat în tot lungul Evului Mediu.

Ca şi casele ţărăneşti, bisericile de lemn ne înfăţişează, în cadrul unităţii lor stilistice naţionale, şi unele trăsături particulare, caracteristice celor trei mari provincii: Transilvania, Ţara Românească şi Moldova.

În Transilvania, unde meşterii populari au cultivat cu deosebită artă şi pe scară întinsă arhitectura de lemn, numeroasele biserici de sat ce ni s-au păstrat — unele datînd din veacul al XVII-lea — sînt de o remarcabilă ţinută şi reproduc în pitoreasca lor înfăţişare şi frumuseţe tipuri şi forme caracteristice, ale căror origini se pierd în negura veacurilor. Planul lor se compune dintr-o navă dreptunghiulară lungă, despărţită după cerinţele cultului în pronaos şi naos. În partea dinspre răsărit, această navă se termină totdeauna cu o absidă, de obicei mai îngustă, de formă poligonală sau, mai rar, semicirculară. Intrarea se găseşte pe faţada dinspre apus sau pe latura dinspre miazăzi a pronaosului, de cele mai multe ori precedată de un pridvor — exemplu: biserica din Remetea Chioarului, regiunea Baia Mare, prezentată în figurile 81-82.

În interior, pronaosul este acoperit de regulă cu un tavan drept, deasupra căruia, sprijinit pe grinzi solide de lemn şi construit dintr-un schelet puternic din acelaşi material, se înalţă turnul-clopotniţă. Tratate mai amplu, cu preocupări vădite de monumentalizare a spaţiului, naosul şi absida sînt boltite. Construite din

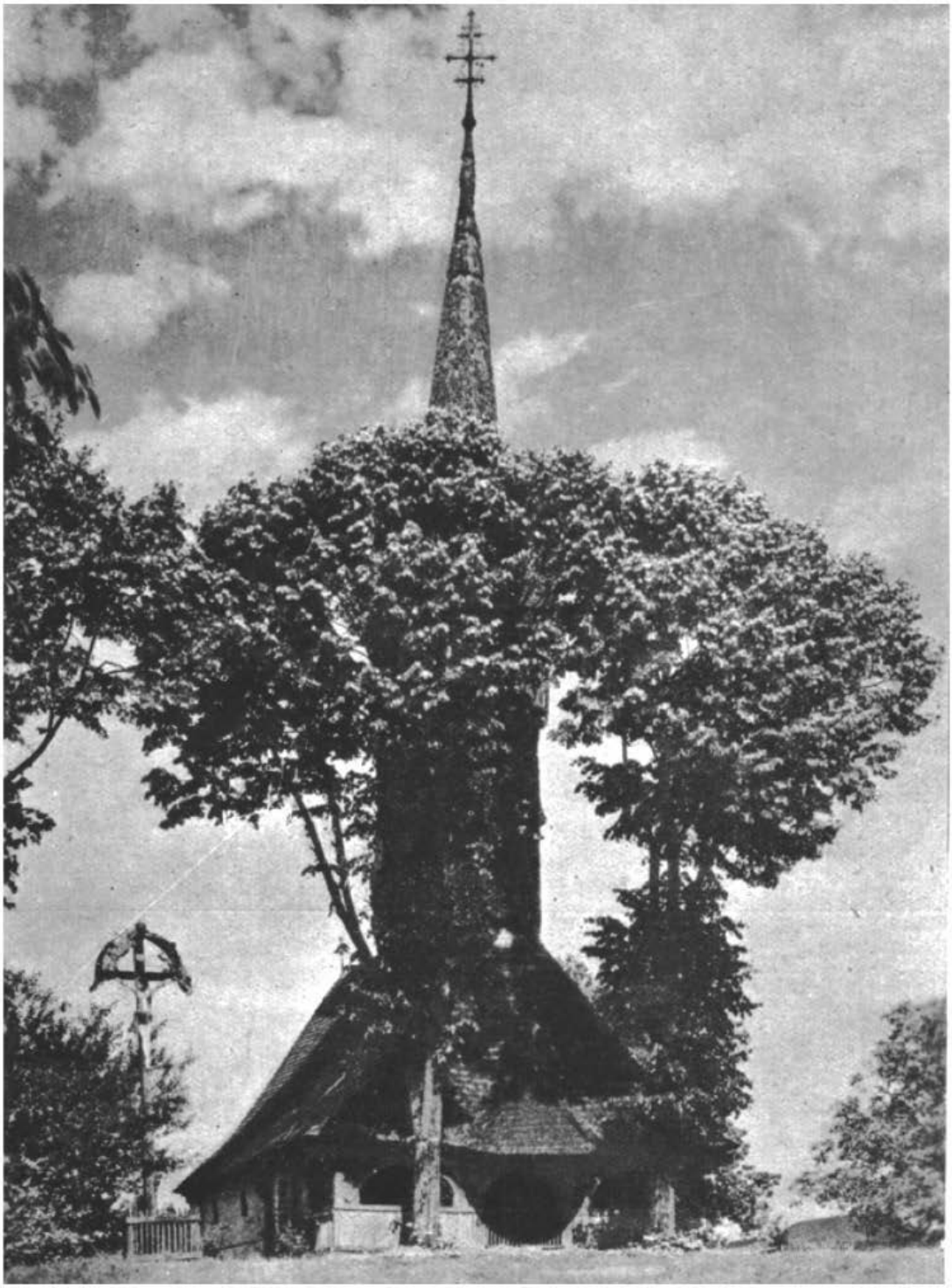

81. Biserica de lemn din satul Remetea Chioarului, în regiunea Baia Mare. Fațada principală

82. Biserica de lemn din satul Remetea Chioarului, in regiunea Baia Mare. Detaliu cu pridvor

scinduri groase, dispuse în lung și întărite de cîte unul sau mai multe arc-dublouri, citeodată vizibile, alteori ascunse în pod, bolțile, ca și baza turnului, sînt învăluite de un acoperiș de șindrilă fixat pe o șarpantă de lemn cu pante repezi și streșini proeminente, coborîte în jurul pereților pînă aproape de pămînt.

Ca și în cazul caselor de locuit, variantele diferitelor tipuri de biserici de lemn sînt extrem de numeroase, dovedind gustul pentru forme mereu înnoite, iscusința și spiritul de inventivitate al meșterilor populari.

Desprindem mai întîi, dintre frumoasele exemplare ce ni s-au păstrat în acest domeniu, bisericuța din Rebrișoara, în regiunea Baia Mare, pe care o înfățișăm în figura 83. Așezată pe o culme de deal prin intermediul unei fundații-platformă de piatră, bisericuța aceasta are pronaosul poligonal și absida, mai îngustă decît restul clădirii, pătrată. Ca în toate cazurile, pronaosul este acoperit în interior cu un tavan drept, iar naosul și absida sînt boltite. Deasupra acoperișului, pe vîrf, în punctul de întîlnire al coamei cu muchiile repezi ale apelor pronaosului, este prins, ca un cuib de pasăre uriașă, un turnuleț pătrat de clopot, împodobit cu cîte două arcade pe fiecare față și încoronat de un coif suleget cu săgeată. Pe suprafața simplă, colorată de vreme, a pereților construiți din birne aparente de lemn se desprinde doar spre miazăzi, ca o chemare spre interior, rama lată, cu podoabe de flori săpate în lemn, a ușii.

Elementele esențiale ce se remarcă în general în compoziția arhitecturală a mai tuturor bisericilor transilvănene, acelea care determină caracterul lor specific, original și pitoresc, sînt pridvorul și turnul.

Pridvorul este așezat de obicei pe fațada dinspre apus a edificiului, cu care face corp comun. El precede, apără și pune în evidență totodată intrarea, avînd aceeași funcție și, în deobște, aceleași forme ca și tîrnațul casei țărănești. În părțile dinspre nord-est ale țării, în Baia Mare și Maramureș -- exemplu, în figura 84, biserica din satul Onceşti — acest pitoresc element arhitectural are adesea un etaj, care, puțin mai îngust, este separat de arcadele parterului printr-o poală de acoperiș, care se continuă de jur împrejurul bisericii, marcînd o retragere generală a pereților acesteia la nivelul planului de naștere al bolților.

Turnul, tras către fațadă, răsare organic din acoperișul cu pante repezi și se ridică semeț către cer, terminîndu-se cu un balcon încoronat de un extrem de elegant coif piramidal cu săgeată.

De cîteva ori mai înalt decît trupul clădirii, turnul bisericilor de lemn din nordul Transilvaniei a avut fără îndoială la origine (alături de unele forme locale străvechi, caracteristice construcțiilor înalte de lemn), un model gotic. El este însă departe de a fi un simplu element de împrumut. Chemat să răspundă în primul rînd unei nevoi practice: adăpostirea într-un loc înalt a clopotului, astfel ca sunetul lui să se poată propaga prin văzduh pînă la cea din urmă casă a satului și mai departe, turnul bisericii românești răspunde totodată și unei necesități estetice; sporirea înadins a pitorescului care stă la baza concepției operei întregi. Prin adaptarea la materialul din care este construit, la lemn, și prin prelucrarea cu pricepere și artă a modelului gotic,

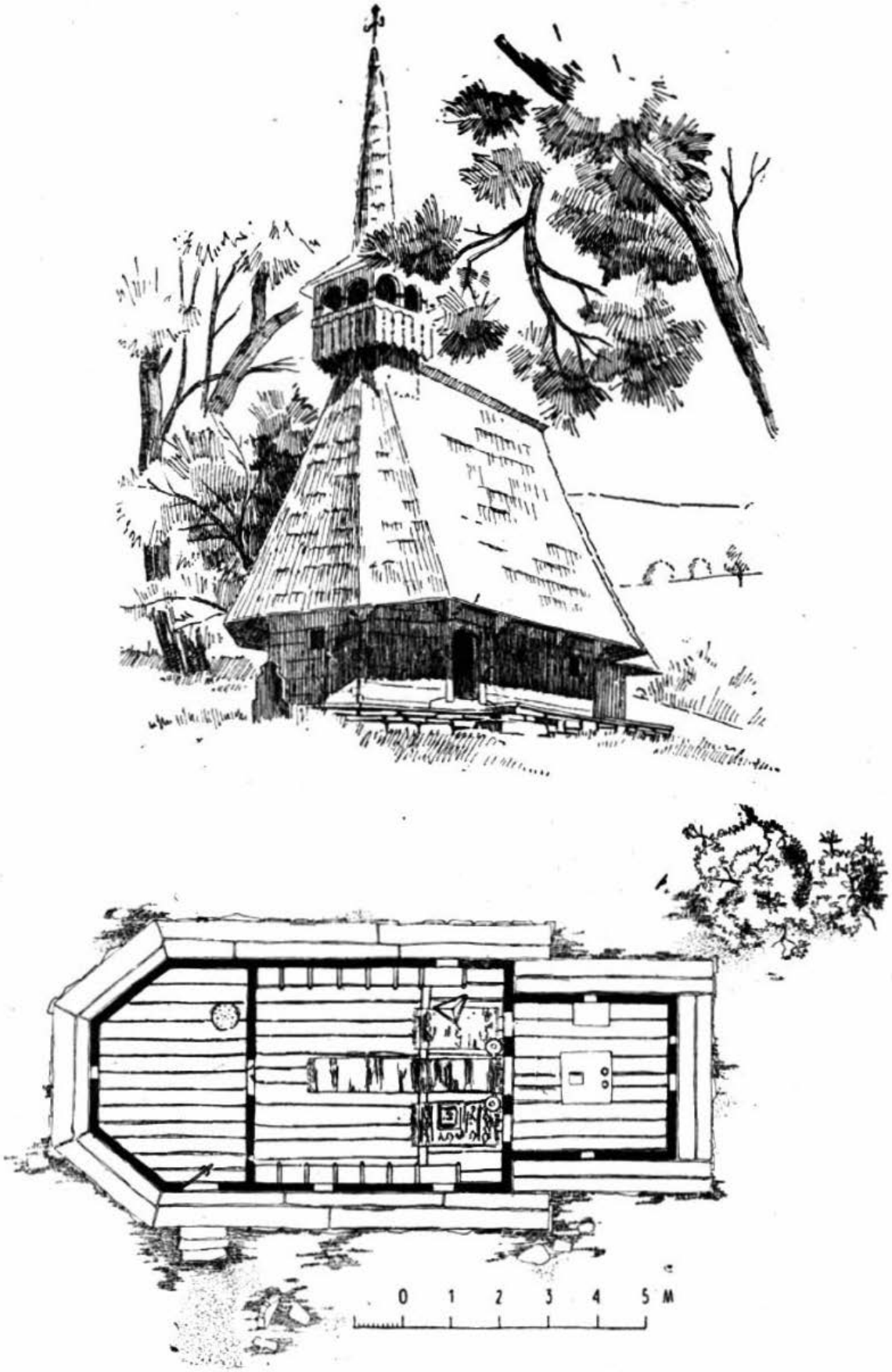

83. Biserica de lemn din satul Rebrişoara, în regiunea Baia Mare. Vedere perspectivă şi plan

84. Biserica de lemn din satul Onceşti-Maramureş

necesitatea aceasta din urmă a dus la închegarea, în opera meşterilor romîni, a unor forme de o prospeţime şi uşurinţă care nu-şi au echivalentul în arhitectura de piatră a goticului.

Pentru a pune şi mai bine în evidenţă excepţionalele calităţi ale arhitecturii religioase populare romineşti din Transilvania, să zăbovim puţin în analiza şi ilustrarea uneia dintre cele mai strălucite realizări ale genului: biserica din Şurdeşti-Făureşti, în regiunea Baia Mare (fig. 85—88).

Satul în cadrul căruia a fost înălţată această biserică, în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, este răsfirat pe o colină întinsă, brăzdată de cîteva uşoare unduiri. Trasă spre marginea îngustă dinspre apus a unui platou din mijlocul satului, aproape de malul unui firav pîrău, biserica, adaptată şi cultului morţilor, are în juru-i o mare de morminte străjuite de cruci mici, unele strîmbe, cu braţele aplecate spre pămînt, ca nişte făpturi încremenite în durere. În faţa bisericii şi a mormintelor, aşezată pieziş faţă de linia faţadei, se întinde, lungă de 20 m şi lată de 1,30 m, masa praznicelor. Ridicată deasupra solului doar cu 20 cm, ea este făcută din 18 blocuri de piatră aşezate direct pe pămînt. În capătul dinspre miazănoapte al mesei, micuţ, cu un acoperămînt ca de fîntînă, străjuieşte un aghiazmatar. În spatele mesei, pe o fîşioară de pămînt, lată numai cît să cuprindă un rînd de meseni la praznic, printre cîteva morminte răzleţite, se înalţă, aşezată în axa bisericii, o troiţă sulegetă, pe braţele căreia sînt cioplite în lemn, naiv, scene biblice. De aci, terenul, umbrit de cîţiva nuci, coboară în pantă lină către apa pîrăului. În faţă, între masă şi biserică, în jurul bisericii şi mai departe, se întinde pajiştea verde a poienii, mărginită de pîlcuri, pe alocurea foarte compacte, de copaci. Urmează după aceea de o parte colina, din tufişurile căreia răsar, ici-colea, acoperişuri de case, iar de cealaltă parte valea. În fund, unduiri de dealuri împădurite, apoi, în zare, dunga dinţată şi cenuşie a unui munte stîncos, care se profilează pe albastrul nesfîrşit al cerului.

O mai fericită, surprinzătoare şi totodată armonioasă şi pitorească îmbinare între opera semeaţă, dar simplă şi senină ca un gînd curat, a omului şi natura colorată, sălbatecă şi vastă, nu cred să se poată găsi aiurea.

Biserica nu este prea mare: măsoară 18 m în lungime, 8 m în lăţime şi 12 m în înălţime, pînă la coama acoperişului, dar cuprinde, pe lîngă pridvor, toate cele trei încăperi — pronaos, naos şi absidă — cerute de nevoile cultului oficiat pentru un număr relativ însemnat de credincioşi. Frumoasă, pitorească, elegantă, ea se distinge nu atît prin arhitectura discretă, odihnitoare, a părţilor mai apropiate de scara şi ochiul omului, cît prin înfăţişarea mîndră şi formele meşteşugit monumentalizate ale turnului-clopotniţă, care-şi trimite cu semeţie în înaltul cerului săgeata nemăsurat de lungă a coifului său.

Pridvorul, foarte îngust, este de tipul cu etaj. Rolul lui în compoziţia structurală a bisericii nu diferă prea mult de rolul pe care-l joacă foişorul în compoziţia casei ţărăneşti. Împodobind faţada şi apărînd intrarea, prin ordonanţa ritmată a arcadelor lui, el leagă totodată în mod firesc, nesilit, trupul bisericii şi spaţiul ei ritual intern, monumentalizat, cu lumea din afară, cu pămîntul şi cu văzduhul.

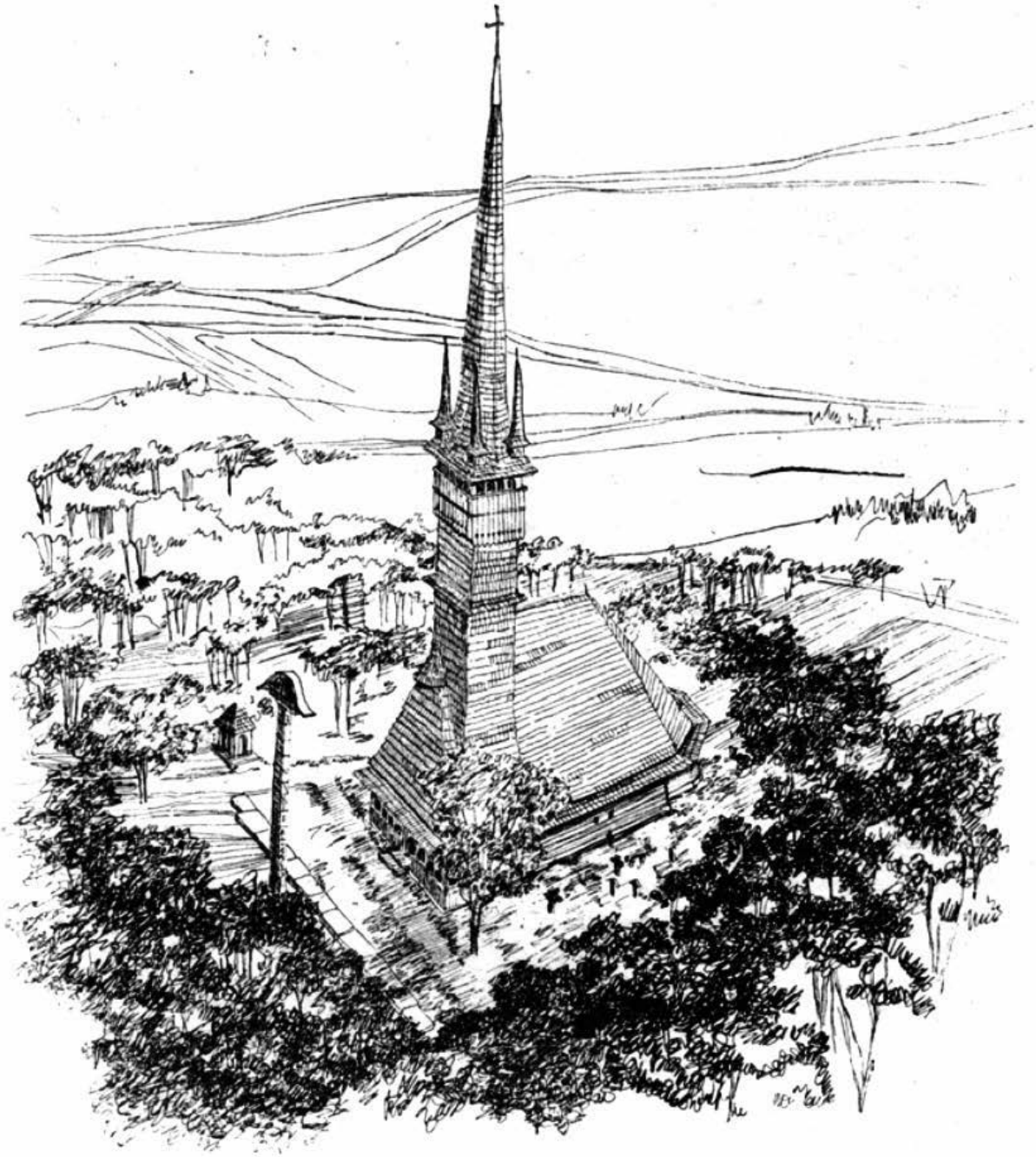

85. Biserica de lemn din satul Şurdeşti-Făureşti, în regiunea Baia Mare. Vedere perspectivă

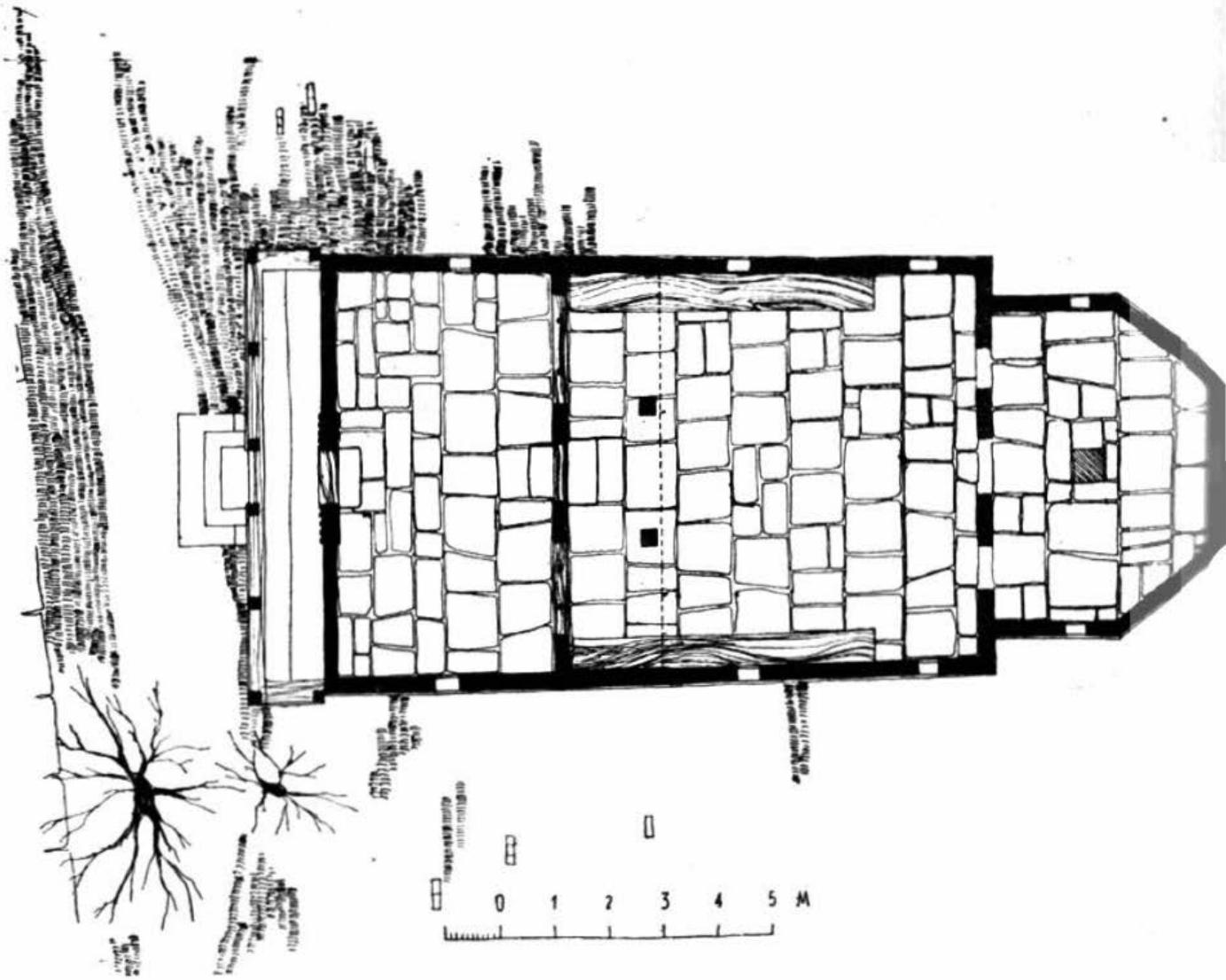

86. Biserica de lemn din satul Şurdeşti-Făureşti, în regiunea Baia Mare. Planul

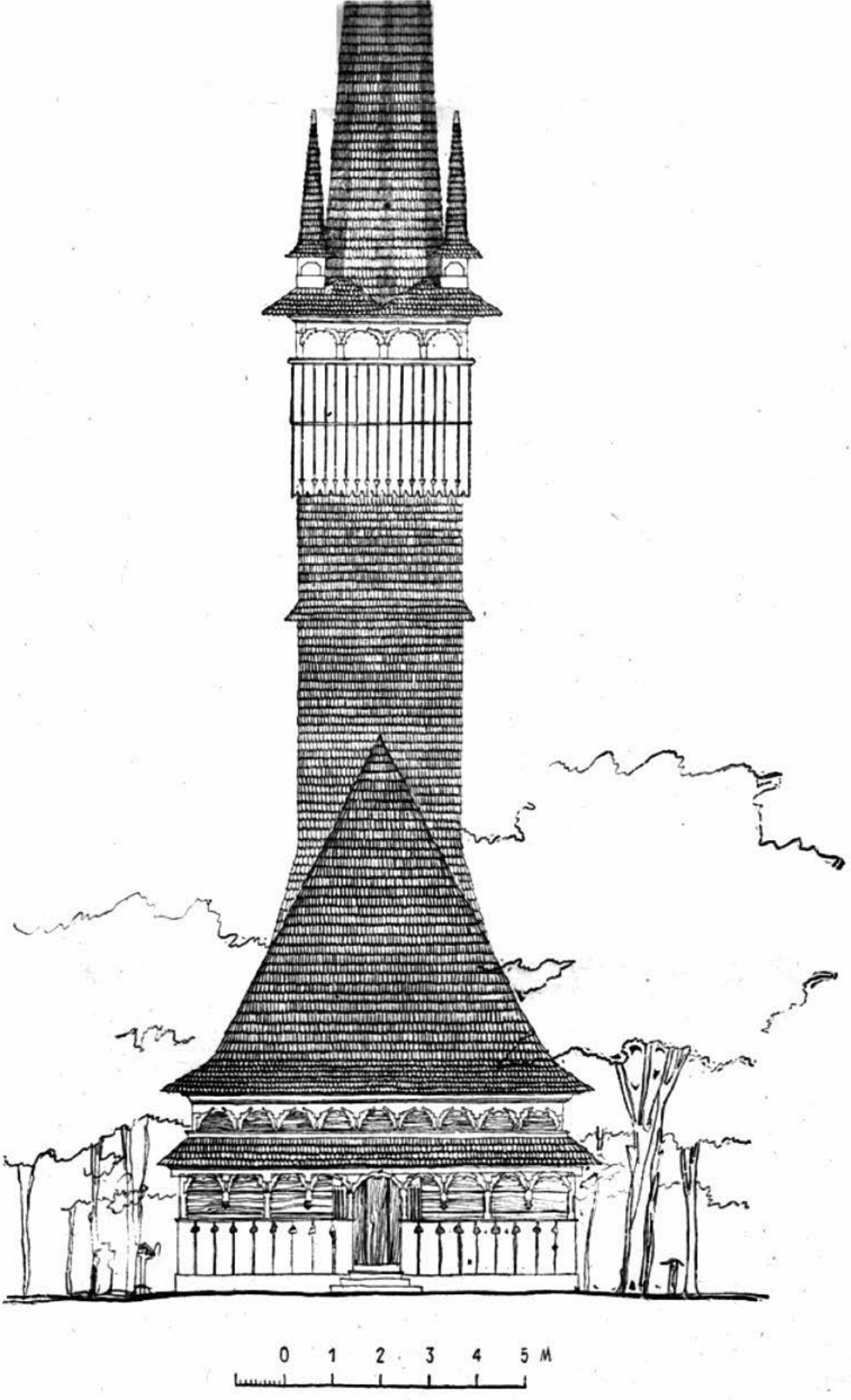

87. **Biserica de lemn din satul Şurdeşti-Făureşti, în regiunea Baia-Mare. Faţada principală**

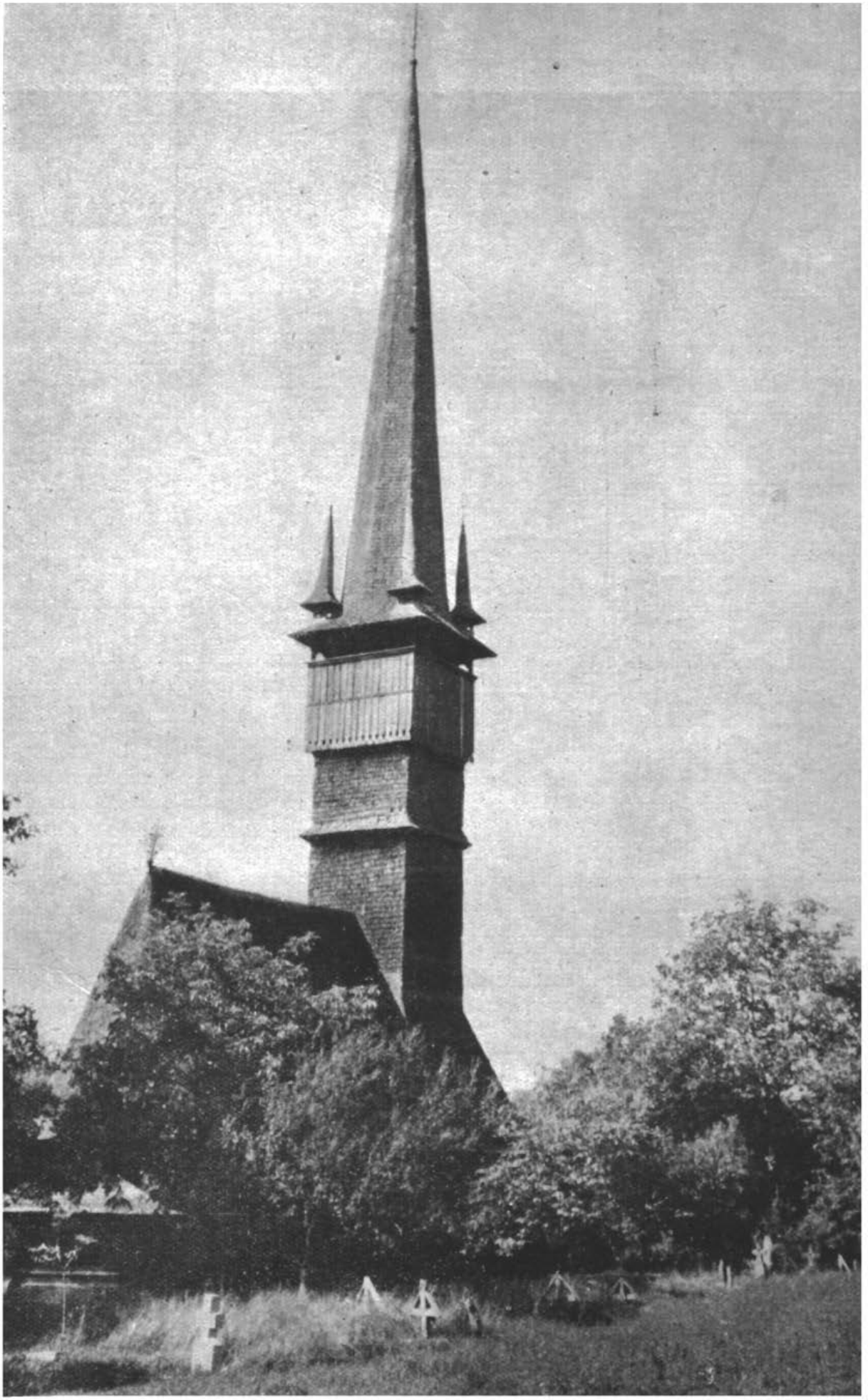

89. Biserica de lemn din satul Grămești-Costești, în regiunea Pitești

În Țara Romînească, bisericile de lemn, păstrate în regiunea deluroasă, mai cu seamă în părțile de nord-est ale Olteniei, au o înfățișare ceva mai simplă și mult mai apropiată de formele casei de locuit.

Una dintre cele mai vechi ce ni s-au păstrat, anume cea din satul Grămești-Costești, regiunea Pitești (fig. 89), construită, cum ne adevereşte inscripția săpată în birna de deasupra ușii «în zilele lui Grigorie (Ghica) voievod la leat 7173» (1664), nu are, în afară de forma poligonală a părții dinspre răsărit, unde se află altarul, și de crucile care marchează, în locul obișnuitelor «săgeți», vîrfurile coamei învelitorii, nici un alt semn exterior care să o deosebească prea mult de o casă. Ridicată pe o fundație de piatră zidită cu mortar, prin intermediul căreia se face adaptarea firească a clădirii de lemn la terenul ușor accidentat, ea este precedată spre apus, unde se găsește intrarea, de un pridvor la care se ajunge pe o scară lăturalnică. În contrast cu pridvorul, scund ca o prispă de casă, cele trei încăperi rituale, pronaosul, naosul și absida, sînt monumentalizate prin acoperirea lor cu bolți în leagăn, care totuși abia ating o înălțime de 4,00 m la cheie.

Același aspect, de multe ori mai modest chiar, îl au în exterior și bisericile mai noi de acest fel. Exemplarele încă numeroase, datînd din veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea, care ni s-au păstrat, mărturisesc toate această cumpătare în forme și dimen-

siuni, care oglindeşte deopotrivă şi modestia, dar şi starea de mizerie şi de sărăcie în care s-au zbătut veacuri de-a rindul ţăranii.

Desprindem, pentru a ilustra acest fapt, dar şi pentru a pune în evidenţă priceperea deosebită în arta de a construi şi pitorescul cu care ţăranul a ştiut totdeuna să-şi îmbrace mizeria, imaginile a două biserici olteneşti, aflate acum în stare de părăsire şi de avansată ruină.

Cea înfăţişată în figura 90, aflătoare în satul Porceni-Tîrgu-Jiu, micuţă şi joasă, este construită din bîrne tăiate neted şi îmbinate la capete, în «cheotorile» pereţilor, după o stereotomie care fără exagerare s-ar putea numi savantă. Acurateţea construcţiei este întregită de o tot atît de îngrijită limpezime a formelor arhitecturale, care nu sînt tulburate de nici o podoabă. Pridvorul, îngust şi scund, este mărginit de stîlpi dreptunghiulari netezi. Încăperile toate sînt boltite cu scînduri. Clădirea întreagă, ca un chivot, este prinsă sub un singur acoperiş înalt de şindrilă, ale cărui streşini largi, proeminente, învăluie şi protejează ca o umbrelă uriaşă pereţii. De remarcat în amenajarea interiorului, modul ingenios şi simplu în care meşterul constructor a înţeles să realizeze în încăperea poligonală cu trei laturi, a absidei, cele două anexe rituale ale altarului: proscomidia şi diaconiconul. Pentru a înţelege mai bine acest lucru, să disecăm puţin absida. O tăietură orizontală făcută la 25 cm deasupra nivelului pardoselii ne arată această încăpere tradiţională, rezervată preoţilor, sub forma unei abside poligonale, cu cinci laturi, mai îngustă de cît naosul. O a doua tăietură, făcută de data aceasta mai sus, la nivelul ferestrelor, ne arată aceeaşi încăpere ca fiind aşezată în prelungirea pereţilor naosului şi numai cu trei laturi. În spaţiul limitat de iconostas, de decroşul, vizibil numai din exterior, al părţii de jos a absidei şi de prelungirea pereţilor laterali deasupra acestui decroş, au fost amenajate, ca două lavite încastrate în pereţi, de o parte jertfelnicul (proscomidia), de cealaltă diaconiconul (fig. 91).

Nici turn, nici cruce deasupra acoperişului, ca şi cînd casa aceasta de rugăciuni ar fi trebuit să fie tăinuită, cunoscută numai de iniţiaţi.

Cea de a doua biserică, aflătoare în satul Băleşti II-Tîrgu-Jiu (fig. 92), este concepută şi construită într-un spirit uşor diferit, în care simplitatea şi acurateţea lucrului cedează, în parte, locul gustului, nicăieri de altfel total înfrînat, pentru pitoresc şi podoabă. Aici bîrnele au fost fasonate mai rustic; stîlpii pridvorului au fost îmbrăcaţi de sus pînă jos cu crestături; capetele grinzilor la îmbinări au fost astupate cu «ştenapi» împodobiţi cu ornamente cioplite ca şi stîlpii, iar deasupra pronaosului, a fost înălţat peste acoperiş un turn micuţ de clopotniţă care, deşi foarte timid în comparaţie cu elegantele modele transilvănene, imprimă totuşi edificiului un caracter religios mai pronunţat.

Mai puţin vechi — majoritatea datează din veacurile al XVIII-lea şi al XIX-lea — bisericile de lemn ale Moldovei sînt diferite şi de cele din Ţara Românească şi de cele din Transilvania. Planul lor, care interpretează în mod vădit forme caracteristice arhitecturii de zid, este trilobat şi foarte

90. Biserica de lemn din satul Porceni-Tîrgu-Jiu, în regiunea Craiova. Vedere dinspre răsărit

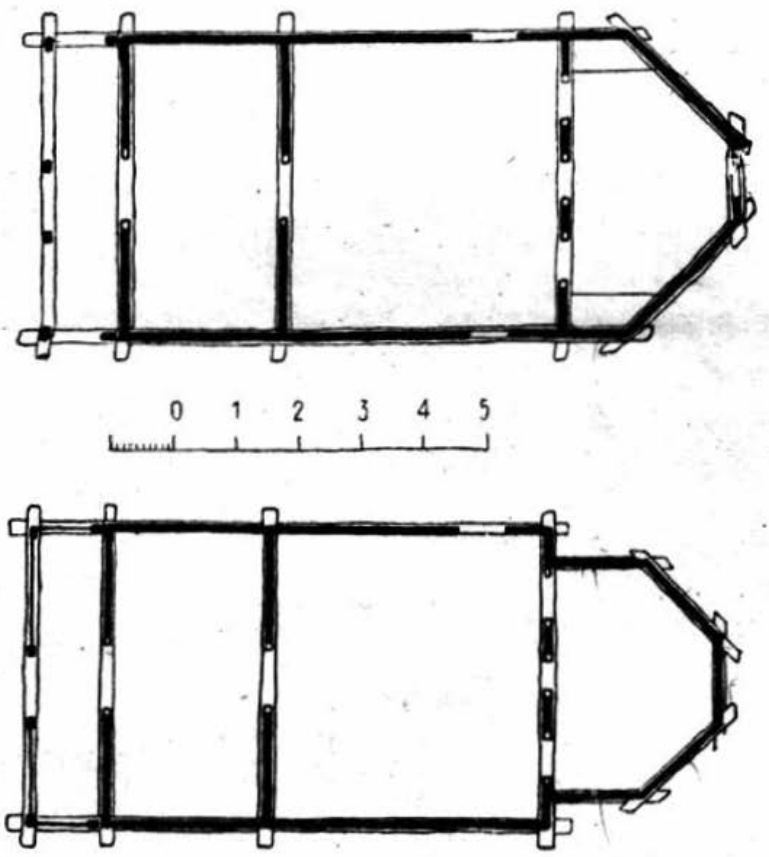

91. Biserica de lemn din satul Porceni-Tîrgu-Jiu. Planul: jos, la nivelul 25 cm deasupra pardoselii; sus, prin dreptul ferestrelor

deseori partea dinspre apus este terminată, ca şi cea dinspre răsărit, cu o absidă poligonală.

Biserica de lemn din Răpciuni-Ceahlău, regiunea Bacău, înfăţişată în figurile 93—95 este, în această privinţă, un exemplu tipic. Planul ei cuprinde trei încăperi: un pronaos, cu partea dinspre apus poligonală, un naos şi o absidă pentru altar. Pronaosul este despărţit de naos printr-un perete de lemn cu deschideri largi, iar naosul de altar, prin nelipsitul iconostas, care este aşezat înaintea liniei de demarcaţie a absidei, aşa fel ca între el şi aceasta să se lase locul necesar amenajării celor două anexe: proscomidia şi diaconiconul.

Intrarea în biserică, amenajată pe latura dinspre miazăzi a pronaosului, este precedată de un spaţios foişor de plan pătrat, în care stîlpii, consolele, grinzile, rama care încadrează şi pune în evidenţă intrarea în pridvor, ca şi rama uşii din peretele

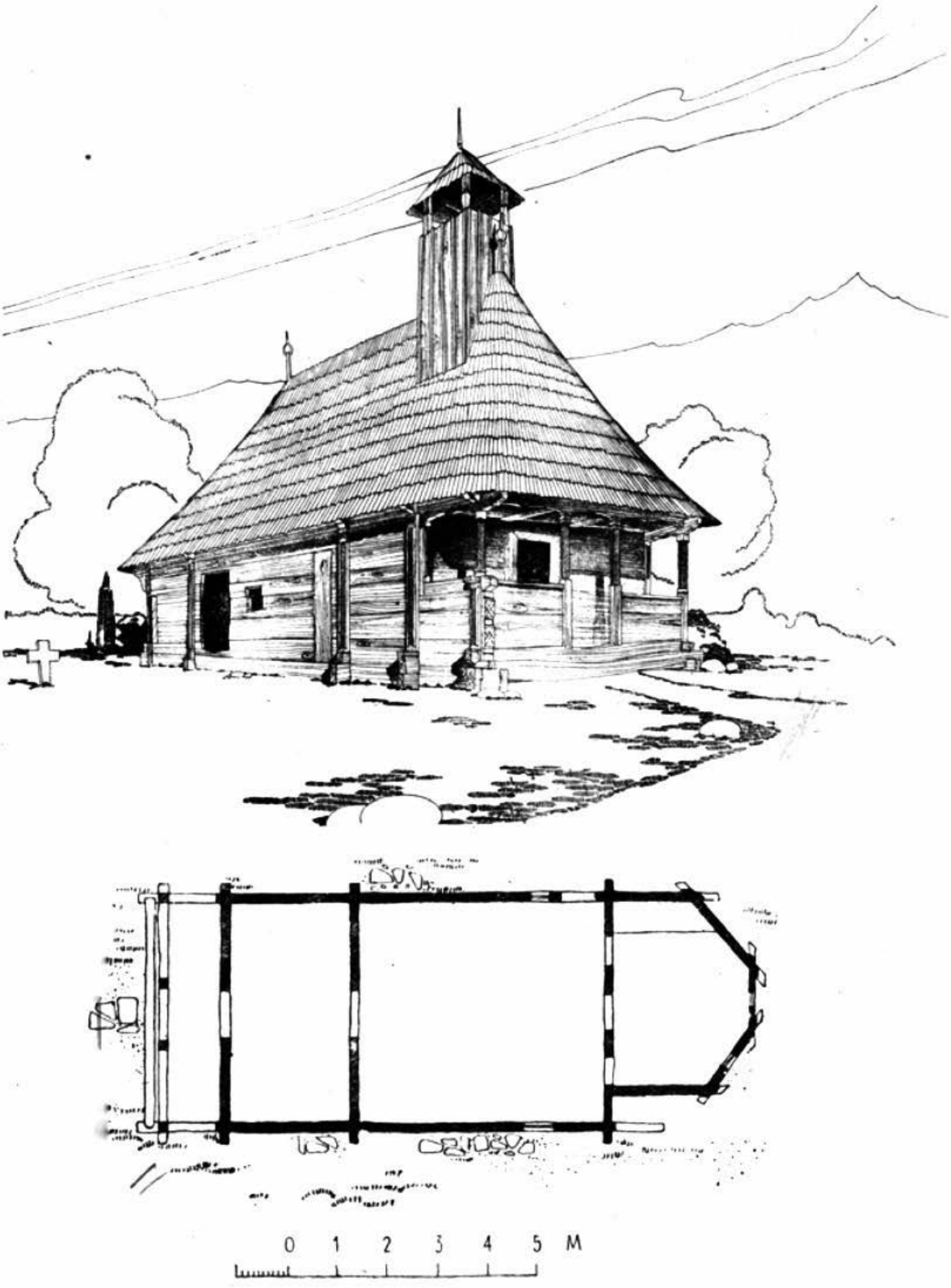

92. Biserica de lemn din satul Băleşti-Tirgu-Jiu, în regiunea Craiova. Vedere perspectivă şi plan

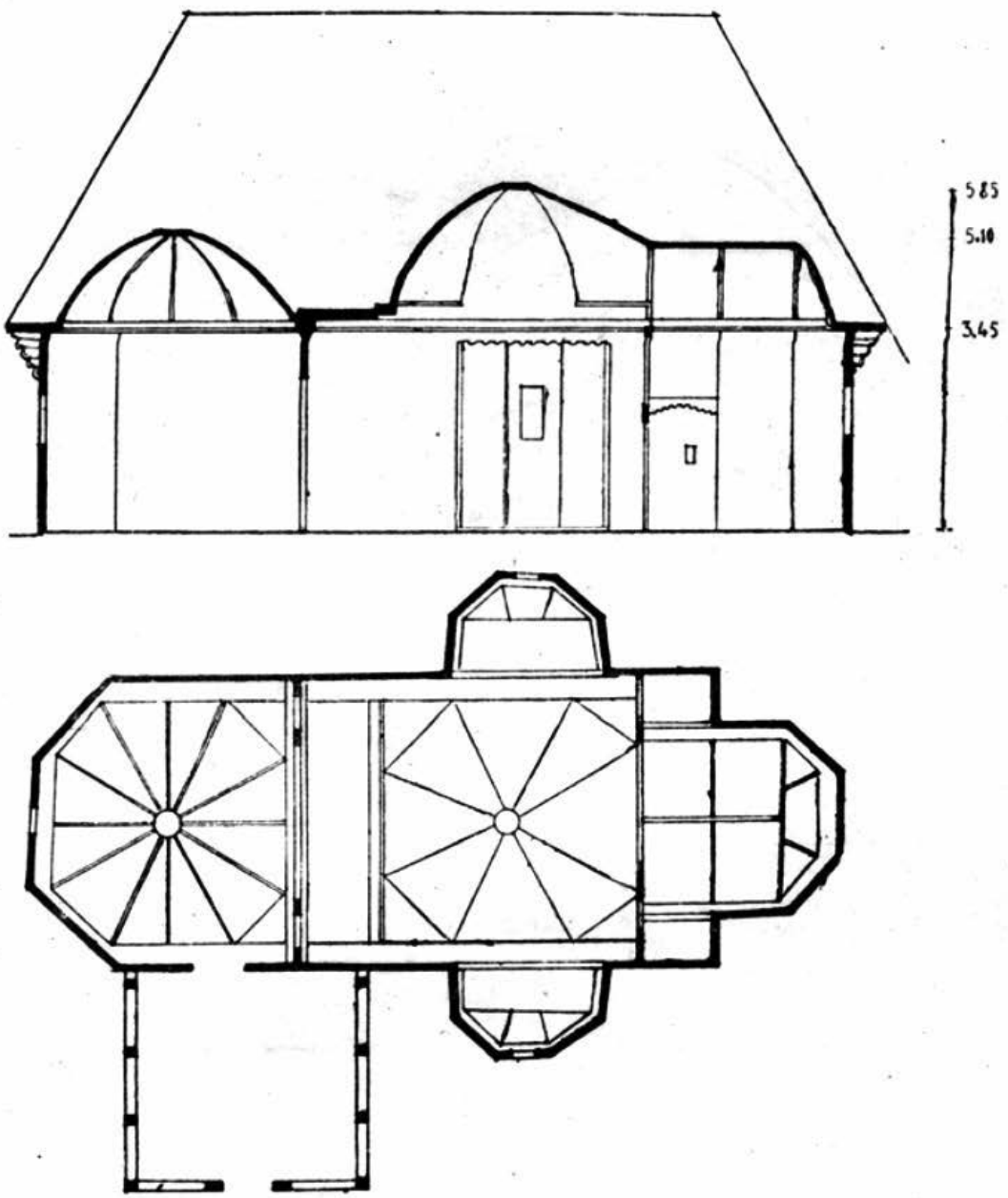

93. Biserica de lemn din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Secţiune şi plan

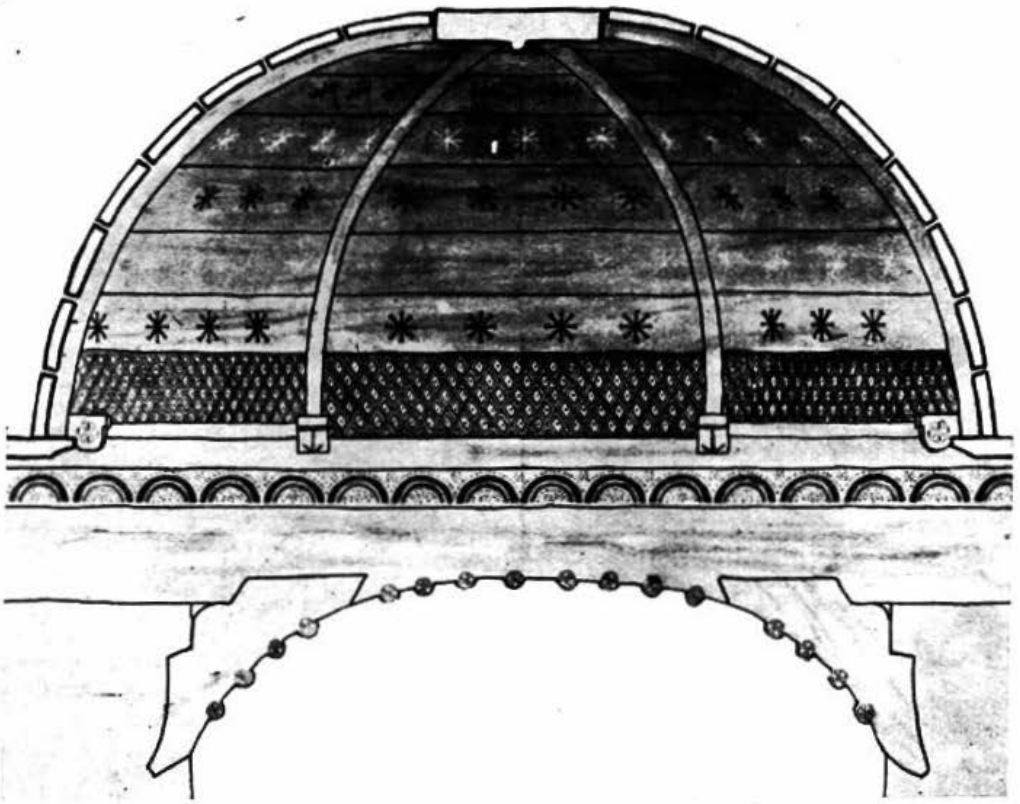

94. Biserica de lemn din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Bolta naosului

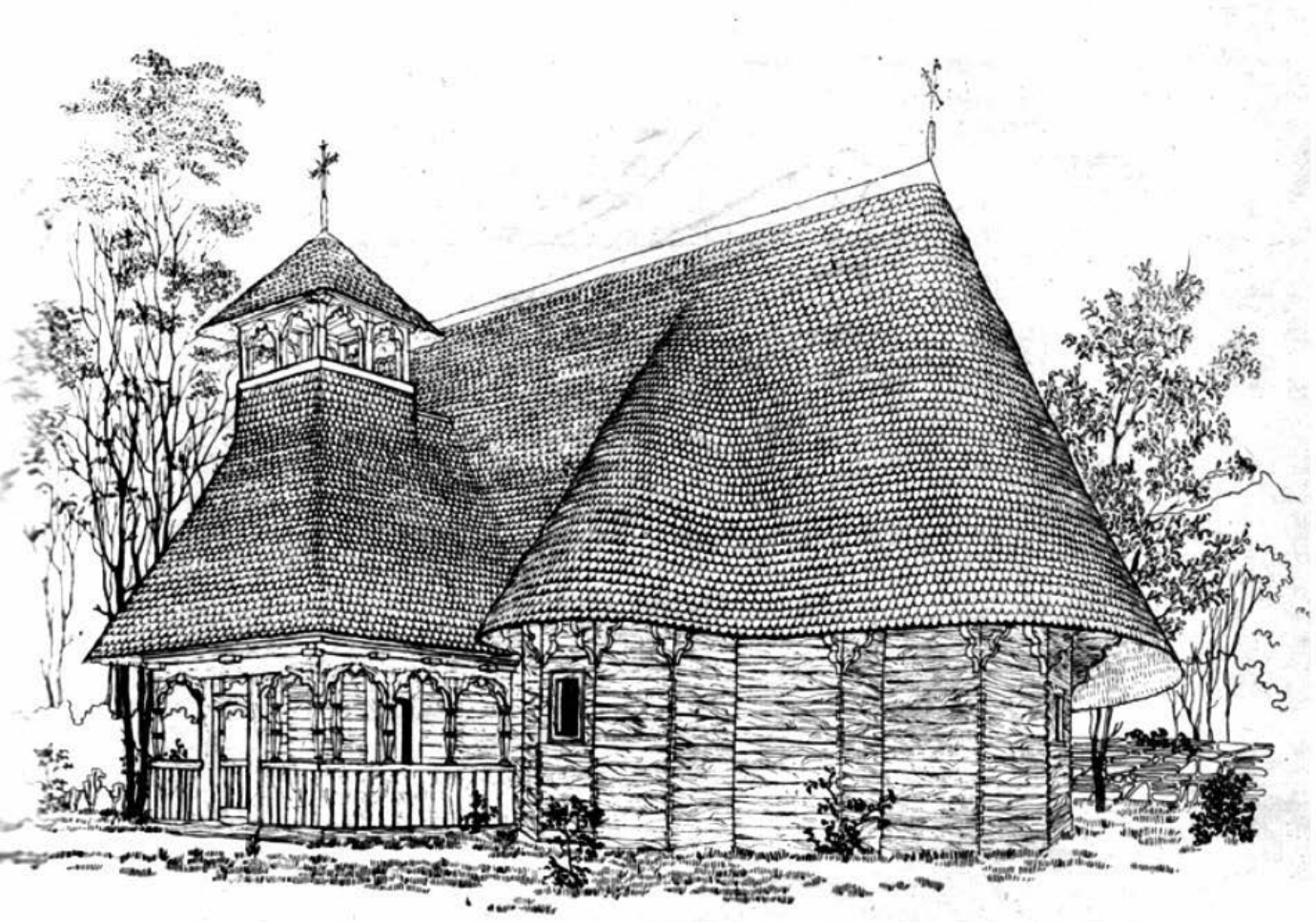

95. Biserica de lemn din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău

pronaosului, împodobite toate cu nespus de ingenioase şi de frumoase ornamente şi crestături, sînt construite solid din grinzi îmbinate şi întărite cu cuie de lemn.

Prin tehnica lucrului şi felul decoraţiei, ca şi prin elementele sale de bază, cum sînt foişorul, turnuleţul-clopotniţă de deasupra acestuia, acoperişul înalt, croit în patru ape cu pante repezi şi streaşină proeminentă, clădirea păstrează toate trăsăturile tradiţionale specifice arhitecturii populare de lemn.

Prin ideea acoperirii încăperilor cu bolţi şi mai ales prin felul însuşi al bolţilor, biserica din Răpciuni-Ceahlău, ca şi multe alte biserici moldoveneşti de lemn asemănătoare, prezintă în schimb particularitatea de a imita forme şi procedee constructive, caracteristice arhitecturii de zid. Este suficient, pentru a ne da seama de acest lucru, să ne uităm la forma rotunjită, improprie lemnului, a celor două cupole, ridicate una pe pronaos şi alta pe naos şi care sînt construite din scîndurele legate între ele cu lambă şi uluc, pe un schelet de nervuri curbe, constructive şi decorative în acelaşi timp, foarte asemănătoare ca concepţie şi înfăţişare cu cele care se văd la cupolele multor biserici de zid (de pildă la Dragomirna lîngă Suceava, sau la Trei Ierarhi din Iaşi).

Mai mult decît în Transilvania şi Ţara Românească, arhitectura de lemn a Moldovei, concretizată în bisericile veacurilor al XVIII-lea şi al XIX-lea dovedeşte astfel a fi folosit, prelucrîndu-le cu măiestrie şi combinîndu-le cu elementele tradiţionale, specifice lemnului, şi forme împrumutate din arhitectura monumentală de zid.

Exemple remarcabile de bună şi frumoasă arhitectură populară, bisericile de lemn ale Moldovei, alături de cele nu mai puţin valoroase ale Transilvaniei şi Olteniei, îmbogăţesc în mod considerabil patrimoniul artei naţionale româneşti şi constituie totodată pentru arhitecţii şi constructorii zilelor noastre, un preţios şi nesecat izvor de învăţăminte.

MATERIALE ŞI PROCEDEE DE CONSTRUCŢIE

Ţăranul romîn, care în general este arhitectul şi constructorul propriei sale case şi al tuturor clădirilor anexe, legate de ea, a folosit de-a lungul veacurilor, ca materiale de bază pentru realizarea acestor construcţii, lemnul, piatra, pămîntul şi cărămida.

Lemnul a fost folosit sub toate formele: de la trunchiul de copac curăţit numai de ramuri, pînă la cele mai felurite grinzi ecarisate şi cele mai fine elemente cioplite şi fasonate. Principalele esenţe întrebuinţate în construcţie au fost stejarul şi bradul. Lemnul este unicul material care poate că a fost el singur folosit pentru realizarea în întregime a unei locuinţe: osatură — stîlpi de susţinere, pereţi exteriori şi interiori, grinzi — tavane, şarpante, balustrade, pardoseli, învelitori, uşi, ferestre şi aproape întregul mobilier sînt făcute în casele unor foarte întinse regiuni ale ţării exclusiv din lemn.

Piatra a fost utilizată în mod obişnuit sub forma de bolovani de rîu sau de cioplitură. În cazuri excepţionale, a fost folosită în unele părţi ale Tr. nsilvaniei (exemplu, întregul sat Dumitra din raionul Bistriţa) şi în Dobrogea, piatra şlefuită (lucrată cu feţele netede în unghi drept), numită îndeobşte, cu un termen nepotrivit în limba romînă, piatră «de talie».

Pămîntul, material ieftin, la îndemîna omului avut, ca şi a celui nevoiaş, a fost utilizat fie sub forma de *ciamur*: pastă clisoasă, făcută din lut amestecat cu apă, cu paie tocate sau cîlţi şi cu un adaos de materii organice (balegă de vită), fie sub forma de *chirpici*: cărămidă uscată la soare, făcută din pastă de ciamur presată în forme de circa 20 cm × 20 cm × 40 cm.

Cărămida, fabricată din pămînt galben special, presată şi arsă, este un material de construcţie pe care ţăranul romîn a început să-l folosească abia către începutul veacului al XX-lea şi atunci numai în anume regiuni, în special în satele apropiate de oraşe şi de centrele industriale.

Din punctul de vedere al modului de construcţie, problemele tehnice esenţiale, ridicate de orice clădire de tip popular, au fost două: aceea a elementelor principale de susţinere: pereţi, grinzi, stîlpi şi aceea a elementelor susţinute, formînd acoperămîntul edificiului: tavane, bolţi, streşini şi învelitori.

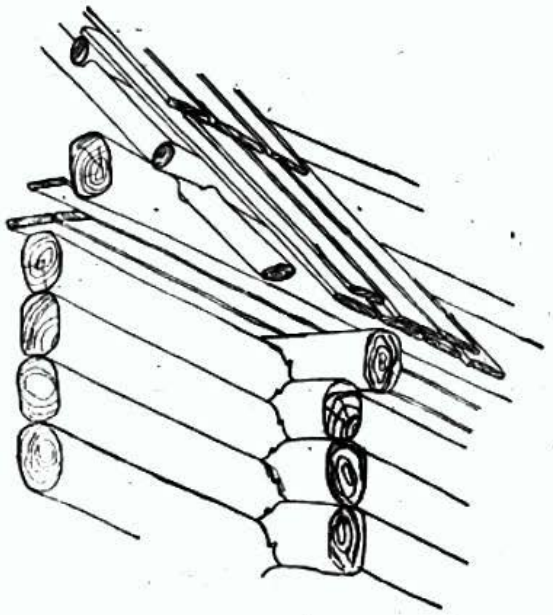

96. Sistem de îmbinare în «cheotoare rotundă». Exemplu desprins din casa-ocolnic Hamz Ion Tănase din satul Cîmpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara

Pereţii. Pe lîngă rolul lor de elemente esenţiale de susţinere a tavanului şi a întregului acoperiş al edificiului, pereţii îndeplinesc în construcţie şi funcţia de a limita, de a separa şi de a proteguí contra intemperiilor un spaţiu determinat, destinat să satisfacă anume cerinţe ale unui program dinainte stabilit. Ei sînt făcuţi fie dintr-un singur fel de materiale: lemn, pămînt, piatră sau cărămidă, fie din mai multe feluri de materiale combinate: lemn şi pămînt, lemn şi cărămidă, piatră şi lemn etc.

Pereţi de lemn. Lemnul pentru confecţionarea pereţilor se prezintă fie sub formă de bîrne groase, «drujeţi», adică trunchiuri de copac cojite dar nelucrate, fie sub formă de grinzi cioplite pe patru feţe «în patru dungi» de secţiune pătrată, sau blăni late numite «cioplitură», de secţiune dreptunghiulară. Legarea între ele a lemnelor la colţurile clădirii sau la întîlnirea unui «primez» (perete despărţitor) cu pereţii exteriori, se face prin îmbinarea după unul din cele două sisteme populare, numite: unul «în cheotori», altul «în căţei» sau «în chei».

Sistemul «în cheotori» — diferenţiat în cheotoare «rotundă» sau cheotoare «dreaptă», după cum îmbinarea se face între bîrne rotunde sau grinzi cu patru feţe netede — este o îmbinare la jumătate lemn, capetele bîrnelor fiind petrecute în afara liniei pereţilor cu 15—20 cm (fig. 96—97). În cazul lemnelor cioplite «în patru

97. Sistem de îmbinare în «cheotoare dreaptă» la o casă din Ţara Haţegului

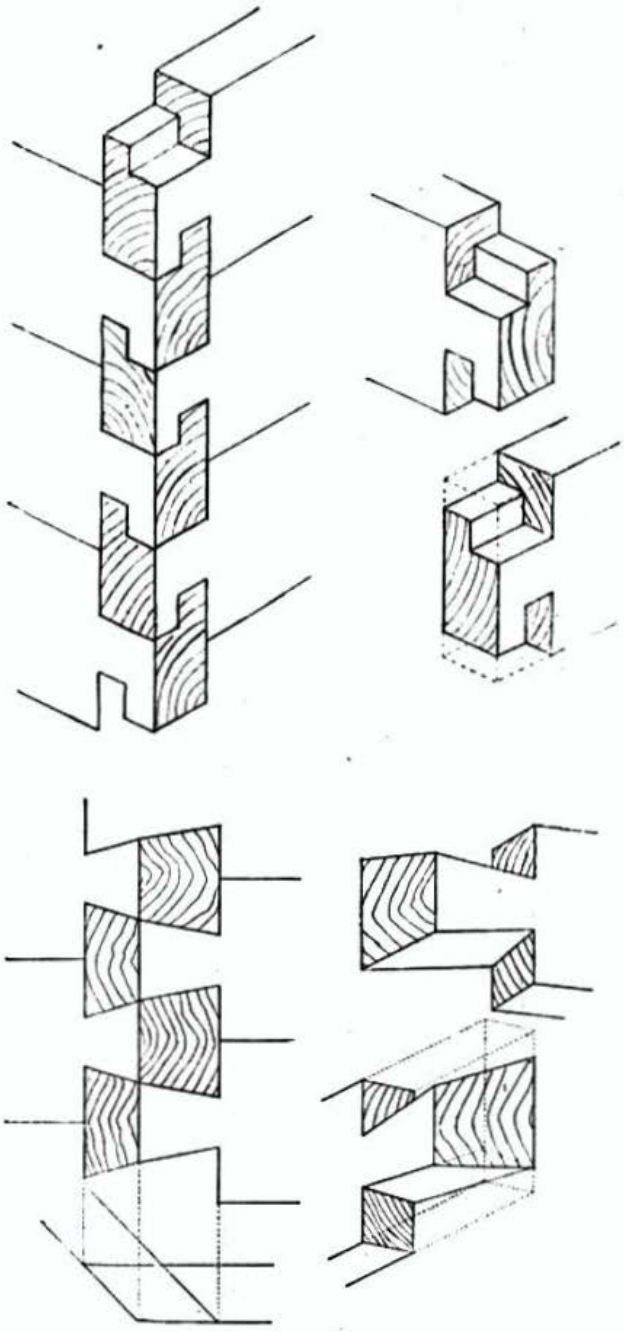

98. Sisteme de îmbinare a bîrnelor la colţurile pereţilor în unghi drept — « cheotoare » cu crestături multiple — şi în unghi obtuz — « cheotoare în coadă de rîndunică ». Exemplu desprins din biserica de lemn din satul Zătreni-Olteţu, în regiunea Craiova

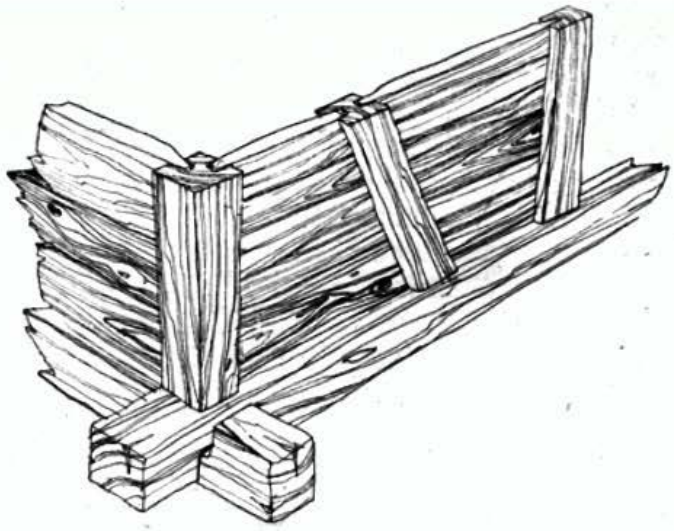

99. Sistem de îmbinare «în căței». Exemplu desprins dintr-o casă din satul Colțirea din regiunea Baia Mare

dungi», capetele sînt adesea tăiate la nivelul pereților, sistemul de îmbinare numindu-se atunci «în cheotoare nemțească», tehnică imitată probabil, în Transilvania, după cea practicată de meșterii sași, de unde și numele. Se întîlnesc adesea, mai cu seamă în construcția pereților de biserici, îmbinări făcute după sistemul numit «în coadă de rîndunică», de trăinicie și forme desăvîrșite. Exemplele înfățișate în fig. 98, care provin de la biserica de lemn din satul Zătreni, în raionul Olteț-Craiova, sînt în această privință suficient de lămuritoare și ne scutesc de alte comentarii.

Sistemul de îmbinare «în căței» (fig. 99), mai nou, este de fapt un mod de construcție al pereților inventat din nevoia de a economisi lemnul. Aici, elementul de susținere propriu zis este de fapt constituit dintr-o serie de stîlpi-montanți, prinși vertical, din 2 m în 2 m circa, prin îmbinare cu cep, într-o grindă de bază. Pereții, care sînt mai mult o umplutură, sînt făcuți din blăni subțiri, «despicături», îmbinate cu montanții «în lambă și uluc», ulucul fiind scobit în montanți. Pereții se încheie în partea de sus cu un rînd de grinzi groase, așezate orizontal, care formează o ramă de legătură numită «cunună».

Pereți de pămînt-ciamur sau de chirpici. Construcția pereților de pămînt-ciamur cere confecționarea în prealabil a unor cofraje ajutătoare, provizorii (pereți de scînduri subțiri așezați vertical și paralel, la o distanță unul de altul egală cu grosimea pe care urmează să o aibă peretele de pămînt: 40—60 cm). Pasta de ciamur, bine frămîntată, se toarnă între cofraje în straturi succesive de

20—40 cm grosime, bătîndu-se bine cu maiul. Sub efectul soarelui şi al vîntului, ciamurul se întăreşte şi se usucă în cîteva zile, căpătînd o consistenţă desăvîrşită şi o rezistenţă apreciabilă.

Construcţia pereţilor cu chirpici se face prin zidirea succesivă în asize (paturi) suprapuse a blocurilor de chirpici. Asizele orizontale formează linii paralele continue; rosturile verticale (liniile de contact dintre două blocuri alăturate), sînt discontinue: «ţesute». Aderenţa între blocuri se face în timpul construcţiei, prin udarea acestora cu apă sau cu pastă moale de ciamur.

Pereţii construiţi din ciamur sau din chirpici, folosiţi pe scară întinsă în multe regiuni ale ţării, au dat din punctul de vedere al rezistenţei şi al izolării contra temperaturilor excesive, rezultate foarte bune.

Zidăria de piatră, folosită în mod curent la pivniţe, la temelii, la partea pereţilor interiori de care se alipeşte vatra cu coş şi mai rar la confecţionarea pereţilor exteriori, este de regulă făcută din bolovani de rîu sau din cioplitură. Legătura dintre pietre, care sînt dispuse cu rosturile ţesute, dar în formă neregulată, este făcută cu mortar de ciamur sau de var gras.

Pereţi de lemn şi pămînt. În foarte multe cazuri, lemnul în construcţia pereţilor este combinat cu ramuri subţiri sau tulpini de arbuşti, «nuiele», şi cu mortar de pămînt lutos. În acest caz, pereţii sînt formaţi din două elemente distincte: unul de susţinere, altul de umplutură. Elementul de susţinere se prezintă sub forma unui schelet construit din grinzi orizontale, unele aşezate jos în chip de tălpi, altele sus formînd «cununa», între care sînt fixaţi la colţuri şi în dreptul primezilor şi al golurilor de uşi şi ferestre stîlpi verticali. Elementul de umplutură este format dintr-o împletitură de nuiele, ţesută pe pari între grinzi şi stîlpi, peste care este întins un strat gros de mortar de pămînt lutos, amestecat cu paie tocate şi materii organice.

Pereţi de lemn şi cărămidă. Combinarea lemnului cu cărămida în arhitectura populară este de dată relativ recentă. Procedeul de construcţie, folosit în acest caz, numit «în paiante», este asemănător cu cel folosit la confecţionarea pereţilor din lemn şi pămînt. Deosebirea constă în înlocuirea elementului de umplutură făcut din împletitură de nuiele şi lipitură de lut, cu zidărie de cărămidă şi tencuială.

Casele, şi în general toate construcţiile cu pereţi de lemn făcuţi din bîrne sau din schelet de grinzi şi stîlpi cu panouri de umplutură confecţionate din împletitură de nuiele lipite cu lut, nu au, cel puţin în exemplarele vechi, fundaţii. Pereţii se ridică pe o ramă solidă de lemn, o «talpă», făcută din grinzi întregi, rotunde sau cioplite, numite «groşi», «bălvani» sau «urşi». Pe terenul dinainte netezit, talpa este aşezată fie direct pe pămînt, fie, de cele mai multe ori, spre a împiedica umezirea şi putrezirea lemnului, pe bolovani mari de piatră îngropaţi sub cele patru colţuri ale

ramei. În acest caz, spațiul dintre teren și grinzile tălpii se umple cu o zidărie de piatră uscată (fără mortar), iar cel dintre teren și podea cu moloz și pămînt bine bătut.

Cînd construcția nu poate fi plasată pe teren orizontal, cum se întîmplă adesea în regiunile deluroase și muntoase, talpa pereților este așezată pe o fundație înaltă de piatră zidită. Adaptarea aceasta la teren îngăduie să se amenajeze sub casă, pe toată suprafața, sau numai pe o porțiune, după caz, pivnițe sau cămări și depozite de ustensile.

În părțile de nord-vest ale Transilvaniei s-a păstrat și continuă să fie folosit și azi, un procedeu străvechi de construcție numit «în furci». Casa nu are tălpi, nici fundații. Stîlpii, «furcile», care formează scheletul de susținere, sînt înfipți direct în pămînt, iar în partea de sus au o despicătură în formă de furcă pe care se sprijină «cununa». Pereții de umplutură sînt făcuți din împletitură de nuiele sau de leți și lipitură de lut.

Grinzile. Pereții se încheie și se leagă între ei în partea de sus cu o serie de grinzi, unele principale, altele secundare. Se numesc principale, grinzile care formează «cununa» pereților exteriori și cele care, legîndu-se cu aceasta, încheie pereții transversali, interiori. Numărul grinzilor principale corespunde deci cu numărul pereților clădirii. Capetele lor, cioplite frumos sub formă de console, se prelungesc în afara pereților, pe ele sprijinindu-se streașina, care adesea este foarte proeminentă. Între grinzile principale transversale și paralel cu ele sînt așezate, la distanță de 0,80 m — 1,00 m una de alta, grinzile secundare, care sînt elemente susținute, dar totodată și susținătoare, ele formînd osatura tavanelor și a podelii podului.

Cînd casa are prispă, grinzile principale ca și cele secundare ale tavanelor se prelungesc și peste spațiul limitat de aceasta. Spre a acoperi în condiții mulțumitoare distanța, adesea destul de mare, dintre peretele casei și bordura prispei, sistemul acesta constructiv a fost întregit cu o grindă specială, numită, după poziția și importanța pe care o are în compoziția fațadei, «*fruntar*». Legat prin îmbinare dreaptă, la jumătate lemn, cu grinzile principale, pe capetele cărora se sprijină, fruntarul susține la rîndu-i grinzile tavanului și o parte din greutatea acoperișului. Desenul prezentat în figura 100, care ne înfățișează un fragment din prispa de la etaj a casei Cumpănașu din Bărbătești-Tîrgu-Jiu, dă un exemplu tipic al acestui sistem constructiv clar, simplu și de foarte bun efect plastic.

Stîlpii și colonetele. Dacă peretele unei construcții este chemat să îndeplinească numai funcția de suport, nu și pe aceea de a închide un spațiu, el poate fi înlocuit cu o serie de puncte izolate de sprijin, stîlpi sau colonete, legate între ele în partea de sus printr-o grindă sau prin arce, iar în partea de jos, dacă soliditatea clădirii o cere, printr-o fundație sau talpă comună.

Confecționați din lemn, stîlpii, care pot avea forme și secțiuni foarte variate, sînt de regulă subțiri și tăiați totdeauna dintr-o singură bucată de lemn, de obicei de esență tare: stejar, frasin, păr, nuc; bradul este mai rar folosit. În compoziția

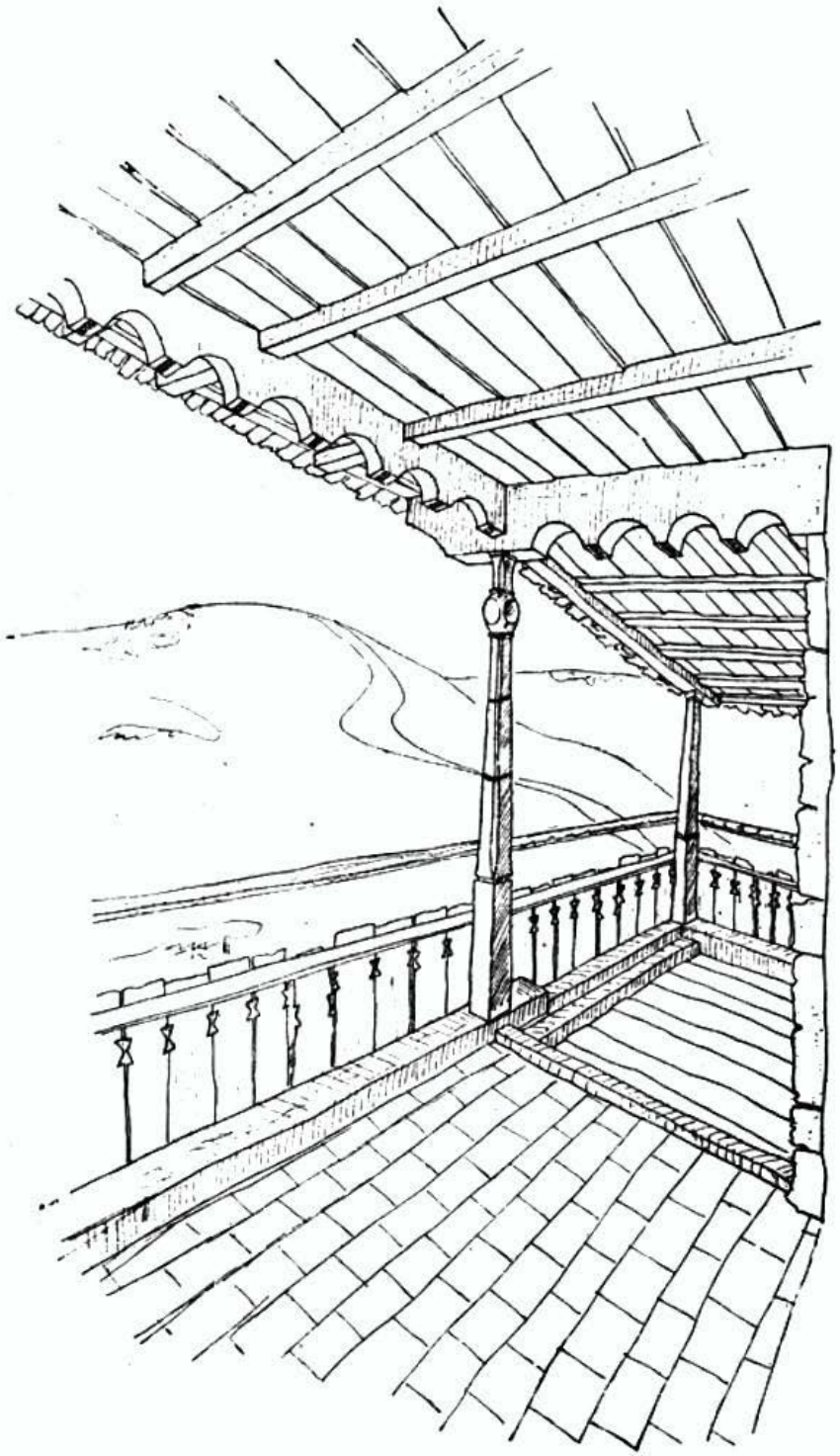

100. Fragment din prispa de la etaj a casei Ion Cumpănaşu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova

prispelor, unde joacă şi un rol decorativ deosebit, ei sprijină în mod obişnuit capetele prelungite ale grinzilor principale, în care se îmbină cu cep. Adesea însă, cînd distanţa dintre pereţii transversali ai casei (deci şi dintre grinzile principale) este prea mare, ordinea stîlpilor intermediari se schimbă, adăugîndu-se alţii suplimentari, care sînt chemaţi să sprijine de data aceasta *fruntarul*, în care se îmbină direct. — Vezi faţada principală a casei Cumpănaşu din satul Bărbăteşti-Tîrgu-Jiu, fig. 38.

La casele boiereşti mai vechi, care sînt opere tot de arhitectură populară, precum şi la unele case ţărăneşti construite în prima jumătate a veacului nostru, pe măsura răspîndirii cărămizii ca material principal de construcţie, au apărut în compoziţia foişoarelor şi a prispelor şi stîlpi de zidărie. Scunzi, de secţiune pătrată sau circulară, stîlpii de cărămidă sînt legaţi între ei fie prin grinzi drepte, *temeie* — aşa cum este cazul îndeobşte la parterul caselor cu două caturi, cu prispă de lemn la etaj — fie prin arcade în plin cintru sau polilobate, soluţie adoptată în general la foişcarele caselor boiereşti mai vechi şi la prispele caselor ţărăneşti de dată mai recentă.

T a v a n u l ş i b o l t a. Pentru a acoperi şi a limita în înălţime spaţiul unei încăperi, arhitectura populară a folosit cele două sisteme clasice, cunoscute în toate arhitecturile: tavanul şi bolta.

Tavanul este constituit dintr-o serie de grinzi aşezate paralel la distanţa de 0,80 m — 1,00 m unele de altele şi sprijinite pe pereţii lungi ai încăperii. Peste aceste grinzi transversale sînt bătute în sens invers scînduri groase, îmbinate între ele în sensul lungimii, de regulă prin tăieturi la jumătate lemn, fiecare scîndură avînd două « încrestături »: una pe faţa inferioară, alta pe faţa superioară. Există, mai cu seamă în casele mai noi, şi tavane înfundate (netede), construite prin fixarea pe feţele inferioare ale grinzilor a unei reţele de şipci şi trestie, peste care este întins un strat subţire de tencuială de pămînt lutos, de ipsos etc.

Bolţile, folosite de regulă la acoperirea încăperilor de biserici mai mult cu scopul de a monumentaliza spaţiul, sînt construite din material lemnos, corzi şi scînduri, potrivit tehnicii de lucru a lemnului, dar după forme care în deobşte sînt caracteristice bolţilor realizate din zidărie de cărămidă sau piatră. Se întîlnesc astfel în arhitectura bisericilor de lemn bolţi semicilindrice, bolţi constituite din panouri curbe şi chiar cupole pe nervuri. Exemplele înfăţişate în figurile 93—94, provenind de la biserica de lemn din satul Răpciuni, în regiunea Bacău, sînt suficient de edificatoare în această privinţă.

S t r e a ş i n a. Elementul constructiv desemnat în arhitectura populară cu numele de streaşină, care are menirea să apere casa contra umezelii, îndepărtînd apele provenite din ploi şi zăpezi, este compus din capetele grinzilor principale, prelungite în afara liniei pereţilor — capete numite « cosoroabe » sau « costoroabe » — şi dintr-o serie de 3—4 blăni de lemn late, aşezate în lung pe aceste capete şi îmbinate între ele la jumătate lemn sau suprapuse.

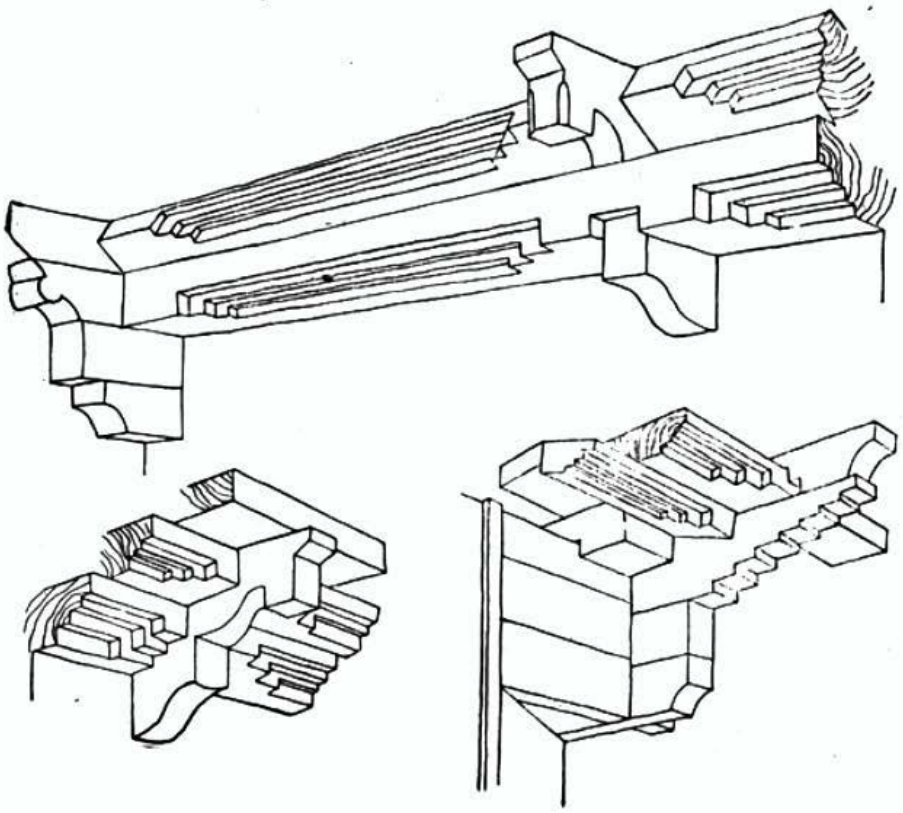

101. Fragmente de streaşină de la biserica de lemn Sfinţii Petru şi Pavel din satul Cirlibaba, în regiunea Suceava

Adeseori, blana care încheie streaşina spre exterior are marginea profilată. Practica aceasta, născută din dorinţa de înfrumuseţare a elementului constructiv, este extinsă în cazul unor clădiri de importanţă mai mare, cum sînt îndeobşte bisericile de lemn, la toate blănile menite să apere şi totodată să constituie un coronament de efect al pereţilor. Profilatura, o succesiune de încrestături care uşurează şi în acelaşi timp subţiază treptat blana către margine, are aci şi rolul de a deplasa spre perete, care este punctul principal de susţinere, centrul de greutate al grinzilor, asigurîndu-le în felul acesta o mai mare şi mai temeinică stabilitate.

Desenele înfăţişate în figura 101, provenind de la biserica de lemn Sf-ţii Petru şi Pavel din Cirlibaba, în regiunea Suceava, pun foarte bine în evidenţă însuşirile particulare ale acestei profilaturi care, continuată de la o blană la alta, imprimă streaşinei aspectul unei frumoase şi bogate cornişe.

A c o p e r i ş u l. Nici tavanul, nici streaşina, nici bolta nu pot ele singure să proteguiască edificiul contra intemperiilor. Toate aceste elemente constructive de

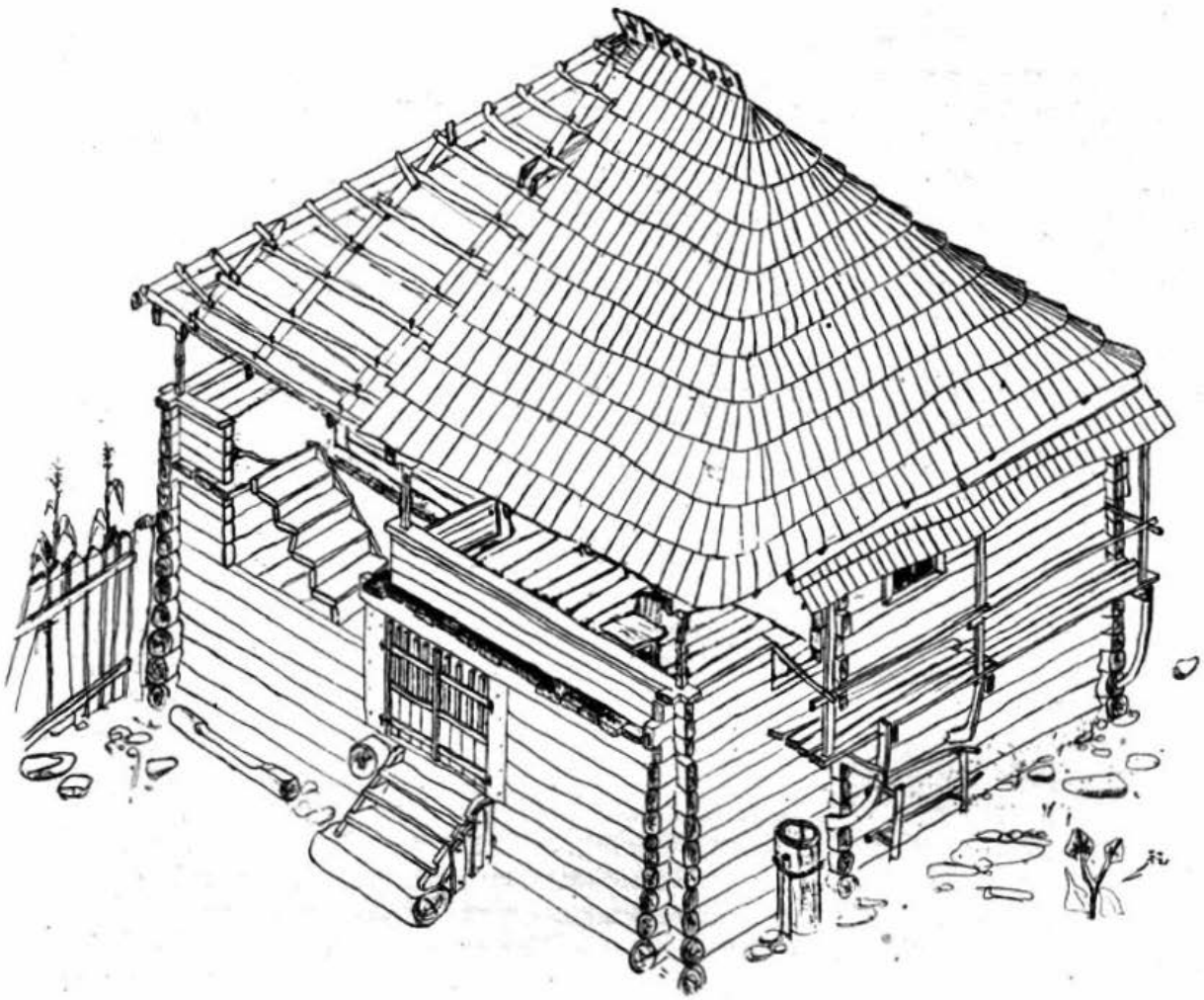

102. Casa Ofiţă din satul Ţicleni, în regiunea Craiova. Perspectivă în care se arată materialele şi modurile de construcţie

limitare şi acoperire a unui spaţiu au ele însele nevoie de a fi proteguite. Funcţia aceasta o îndeplineşte acoperişul.

Forma obişnuită a acestui important element constructiv, care joacă un rol de seamă în determinarea fizionomiei întregului edificiu, este aceea pe care meşterii populari o numesc «în patru ape». Ea sugerează imaginea unei prisme drepte, triunghiulare, culcată orizontal pe una din feţe şi tăiată la capete cu două plane înclinate invers, sub acelaşi unghi. Este vorba deci, în realitate, de un prismatoid rezultat din intersecţia a patru plane înclinate sub acelaşi unghi, care, intersectîndu-se, dau două suprafeţe triunghiulare, corespunzătoare celor două laturi înguste ale clădirii, şi două trapezoidale, corespunzătoare laturilor lungi. Există în Transilvania exemple în care apele triunghiulare sînt înclinate sub unghiuri mai deschise decît cele ale apelor trapezoidale (vezi fig. 33). Există de asemenea în regiunile din centru şi dinspre graniţa de apus a ţării — Timişoara, Cluj — precum şi în unele sate de pescari din Dobrogea, acoperişuri de case romîneşti, construite sub înrîurirea formei obişnuite, numai cu două feţe, pe care o au învelitorile clădirilor realizate de meşterii minorităţilor naţionale: saşi, şvabi, lipoveni. Forma aceasta, numită «în două ape», este mai simplă, mai puţin atrăgătoare, dar mai uşor de construit. În locul celor două «ape» triunghiulare înclinate, perceţii înguşti ai clădirii sînt înălţaţi vertical şi pînă la ei sînt prelungite de asemenea şi «apele» corespunzătoare pereţilor lungi. În felul acesta, acoperişul, de forma unei prisme drepte triunghiulare, culcată orizontal pe una din feţe, este format din două suprafeţe dreptunghiulare înclinate, care încadrează, de o parte şi de alta a laturilor înguste a clădirii, doi pereţi drepţi, ca două frontoane triunghiulare.

Structural, acoperişul este format dintr-un schelet de lemn, «căprioreală», şi din «leţi», peste care este fixat materialul propriu zis de învelitoare: şindrila, paiele, trestia, olanele sau, pentru vremurile mai apropiate de noi, ţiglele şi tabla.

«Căprioreala», aşa cum o arată numele însuşi, este constituită dintr-o serie de lemne subţiri, de regulă rotunde, «căpriori», sprijinite sus pe o coamă, «leaţ de creastă», susţinută de doi stîlpi verticali, «popi», iar jos pe cosoroabe şi pe blana extremă a streşinii. (În construcţiile simple, fără streaşină orizontală, căpriorii, ale căror capete prelungite formează, împreună cu învelitoarea respectivă, o poală protectoare a clădirii, se sprijină direct pe «cunună».) «Leţii» sau «lenteţii» — lemne subţiri despicate — sînt bătuţi pe căpriori orizontal, în coroane paralele succesîve, la distanţe mai mari sau mai mici, după dimensiunile şi cerinţele materialelor folosite la învelitoare.

Ilustrăm, prin figura 103, modul acesta popular, foarte instructiv, de construcţie, cu un exemplu tipic: scheletul acoperişului casei Ion Cumpănaşu din satul Bărbăteşti-Tîrgu-Jiu.

*

Cercetarea materialelor de construcţie folosite de meşterii populari de-a lungul veacurilor lămureşte şi problema legăturii dintre clădire şi locul în care a fost ea

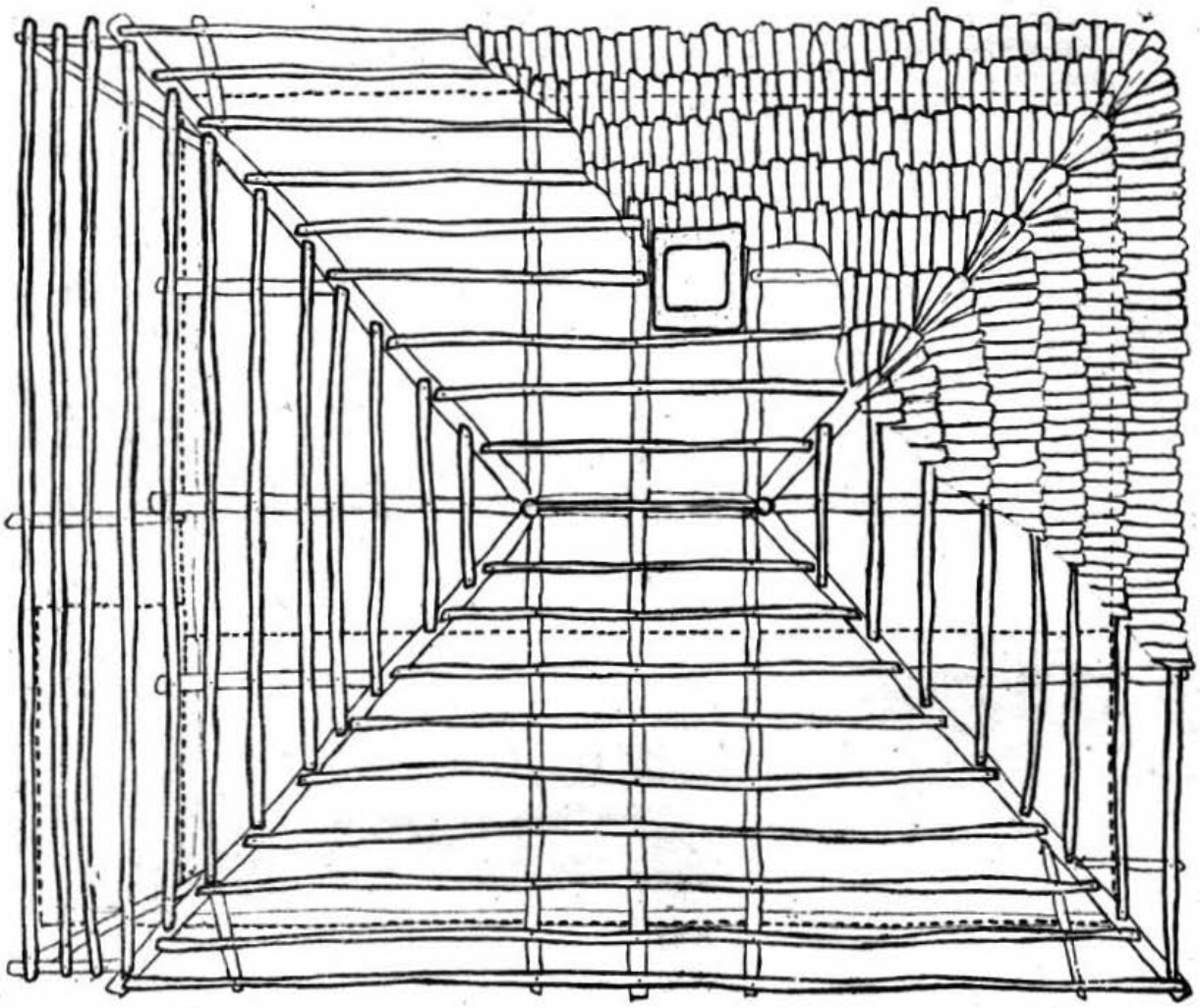

103. Scheletul acoperişului casei Ion Cumpănaşu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova

ridicată. Astfel, o simplă aşezare pe o hartă a diferitelor tipuri de construcţii realizate din diferitele feluri de materiale pe care le-a folosit arhitectura populară de-a lungul veacurilor, ne arată că, spre deosebire de clădirile importante orăşeneşti şi de edificiile monumentale ale arhitecturii religioase şi civile, care, în majoritatea lor, vădesc o accentuată independenţă faţă de materialele locale, construcţiile populare ori care ar fi importanţa lor, sînt totdeauna strîns legate de mediul geografic înconjurător.

Casa cu pereţii construiţi din bîrne de lemn domină toată regiunea muntoasă şi deluroasă a ţării, unde pădurile se ţin lanţ; în Oltenia, Muntenia şi Moldova ea ocupă întreaga fişie muntoasă şi deluroasă de la poalele Carpaţilor, iar în Transilvania, cu excepţia Banatului şi a îngustei cîmpii din lungul graniţei de apus, întreaga regiune, din Maramureş pînă în munţii Apuseni şi Carpaţii meridionali şi orientali, amestecîndu-se pe alocurea cu casa construită din alte materiale locale, mai ieftine.

Casa cu schelet de lemn şi pereţi de umplutură construiţi din împletitură de nuiele şi lipitură de pămînt lutos, amestecat cu paie tocate şi materii organice, este răspîndită în mai toate regiunile de cîmpie şi de-a lungul văilor mari de rîuri: Mureş, Tîrnave, Olt, Ialomiţa, Siret, unde pădurile sînt mai rare şi nu în proprietatea ţăranilor (lemnul este scump), dar unde se găsesc totuşi lunci cu arbuşti care dau ramuri flexibile mult mai uşor de procurat.

Casa cu pereţii construiţi din pămînt bătut (ciamur) şi din chirpici este răspîndită în cîmpiile bogate în pămînt lutos, în Banat, pe fişia de teritoriu din lungul graniţei de apus, în cîmpia Dunării şi în Dobrogea.

Acelaşi lucru se constată şi pentru materialele folosite ca învelitori: *şindrila* sau *draniţa* (scîndurele subţiri şi scurte de lemn de esenţă moale), sau *şiţa* (un fel de şindrilă lungă), sînt folosite în ţinuturile muntoase şi deluroase; paiele, în regiunile agricole; trestia şi papura, în satele din preajma lacurilor sau a bălţilor Dunării.

METODE FOLOSITE LA REALIZAREA FRUMOSULUI ÎN ARHITECTURA POPULARĂ

Oricare au fost materialele de construcţie folosite şi modul de execuţie aplicat în scopul realizării feluritelor clădiri pe care le-au conceput, sînt rare cazurile în care meşterii populari s-au mulţumit numai cu simpla satisfacere a nevoilor materiale impuse de un anumit program.

Principiul, formulat de teoreticienii arhitecturii monumentale, potrivit căruia o adevărată operă arhitecturală trebuie să aibă un dublu scop: *a)* să răspundă în mod perfect nevoilor pentru care a fost făcută; *b)* să insufle plăcere şi satisfacţie ochilor şi spiritului, — a fost observat şi de meşterii populari.

Formulat pe scurt, scopul urmărit de meşterii populari, ca şi de arhitecţii instruiţi ai trecutului, a fost deci acelaşi: realizarea utilului şi îmbinarea lui cu frumosul.

Frumosul în arhitectura populară este legat în primul rînd de modul de aşezare a casei (şi în general a întregii gospodării) şi de încadrarea ei în peisajul înconjurător; în al doilea rînd, de satisfacerea unor anume condiţii în stabilirea raporturilor de mărime dintre diferitele părţi componente ale construcţiei şi de înfrumuseţarea, prin modul de proporţionare, de fasonare şi de împodobire cu anume decoraţii a acestor părţi, precum şi a diferitelor elemente constructive.

Obţinerea frumosului prin respectarea condiţiilor care duc la realizarea lui nu sînt, la meşterul popular, o chestiune de cunoaştere prealabilă şi de aplicare strictă a unor anume principii de compoziţie, ci mai mult rezultatul intuirii unor anume legi matematice şi fiziologice.

Elementele de bază pe care trebuie să le avem în vedere atunci cînd voim să desprindem secretul frumosului din arhitectura populară sînt deci: modul de aşezare şi de încadrare a construcţiei în peisajul înconjurător; simetria sau asimetria; proporţia şi decorul.

A ş e z a r e a. În cadrul satelor de tip împrăştiat şi răsfirat, pe lîngă alegerea locului celui mai potrivit, care îngăduie locuinţei să se integreze, dacă nu chiar să se identifice, cu peisajul înconjurător, preocuparea de seamă este aceea a aşezării casei cu faţada principală, de obicei cea lungă, spre soare, spre miazăzi. În felul acesta sînt satisfăcute în acelaşi timp o nevoie practică: iluminarea în cele mai bune condiţii a încăperilor şi o necesitate de înfrumuseţare: accentuarea jocului de umbră

și lumină, mai cu seamă în cazul, care este foarte frecvent, al prezenței în fața casei a unei prispe sau foișor.

În satele de tip adunat, sau chiar în cele răsfirate, prin care trece un drum principal, acesta a atras casele către el. În majoritatea cazurilor, în această situație, locuința este așezată cu una din laturi paralelă cu linia drumului și de multe ori, pe una din laturi, cînd drumul are direcția răsărit-apus, se sacrifică chiar avantajul soarelui, prin dispoziția fațadei principale spre miazănoapte. Așezarea aceasta îngăduie, pe lîngă o circulație lesnicioasă între casă și uliță, și o punere în evidență a fațadelor în cadrul întregului sat.

Simetrie și proporții. Observarea de către meșterii populari a unor anume feluri de a combina și ordona diferitele părți componente ale unei clădiri poate fi desprinsă atît din analiza planului, cît și din studierea fațadelor și a volumelor construite.

Analiza planului ne îngăduie în primul rînd să determinăm nu numai vechimea aproximativă și regiunea căreia aparține clădirea, dar chiar și naționalitatea meșterului sau a celui pentru care ea a fost făcută. Așa cum s-a putut ușor deduce din prezentarea, într-un capitol anterior al studiului de față, a feluritelor tipuri de clădiri, casa din ținuturile muntoase și deluroase ale Olteniei este altfel compusă în plan decît casa regiunilor asemănătoare din punct de vedere geografic din Transilvania sau din Muntenia. De asemenea, casa țăranilor români din Transilvania este supusă altor reguli tradiționale de compoziție decît casa construită de meșterii minorităților naționale pentru nevoile de viață ale acestora.

În general vorbind, planul caselor vechi, chiar și al acelora care au fațada precedată de o prispă dreaptă, vădește o preferință accentuată către forme asimetrice. Asimetria, care rezultă din dimensionarea îndeobște diferită a încăperilor componente — în tipul cu două camere tinda este mai mică, iar în tipul cu tindă și două camere, una din camere este aproape totdeauna mai mare — este acuzată fie prin adăugirea, pe una din părțile înguste, a unei cămări, de cele mai multe ori sub panta prelungită a acoperișului, fie prin prezența unui foișor, așezat totdeauna lăturalnic. În schimb, locuințele mai puțin vechi, îndeobște cele construite după 1900, marchează o tendință netă către simetrie: foișorul, care și-a pierdut vechea lui funcție, devenind element de apărare și de evidențiere a intrării, este așezat în mijocul fațadei (vezi fig. 56).

Dar gustul pentru compoziția asimetrică, mai potrivită cu aplecarea firească a țăranului romîn către pitoresc, se constată totdeauna în cadrul gospodăriilor. Chiar tipul «ocolnic», atunci cînd are o formă geometrică regulată, nu ne înfățișează o simetrie perfectă nici ca traseu în plan, nici ca volume construite, dispuse de o parte și de alta a axei de compoziție (vezi fig. 64). Cu atît mai puțin putem vorbi de o simetrie în compunerea planurilor gospodăriilor obișnuite, în cadrul cărora, dacă se observă adesea o dispoziție regulată a clădirilor — laturile unora fiind în prelungire, perpendiculare sau paralele cu laturile celorlalte — nu poate fi vorba însă niciodată

de o grupare făcută după o ordine prestabilită, abstractă. De altfel, mai totdeauna, fiecare generație adaugă gospodăriei moștenite un acaret, înlocuiește pe altul și adesea își mărește locuința modificînd-o într-un sens sau altul, după propriile nevoi, adesea în schimbare ele însele. Dacă din toate cele arătate pînă aci se pot trage unele reguli de compoziție, dintre acestea una se desprinde cu cea mai mare claritate: adaptarea și subordonarea arhitecturii la nevoile reale ale omului. Varietatea, asimetria și gustul pentru pitoresc apar astfel în opera meșterilor populari ca o expresie a vieții însăși.

Tendința aceasta spre asimetrie și pitoresc se desprinde nu numai din modul cum sînt distribuite încăperile unei clădiri și clădirile în cadrul unui ansamblu, ci și din felul cum sînt compuse fațadele. În primul rînd, repartiția golurilor este făcută nu după anume principii de simetrie, ci după funcția încăperilor și nevoile reale de iluminare și acces: într-o parte, la camera de locuit, o fereastră mare sau două grupate; de cealaltă parte, la o încăpere mai mică sau la o cămară de provizii, o fereastră mică; citeodată o singură ușă, alteori două sau trei. Același lucru se poate spune și despre dispoziția stîlpilor care intră în compoziția prispelor. De regulă, stîlpii corespund grinzilor principale. Acestea, la rîndul lor, corespund pereților transversali ai casei și cum pereții în majoritatea cazurilor nu sînt dispuși la distanțe egale (planul nu este simetric), la fel și stîlpii (vezi fig. 17). Aceasta nu înseamnă însă că folosirea unei ordonanțe simetrice este exclusă. Cînd distanțele dintre grinzile principale sînt prea mari și pentru susținerea «fruntarului» numărul stîlpilor se înmulțește, dispoziția acestora tinde totuși să respecte un ritm uniform, care dă impresia, dacă nu duce chiar la simetrie. Un exemplu între atîtea de acest fel este casa Cumpănașu din satul Bărbătești, înfățișată în figura 38. Alteori, dispoziția simetrică a stîlpilor prispei este căutată, chiar dacă planul nu este perfect simetric, cum este cazul caselor construite pe soclu înalt de zidărie din regiunile deluroase ale Munteniei. (Planșa VI) Tratarea simetrică a fațadei principale este însă o regulă generală pentru casele cu plan simetric de tip nou (vezi fig. 56).

În modul de tratare a fațadelor putem deci desprinde ca trăsături generale: pe de o parte tendința către o dispoziție asimetrică, mai pitorească, în clădirile vechi și, invers, un gust accentuat pentru o simetrie, adesea rece, caracteristică locuințelor mai noi; pe de altă parte, un simț deosebit al echilibrului, concretizat în două formule aplicate deopotrivă și clădirilor vechi și celor noi.

În prima din aceste formule, care este cea mai răspîndită, ideea echilibrului se bazează pe accentuarea legăturii clădirii cu natura înconjurătoare. Elementul care acuză această legătură și sugerează totodată faptul că ne găsim la nivelul solului și în plină natură, este prispa.

În a doua formulă, se folosește principiul trecerii gradate, de jos în sus, de la greu la ușor, de la solid la forme deschise, aeriene. În acest caz, ideea echilibrului tinde să fie exprimată în primul rînd prin legătura clădirii cu solul pe care se ridică și numai în al doilea rînd cu natura înconjurătoare. Exemple numeroase de felul acesta întîlnim în regiunile deluroase ale Munteniei, unde locuințele sînt ridicate

pe un soclu puternic de zidărie masivă, înalt adesea cît un adevărat parter, cum este de pildă casa din satul Coseşti pe Valea Doamnei, în regiunea Piteşti (fig. 50), sau cea din satul Izvoarele, regiunea Ploieşti (fig. 57).

Formula aceasta, susceptibilă să creeze şi remarcabile efecte de contrast, este folosită aproape cu exclusivitate de casele boiereşti ale Olteniei, Munteniei şi Moldovei, opere, cum vom încerca să arătăm mai departe, tot de arhitectură populară.

În sfîrşit, o altă problemă care se poate pune în legătură cu frumosul şi cu atracţia pe care o exercită asupra ochiului nostru formele arhitecturii populare, este aceea a rapoartelor şi a proporţiilor. Fără îndoială că din acest punct de vedere nu pot fi căutate în concepţiile meşterilor populari rafinamente de gîndire de genul celor recomandate arhitecţilor instruiţi de către esteticienii şi teoreticienii de artă: anume, determinarea cu ajutorul numerelor sau prin aplicarea unor anume formule geometrice, a rapoartelor armonioase dintre dimensiuni, capabile să ducă la o bună proporţionare a clădirilor proiectate de ei. Cu toate acestea, operele arhitecturii populare, în marea lor majoritate, nu sînt lipsite de calităţi în ceea ce priveşte echilibrarea armonioasă a diferitelor părţi din care sînt compuse. Astfel, comparînd între ele clădirile vechi cu cele realizate în vremuri mai apropiate de noi, constatăm că cele dintîi apar ochiului mai frumoase şi mai atrăgătoare. Modul şi natura decoraţiei, de care vom vorbi îndată, contribuie de bună seamă în mare măsură la sporirea acestui efect, dar faptul se datoreşte în primul rînd dimensiunilor pe care clădirea le are în plan şi elevaţie şi raportului care există între aceste dimensiuni. Astfel, în plan, raportul dintre lăţime şi lungime este mult mai mare în casele vechi decît în cele noi: în casele vechi 1/1 (raport care se păstrează în general la casele semi-boiereşti), 3/4 şi 2/3, iar în casele noi 1/2 şi chiar mai mic. În elevaţie, acoperişul, care determină în cel mai mare grad fizionomia construcţiei, este la casele vechi mult mai înalt (are o pantă mult mai repede decît la cele noi). Raportul dintre înălţimea lui şi cea a pereţilor este, la casele vechi cu parter, de 2/1, mergînd în regiunile muntoase şi mai cu seamă acolo unde învelitoarea se face din paie, pînă la 3/1, pe cînd la casele noi el scade la 1/1 şi chiar mai jos.

D e c o r a ţ i a . Alături de încadrarea în peisaj şi de respectarea unor principii estetice în arhitectura propriu zisă a clădirilor: simetrie, rapoarte, proporţii etc., a căror realizare ţine mai mult de intuiţia meşterilor populari decît de raţionament, decoraţia este aceea care, în mod permanent şi înadins a fost folosită la înfrumuseţarea arhitecturii.

În afară de coliba temporară a păstorului şi de bordeiul săracului, sînt rare casele şi anexele gospodăreşti ale căror părţi componente şi elemente constructive să nu fie măiestrit fasonate şi frumos împodobite cu ornamente.

---

104. Poarta unei case din Curtişoara — azi în Muzeul Satului din Bucureşti

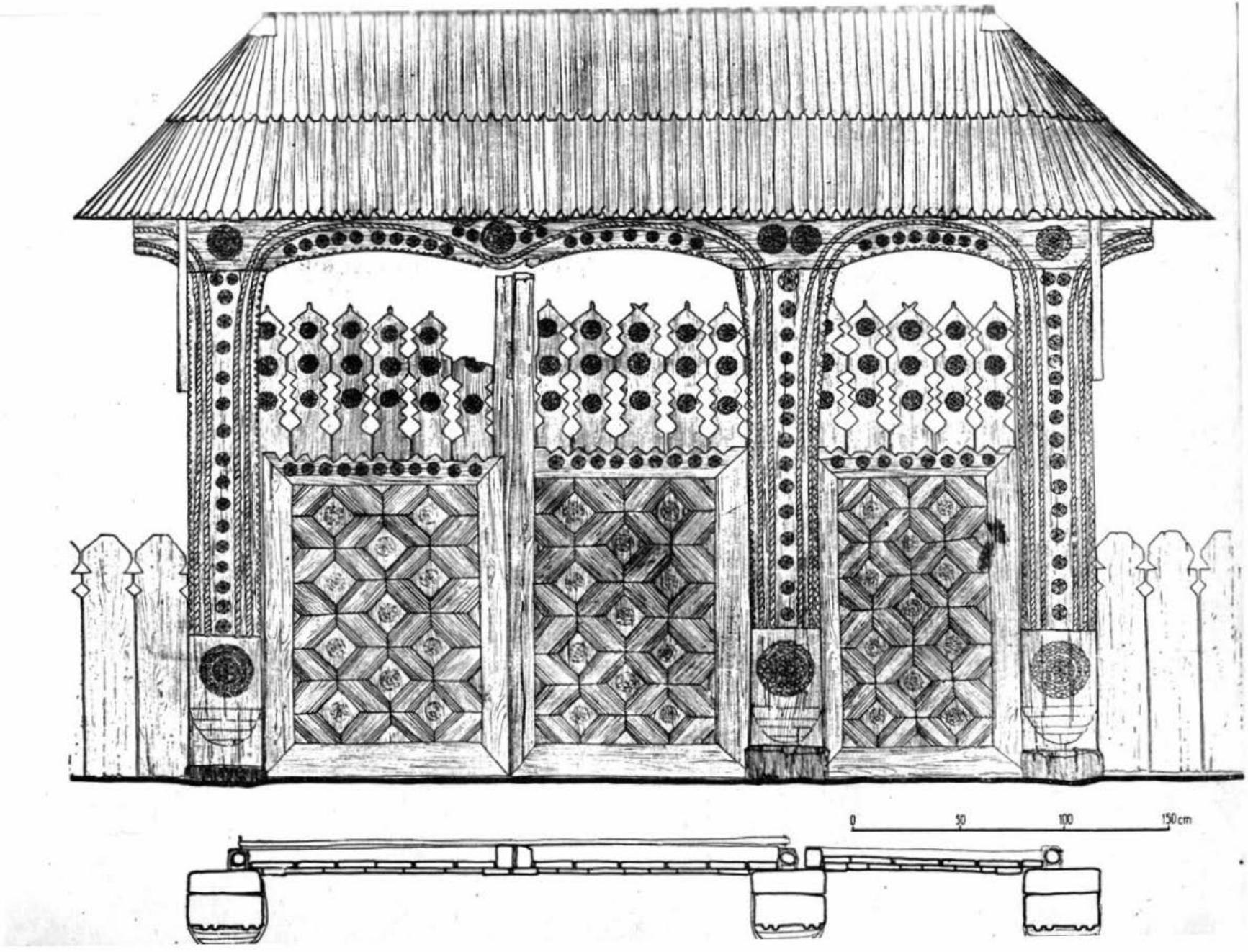
0
50
100
150 cm

Mai întîi, la împrejmuirea curții, lemnul, folosit sub formă de uluci așezate în construcție vertical, este aproape totdeauna lucrat cu deosebită grijă și artă. Scîndurile sînt tăiate după desenuri variate, care redau, stilizate, aspecte din flora ținutului. În numeroase sate din Oltenia, ca și în unele regiuni din Ardeal, atenția cioplitorului în lemn se îndreaptă în mod special asupra porții, care, despărțită în poartă pentru care și portiță pentru oameni, este prinsă la partea superioară sub un acoperiș unitar, întreaga construcție luînd aspectul unui adevărat arc de triumf rustic.

Exemplare ca acelea din Curtișoara (fig. 104) și din Tălpășești, în regiunea Craiova (fig. 105) sau din Ieud în Maramureș (fig. 106), construite din lemn masiv de gorun, pun în evidență nu numai concepția clară a formelor, atît de potrivite scopului și atît de atrăgătoare, dar și varietatea modelelor ornamentale, precum și măiestria cu care sînt realizate.

În acest domeniu, ca și în acela al locuințelor, folosirea experienței acumulate în arhitectura minorităților naționale a dat în realizările unor meșteri romîni din Transilvania sinteze de o frumusețe și bogăție surprinzătoare, cum sînt, de pildă poarta unei gospodării dintr-un sat de lîngă Odorhei (fig. 107), sau portița unei case din satul Tilișca-Sibiu (fig. 108), în formele și decorația cărora, alături de trăsăturile tradiționale, caracteristice artei populare locale, descoperim și pătrunderea a numeroase elemente de origine cultă, proprii barocului.

O atenție asemănătoare acordă țăranul lemnului ori unde intră în construcție și este lăsat aparent. Parmaclîcul scărilor și al prispei, stîlpii, grinzile, ieșiturile streșinii, anumite părți din acoperișul de șindrilă, într-un cuvînt toate elementele și suprafețele susceptibile să primească o formă deosebită și un decor, sînt din belșug fasonate și împodobite cu cele mai variate modele de crestături.

Pentru o mai bună înțelegere a valorii formelor pe care meșterii populari le-au dat elementelor constructive — respectiv și celor de umplutură — și pentru precizarea rolului pe care îl joacă aceste forme și ornamentele care le însoțesc, în completarea frumuseții specifice operelor de arhitectură, să cercetăm sumar, din acest punct de vedere, cîteva din trăsăturile particulare ale celor mai de seamă părți din care se compune o clădire.

A c o p e r i ș u l. Forme grațioase sînt date în special părții care determină în mare fizionomia generală a întregului edificiu, acoperișului, atunci cînd se folosește ca material de învelitoare șindrila. Se remarcă în acest caz rotunjirea măiestrită a colțurilor — muchii și dolii. Este vorba aci, în primul rînd, de o necesitate constructivă, dictată de forma și natura materialului, care nu îngăduie intersecții de planuri după linii drepte. Dificultatea, înlăturată cu măiestrie, a dus la obținerea unui efect estetic. Felul cum este rezolvată rotunjirea colțurilor, însoțită adesea de o fringere

105. Fragment din poarta unei case din satul Tălpășești, în regiunea Cr

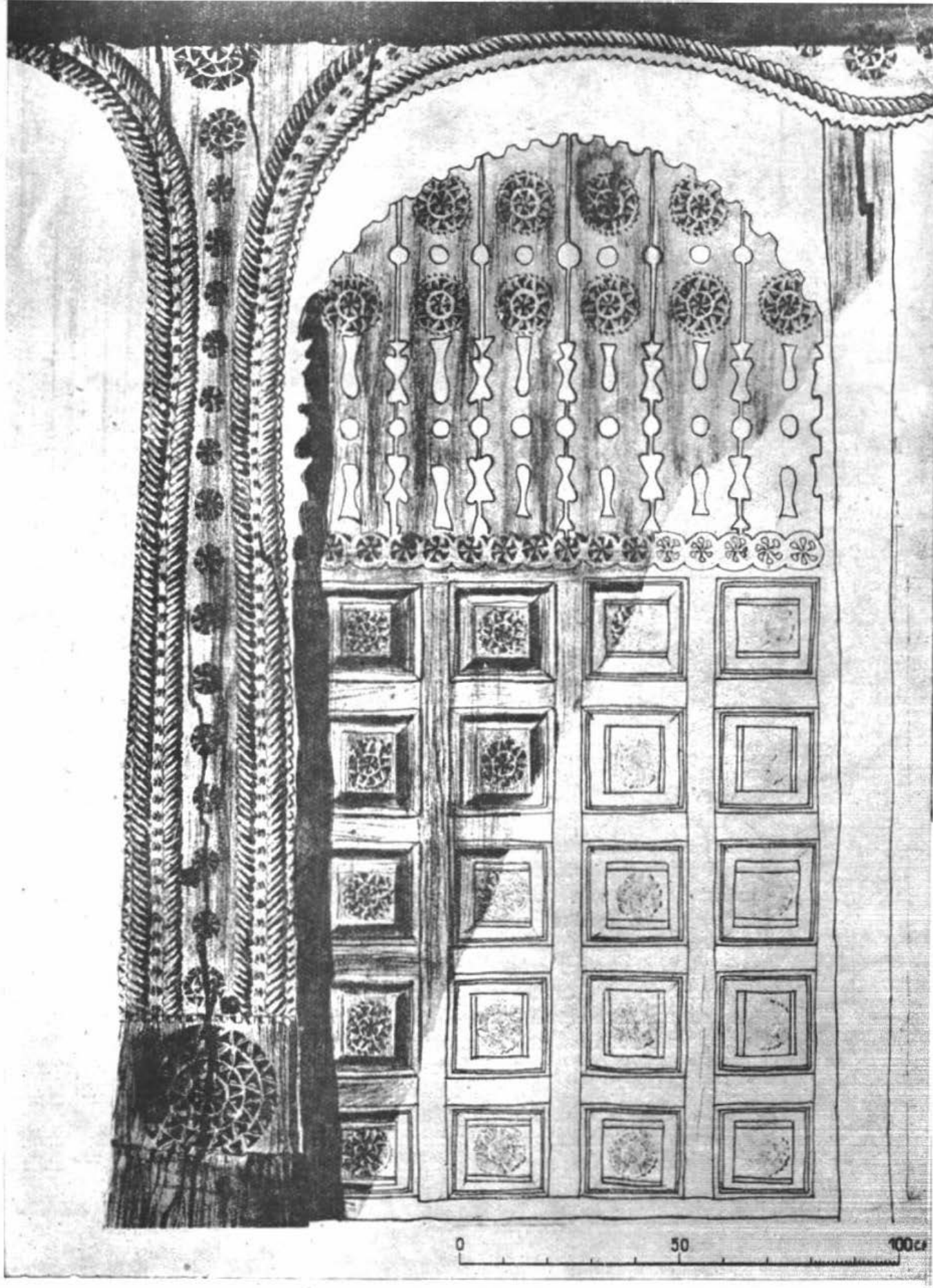
0
50
100cm

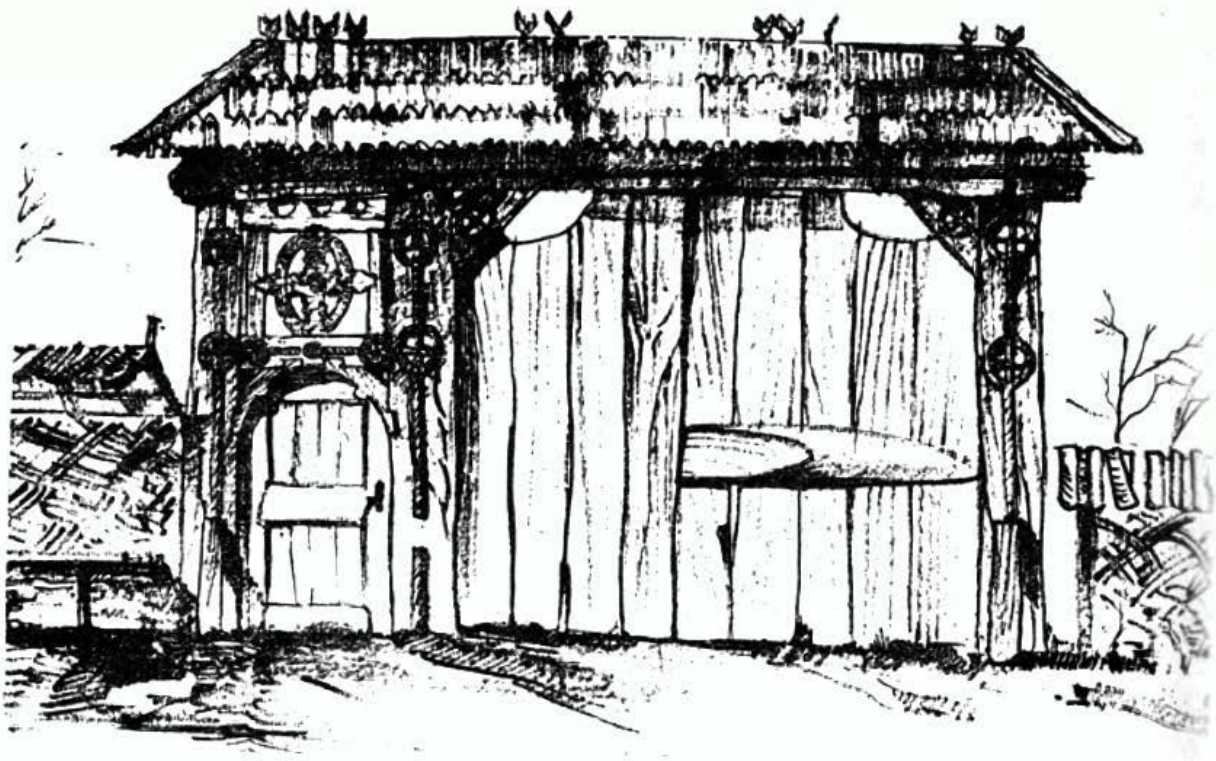

106. Poartă de la o casă din satul Ieud în Maramureş

a pantei, printr-o îndulcire gradată a ei către streaşină, denotă o îndemînare şi un simţ artistic deosebit.

Frumoasă prin formă, învelitoarea este şi mai mult înfrumuseţată prin crestarea după diferite modele a capetelor vizibile ale şindrilelor, prin modul lor de aşezare şi prin punerea în evidenţă — lucrul acesta se întîmpla cel puţin în casele vechi —a cuielor, de lemn sau de fier, « ţigăneşti », folosite la fixarea şindrilelor. Cuiele de lemn în special, care se foloseau în trecut, aveau capul fasonat în chipul unei prisme de 4-5 cm înălţime şi formau pe acoperiş o serie de coroane succesive, de un remarcabil efect decorativ.

Elementul de încoronare a acoperişului, « coama », se bucură în unele cazuri, mai cu seamă în satele din partea de mijloc şi de miazănoapte a regiunii Craiova, de o atenţie cu totul deosebită. În contrast cu muchiile şi doliile, care sînt totdeauna moi (rotunjite), coama este ascuţită şi pusă în evidenţă de un şir de şindrile ridicate peste nivelul acoperişului. Şi aci o formă constructivă este speculată cu artă în favoarea unei înfăţişări graţioase.

În adevăr, şirul de şindrile care formează o creastă ridicată peste coamă se găseşte aşezat totdeauna pe versantul acoperişului îndreptat spre partea de unde bat

107. Poarta unei case dintr-un sat de lîngă Odorhei

108. Portiţa unei case din satul Tilişca-Sibiu

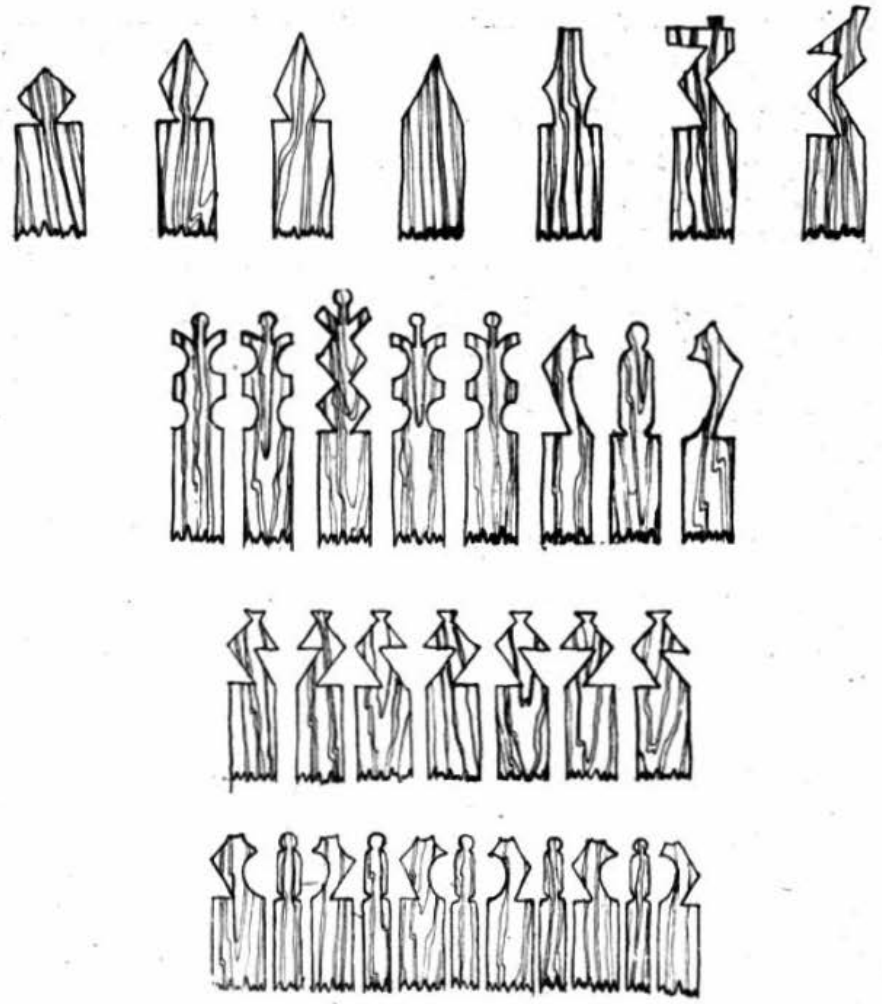

109. Modele felurite de ci cîrlani

vînturile dominante. În felul acesta ploaia şi zăpada spulberate de vînt nu pot pătrunde sub acoperiş. Dar pentru ca prin acest procedeu constructiv să se obţină o încoronare de efect a clădirii, partea superioară a şindrilelor ce depăşesc coama este decupată în chip de ornamente, majoritatea sub forma unor păsări stilizate (ţăranii numesc chiar aceste şindrile « ciocîrlani » sau « cîrstei »). Ciocîrlanii — expresie care nu se referă numai la un anume fel de şindrilă, ci la toate acelea care compun creasta — prezintă forme foarte variate, care vor să reprezinte, cînd nu sînt simple tăieturi geometrice (pătrate, romburi, triunghiuri), figuri stilizate de păsări (ciocîrlani, cocoşi, gîşte, vrăbii), de animale (cap de cal, cap de urs sau cap de şarpe), de oameni, flori sau felurite obiecte simbolice — cruci, pistornice etc. (fig. 109).

Remarcăm, în așezarea acestor elemente decorative pe creasta acoperișului, respectarea în general a principiilor pe care se bazează distribuirea, într-o compoziție de tip popular, a elementelor decorative: simetrie, repetare a motivului și alternanță. Ciocîrlanii sînt orînduiți pe creastă în unități decorative, alcătuite fiecare din trei sau cinci exemplare, din care două — respectiv patru — sînt de același fel și unul de alt fel. Unitatea decorativă se compune simetric, luîndu-se ca axă de simetrie exemplarul deosebit, care are el însuși o formă simetrică, așa cum se arată în figura 109. Adesea, aceste grupuri de unități sînt așezate la rîndul lor simetric față de o formă sau de un element central, plasat la mijlocul coamei.

Punctele de întîlnire a coamei cu vîrfurile acoperișului sînt puse în evidență de un element special: lemnul vertical în jurul căruia se încheie căpriorii apelor înguste, numit, după forma care i se dă, *bold*, *săgeată*, *cui*, *suliță* sau *țeapă*.

Înalt — în unele cazuri ajunge la 2,00 m — boldul, convertit și în obiect de podoabă, capătă înfățișări felurite — de genul celor deja semnalate — și este în general decorat cu crestături pe toate fețele (fig. 110). În clădirile mai recente, sub

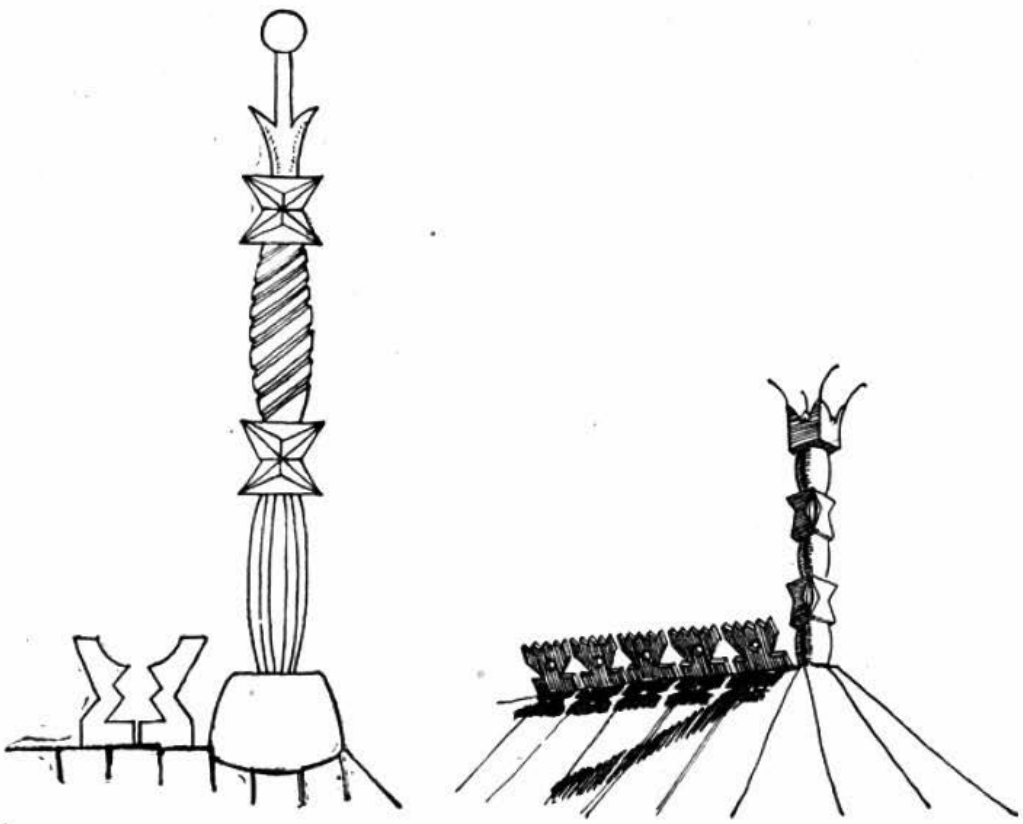

110. Modele de « bolduri » decorative înălțate pe creasta acoperișului caselor, grajdurilor, porților etc.

înrîurirea noului material de acoperire, mai practic dar mai urît, tabla, pe unele acoperişuri, chiar de şindrilă, apar în locul boldurilor de lemn baloane de tinichea completate cu păsări şi drapele decupate din acelaşi material, pe care sînt însemnate iniţiale sau anul cînd s-a construit casa.

Marea măiestrie a meşterilor populari şi măsura deosebitului lor simţ estetic se afirmă în mod special în arhitectura celor două esenţiale elemente de podoabă a faţadelor: prispa şi foişorul şi în dispoziţia şi decoraţia cu cioplituri şi înfloriturí a pieselor de lemn aparent care compun aceste elemente: stîlpi, colonete, grinzi, parmaclîcuri etc., care, prin formele lor şi prin motivele decorative care le împodobesc, imprimă casei caracterul ei specific regional.

Stîlpul şi coloneta. Piesele esenţiale ale prispei, respectiv foişorului, acelea care contribuie la sporirea gingăşiei şi a efectului estetic al acestor părţi de podoabă a casei şi dau, mai bine ca orice, măsura artei de a împodobi cu crestături şi cu sculpturi lemnul, sînt stîlpii şi colonetele. În factura lor arhaică, stîlpii, tăiaţi totdeauna dintr-o singură bucată, prezintă forme şi ornamentaţii nesfîrşit de variate. În privinţa formelor, distingem, în mare, două categorii: una foarte simplă, în care lemnul sugerează fie înfăţişarea unui trunchi de arbore tînăr, cilindric sau uşor tronconic, fie pe aceea a unei grinzi cu patru feţe netede, aşezată în picioare; alta, în care lemnul este bogat prelucrat «în dungi», cu numeroase feţe, sau rotunjit. În a doua categorie, stîlpul, mai exact coloneta, prezintă distinct, fasonate din daltă, cele trei părţi esenţiale ale unei coloane: capitelul, fusul şi baza. Aceasta din urmă se prelungeşte mai totdeauna cu un piedestal. Crestăturile, ca şi celelalte motive ornamentale care le împodobesc, sînt adaptate cu grijă la feluritele forme pe care le capătă fiecare din aceste părţi. În majoritatea cazurilor, capitelul are înfăţişarea unei prisme drepte, de cele mai multe ori cu vîrfurile teşite, sau a unui trunchi de piramidă cu feţele plane sau uşor curbate, netede sau împodobite cu crestături. Adesea, sub o formă stilizată, el schiţează imaginea unui boboc de floare. Forme mai mult sau mai puţin asemănătoare capătă şi baza. Fusul poate fi drept sau galbat şi subliniat de o serie continuă de crestături paralele în zigzag, «în scara pisicii», sau sub formă de spirală, «în şurub». Adesea însă el este fragmentat în două sau mai multe părţi separate, fie prin brăţări de cercuri orizontale, fie prin mănunchiuri de profile variate, fie, în sfîrşit, prin poliedre cu feţele netede sau decorate cu rozete, cruci sau roţi.

Prezentăm în figurile 111, 112, 113 şi 114 cîteva din exemplele cele mai frumoase şi mai reprezentative ale genului, luate de la case şi biserici din toate provinciile ţării.

O înfăţişare asemănătoare cu aceea a colonetelor au aşa numitele *undrele*, *babe* sau *stenapi*, elemente cu caracter strict decorativ, menite să acopere, la construcţiile cu pereţi de lemn, capetele, «cheotorile» bîrnelor de la colţuri sau din dreptul primezilor (fig. 115 şi 116). Cînd fac parte din compoziţia unui pridvor (fig. 116: fragment din pridvorul bisericii Sf. Ion Botezătorul din satul Băleşti-Tîrgul-Jiu),

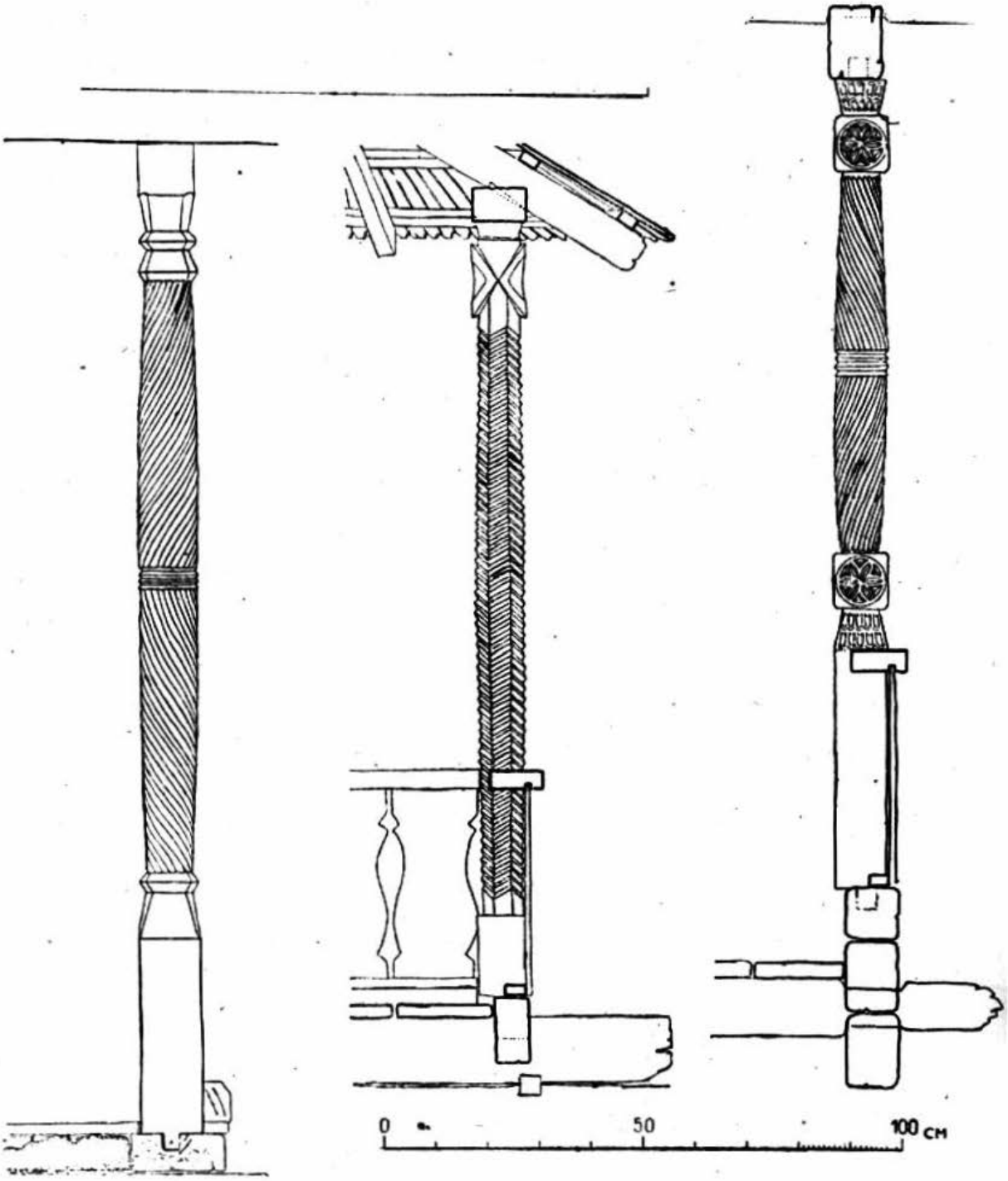

111. Colonete de lemn de la o casă din satul Curtişoara, în regiunea Craiova

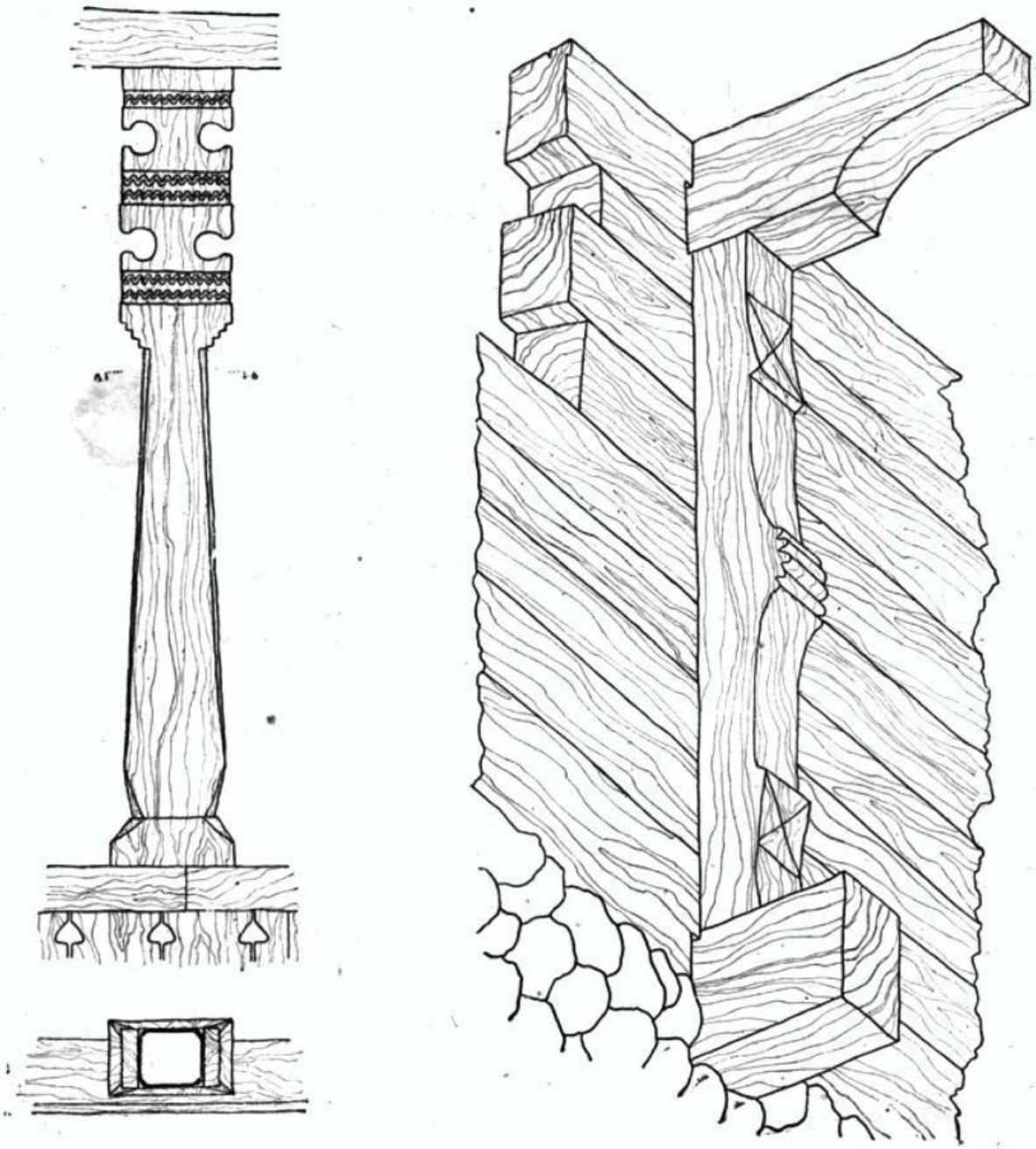

112. Stîlp și ștenap de la o casă din satul Țicleni, în regiunea Craiova

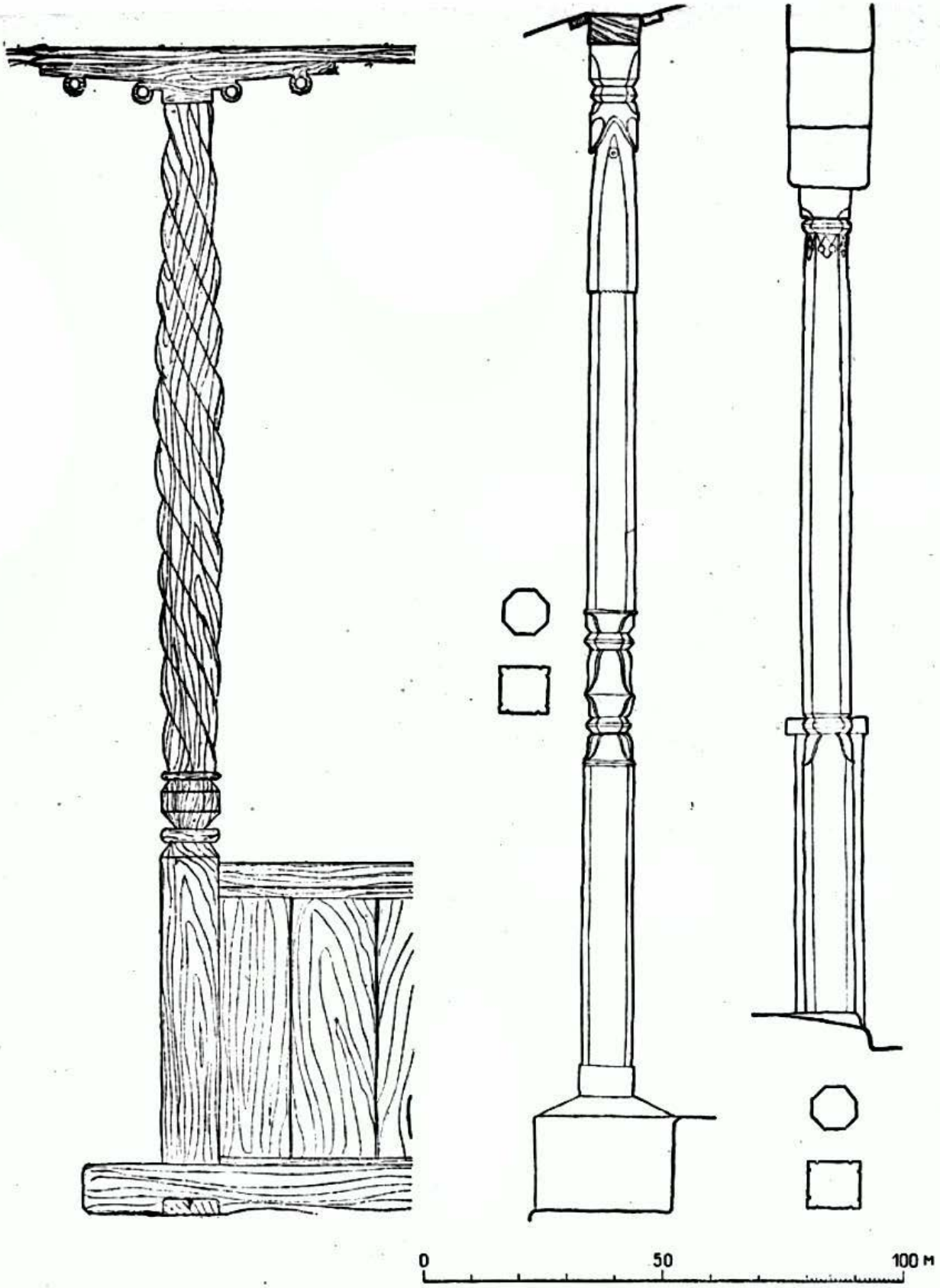

113. Colonete de la o casă veche din Tîrgoviște și de la o casă nouă din satul Căiuți, în regunea Bacău

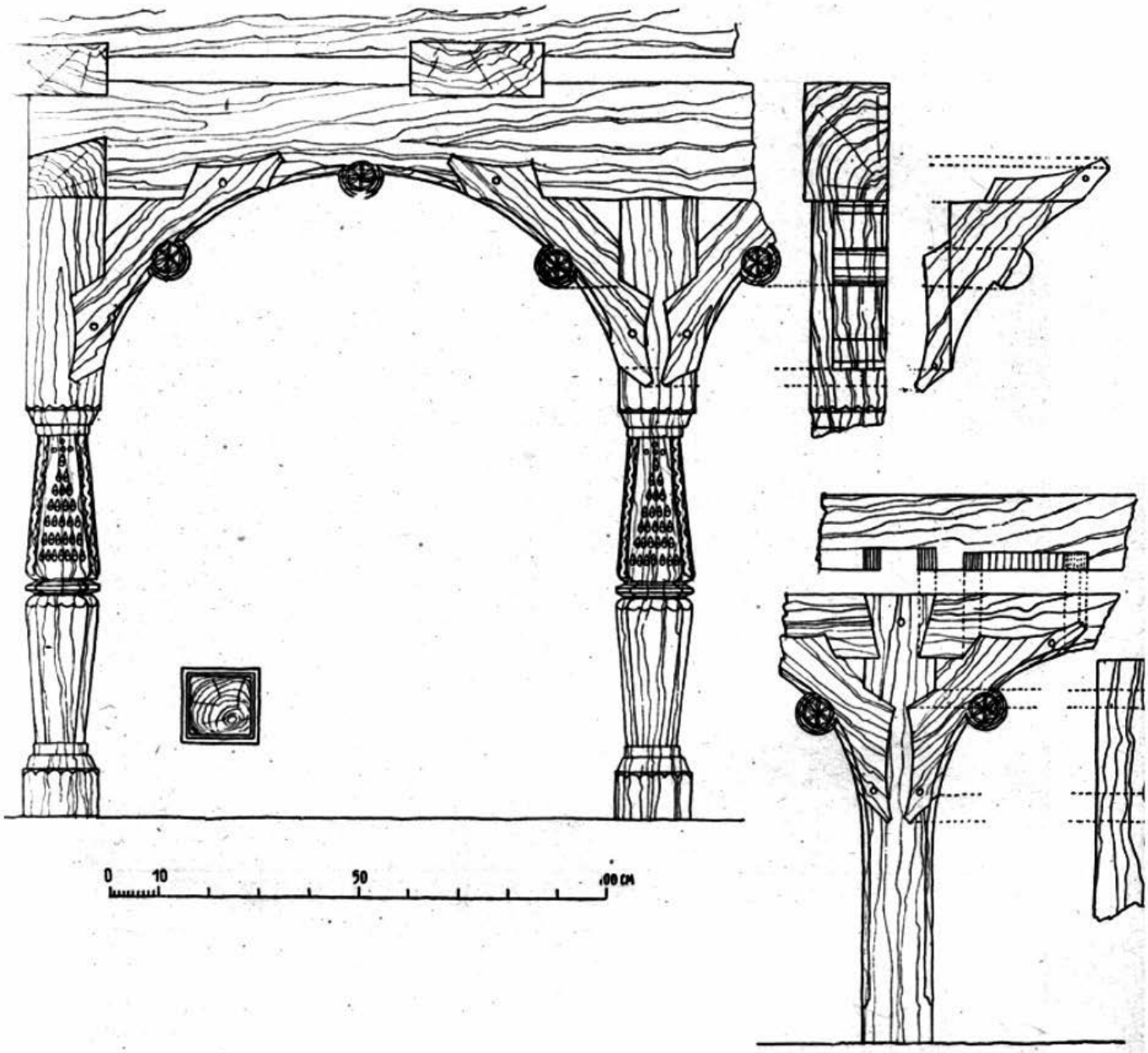

114. Colonete de la pridvorul bisericii din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău

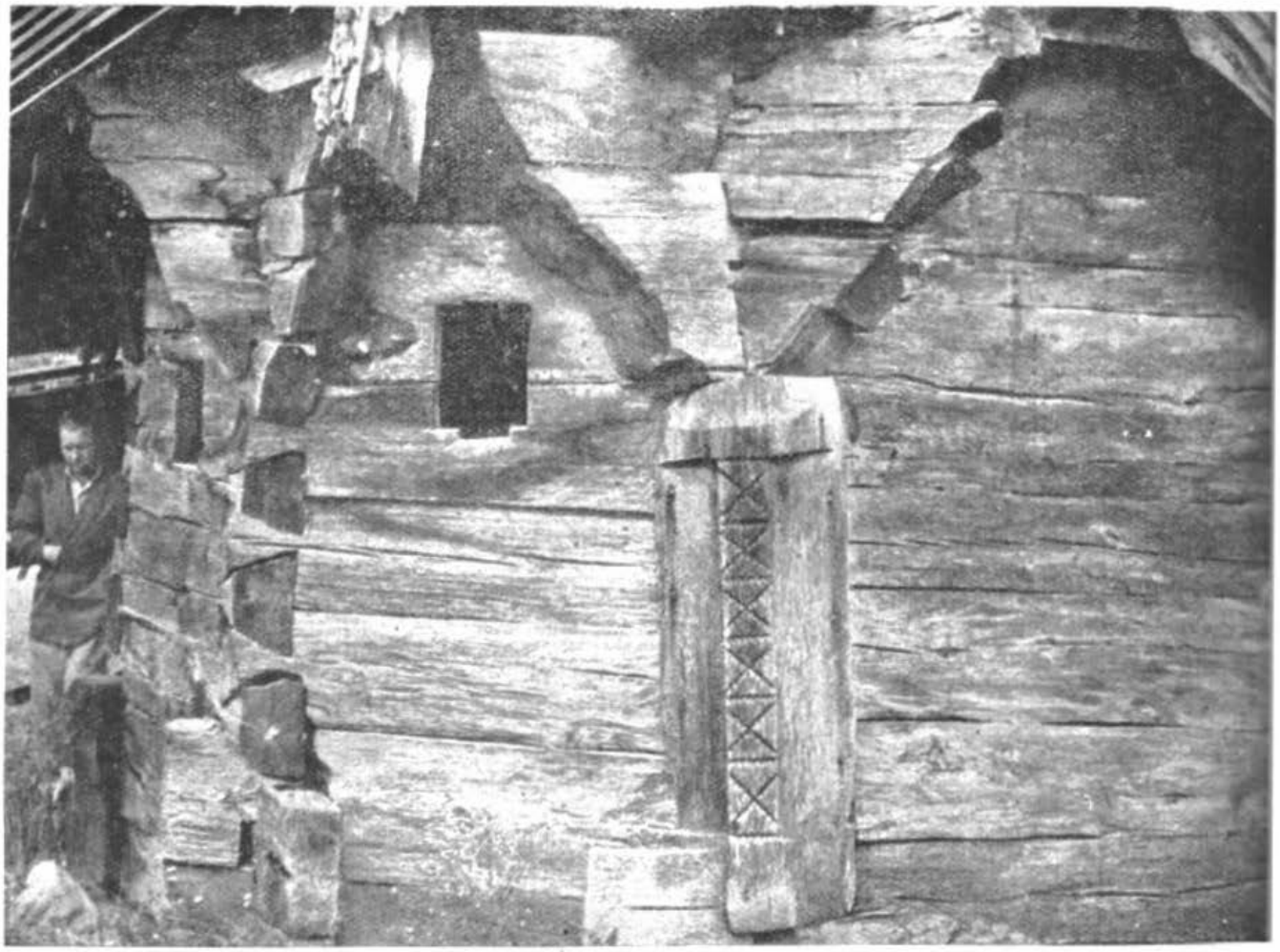

115. Fragment din fațada laterală a bisericii din satul Băleşti II, în regiunea Craiova

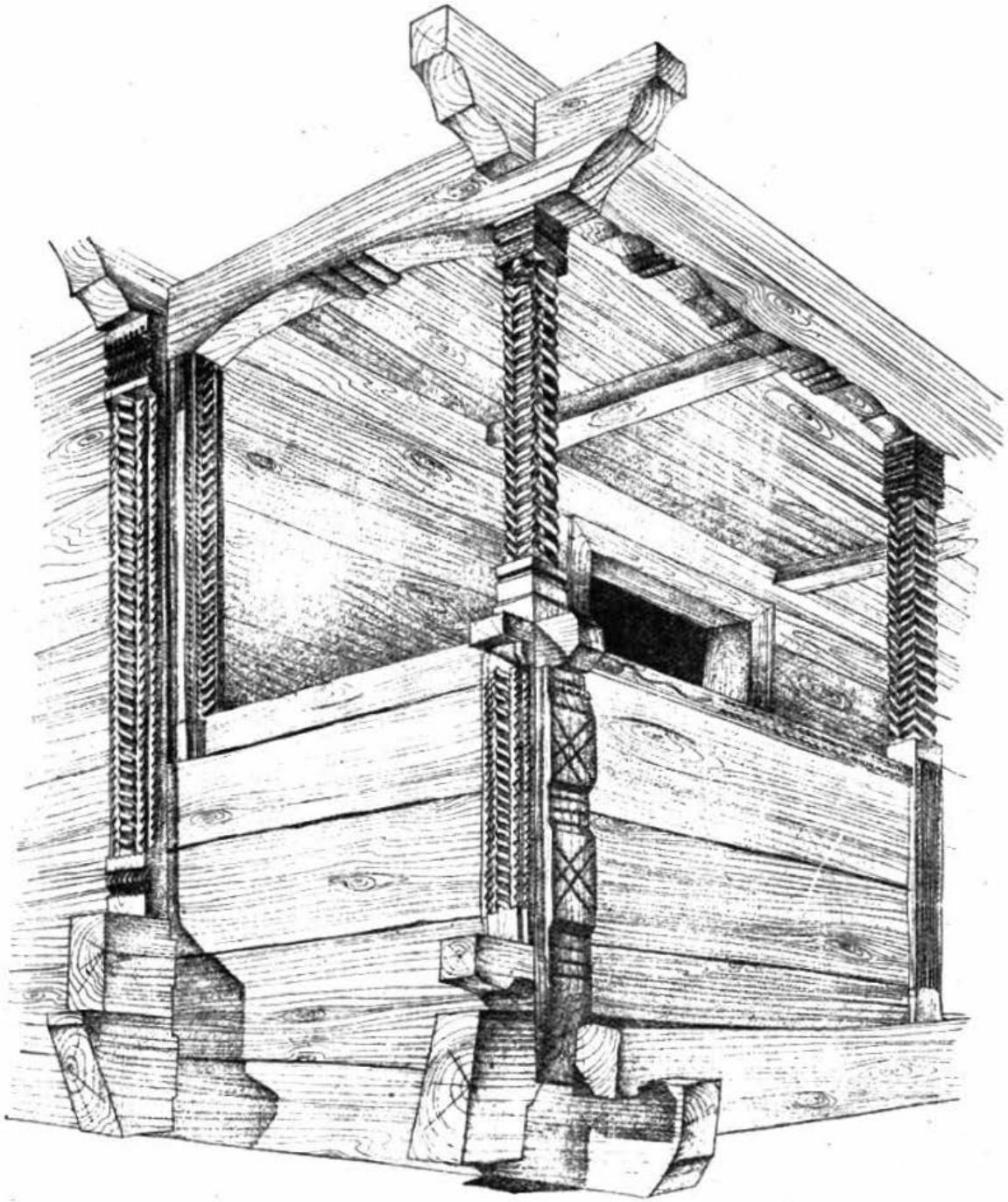

116. Fragment din pridvorul bisericii de lemn din satul Băleşti II, în regiunea Craiova

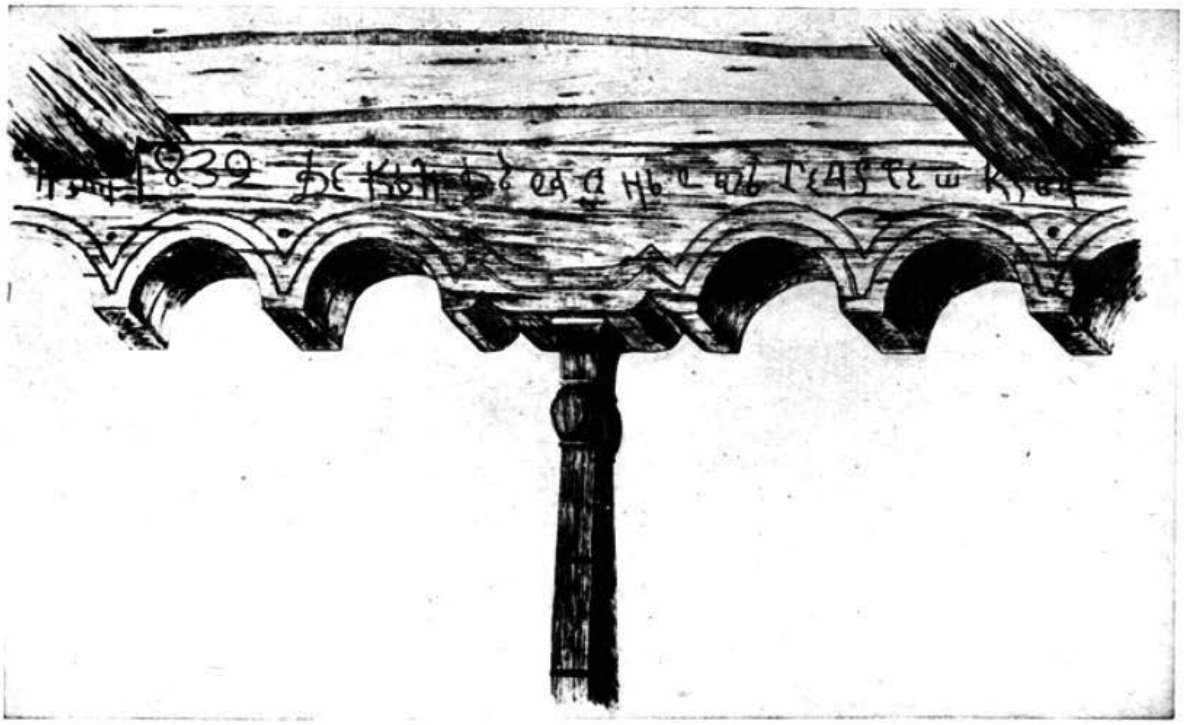

117. Fragment din fruntarul casei Ion Cumpănaşu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova

undrelele capătă forme şi podoabe foarte apropiate de acelea ale colonetelor în dreptul cărora sînt aşezate şi faţă de care joacă rolul unor adevăraţi pilaştri.

Grinzile. În majoritatea cazurilor, capetele aparente ale grinzilor au partea inferioară cioplită după profiluri variate, iar vîrful, subţiat, capătă forme foarte graţios rotunjite, adesea schiţînd imaginea stilizată a unui cap de cal.

În limbajul popular, grinzile principale poartă chiar numele de *cai*, dar nu atît pentru forma, care poate fi şi de altă natură, cît pentru funcţia lor în construcţie: încalecă pe ele bîrna specială numită *fruntar*. Acesta din urmă, adesea foarte înalt (ajunge cîteodată pînă la 60 cm), are partea inferioară bogat profilată, iar profilul, adesea şi faţa, sînt împodobite cu crestături şi felurite ornamente de factură geometrică (fig. 117 şi 118).

În arhitectura populară de dată mai recentă, — construcţii realizate după 1890, — apare ca element nou de încoronare a pereţilor casei, *războiul*: un zid de cărămidă scund, înălţat cu 50—60 cm peste nivelul grinzilor tavanului, ca un antablament. Pe acest zid şi pe o ramă verticală de lemn fixată de grinzile casei spre interior, se aşază o serie de console pe capetele cărora, spre exterior, se sprijină căpriorii acoperişului. Zidul acesta, consolele şi rama de lemn care formează în pod o « legătură

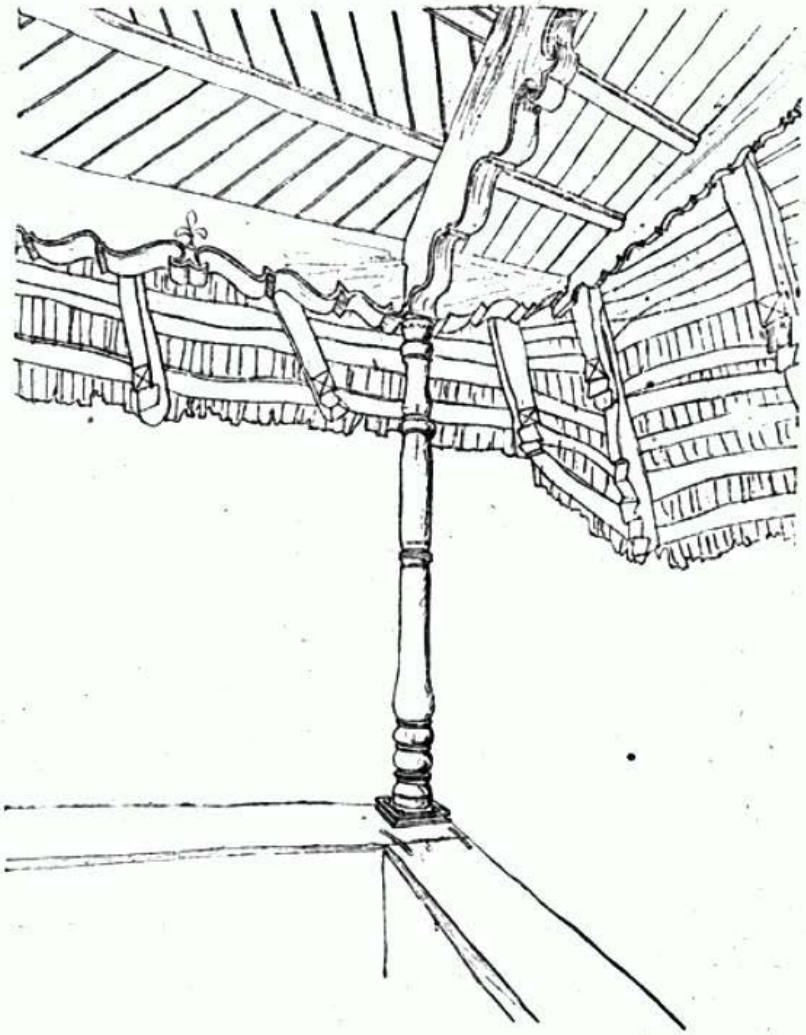

118. Fragment din foişorul casei Olănescu din Olăneşti

roată» de jur împrejurul învelitorii, sugerează forma schematică a unui război de ţesut, de unde şi numele pe care-l poartă întregul element. Destul de răspîndit şi tratat în felurite chipuri — cu consolele aparente determinînd între ele panouri dreptunghiulare egale, decorate cu stucaturi sau picturi; cu consolele înzidite şi întreaga suprafaţă formînd o friză continuă, subliniată de o decoraţie măruntă de stuc sau zugrăveală etc. — războiul este un element de origine orăşenească, a cărui integrare în formele arhitecturii săteşti s-a făcut mai peste tot în dauna frumuseţii liniilor şi a bunelor proporţii caracteristice acesteia.

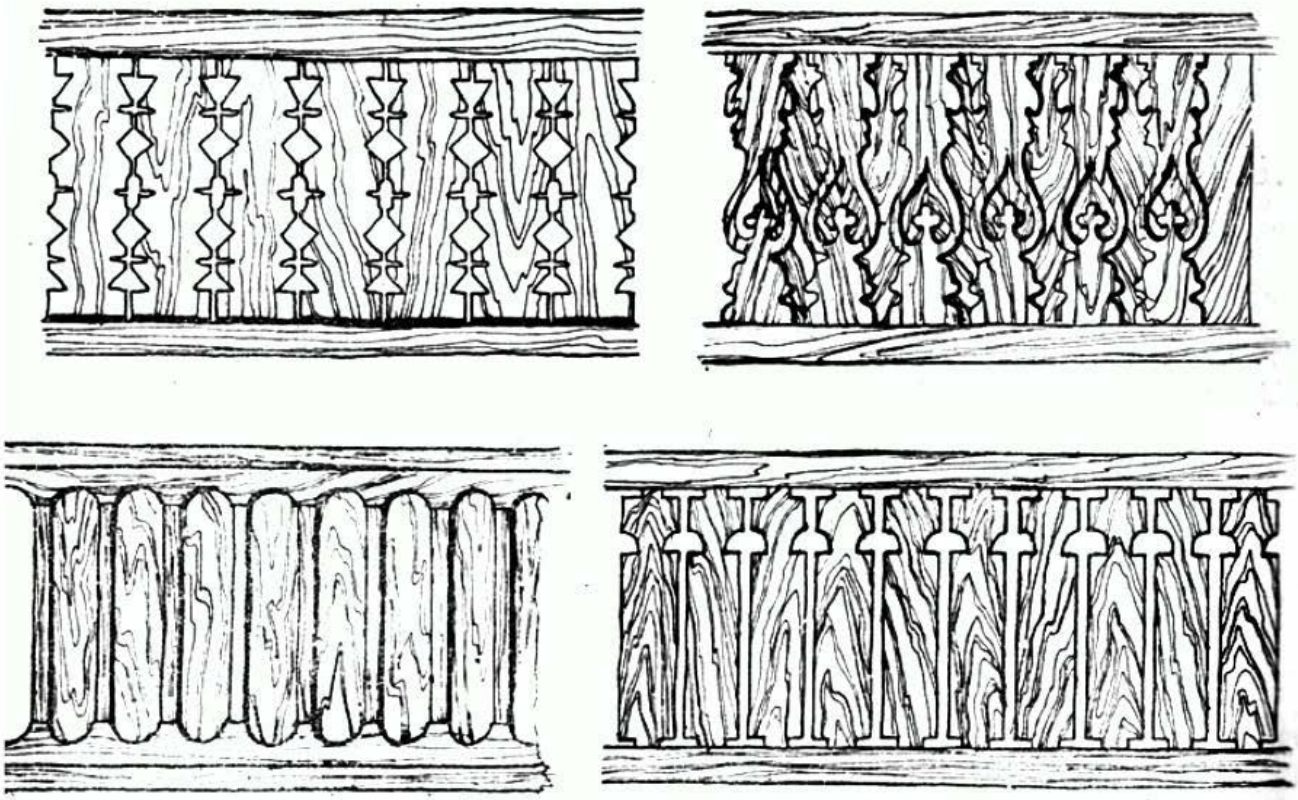

119. Modele felurite de pălimar

Parmaclîcul sau pălimarul. Prispa și foișorul sînt mărginite pe linia stîlpilor de o construcție ușoară, *pălimar* sau *parmaclîc*, făcută fie, mai rar, din blăni subțiri, așezate orizontal, fie din scînduri scurte, dispuse vertical și îmbinate, «ulucite», în două grinzi orizontale: una jos, prinsă de talpa casei, alta sus, de o factură mai delicată, fixată de stîlpi. În majoritatea cazurilor, scîndurile verticale ale pălimarului au marginile profilate. Formele care se obțin prin această iscusită prelucrare a lemnului sînt nespus de variate. Perfect simetrice, ele urmăresc fie să reprezinte anume figuri geometrice: triunghiuri, romburi, cercuri etc., fie să dea reprezentări stilizate de flori, de păsări etc. Imaginea căutată de artist poate fi redată de scîndura însăși, care apare în compoziția prispei ca element plin, luminat, sau de golul umbrit, limitat de profilurile a două scînduri alăturate. În construcțiile noi — și mai cu seamă în satele apropiate de tîrguri sau de unele centre industriale — pălimarul este făcut din scînduri *traforate*, tăiate mărunt, în diverse forme, cu ferăstrăul. Un tip deosebit în cadrul acestei ultime formule îl constituie pălimarul plin, format dintr-un perete de scînduri drepte, așezate strîns unele lîngă altele, peste care

sînt fixate alte scînduri, bogat şi mărunt traforate. Adesea rosturile dintre scîndurile peretelui plin sînt astupate de stinghioare sau semicoloniţe, care se îmbină sus, cîteodată şi jos, cu o scîndură orizontală de aceeaşi grosime, în care au fost decupate semicercuri. Decorul balustradei apare în acest caz ca fiind format dintr-un lanţ de ocniţe. Înfăţişăm în imaginile din figura 119 cîteva modele luate la întîmplare din nesfîrşit de bogatul vocabular decorativ de acest gen.

La casele cu parmaclîc traforat, se foloseşte în mod curent şi *pazia*: o scîndură subţire, traforată sub formă de zimţi, de pătrate, de ciucuri, de păsări etc., care îmbracă marginea exterioară a streşinilor (fig. 120).

Prispa şi elementele ei constructive şi decorative sînt făcute din lemn aparent, chiar cînd pereţii casei sînt construiţi dintr-un alt material şi tencuiţi. Contrastul

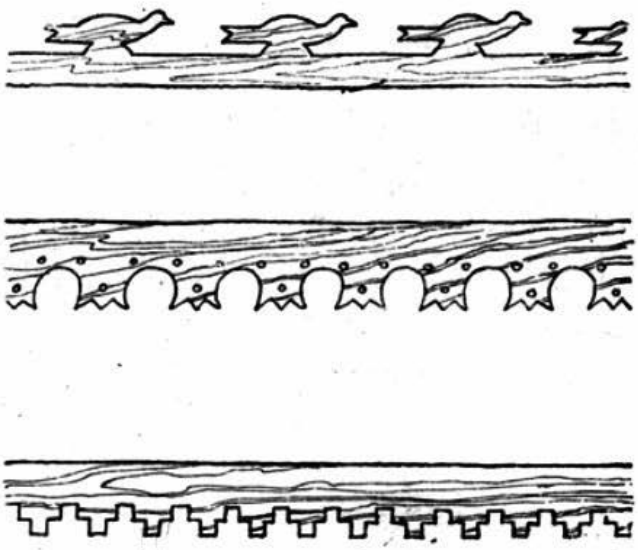

120. Modele de pazii decupate în scînduri subţiri

dintre aceste două feluri de materiale este oarecum căutat, el contribuind în mod simţitor la mărirea efectului estetic al clădirii.

Uşile şi ferestrele. În cadrul aceloraşi preocupări de a da elementelor utile din compoziţia arhitecturală a clădirilor forme frumoase şi podoabe atrăgătoare, uşile şi ferestrele s-au bucurat adesea de atenţia deosebită a meşterilor populari.

La casele foarte vechi, uşile sînt scunde (sub statul omului) şi construite mai totdeauna dintr-o singură bucată de lemn, o blană de 10 —12 cm grosime, fără balamale metalice, articulată în praguri prin intermediul a două scurte axe de rotaţie cioplite pe una din margini, sus şi jos, în aceeaşi bucată de lemn din care este făcută

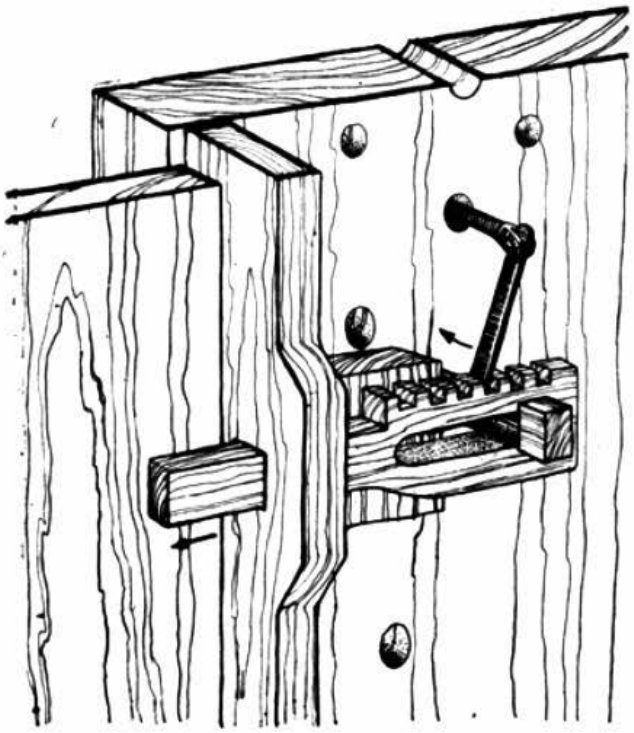

121. Încuietoare de lemn de la casa Ion Cobuț din satul Moișeni, în regiunea Baia Mare — azi în Muzeul Satului din București

și ușa. Mînerul și încuietorile, ingenioase dar simple (fig. 121), sînt construite tot din lemn.

Alteori însă, foaia ușii este construită din mai multe bucăți de scînduri, cîteodată chiar de esențe diferite, dispuse distinct în două straturi și legate solid între ele prin chingi, îmbinări și cuie. În acest caz, fața principală, cea care se vede din exterior, este alcătuită din scîndurele mărunte, fasonate și îmbinate între ele după modele felurite, cu scopul de a produce anume efecte decorative.

Aparținînd acestei categorii, ușa înfățișată în figura 122, provenind de la grajdul fostei gospodării Ion Cobuț din satul Moișeni-Baia Mare (azi în Muzeul Satului din București), este făcută dintr-un schelet de trei scînduri groase, așezate vertical una lîngă alta și legate solid cu două chingi tot de lemn, orizontale, una sus, alta jos. Peste aceste scînduri, pe fața principală, încadrate de o ramă lată în două panouri — ca două tăblii — sînt bătute scîndurele dispuse oblic, într-un sens în panoul de sus, în alt sens în cel de jos. Marginile scîndurelelor sînt ușor profilate.

În exemplarul înfățișat în figura 123, simplitatea aceluiași mod de construcție se îmbină cu o decorație ceva mai bogată, mai plină de gingășie. Ușa, care aparține casei

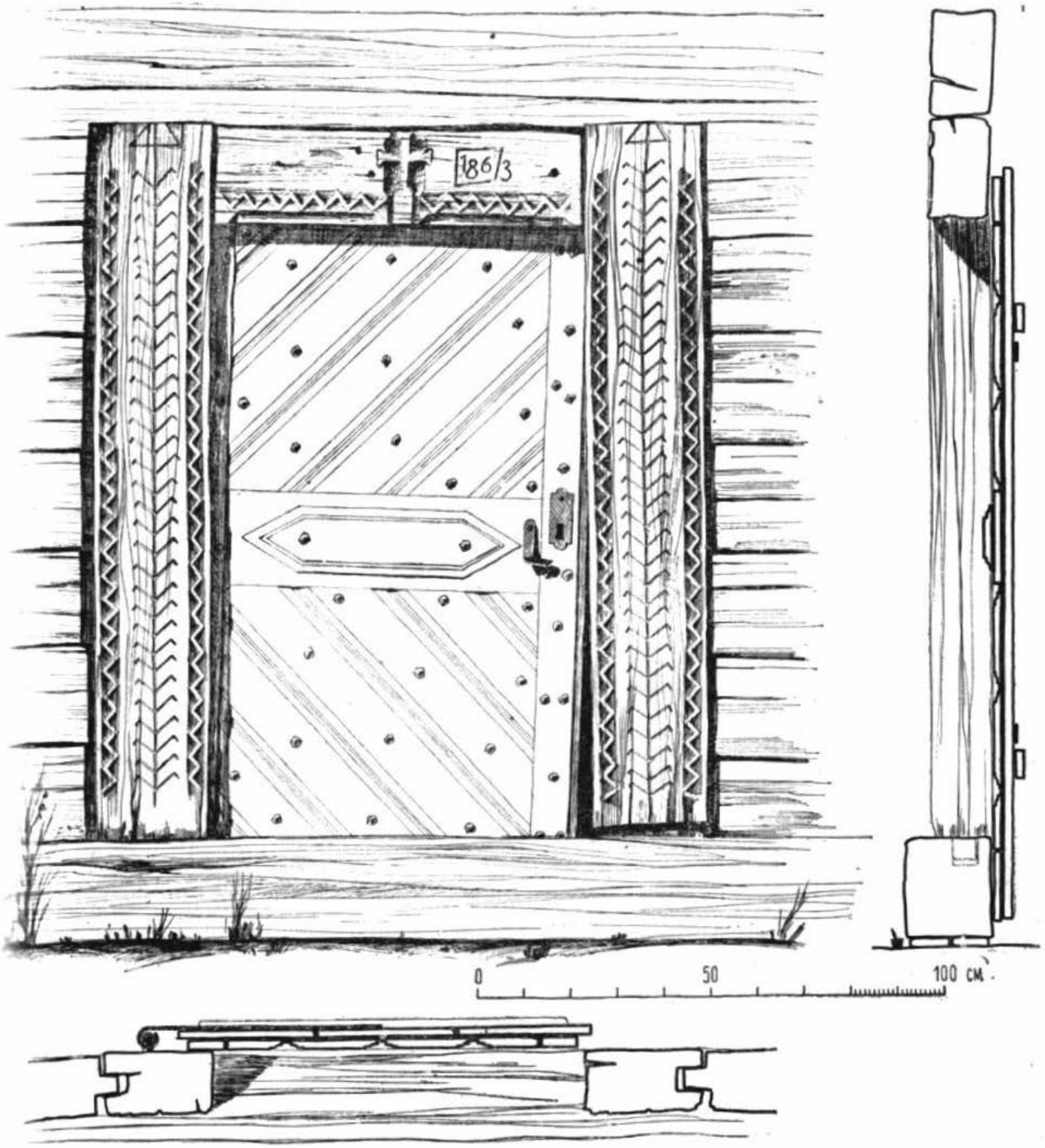

122. Uşa grajdului din gospodăria Ion Cobuţ din satul Moişeni, în regiunea Baia Mare — azi în Muzeul Satului din Bucureşti

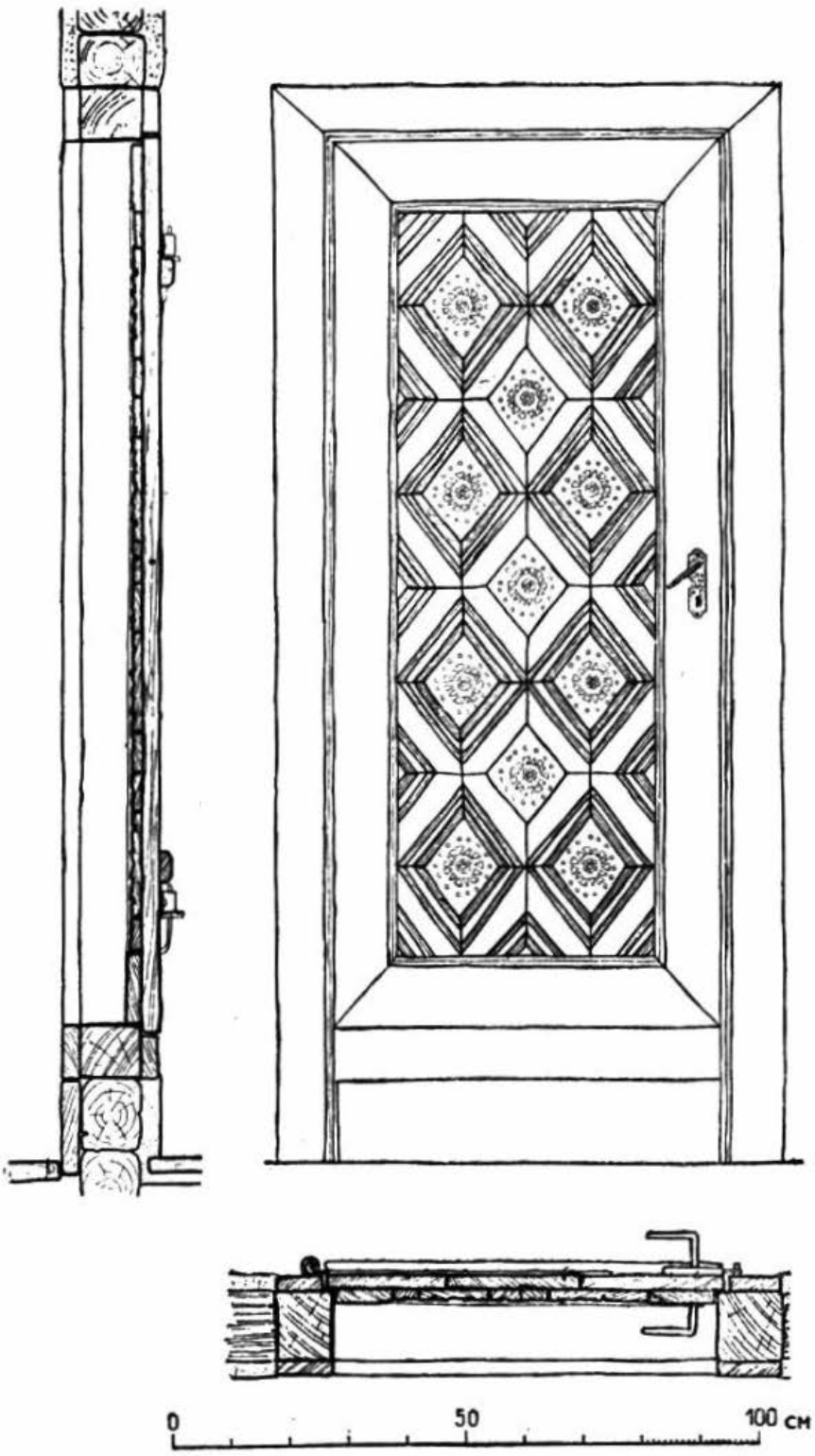

123. Uşa casei Beuran din satul Curtişoara-Craiova — azi în Muzeul Satului din Bucureşti

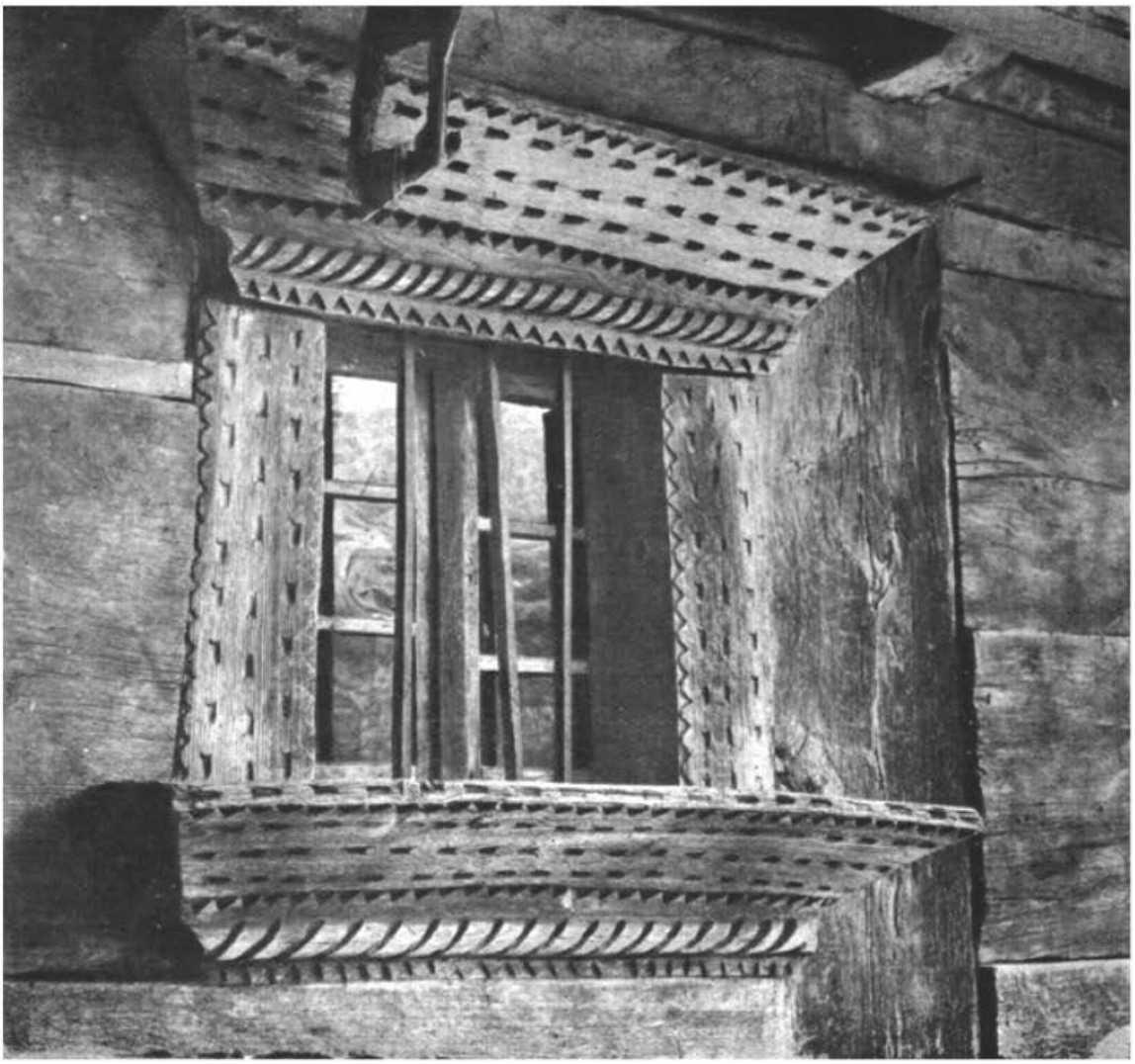

124. Fereastra casei Ion Cobuț din satul Moișeni, în regiunea Baia Mare — azi în Muzeul Satului din București

Beuran din Curtișoara (vezi și figurile 40 și 41), prezintă pe fața principală o singură tăblie încadrată de o ramă lată, în cîmpul căreia scîndurelele, înguste și scurte, sînt așezate așa fel ca să formeze un desen de romburi înlănțuite. Marginile fiecărui romb sînt puse în evidență de mici profile cioplite, iar centrul este decorat cu cîte o rozetă făcută din crestături.

Mult mai simple ca mod de construcție și podoabă sînt ferestrele caselor vechi, din care înfățișăm ca exemplu două modele aflătoare azi în Muzeul Satului din București: unul, cel din figura 124, luat de la casa Ion Cobuț din satul Moișeni-Baia-Mare (sfîrșitul veacului al XVIII-lea), în care rama este formată din doi montanți drepți cu crestături și două grinzișoare orizontale cu profile ascuțite, proemi-

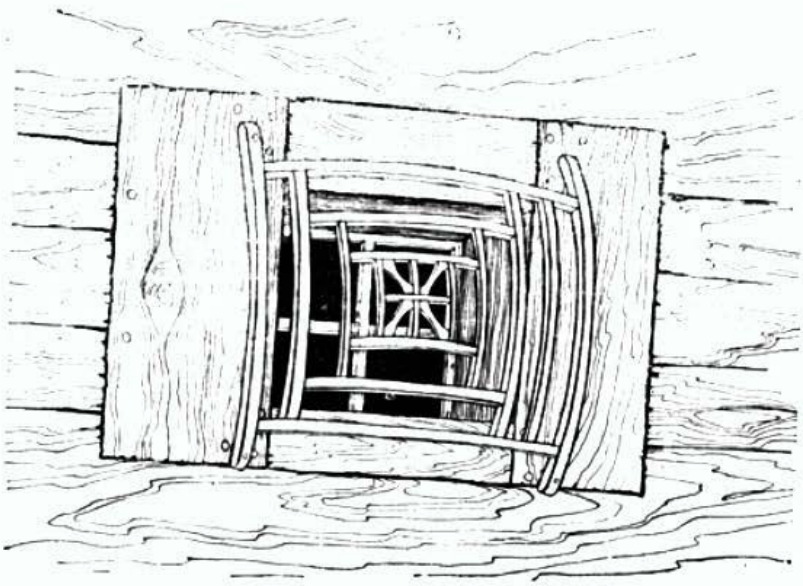

125. Fereastră la casa Ion Buta din satul Sălcuia-Turda — azi în Muzeul Satului din București

nente; celălalt, din figura 125, luat de la modesta locuință Ion Buta din satul Sălcuia de Jos-Turda (jumătatea veacului al XIX-lea), în care fereastra, încadrată de o ramă dreaptă, simplă, este prevăzută cu zăbrele subțiri profilate.

Mult mai căutate și mai bogate sînt formele și decorația acestor elemente de detaliu ale arhitecturii populare, atunci cînd ele sînt menite să înfrumusețeze o biserică. Motivele decorative cele mai des folosite în acest caz în Țara Romînească și Moldova, concentrate mai ales pe ramele foarte late care încadrează ușile și ferestrele, sînt de factură geometrică. În figura 126 se înfățișează un astfel de exemplu, oferit de biserica de lemn din satul Răpciuni, pe valea Bistriței, în regiunea Bacău.

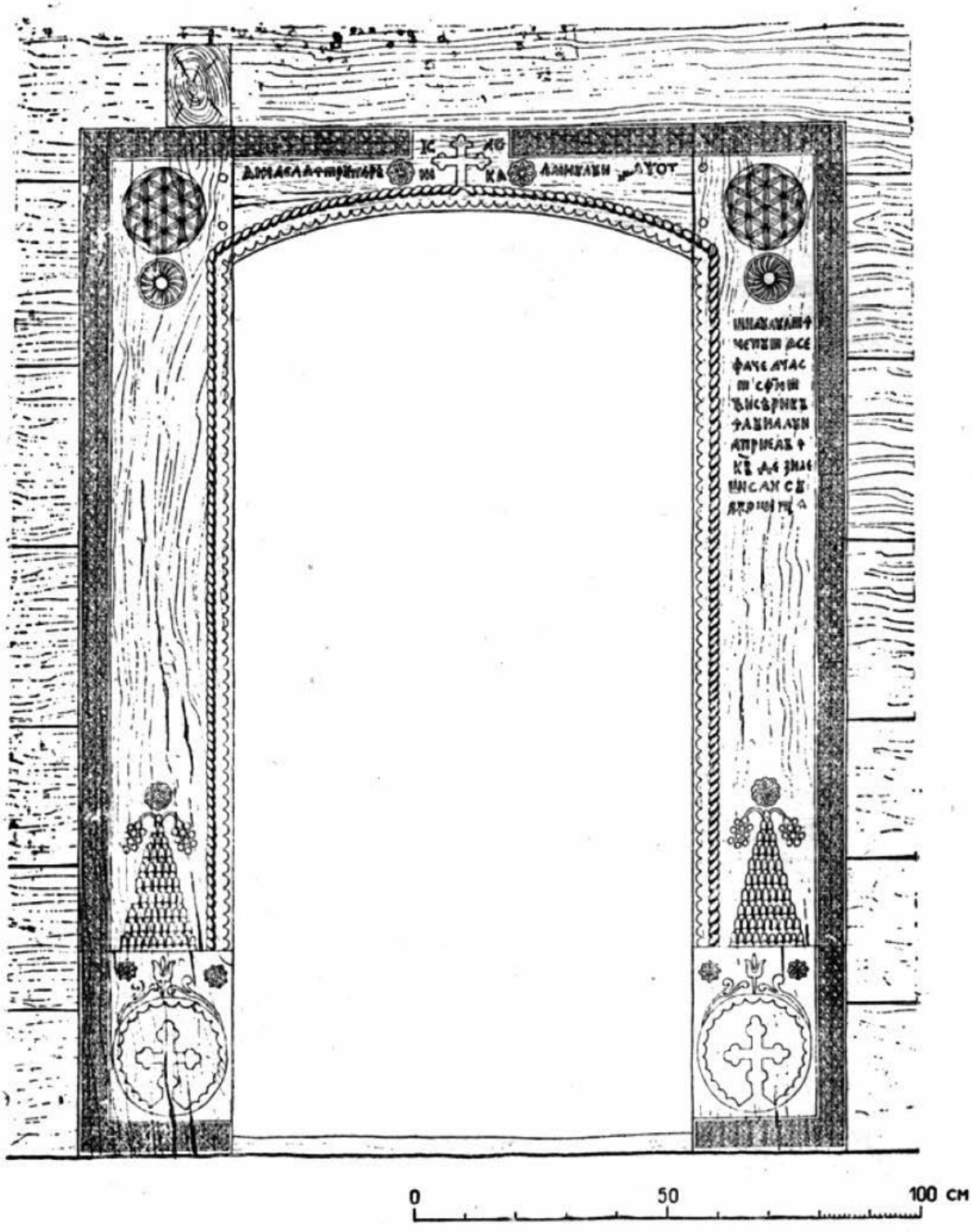

126. Rama de lemn a uşii bisericii din satul Răpiceni-Ceahlău, în regiunea Bacău

În Transilvania, sub înriurirea ornamenticei de origine occidentală a meşterilor minorităţilor naţionale, motivele geometrice tradiţionale, caracteristice artei populare locale, sînt combinate adesea cu o subtilă decoraţie florală. În figura 127 este prezentat un exemplu interesant de acest fel: rama uşii bisericii din satul Albac-Abrud[1].

Şi mai caracteristică apare în Transilvania înlocuirea liniei drepte a părţii superioare a cadrului uşii şi a uşii însăşi, cu arcul în plin cintru sau eliptic.

Decoraţia faţadelor. Extins la faţade, cînd acestea nu sînt de lemn aparent, gustul pentru înfrumuseţarea casei a împins pe ţăranul artist să sape în masa de tencuială a pereţilor, în jurul ferestrelor şi uşii, la colţurile clădirii, în lungul parapetelor zidite ale prispei, sau adesea chiar pe cîmpul zidurilor, ornamente din cele mai variate. Motivele decorative, realizate din stuc alb sau colorat, sînt dispuse în benzi late şi sînt formate din combinaţii foarte variate de figuri geometrice — linii drepte sau curbe, pătrate, romburi, triunghiuri, cercuri, stele, roţi etc. — sau imagini stilizate de plante, flori sau păsări. Specimene interesante de acest fel de decor, din care dăm cîteva exemple în figurile 128—130, se găsesc pe faţadele unor case din regiunile Piteşti, Bucureşti, Ploieşti, precum şi în unele ţinuturi din Transilvania (unde domină motivele florale).

În dorinţa de a obţine în faţade forme decorative cît mai variate, la casele cu pereţii tencuiţi, meşterii populari au înlocuit de cele mai multe ori linia dreaptă a grinzilor care unesc între ei stilpii de lemn ai prispelor şi foişoarelor cu felurite combinaţii de linii frînte şi curbe, realizate din construcţii uşoare de paiantă. Formele astfel obţinute capătă adesea înfăţişarea unor adevărate arcade (fig. 131).

*

În ansambul ei, arta decorativă legată de arhitectura populară are un caracter unitar. Ea este, ca şi vechea artă a populaţiei care a locuit în vechime pe teritoriul de azi al ţării, predominant geometrică. Linia dreaptă sau curbă, care formează elementul de bază al tuturor combinaţiilor ornamentale ale acestei arte nu este însă de rigiditatea liniei definite de geometrie. Trasată de mîna artistului popular, ea prezintă totdeauna anume iregularităţi care, departe de a-i scădea valoarea, imprimă motivului astfel realizat un caracter însufleţit. Dar arta decorativă a ţăranului romîn nu a folosit numai motive geometrice, ci şi o bogată ornamentaţie inspirată din natură. Motivele împrumutate din mediul înconjurător au fost însă totdeauna stilizate, operaţie care s-a făcut consecvent tot în spiritul geometrismului. Toate reprezentările care pretind să figureze anume obiecte, frunze, flori, păsări sau animale, sînt stilizate, reduse adesea la cele mai simple forme liniare. În arta fasonării şindrilelor de coamă, a ciocîrlanilor, a scîndurelelor parmaclîclului, a paziilor, sau în arta ţesutului în care, mai mult decît în decorul arhitectural, combinaţiile de forme şi culori întrec orice închipuire, imboldul stilizării care stă la baza concepţiei artei decorative ţărăneşti, a dus nu

[1] Biserica, construită în anul 1746, a fost mutată în 1920 la Florica lîngă Piteşti. Recent a fost luată şi de aici şi remontată în localitatea Olăneşti-Băi.

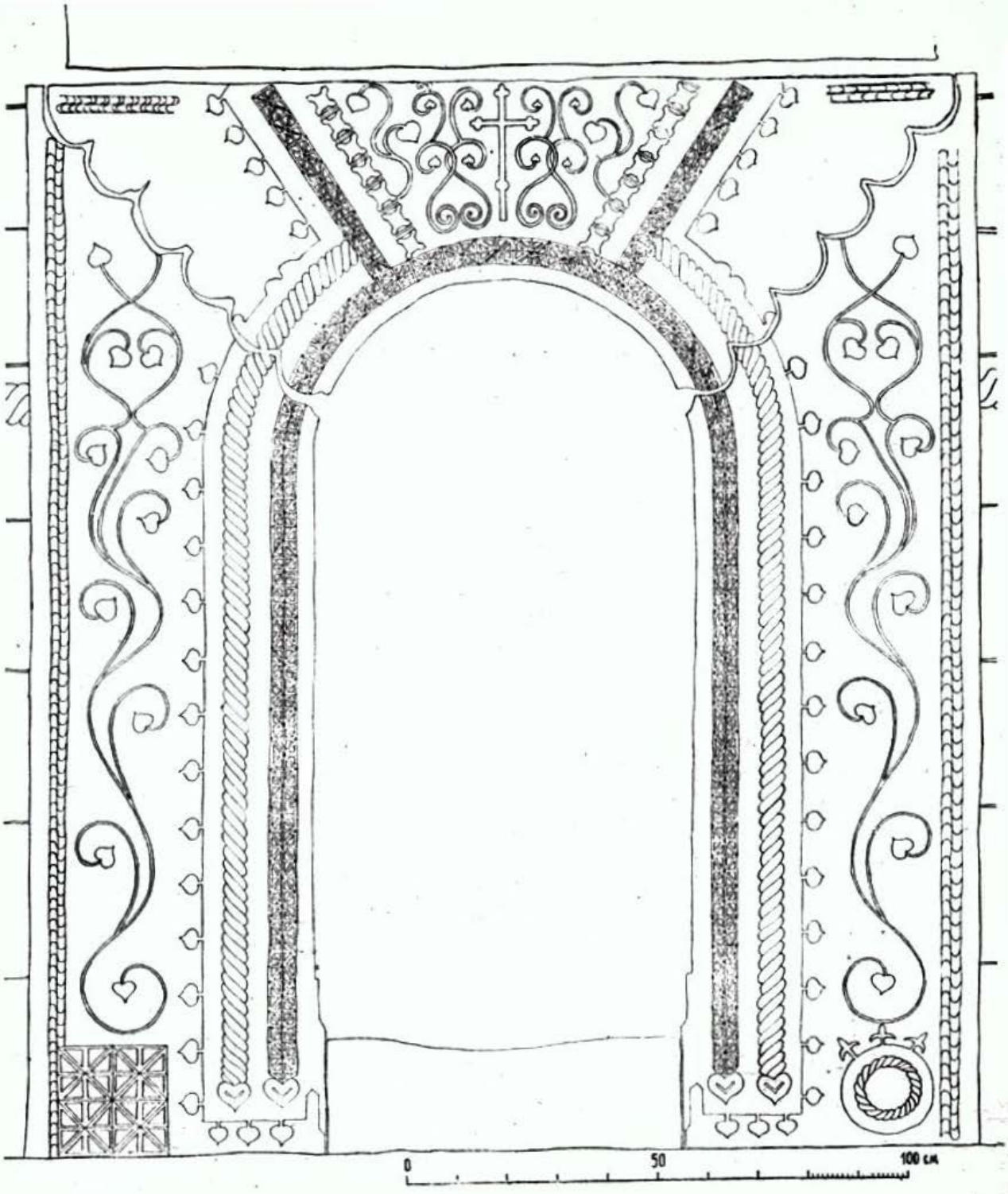

127. Rama de lemn a uşii bisericii din satul Albac-Abrud — azi în localitatea Olăneşti-Băi

128. Casă veche de tip « muscelean », exemplar excepțional de valoros atît ca forme de arhitectură, cît și ca elemente decorative de stuc

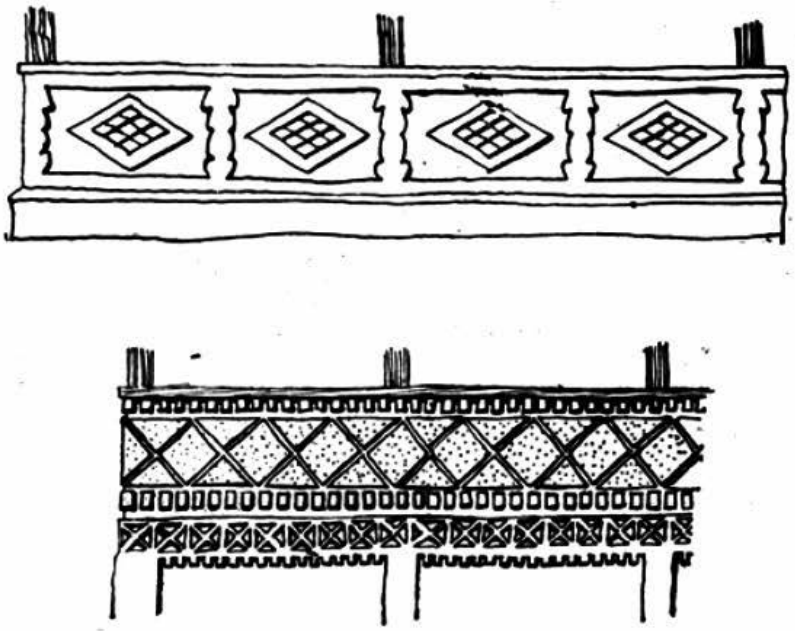

129. Decorație de stuc pe parapetele prispelor unor case din satul Davideşti, în regiunea Piteşti

numai la stabilirea unor anume motive tematice, ci şi la crearea unui adevărat vocabular de termeni artistici potrivit căruia se dau acestor motive numele, adesea poetizat, al modelului pe care vor să-l reproducă: ciocîrlan, cîrstei, scara pisicii, picior de capră, dinte de lup, cruce, garofiță, frunză de cireş, aripă de vultur, drumul pierdut, cîrja popii, calul dracului etc.

Dar din toate aceste motive decorative pe care le întîlnim în arta populară romînească, puține sînt acelea care pot fi arătate ca aparținînd cu exclusivitate poporului romîn. Multe din ele se găsesc aidoma în arta popoarelor din peninsula balcanică, iar altele pot fi urmărite în regiunile dinspre miazănoapte pînă în Suedia şi Norvegia. Problema determinării originii acestor motive comune şi altor popoare este dificilă. Studiile de pînă acum nu ne îngăduie să arătăm cu riguroasă precizie ce datorăm geto-dacilor, ce ne vine de la slavi, ce este luat din arta vecinilor sau ce este creație proprie a țăranului romîn.

Dar, indiferent de originea elementelor ei componente, care pot să fie găsite în artele decorative ale multor neamuri, ornamentica populară romînească constituie în întregul ei — prin natura sintezelor sale, prin măsura şi ritmul echilibrat cu care sînt amestecate şi distribuite în compoziții motivele decorative geometrice şi cele naturale stilizate, prin nuanțarea discretă şi armonizarea culorilor — un complex unitar cu trăsături particulare, care îi asigură o incontestabilă şi uimitoare originalitate.

130. Fragment din fațada unei case de tip popular din orașul Ploiești

131. Casă de tip popular cu arcade «în paiantă» pe stîlpi de lemn, din orașul Ploiești

MEŞTERII POPULARI ŞI ARHITECTURA REALIZATĂ PENTRU NEVOILE ŞI SCOPURILE CLASELOR DOMINANTE

Caracterizîndu-se printr-o varietate surprinzătoare de tipuri şi forme de înaltă valoare artistică, prin soluţii şi procedee constructive clare şi logice, printr-o distribuţie raţională şi funcţională a planurilor, printr-o adaptare firească la natură şi peisajul înconjurător, în sfîrşit printr-o înaltă măiestrie în potrivirea proporţiilor, în dozarea decoraţiilor, în armonizarea culorilor, creaţiile arhitecturii populare au fost realizate în decursul veacurilor într-un cadru anume, care şi-a avut limitele lui: unele teritoriale, altele sociale, altele etnice, toate mai mult sau mai puţin schimbătoare. Cadrul acesta, în care factorul esenţial a fost constituit mai totdeauna de condiţiile vieţii materiale, a imprimat operelor artei populare forma şi caracterul lor specific.

Lucrul acesta se poate spune, desigur, şi despre operele artei culte, numai că acestea, avînd la bază alte concepţii şi alte mijloace de realizare, sînt, în multe privinţe, deosebite de operele artei populare.

Nu este cazul să analizăm aci, în cadrul acestei expuneri care priveşte în mod special arhitectura, toate aspectele specifice ale artei populare. Ne vom opri totuşi puţin asupra cîtorva date esenţiale.

Mai întîi, arta populară, reflectînd situaţia socială, năzuinţele spre mai bine, ideile despre frumos şi optimismul poporului, are un conţinut de idei diferit de cel al artei culte care, în general, oglindeşte şi serveşte interesele clasei dominante.

În al doilea rînd, formele în arta decorativă populară sînt concepute, îndeobşte, din memorie. Realitatea, care nu este absentă, este reprezentată totuşi, nu aşa cum o vede ochiul, ci cum o transformă mintea, anume, în trăsături schematice şi în simboluri. Variatele combinaţii realizate cu aceste scheme şi simboluri trădează intervenţia puternică a raţiunii şi a sentimentului de ordine al artistului popular. De aceea el foloseşte pe o scară întinsă, alături de imaginea stilizată a realităţii: obiecte, plante, animale, oameni, foarte multe motive decorative regulate şi simetrice: spirale, rozete stele, împletituri. Din acest punct de vedere, artistul popular se leagă, prin firul lung al tradiţiei, de artistul îndepărtatei epoci a neoliticului, folosind chiar un număr relativ mare de motive decorative caracteristice artelor primitive, transmise din generaţie în generaţie.

În sfîrşit, în ce priveşte modul de compunere, arta populară îşi are metodele ei proprii. Artistul popular creează operele sale în mod cu totul deosebit de artistul instruit. Acesta din urmă are cunoştinţe teoretice, stăpîneşte anumite legi ale compoziţiei, are o concepţie mai mult sau mai puţin clară despre conţinutul pe care urmăreşte să-l exprime. El studiază şi pregăteşte realizarea operei sale analizînd-o, plecînd de la ansamblu la detalii. Artistul popular procedează în mod deosebit de artistul instruit: el nu are cunoştinţe teoretice şi lucrează, în general, pe baza tradiţiei; el pleacă de la detaliu ca să ajungă la ansamblu, juxtapunînd scheme, simboluri, elemente.

Artistul popular construieşte astfel în mod empiric, prelucrînd direct materia, fără reveniri posibile. Aşa îşi ţese covorul, aşa îşi împodobeşte stîlpul de la pridvorul casei şi furca de tors, aşa îşi construieşte casa însăşi.

Legată prin definiţie de tradiţie şi de colectivitate, arhitectura populară, la fel ca întreaga artă populară, se deosebeşte în general de arhitectura care este rezultatul concepţiei unui artist individual. De aici nu rezultă totuşi că în domeniul artei populare nu există creaţii artistice individuale, nici că bariera dintre cele două arte n-a îngăduit de-a lungul veacurilor schimburi de influenţe. Atîta vreme cît creaţia unui artist individual se integrează tradiţiei veşnic împrospătate şi opera ieşită din mîinile lui răspunde, atît prin forma generală şi elementele ei componente, cît şi prin conţinut, sentimentului general popular, creaţia sa intră în domeniul artei populare. Exemple de genul acesta pot fi citate multe. Ne mulţumim să amintim două: casa meşterului Antonie Mogoş, construită între 1871—1875 în satul Ciauru din regiunea Craiova, care se află azi în Muzeul Satului din Bucureşti şi covorul Smarandei (datat 1861) din colecţia Muzeului de artă populară.

Cît priveşte schimbul de influenţe, precizăm că aşa cum graniţele sociale în cadrul cărora s-au dezvoltat cele două arte au fost, cu tot caracterul lor închis, penetrabile, în acelaşi fel, şi într-o măsură mult mai mare, cu toate deosebirile lor de concepţii şi de metode, arta păturilor de sus ale societăţii şi arta populară au fost deschise una alteia şi s-au influenţat reciproc. Prin infiltraţii lente, în mod aproape permanent, elemente caracteristice uneia au fost împrumutate şi prelucrate în spiritul şi potrivit cerinţelor şi concepţiilor celeilalte.

Astfel, în urma acestui neîncetat schimb de influenţe şi de experienţe, operele monumentale ale arhitecturii romîneşti vechi — în speţă unele biserici şi o bună parte din clădirile mănăstireşti — şi-au însuşit o seamă de formule plastice, precum şi unul din elementele cele mai specifice şi mai expresive ale arhitecturii populare: foişorul.

Pentru ilustrarea acestui adevăr desprindem din numeroasele exemple ce ne stau la îndemînă, cîteva imagini:

În figura 132, foişorul vechii reşedinţe a mitropoliţilor din Bucureşti, înglobat azi în clădirea nouă a palatului patriarhal. Construit curînd după 1668, în timpul mitropolitului Teodosie, şi restaurat în 1723, acest preţios element de arhitectură de tip popular ne înfăţişează şase arcade polilobate, cîte două pe fiecare faţă liberă,

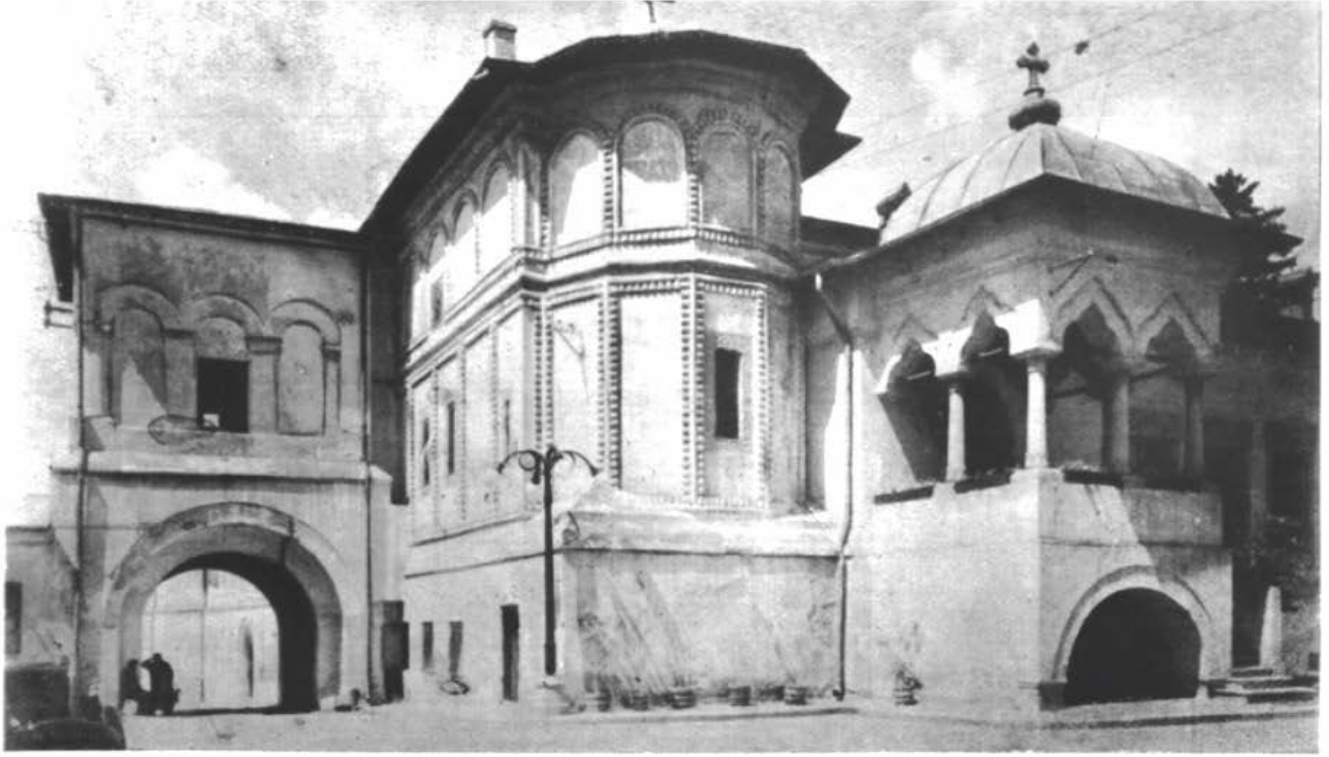

132. Foişorul vechiului palat al mitropoliţilor din Bucureşti

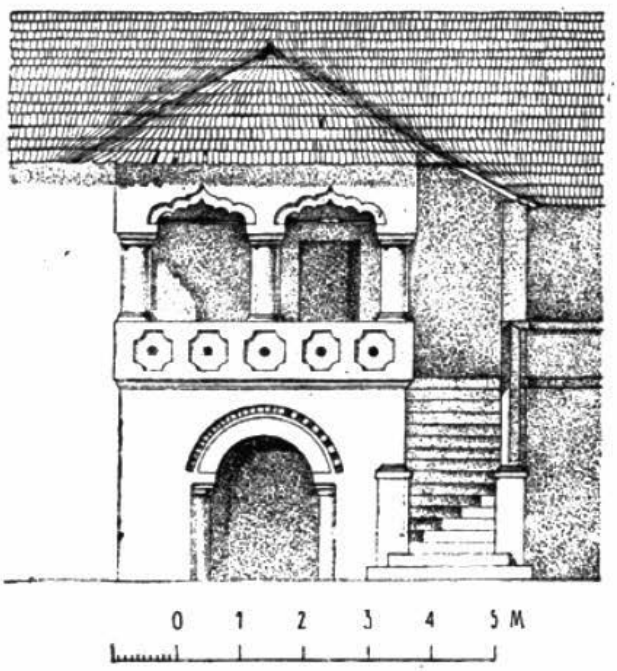

133. Foişorul caselor egumeneşti de la mănăstirea Cozia

134. Pridvorul bisericii mănăstirii Cozia

construite din zidărie şi sprijinite pe colonete de piatră cu fusul canelat în tòrsadă şi capitelul format din foi stilizate de acantă. În partea de jos, pe zidăria plină a soclului înalt, se detaşează, în faţă, golul arcuit care marchează, ca şi la casele ţărăneşti, intrarea la pivniţă; alături, scara de acces la nivelul încăperilor de locuit. În complexul clădirii de care este legat, foişorul aduce pe lîngă formele elementului original popular, şi concepţia unei asimetrii voite, menită să imprime ansamblului acel caracter pitoresc aproape nelipsit în operele arihtecturii populare.

În figura 134, pridvorul adăugit între 1705—1706 bisericii mănăstirii Cozia, care nu-i altceva decît o transpunere în piatră şi cărămidă a unei prispe de casă ţărănească.

În sfîrşit, în figurile 133 şi 135 este prezentat foişorul caselor egumeneşti de pe aripa dinspre miazăzi a mănăstirii Cozia, construit din nou (sau poate numai refăcut pe ziduri mai vechi), către sfîrşitul veacului al XVIII-lea.

---

135. Foişorul caselor egumeneşti de la mănăstirea Cozia

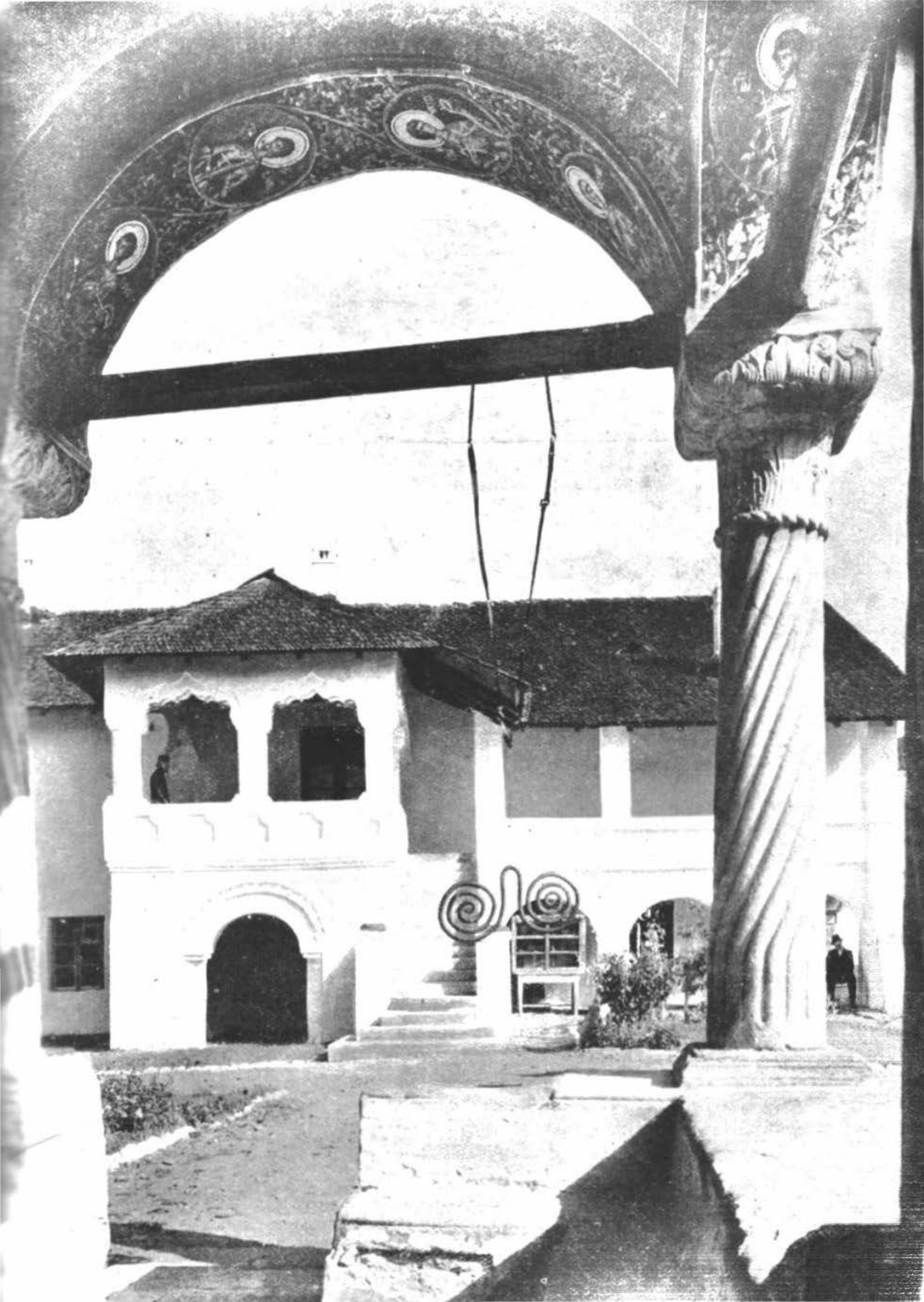

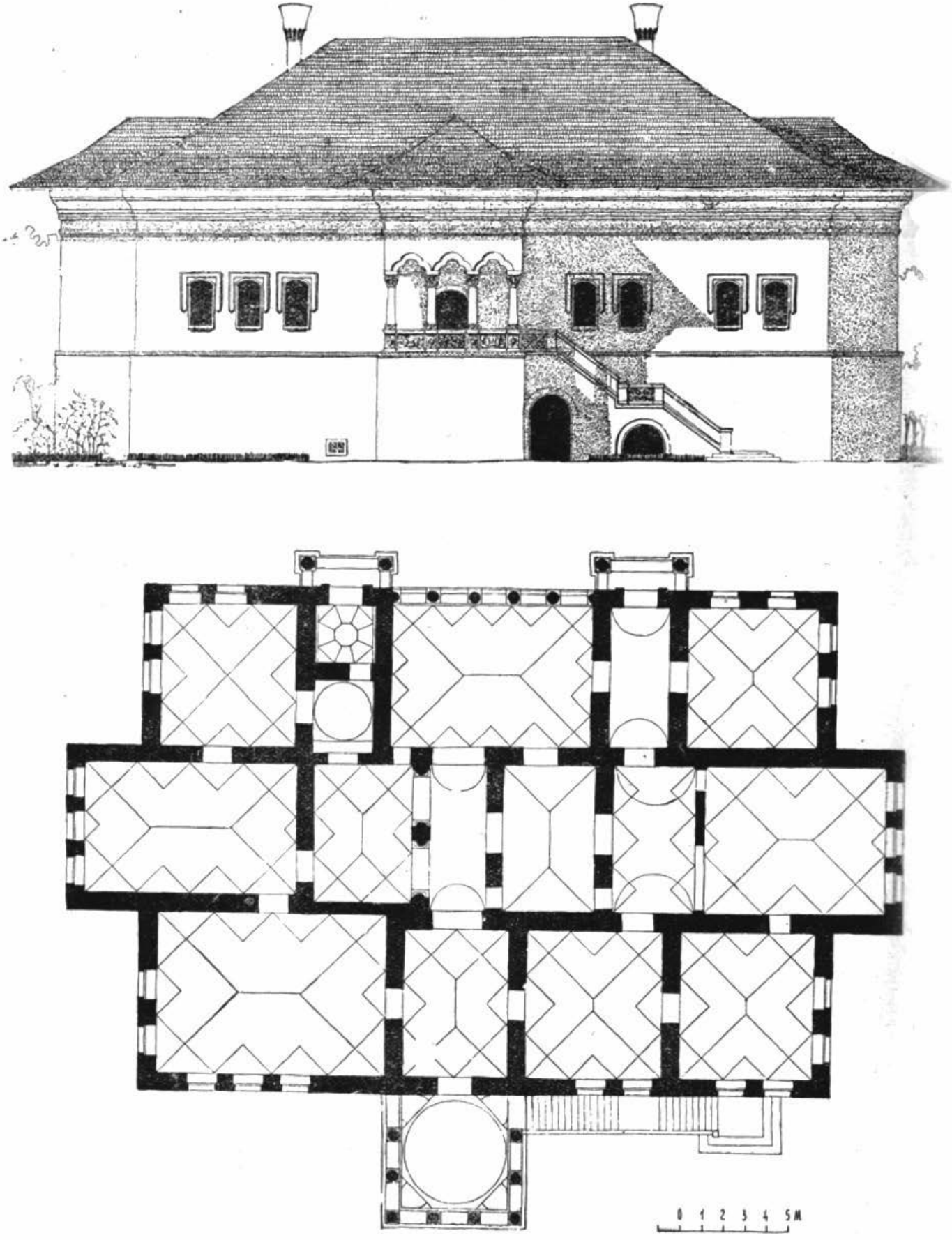

136. Fațada cu intrarea (restituită) și planul etajului palatului brîncovenesc de la Mogoșoaia, lîngă București. Scara reproducerii: 1/2 din scara celorlalte desene

În domeniul mult mai întins al arhitecturii civile, folosirea experienței acumulate de arta populară a jucat un rol hotărîtor.

Tipul modestei locuințe țărănești, reeditat cu nesfîrșite variații, a stat la baza *alcătuirii mai tuturor locuințelor: de la clădirile mănăstirești și casele boierești,* pînă la palatele domnești.

Legate de formele tipice care le caracterizează și de gradul de înrudire cu operele artei populare, se deosebesc în acest domeniu două categorii de monumente.

O primă categorie o formează locuințele mari, puține la număr, ridicate pe măsura vieții pretențioase a unor boieri latifundiari, cum au fost, ca să ne referim la un singur exemplu, palatele cunoscutului principe Constantin Brîncoveanu. Croite pe planuri vaste și în forme de arhitectură în care se reflectă, alături de influențele curții sultanilor de la Constantinopol, și ceva din arta Italiei de nord, palatele acestea — din care ni se păstrează un exemplar la Mogoșoaia, lîngă București și altul la Potlogi, în regiunea București — cuprind în compoziția lor și o seamă de elemente constructive și decorative populare, tradiționale. Astfel, partea din planul etajului, cu elegantul foișor de pe fațada principală (fig. 136), nu-i de fapt decît o dezvoltare la scară mare, a tipului casei țărănești cu sală, două camere și foișor în fața intrării.

O a doua categorie de monumente, care au luat naștere și s-au dezvoltat nu numai sub înrîurirea arhitecturii țărănești, dar chiar prin munca directă a meșterilor populari, o formează casele boierești și negustorești, ridicate pînă către jumătatea veacului al XIX-lea în cadrul conacelor, la țară, sau în orașe. Casele acestea, construite din zidărie de cărămidă și piatră, adesea parțial și din schelet de lemn cu umplutură «în paiantă», reprezintă, în esență, o formă evoluată a locuinței țărănești. Trecerea de la casa țărănească de tipul dezvoltat la formele adesea impunătoare ale caselor boierești pe care le întîlnim de la sfîrșitul veacului al XVII-lea încoace, s-a făcut cu încetul, în timp foarte îndelungat.

Forma intermediară între casa țărănească și casa boierească propriu zisă ne este înfățișată de locuințele cîtorva proprietari de pămînt, răzeși sau boieri mai mici, care ni s-au păstrat în regiunile deluroase ale Olteniei și Munteniei.

Prezentăm în figurile 137—140 un exemplar tipic de acest fel de locuință: casa Const. Bărbătescu, din satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Situată în mijlocul unei mari curți, înconjurată de arbori și verdeață, casa aceasta, de frumoasă înfățișare și bune proporții, cuprinde două caturi: un parter și un etaj. Catul de jos, situat la nivelul solului, este destinat, ca și în casa țărănească cu parter și etaj, a fi pivniță și loc de depozit. Catul superior cuprinde locuința propriu zisă, compusă dintr-o încăpere centrală, lungă și relativ îngustă — o sală — și trei camere de locuit, una de o parte și două de alta a acestei săli. Accesul la etaj se face printr-o scară exterioară, acoperită și ascunsă vederii, care dă la etaj într-un balcon deschis, întins pe toată fațada principală. Balconul acesta, căruia i se dă adesea și numele turcesc de «cerdac», este de fapt o prispă mărginită de stîlpi de lemn frumos fasonați și împodobiți cu crestături. La întocmirea planului acestui tip de locuință, s-a făcut un pas înainte

și spre sporirea cît de cît a confortului: amenajarea, într-un turnuleț izolat, legat de casă printr-o galerie deschisă dar acoperită, a unui rudimentar, însă ușor de întreținut, cabinet de toaletă.

Casa boierească evoluată, operă a acelorași meșteri populari, diferă de tipul intermediar, prezentat mai sus, prin dimensiuni și prin înfățișarea fațadelor. Parterul, mult mai bine pus în evidență, cuprinde, pe lîngă cele cîteva încăperi cu ieșiri directe în curte, care servesc de obicei ca depozite de unelte și alimente sau, cîteodată,

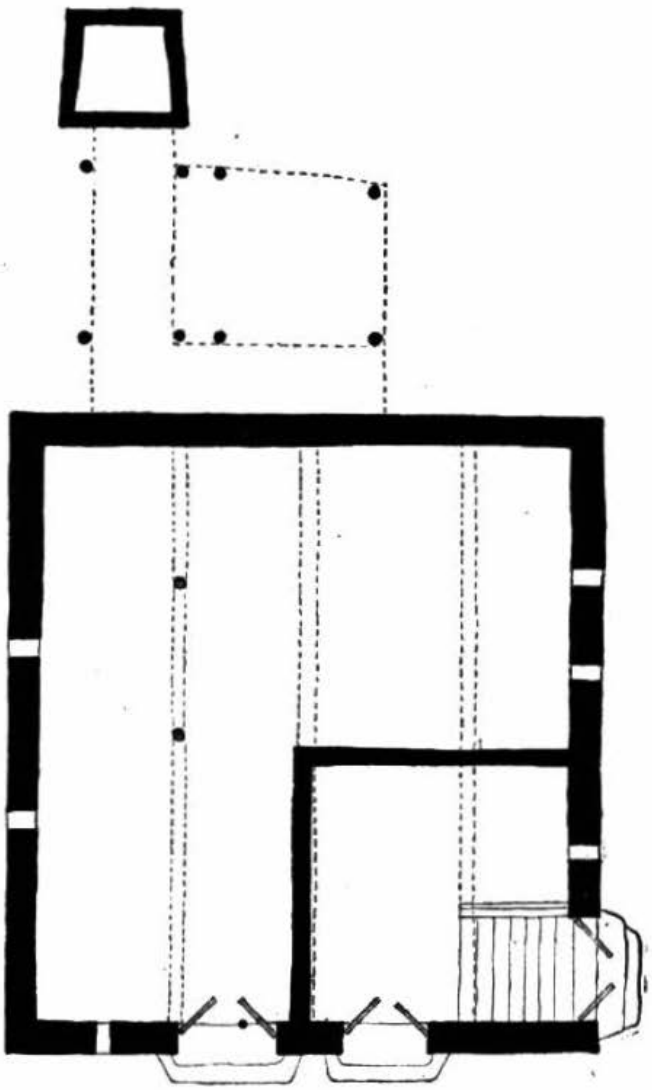

137. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Planul parterului

138. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova. Faţada principală

și ca locuințe pentru unii oameni ai curții, și o spațioasă pivniță, adesea acoperită cu bolți. La etaj, sala mijlocie, de o parte și de alta căreia se găsesc camerele de locuit, este precedată pe fațada principală de un spațios foișor. Adesea un foișor asemănător, mai totdeauna însă închis, se găsește în prelungirea aceleiași săli, pe

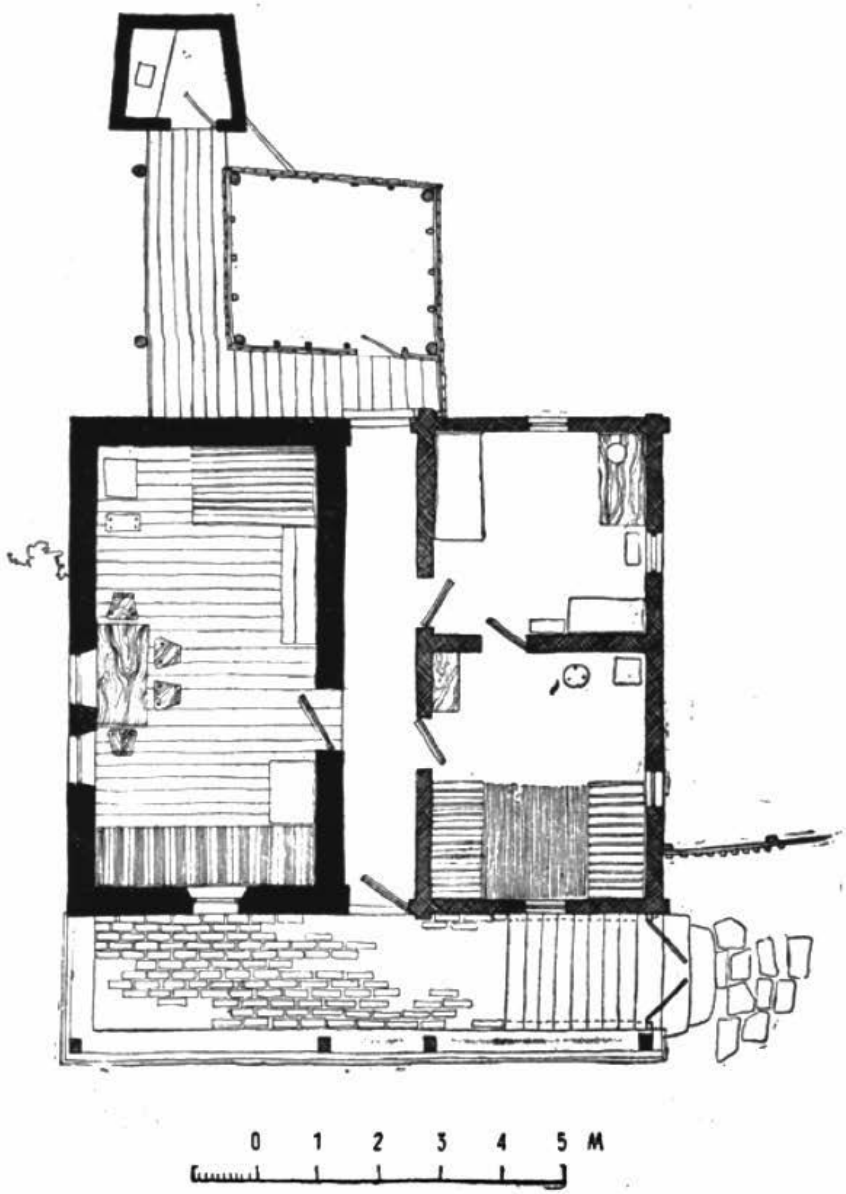

139. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Planul etajului

140. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova

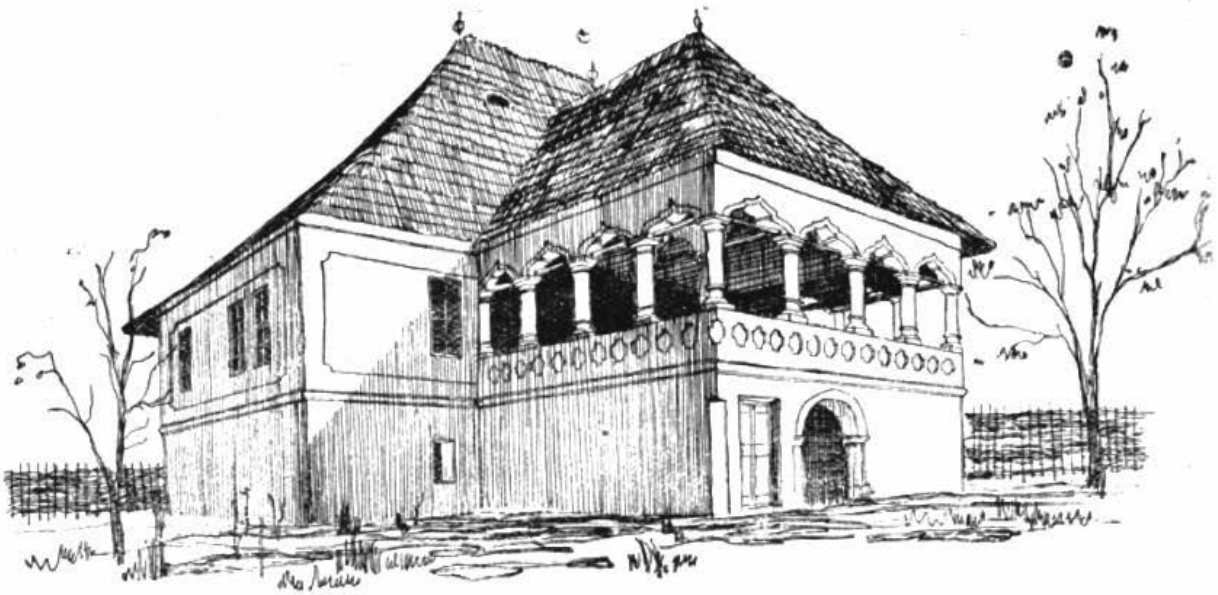

141. Casă boierească din Oltenia — azi dispărută

fațada opusă. Scara de acces la etaj este așezată pe fațada principală, fie lipită de foișor, fie sub acesta.

Piesa cea mai caracteristică a acestui tip de casă boierească este foișorul de pe fațada principală, locul predilect în care se întîlneau membrii familiei și mosafirii în timpul verii și în zilele însorite de toamnă. În același scop era folosit foișorul închis de pe fațada posterioară, în timpul iernii. Toată arta construcției și a ornamentației se desfășoară în mod special în jurul foișorului deschis, care este delimitat fie de o serie de armonioase arcade în plin cintru sau, mai des, polilobate sprijinite pe coloane robuste de zidărie — așa cum avea casa olteneasă, acum dispărută, înfățișată în figura 141 — fie de o ordonanță de grațioase colonete și grinzi de lemn, cum se vede la casa Glogoveanu din satul Glogova, în regiunea Craiova, prezentată în figura 142.

Construită în tîrgurile de seamă ale țării, casa boierească a vremurilor trecute nu se deosebea întru nimic de casa ridicată pentru reprezentanții aceleiași clase dominante la sate.

Situate totdeauna în mijlocul unor curți vaste și retrase mult de la strada care arareori era croită după o linie dreaptă, avînd fiecare în jur bucătării, grajduri, felurite alte anexe și o nelipsită grădină cu pomi fructiferi, casele acestea imprimau orașelor românești ale veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea un caracter original și pitoresc, cu totul diferit de ceea ce se putea vedea în aceeași vreme în centrele urbane ale majorității țărilor europene. Lucrul acesta este consemnat în mai toate notele de călătorie ale străinilor, care au avut atunci ocazia să ne viziteze țara. Dar

142. Casa Glogoveanu din satul Glogova, în regiunea Craiova

143. Casa slujerului Barbu Gănescu din Tîrgu-Jiu, înainte de restaurarea care i-a schimbat total aspectul original

dacă în înfăţişarea generală a unor tîrguri vechi, cum ar fi Rîmnicul-Vîlcii, Iaşii, Botoşanii şi altele, putem să mai desprindem încă şi azi ceva din pitorescul de altădată al aşezărilor, în schimb nici o casă boierească veche, din cele mari, croite în spiritul frumoaselor forme populare tradiţionale, nu ni s-a păstrat.

Pînă curînd după primul război mondial exista încă, în formele ei originale, în orăşelul Tîrgu-Jiu, o astfel de casă, fostă a slugerului Barbu Gănescu. Construită către sfîrşitul veacului al XVIII-lea, ea ne înfăţişa pe faţada principală — aşa cum se vede din figura 143, un frumos foişor cu coloane de zid şi arcade în acoladă. Adăugirile şi transformările care i-au fost aduse ulterior de un arhitect modern, cu un gust nu tot atît de rafinat ca acela al meşterului popular din trecut, i-au schimbat toate trăsăturile caracteristice, făcînd-o de nerecunoscut.

La fel, în decursul ultimului sfert al veacului al XVIII-lea şi în prima jumătate a veacului al XIX-lea, casele clădite în mai toate tîrgurile ţării pentru negustori şi tîrgoveţi, reprezentanţi ai proaspetei burghezii româneşti, case cum se mai văd cîteva, păstrate din întîmplare, în oraşele Suceava, Botoşani, Rîmnicul-Vîlcii, Bucureşti, ne înfăţişează forme preţioase de pronunţat caracter tradiţional popular, realizate prin prelucrarea aceloraşi elemente ale vechii case ţărăneşti.

Primele două exemplare de acest fel, înfăţişate în figurile 144 şi 147, sînt din oraşul Suceava şi datează din ultimii ani ai veacului al XVIII-lea. Amîndouă aceste case îşi dezvoltă planul pe un singur nivel, respectînd acelaşi principiu simplu de compoziţie simetrică: patru camere dispuse cîte două de o parte şi de alta a unei săli centrale. Asemănătoare ca plan, ele sînt însă foarte deosebite ca faţade. Una, cea prezentată în figurile 144—146, joasă, este tratată pe orizontală şi are în faţă o prispă îngustă care, în dreptul intrării, se măreşte cu un pitoresc foişor. Ca şi la casele ţărăneşti de acest gen, elementele principale de înfrumuseţare a faţadei — prispa şi foişorul — sînt puse în evidenţă de o serie de graţioase colonete de lemn şi de grinzile aparente şi frumos profilate ale tavanelor şi streşinii. (Planşa VIII).

Celălalt exemplu de casă sucveană, prezentată în figura 147, ne sugerează imaginea locuinţelor populare de tip înalt din regiunile deluroase ale ţării, în care soclul masiv de zidărie plină şi corpul proeminent al gîrliciului pivniţei contrastează plăcut cu partea superioară a clădirii, punctată de golurile relativ mari ale ferestrelor, alături de care, dominant, se detaşează în axa faţadei principale, foişorul cu largi deschideri polilobate.

Nu mai puţin sugestive pentru formele acestei arhitecturi de esenţă populară sînt şi celelalte cîteva case ce se mai păstrează, cu greu, în centrele orăşeneşti amintite.

Astfel, casa Goilav de pe strada Mioriţei din oraşul Botoşani, prezentată în figura 148, ne înfăţişează unul din tipurile curente de modestă locuinţă burgheză de oraş, caracteristică primei jumătăţi a veacului al XIX-lea. Ridicată pe un soclu de înălţime mijlocie, casa era înconjurată de o mică grădină cu pomi fructiferi, continuată spre faţada posterioară cu o curte de serviciu, unde se găseau diferite anexe gospodăreşti: grajduri, şuri, magazii etc. Acoperişul înalt de şiţă (azi înlocuit

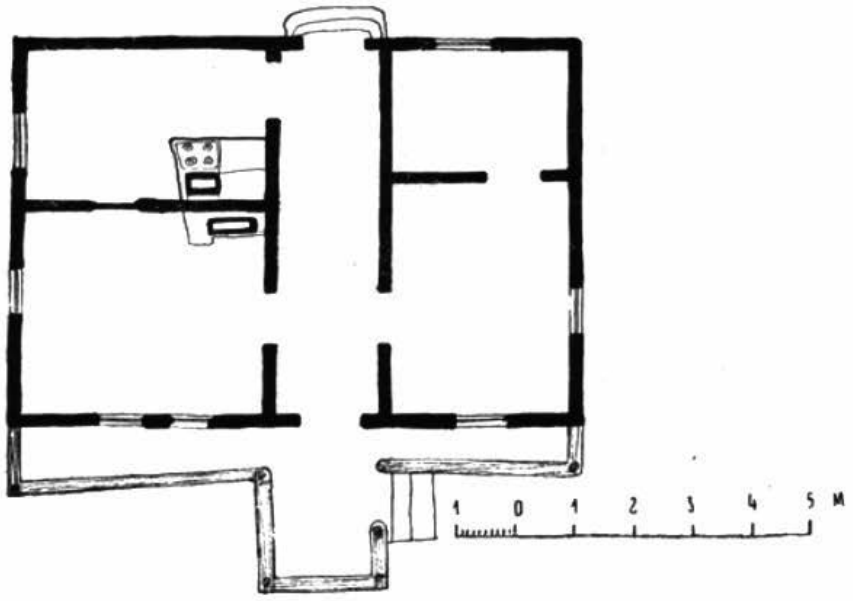

144. Casă de tirgoveţ din oraşul Suceava. Faţada principală şi planul

CASĂ PE STRADA PUŞKIN ÎN ORAŞUL SUCEAVA

145. Fragment din prispa casei de tîrgoveț din orașul Suceava, prezentată în fig. 144

cu tablă), streașina proeminentă (iese din linia fațadei cu 1,30 m), precum și foișorul care pune în evidență intrarea, imprimă clădirii un pronunțat caracter pitoresc. Se distinge în mod deosebit arhitectura îngrijită a acestui din urmă element de înfrumusețare a fațadei: colonetele împodobite cu sculpturi, grinzile late, cu profilul subliniat de semicercuri și acolade, care leagă colonetele între ele ca niște arcade, și banca joasă care înconjură, spre interior, parapetul, toate construite cu măiestrie, din lemn (fig. 149).

Casele de pe strada Mircea Vodă 51 și calea Șerban Vodă 33 din București, exemplarele cele mai frumoase dintre puținele de acest fel pe care le mai păstrează capitala și pe care le înfățișăm în figurile 150 și 151, reproduc, la o scară mărită, același tip vechi de locuință populară românească. Ridicate pe socluri înalte de

146. Fragment din foişorul şi prispa casei de tîrgoveţ din oraşul Suceava, prezentat în fig. 144

zidărie, cu pivniţă, amîndouă respectă, în ceea ce priveşte partea principală a planului, principiul unei dispoziţii simetrice: patru camere de locuit dispuse în jurul unei înguste săli centrale.

La casa din strada Mircea Vodă (fig. 150), simetria planului este transpusă şi în faţada principală, care este precedată de o prispă largă, mărită în dreptul intrării cu un foişor. Ambele aceste elemente, care dau caracter clădirii, sînt delimitate

147. Casă de tîrgoveţ din oraşul Suceava

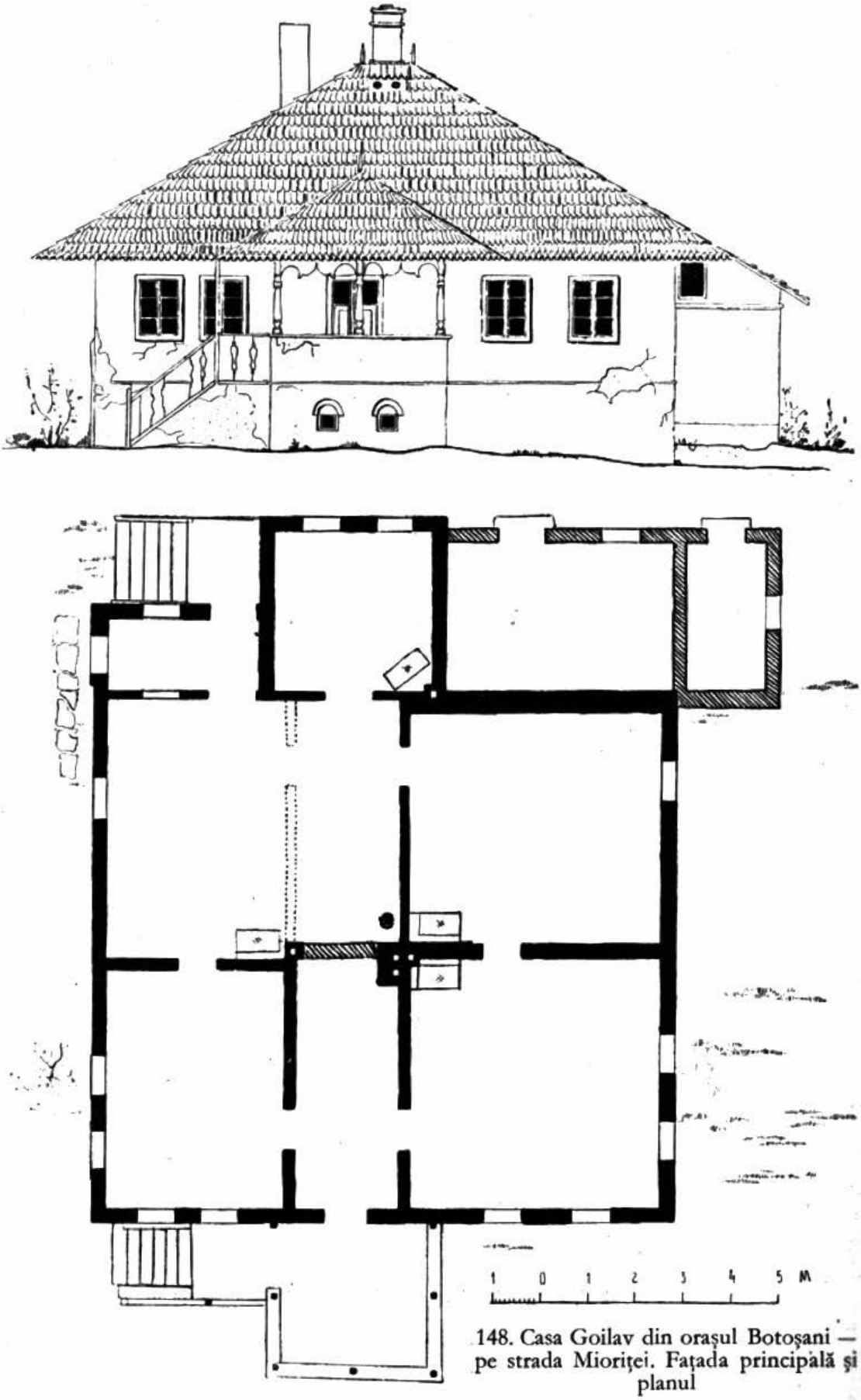

148. Casa Goilav din orașul Botoșani — pe strada Mioriței. Fațada principală și planul

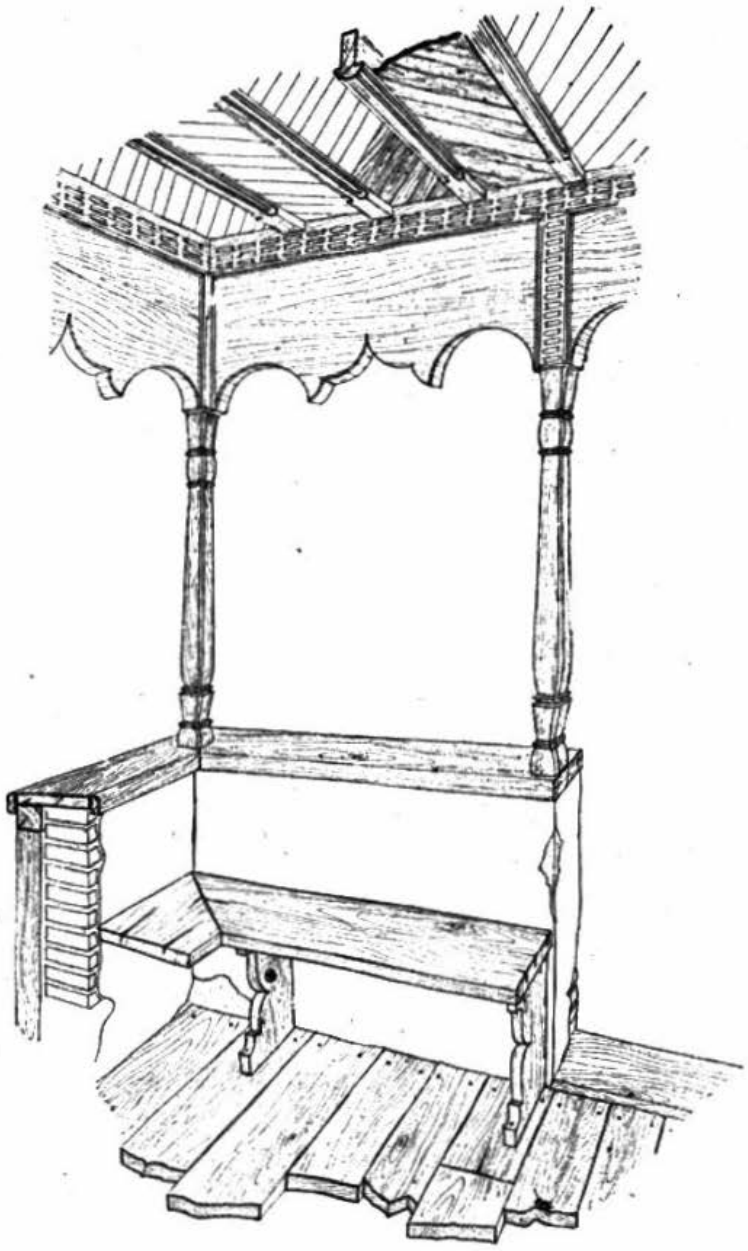

149. Fragment din foişorul casei Goilav din Botoşani, văzut din interior

de o serie de largi arcade polilobate, sprijinite pe colonete de lemn cu capiteluri compuse din motive florale şi volute.

Casa din Calea Şerban Vodă are o înfăţişare exterioară ceva mai deosebită. Lăsînd de o parte arhitectura faţadei aşezate în bordura străzii, care a fost complet refăcută (ferestrele, mărite, sînt încadrate cu rame de factură neoclasică şi un atic

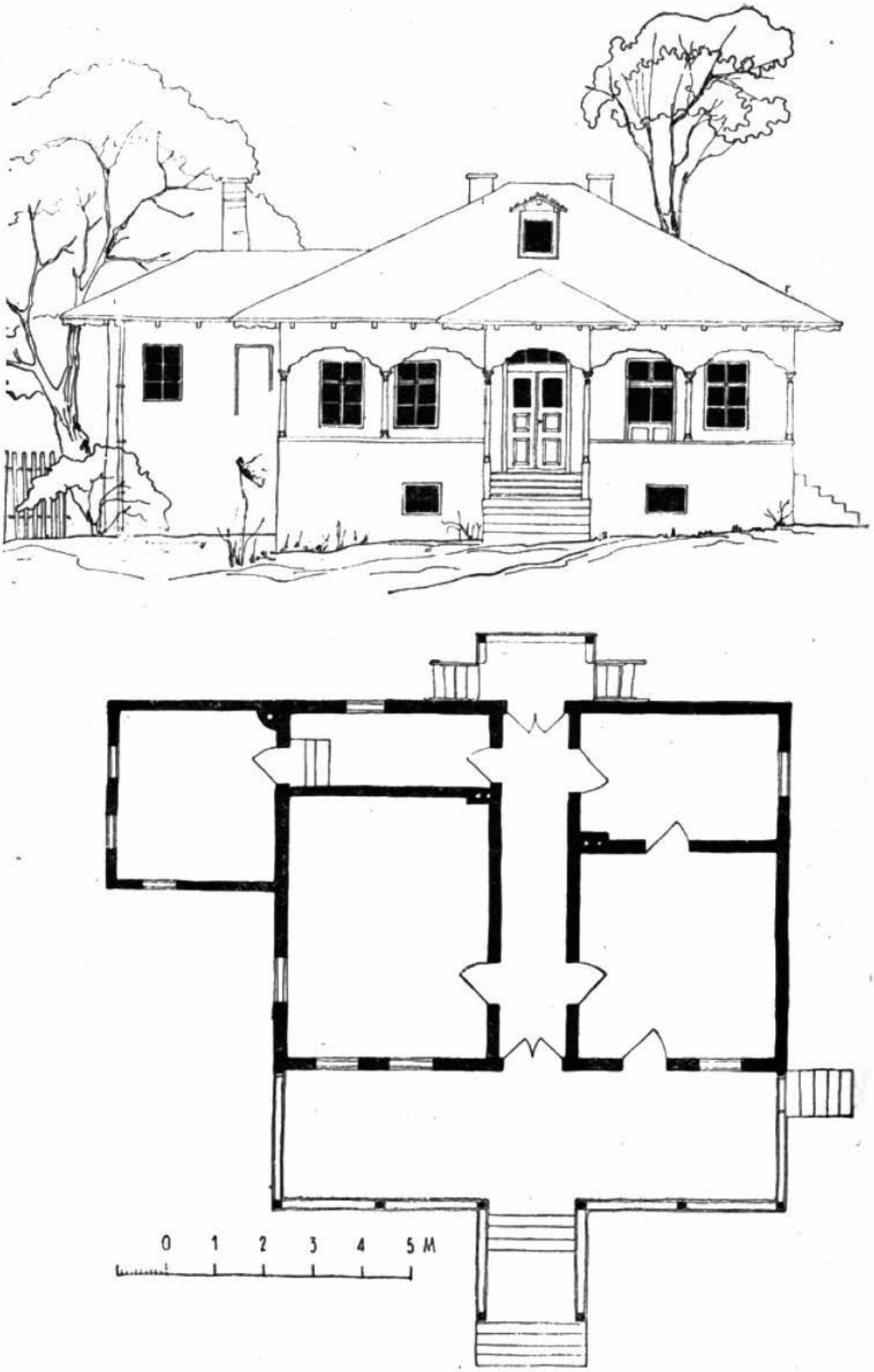

150. Casa de pe strada Mircea Vodă 51 din Bucureşti. Faţada principală şi planul

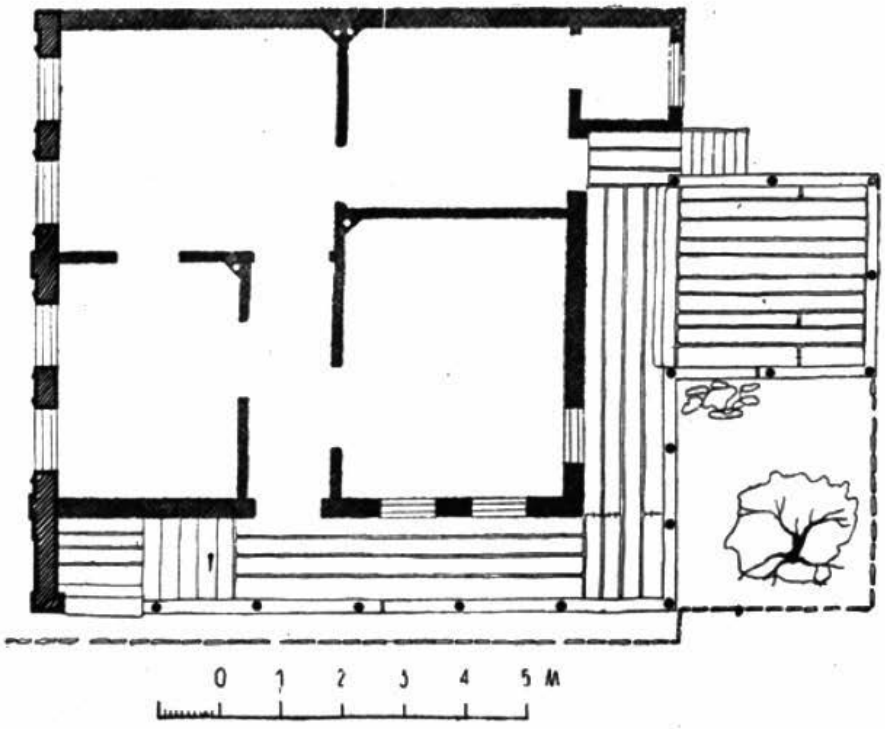

151. Casa de pe Calea Şerban Vodă 33 din Bucureşti. Faţadă şi plan

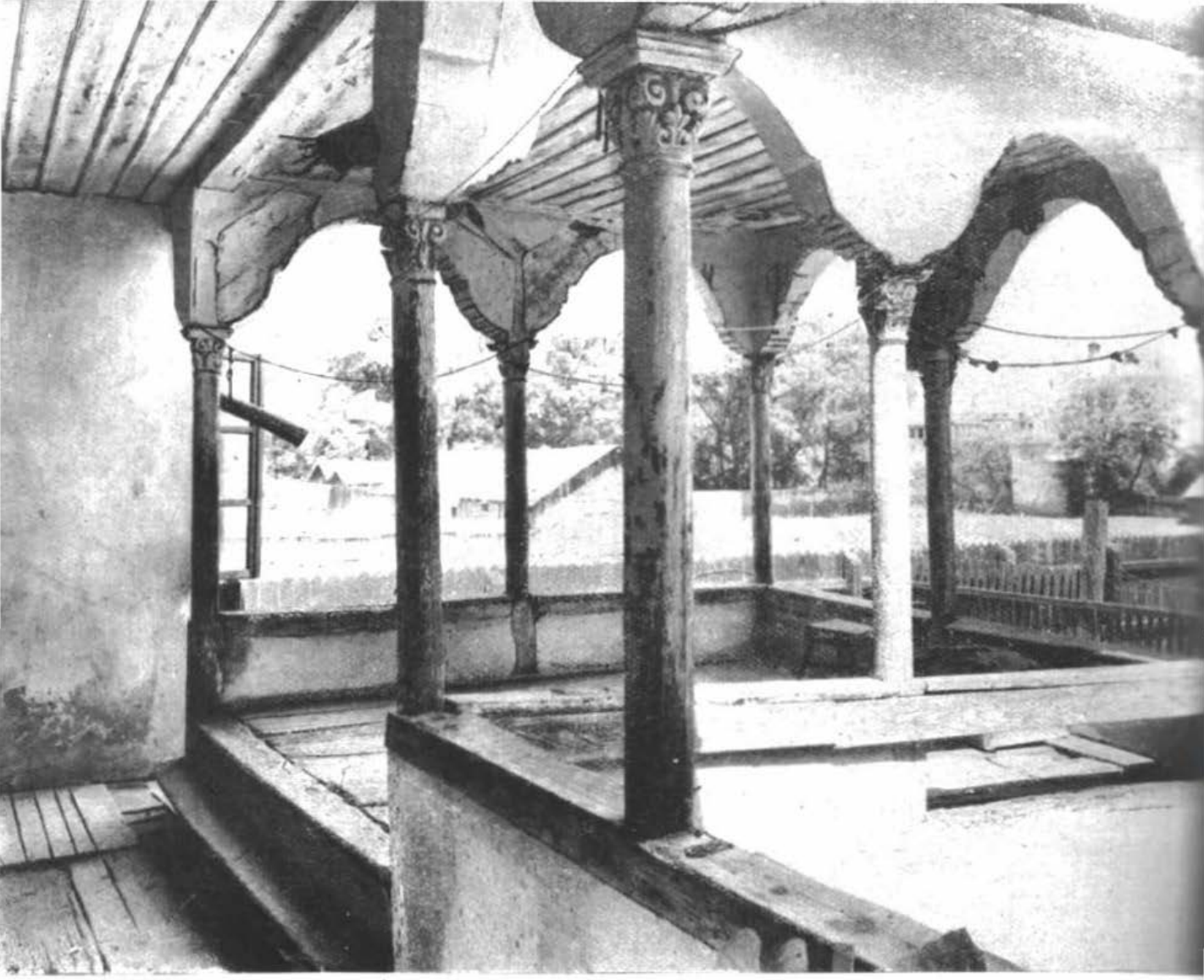

152. Foişorul casei de pe Calea Şerban Vodă 33 din Bucureşti

înalt ascunde acoperișul), fațada lungă, spre curte, este precedată de o prispă mărginită de grațioase colonete de lemn și arcade trilobate, al căror ritm uniform, odihnitor, se continuă pe fațada dinspre grădină, deschizîndu-se într-un spațios și pitoresc foișor (fig. 152).

Dar în compoziția unora din aceste modeste locuințe de tîrgoveți și negustori apar adesea, alături de elementele tradiționale de bază, forme și decorații străine artei populare românești. Dintre acestea menționăm: *sacnasiul*, încăpere destinată siestei, care înlocuiește pridvorul închis de pe fațada posterioară a casei boierești tradiționale; ieșitura sub formă de *mușarabie*, care sublinia, spre stradă, etajul unor case din București (remarcabilă din acest punct de vedere era casa, azi dispărută, înfățișată în figura 153); ornamentele de stuc reprezentînd flori, păsări sau animale fantastice, care decorau ramele ușilor, ale ferestrelor sau chiar cîmpul pereților; în sfîrșit, numeroasele piese străine de mobilier: mescioare joase, colțuroase sau rotunde, incrustate cu sidef, divanuri, covoare orientale etc., care, toate, oglindeau tendințele și moravurile păturii de suprafață a societății românești a acelor vremuri, boieri, tîrgoveți și negustori, crescuți sub înrîurirea acelorași idei și gusturi orientale, venite din centrul de stăpînire care era Constantinopolul turcesc.

Este interesant, spre a desprinde caracterul acestei înrîuriri și farmecul exotic al cadrului în care se desfășura viața de familie a proaspetei burghezii românești de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea și începutul veacului al XIX-lea, să ne oprim puțin asupra casei fostă a negustorului Hagi Prodan din Ploești, exemplar foarte prețios și rar, dacă nu chiar unicul care ni s-a păstrat, de astfel de arhitectură civilă orășenească (fig. 154—156).

Planul clădirii, a cărei dată de construcție se așază în jurul anului 1785, ne înfățișează un tip evoluat și mărit de casă țărănească. Sub toată locuința, care nu are decît parter, acesta fiind însă înălțat mult deasupra nivelului solului, se găsesc două pivnițe cu accese separate, din curte. Parterul cuprinde în față o prispă largă, în mijlocul căreia iese mult în afară, fiind construit deasupra gîrliciului pivniței mari, un foișor. Încăperile de locuit sînt în număr de patru, așezate cîte două de o parte și de alta a unei săli centrale. Partea cea mai sugestivă a planului o constituie încăperea în formă de absidă poligonală cu cinci laturi și patru ferestre, care iese pe fațada posterioară, în prelungirea sălii centrale.

Sub nivelul ferestrelor și ocupînd toată această încăpere, care amintește foișorul închis tradițional, dar căruia i se spune acum cu nume turcesc *sacnasiu*, se găsea sofaua turcească de siestă și taifas.

Gustul pentru împodobirea pereților cu ornamente exotice se învederează atît în interior — ramele ușilor și ale ferestrelor, mai cu seamă la *sacnasiu*, sînt împodobite cu motive florale de factură orientală, realizate din stuc — cît și în exterior, unde se remarcă mai ales cei doi grifoni stilizați, așezați unul în fața altuia, deasupra ușii principale.

Măiestria în arta tradițională a prelucrării și împodobirii cu ornamente și crestături a părților de lemn lăsate aparente în construcție este pusă în evidență

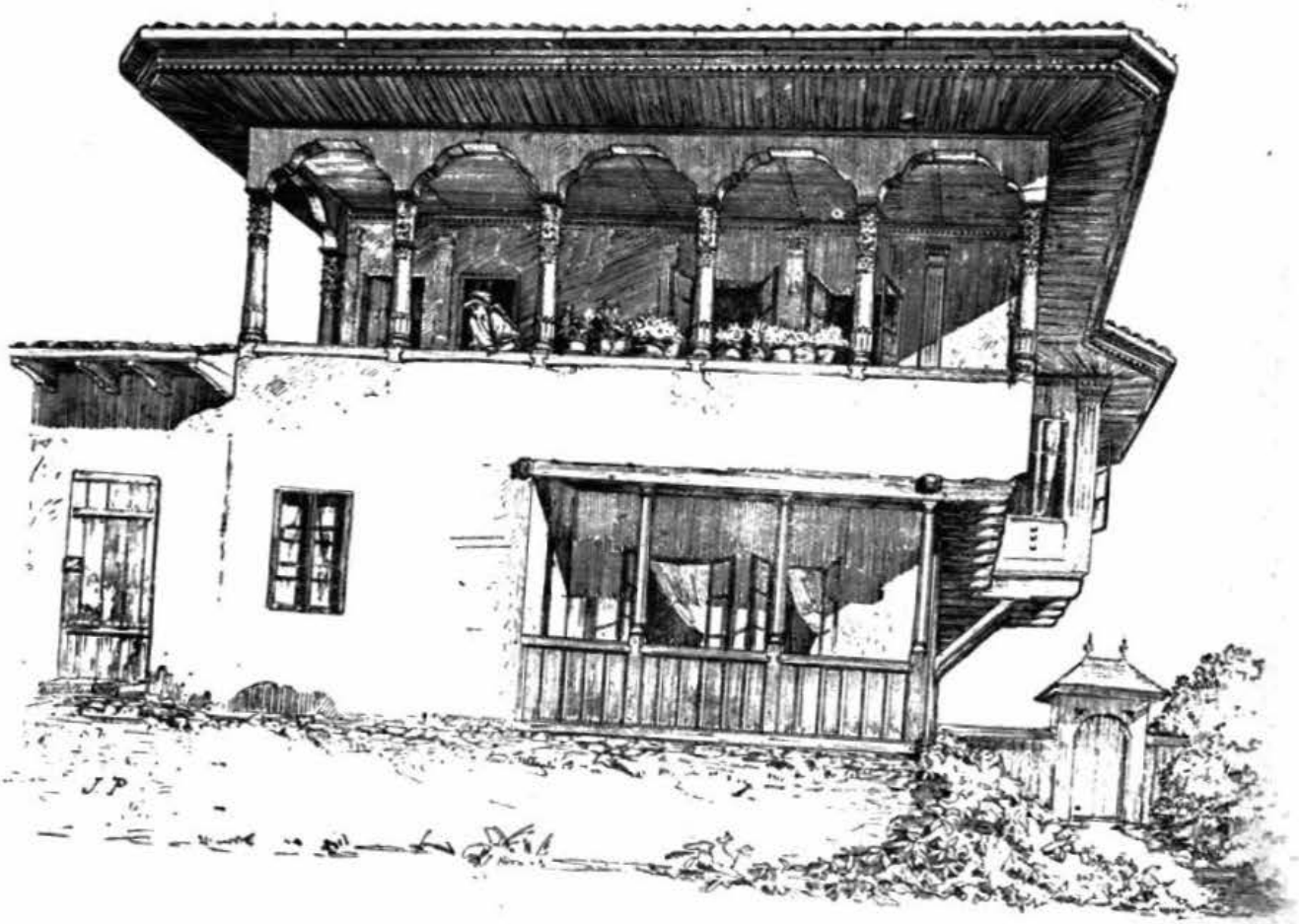

153. Casă de tîrgoveț din București, azi dispărută

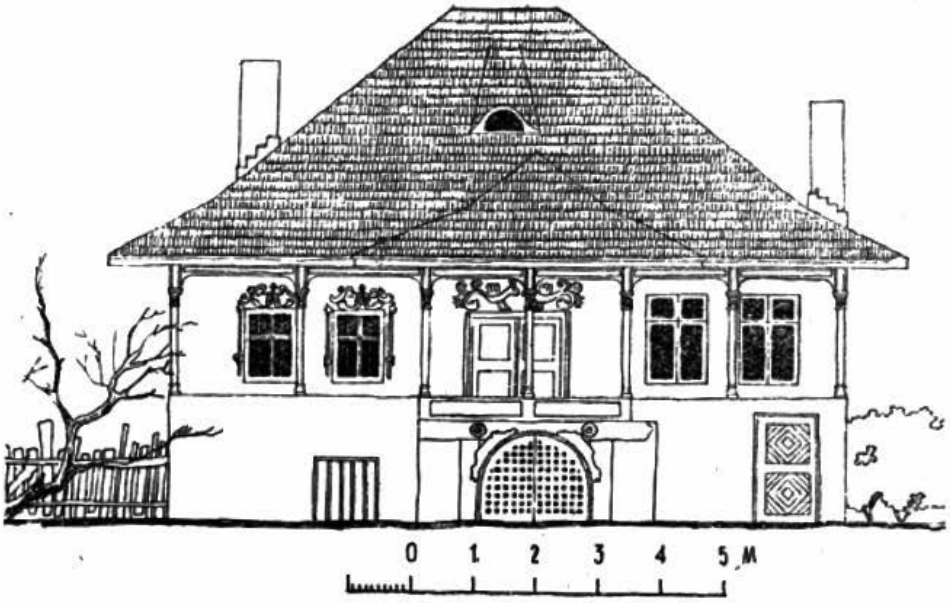

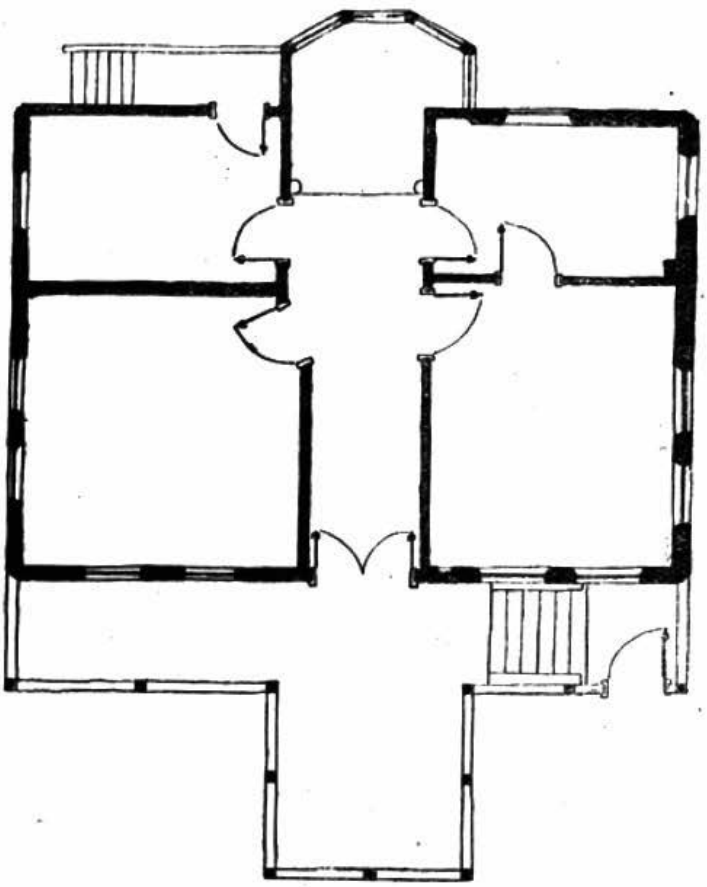

154. Casa Hagi Prodan din Ploiești. Fațada principală și planul

155. Casa Hagi Prodan din Ploieşti, văzută din faţă

156. Foişorul casei Hagi Prodan din Ploieşti

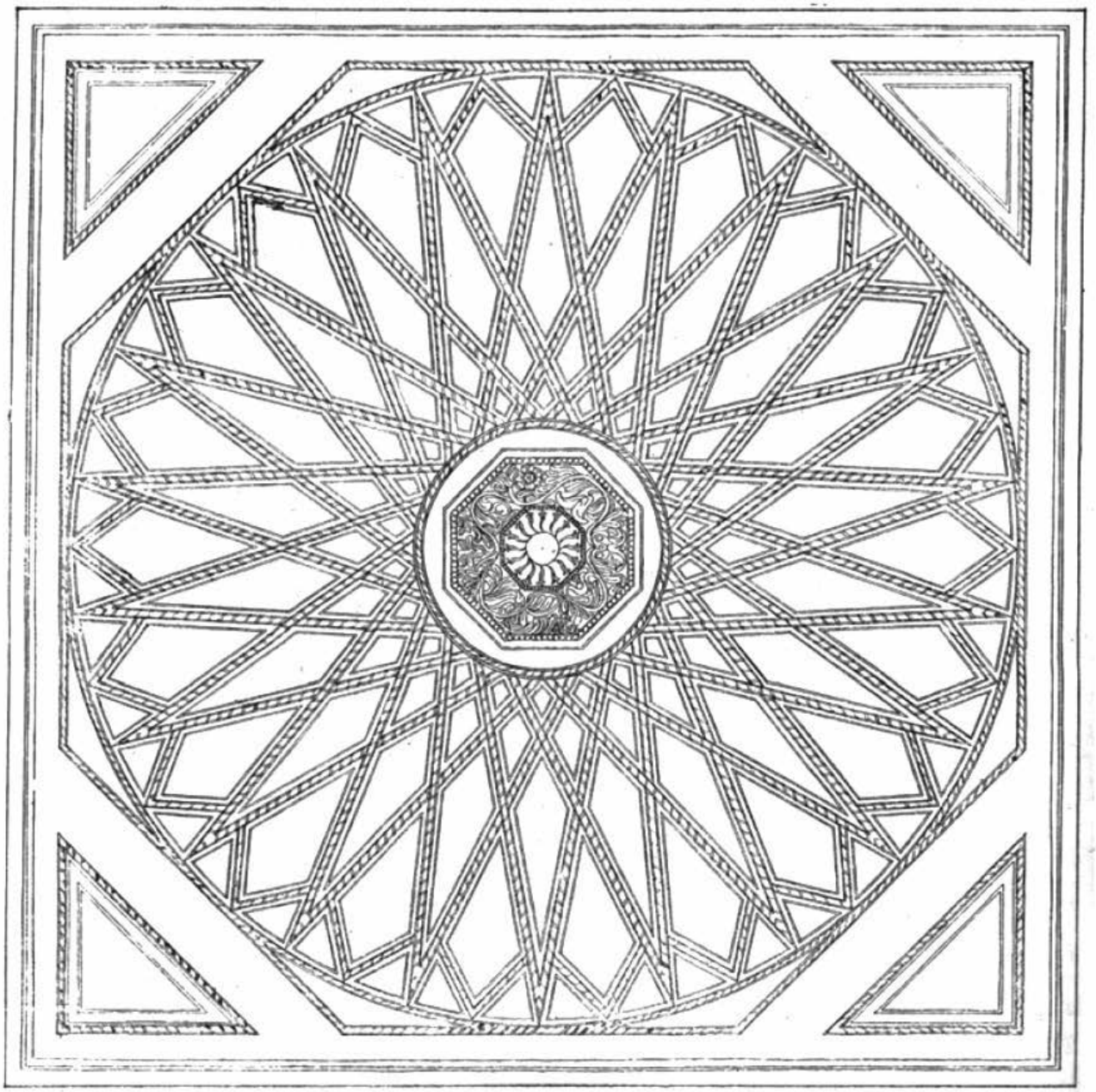

157. Plafonul de lemn al sălii de mîncare a casei Hagi Prodan din Ploieşti

de colonetele de stejar cu frumoase capitele florale de la prispă şi foişor; de rama arcuită cu console şi împodobită cu rozete şi decoraţii de crestături de la gîrliciul pivniţei; de streaşină largă, rotunjită la colţuri şi înfundată cu scîndurile profilate; în sfîrşit, şi mai ales, în interior, de tavanele *sacnasiului* — împărţit în mici pătrate decorative făcute din scîndurele şi şipculiţe şi al sălii de mîncare — a cărui decoraţie principală este formată dintr-o întretăiere de numeroase spiţe sculptate, dispuse pe o largă coroană înscrisă într-un octogon cu centrul marcat de o rozetă metalică (fig. 157).

Nu mai puţin interesantă din punctul de vedere al amestecului de forme pămîntene şi elemente de origine turcească este fosta locuinţă a negustorului Mehmet Hagi Smail din oraşul Mangalia, înfăţişată în figura 158. Lipsită de orice podoabă, casa aceasta, larg dimensionată în plan, dar scundă (încăperile au o înălţime variind între 2,35 şi 2,10 m), cuprindea la origine două apartamente distincte: unul la parter, destinat stăpînului şi altul la etaj, unde se găsea locuinţa femeilor, precedată de o prispă cu foişor. Apartamentul de la parter, cu intrarea pe sub foişor, este compus dintr-o spaţioasă piesă centrală cu cămin şi două camere mărginaşe, una din ele cu baie turcească. Etajul este divizat în două părţi egale, după moda caselor duble dobrogene. Simetria perfectă a planului nu mai este însă transpusă în faţadă, cum se întîmplă la casele de acest gen destinate să servească la adăpostirea a două familii deosebite; foişorul este dispus lăturalnic, ca la casele romîneşti de tip vechi. Prispa, croită în chip de «loggia», formează împreună cu foişorul o piesă unică, închisă între stîlpi cu o reţea măruntă de şipci, ca nişte «jaluzele», din dosul cărora femeile puteau privi în afară fără să fie văzute de ochi indiscreţi. De pe prispă (la început din camera centrală), printr-un chepeng şi o scară de lemn cu pantă repede, se putea scobori în piesa din mijloc a apartamentului de la parter.

*

Atingînd în expunerea noastră de pînă acum nu numai chestiunea înfăţişării generale a clădirilor realizate direct de meşteri populari pentru uzul reprezentanţilor claselor dominante, ci şi problema trăsăturilor specifice locale şi a caracterului original pe care operele arhitecturii civile romîneşti în general le datoresc folosirii, într-un chip sau altul, a experienţei acumulate a artei populare, nu putem, încheind acest capitol, să trecem cu vederea nici casa boierească întărită, caracteristică Olteniei: cula.

Aparţinînd genului de locuinţă-citadelă, a cărei origine îndepărtată trebuie căutată în Persia şi Asia Mică, înrudită cu casa întărită, răspîndită în timpul stăpînirii turceşti în ţările balcanice (Macedonia, Bulgaria, Serbia), cula romînească evoluată este foarte originală şi are un pronunţat caracter autohton, tocmai graţie împrumutului pe care l-a făcut din arhitectura populară.

In adevăr, tipul cel mai vechi de culă, care îşi merită pe drept numele său turcesc însemnînd «turn», ne înfăţişează o clădire prismatică de plan aproape pătrat, cu mai multe caturi (exemplu: cula, azi dispărută, din Pojogeni, fig 159).

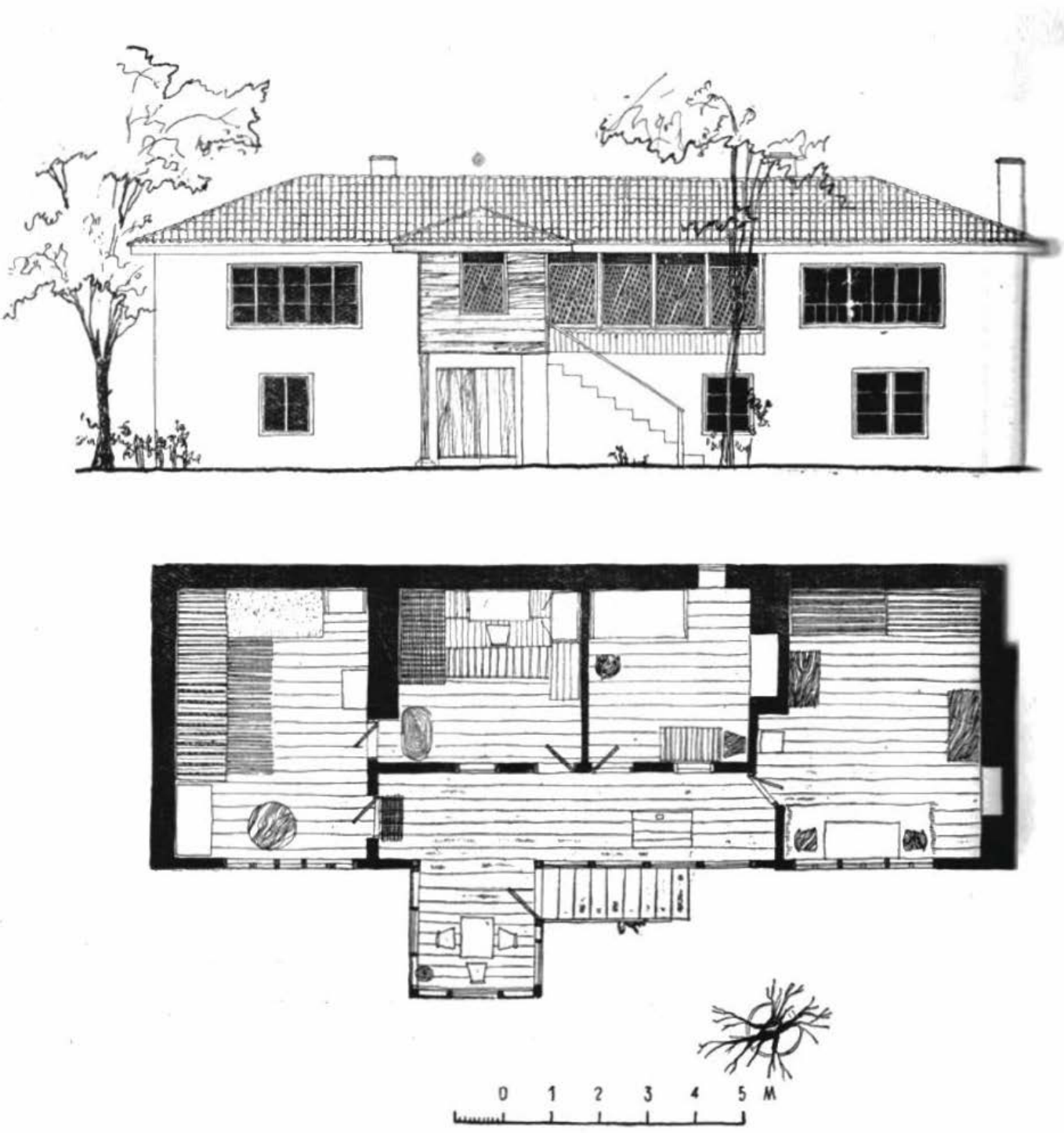

158. Casa Mehmet Hagi Smail din Mangalia. Fațada principală și planul etajului

159. Cula, azi dispărută, din Pojogeni. Prispa de lemn cu etaj fusese adăugată ulterior

160. Cula din Groșerea, în regiunea Craiova

În continuare, formele evoluează: apare la ultimul etaj cerdacul inspirat de prispa casei țărănești, care atenuează mult aspectul de cetățuie al clădirii, cum se poate vedea, de pildă, la cula din Groșerea (fig. 160).

Alteori, deși păstrează unele elemente caracteristice tipului fortificat, aspectul general al clădirii se apropie foarte mult de acela al unei case în care domină, cel puțin pe fațada principală, formele aerate, concepute și decorate în spiritul artei populare — exemple: cula din Măldărești, în regiunea Pitești (fig. 161 — 162) și cea din Broșteni, în regiunea Craiova (fig. 163).

În cele din urmă, împământenindu-se ca locuință de moșneni și boiernași, casa de tip culă pierde cu totul aspectul de construcție fortificată și capătă, sub mîna abilă a meșterilor locali, o înfățișare de caracter specific național. Planul robust, de formă pătrată, cu ziduri groase, cuprinzînd încăperi luminoase, cu ferestre largi și uși mari, se înconjură cu prispe, cu scări exterioare și balcoane, dînd naștere unei foarte interesante sinteze, în care sînt contopite cele trei forme de locuință caracteristice Olteniei: cula, casa boierească și casa țărănească.

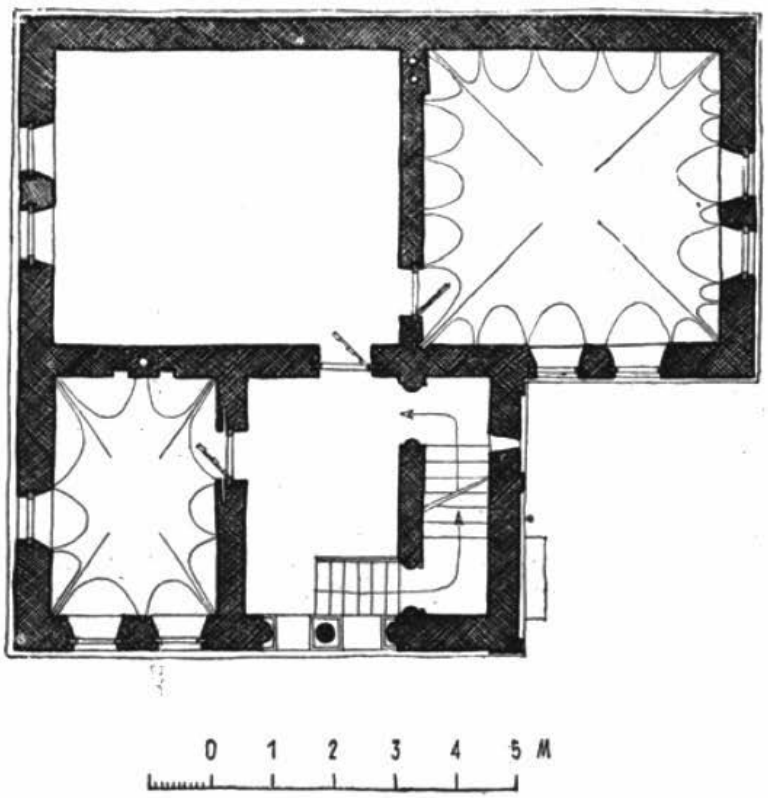

161. Cula veche din Măldărești, în regiunea Pitești.
Planul etajului I

162. Cula Veche din Măldăreşti, în regiunea Piteşti.

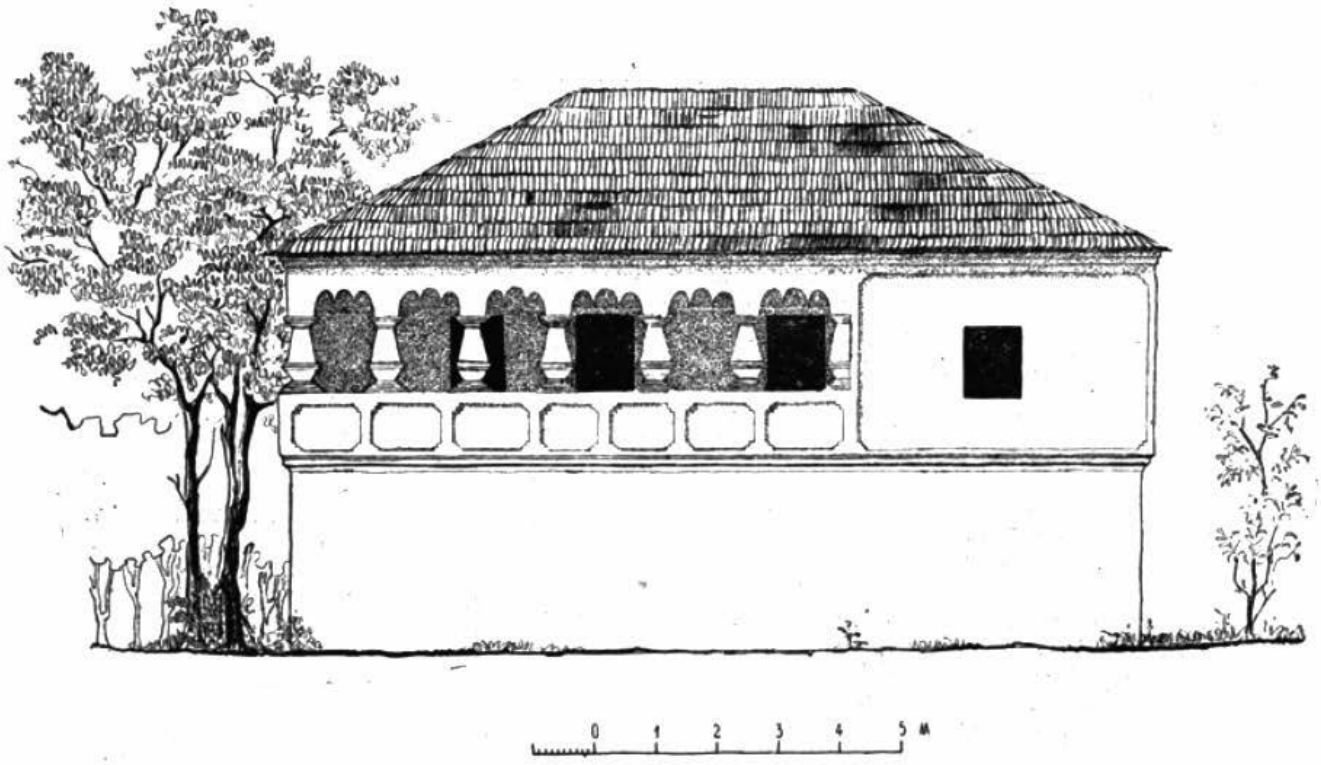

163. Cula din Broşteni, în regiunea Craiova. Faţada principală şi planul

Una din aceste locuințe, interesantă, originală și plină de pitoresc, se păstrează încă în satul Cartiu, nu departe de orașul Tîrgu-Jiu: casa Cartianu, înfățișată în figurile 164 — 166.

Clădirea, care ocupă o poziție pitorească pe malul unui rîu, se desfășoară în înălțime pe trei nivele. Parterul, care este ușor scoborît sub nivelul solului, cuprinde pivnița și cîteva mici depozite. Cele trei camere de la etajul I, înscrise într-un pătrat, au în față o prispă continuă care pe latura dinspre rîu este mărginită de un perete de zid străpuns de trei arcade în plin cintru. La etajul II, împărțit în același fel ca și primul, prispa este delimitată numai cu stîlpi de lemn. La ea conduc două scări, ambele exterioare: una, de aspect pitoresc și monumental totodată, alipită fațadei laterale, unde se găsește intrarea principală, apărată de ploi prin acoperișul casei însăși, care se prelungește deasupră-i sprijinindu-se pe un înalt stîlp de lemn; alta pe fațada opusă, prinsă între prispe și încadrată discret în arhitectura acestora.

•

Dacă, din cele expuse pînă aci, putem conchide că în cursul întregii sale evoluții, arhitectura feudală românească a continuat să-și îmbogățească repertoriul său de forme și decorații, împrumutînd datele și formulele care i-au asigurat păstrarea caracterului său propriu autohton, din experiența acumulată, mereu sporită, a artei populare, trebuie să amintim totodată și faptul că împrumutul acesta n-a rămas fără recompensă. Meșterii populari la rîndul lor, folosind experiența arhitecturii majore, au creat, alături de realizările monumentale ale acesteia, o arhitectură — și legată de aceasta o artă decorativă — care, chiar cînd este impunătoare, are un caracter mai puțin distant: materialele folosite în construcție sînt mai puțin luxoase, tehnica lucrului este mai puțin savantă, iar stilul care o caracterizează este mai realist, mai impregnat de tradiții populare, mai pitoresc.

Fruct al unei lungi străduințe colective, forma definitivă a acestei arhitecturi, națională și populară totodată, concretizată în sute și mii de exemplare de biserici cu pridvorul mărginit de coloane, uneori simple, alteori înflorate și cu pereții împodobiți cu bogate picturi, fermecătoare prin prospețimea coloritului și realismul temelor, s-a răspîndit în cursul veacurilor al XVII-lea, al XVIII-lea și în primii ani ai veacului al XIX-lea, pînă în cel din urmă cătun.

Originală prin caracterul nou al trăsăturilor sale, opera aceasta, pe care ne fiind cazul s-o analizăm în cadrul acestei lucrări o amintim numai prin cîteva imagini (fig. 167—171), constituie una din cele mai prețioase contribuții la îmbogățirea patrimoniului arhitecturii naționale, ale meșterilor ridicați din mijlocul poporului, din mijlocul acelor «mase din care pornise, în adîncurile istoriei românești, cea dintîi inițiativă de artă și care, în forme simple, îi menținea cu gelozie tradiția cea mai pură» [1].

---

[1] N. Iorga, *Arta populară și arta istorică a Românilor*, în «Artă și Tehnică Grafică», caietul special 4—5, București, 1938.

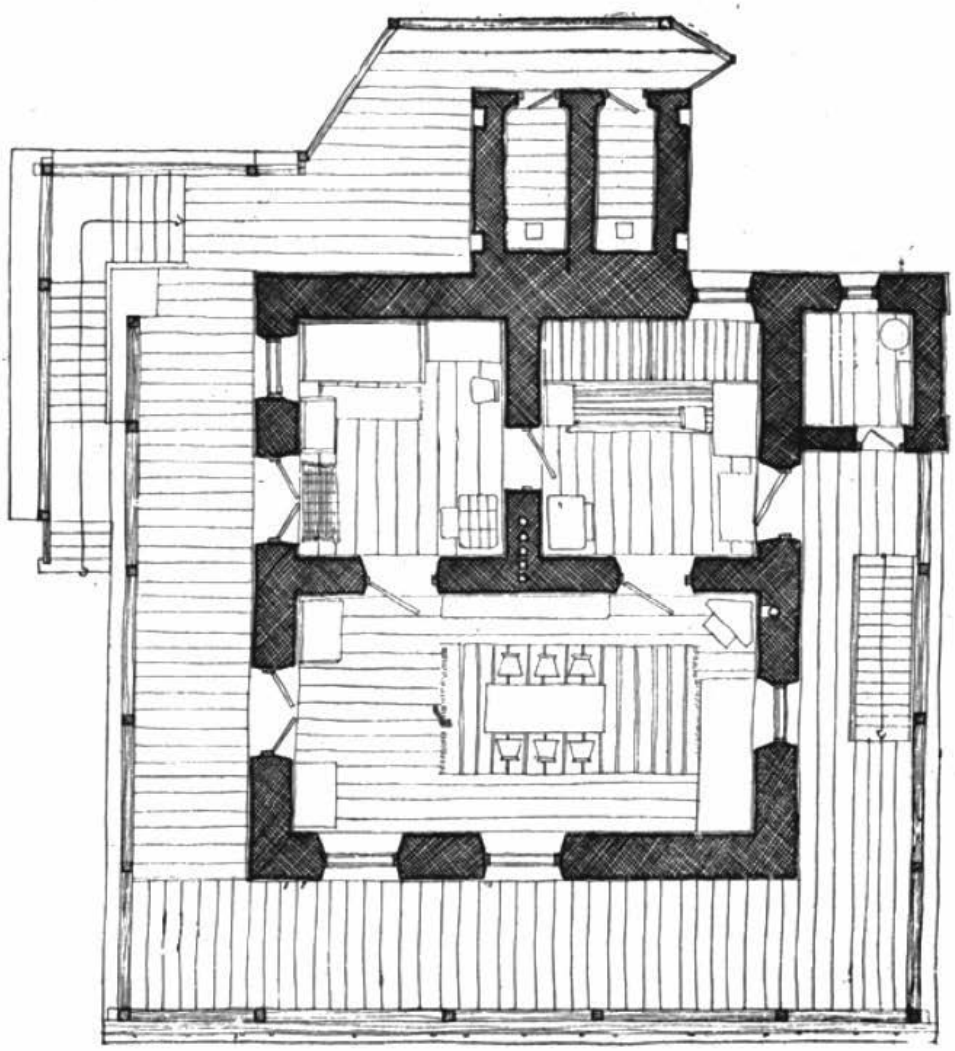

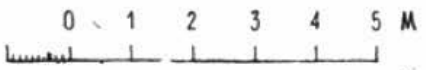

164. Casa Cartianu din satul Cartiu-Tîrgu-Jiu. Planul etajului I .

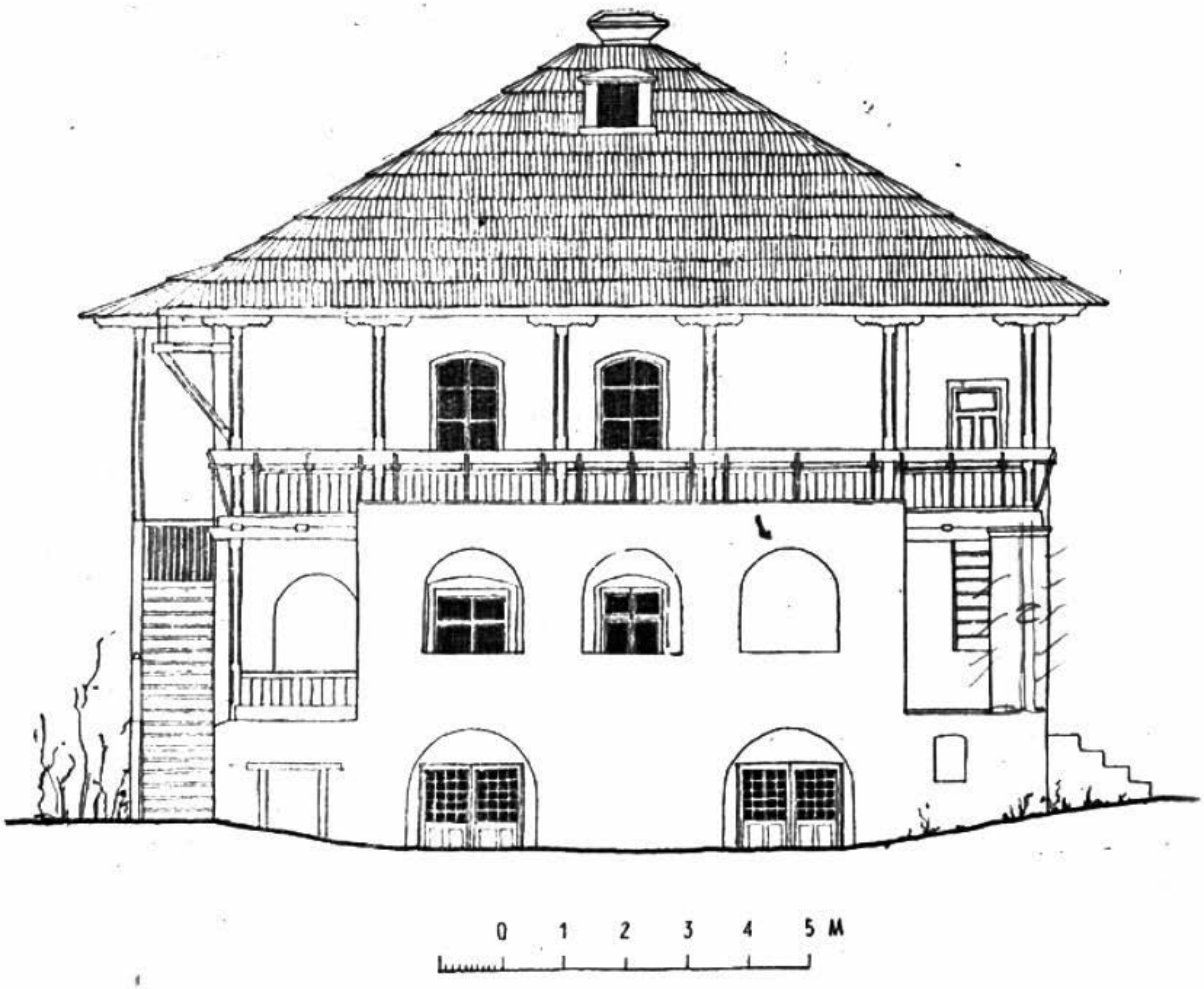

165. Casa Cartianu din satul Cartiu-Tîrgu-Jiu. Fațada dinspre rîu

166. Casa Cartianu din satul Cartiu-Tirgu-Jiu. Fațada dinspre rîu

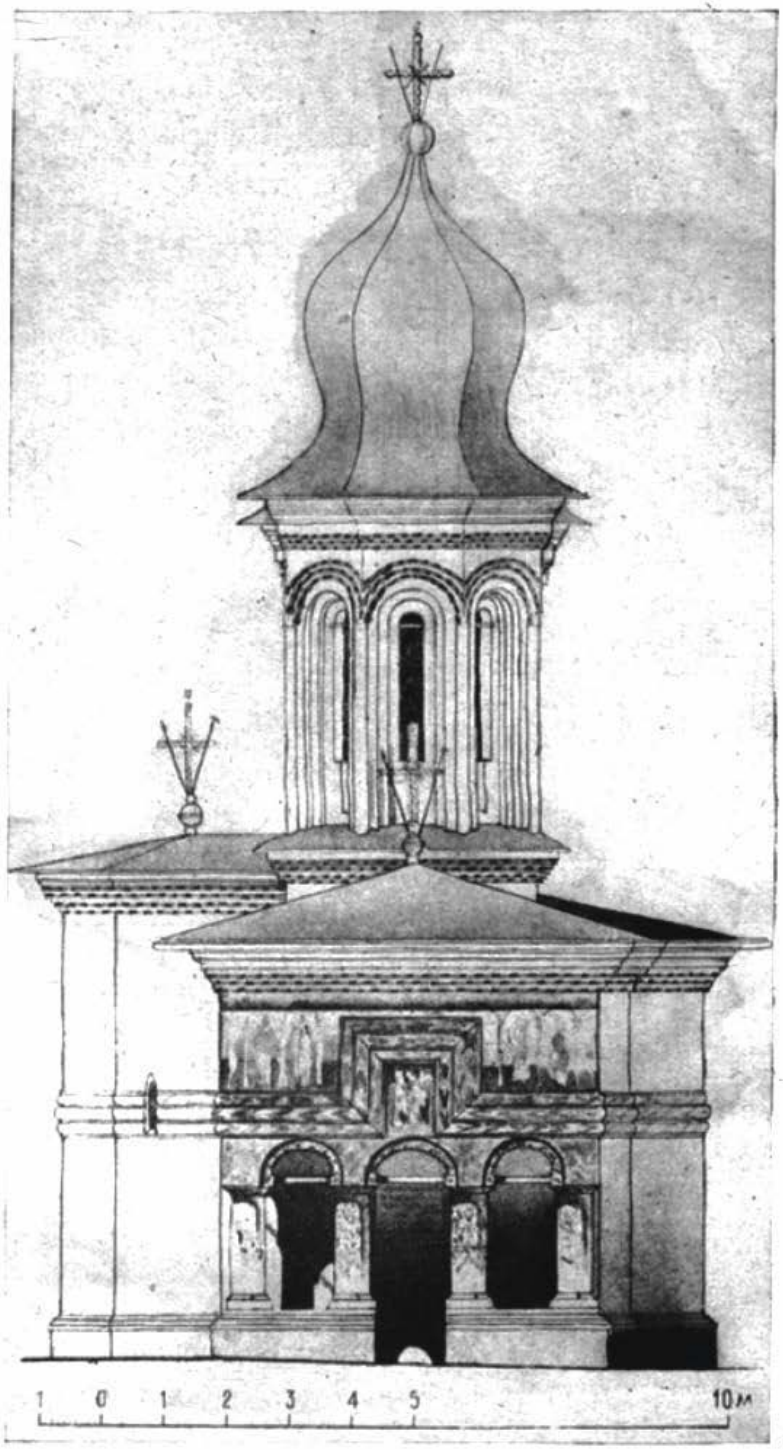

167. Biserica Subeşti din oraşul Cîmpulung, în regiunea Piteşti

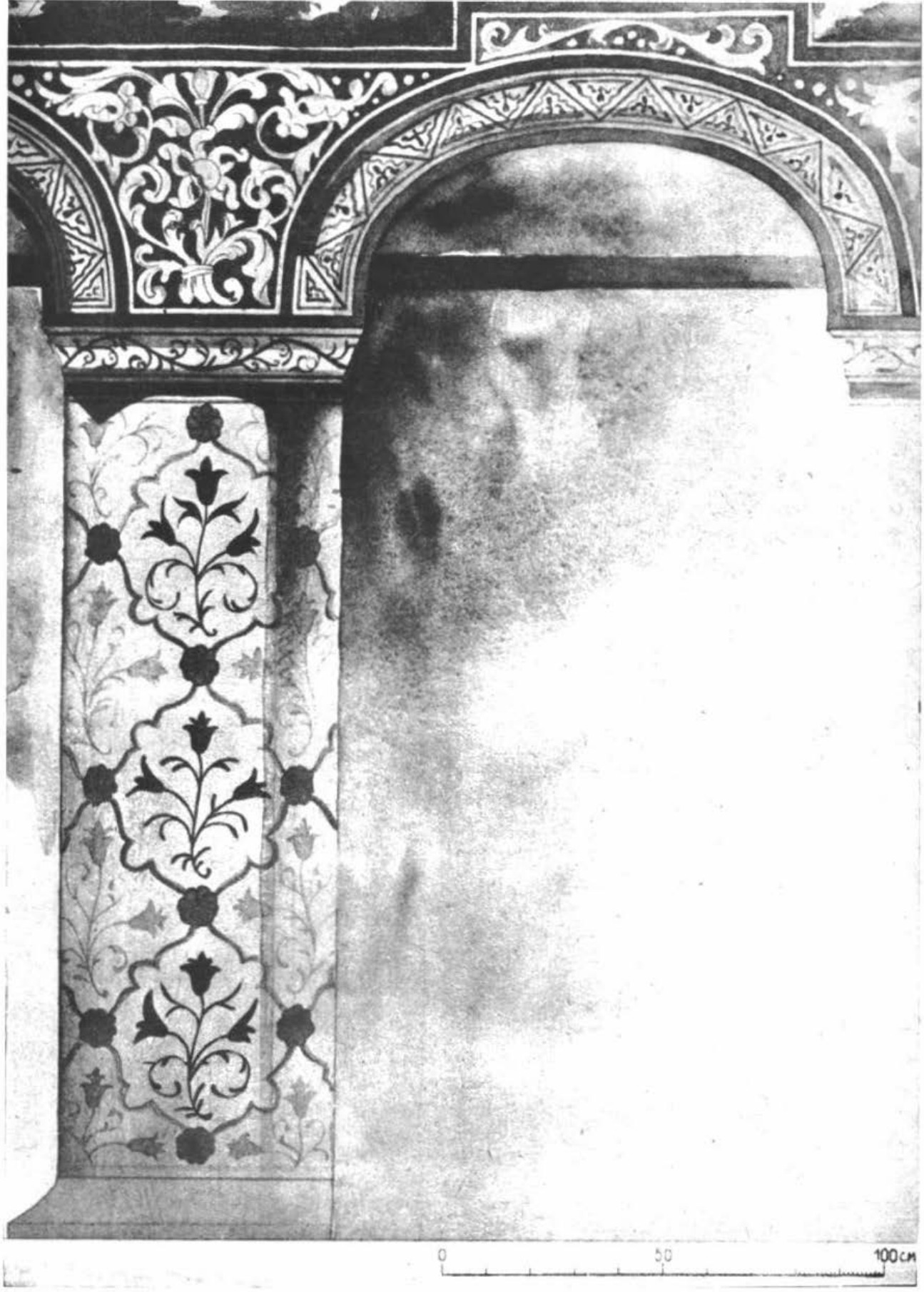

168. Fragment din pridvorul pictat al bisericii Subești din orașul Cîmpulung, în regiunea Pitești

169. Biserica din satul Istria, în regiunea Constanța. Veacul al XVIII-lea

170. Biserica din satul Scăueni-Berislăveşti, în regiunea Piteşti. Începutul veacului al XIX-lea

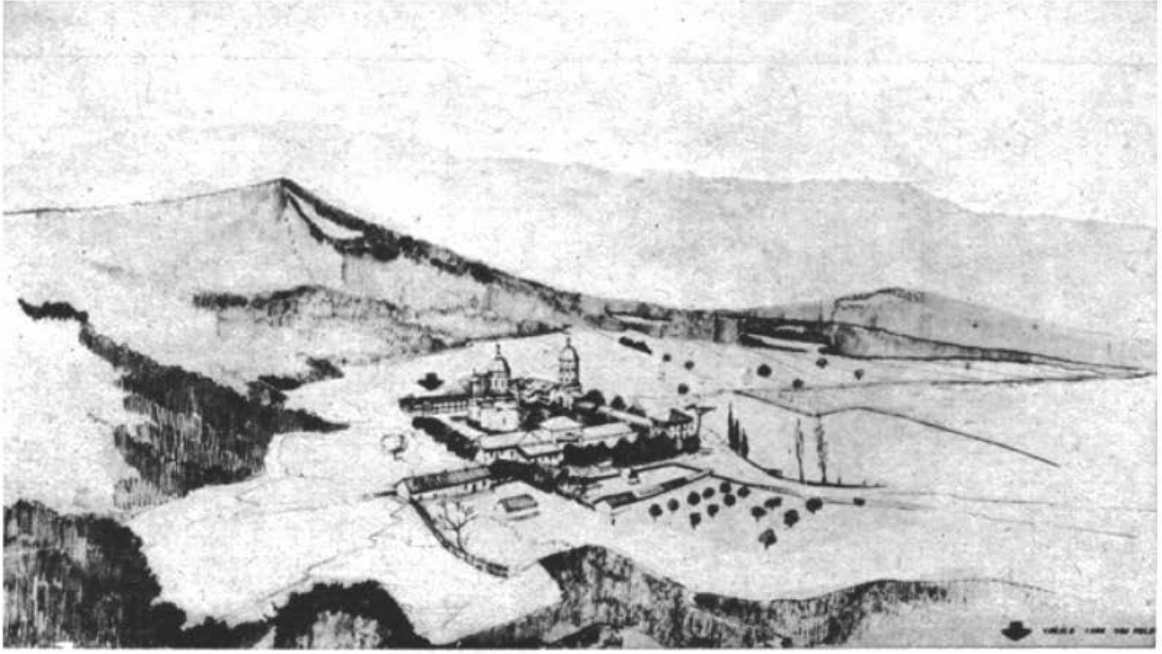

171. Mănăstirea Cocoş Raionul Isaccea, Dobrogea. Păstrează din complexul clădirilor construite la începutul veacului al XIX-lea, un exemplar foarte interesant şi instructiv de arhitectură populară tratată în spirit monumental: aripa dinspre apus a chiliilor. Dezvoltată pe parter şi etaj, clădirea, formată din unităţi de cîte patru chilii grupate în jurul unei săli, este înconjurată pe toate părţile cu o largă prispă. Accesul la etaj se face prin două scări dispuse în două foişoare simetrice pe faţada răsăriteană a clădirii

CREAȚIA MEȘTERILOR POPULARI, SURSĂ DE INSPIRAȚIE PENTRU ARHITECTURA CONTEMPORANĂ

De-a lungul întregului Ev Mediu, arhitectura și arta populară în general au constituit pentru meșterii instruiți ai artelor majore sursa principală de inspirație și chezășia însăși a originalității specifice a operelor lor. Ridicați din mijlocul poporului și instruiți, prin lungi ucenicii, în atelierele meșteșugărești organizate ale tîrgurilor sau pe șantierele lucrărilor de construcții cerute de nevoile claselor dominante, meșterii locali au întreținut necurmate legături cu satul, cu manifestările artistice ale acestuia.

Schimbul de influențe și de experiențe dintre arta tîrgului și arta satului, prilejuit de aceste legături, a fost nespus de folositor și de rodnic, mai cu seamă pentru arta meșterilor instruiți. Am putea merge chiar pînă la a spune că legătura strînsă dintre tîrg și sat a fost una din condițiile propășirii artei noastre naționale, fiindcă nu este greu de constatat că atîta vreme cît legătura aceasta solidă și firească a existat, atîta vreme cît, bazîndu-se pe un fond autohton autentic, sătesc, puterea de sinteză a meșterilor locali a putut să domine mulțimea influențelor venite din afară și a știut să aleagă elementele străine pe care și le-a însușit prelucrîndu-le, adaptîndu-le și identificîndu-le stilului nostru național, atîta vreme arhitectura românească de frumoase tradiții populare a progresat.

Dar la un moment dat, moment care se așază prin anii de la începutul veacului trecut, legătura aceasta străveche dintre tîrg și sat s-a rupt. Tîrgul, orașul cum i se va spune de aci înainte, s-a înstrăinat, iar satul și-a continuat viața lui proprie.

Sub impulsul noilor relații economice, caracteristice orînduirii capitaliste, arta, fenomen al suprastructurii, s-a transformat treptat, o dată cu societatea, sfîrșind în cele din urmă prin a deveni cosmopolită, lipsită de calitățile esențiale ale creațiilor care pot fi înțelese de oricine.

Împotriva acestei stări de lucruri s-au ridicat glasurile autorizate ale cîtorva cărturari și artiști progresiști care, crescuți în spiritul ideilor democratice ale revoluției din 1848, recomandau atenției creatorilor de artă valorile artistice și culturale ale poporului, formulînd principiul afirmării specificului național în artă, pe care îl opuneau tendințelor cosmopolite ale unor artiști pentru care, cum spunea Alex. Odobescu, simțimîntul estetic era « un ce fără patrie ». « Nici o artă — preciza acest

172. Bufetul de la Şoseaua Kisseleff din Bucureşti

173. Şcoala Centrală, azi Liceul de Fete nr. 1 din Bucureşti. Curtea interioară

neobosit cercetător şi propovăduitor al valorificării tezaurului bogat al artei noastre pămîntene — nu poate să prezinte mai multă adimenire ochilor romîneşti, ... nici o producţie estetică nu va face să bată mai cu mîndrie inima romînului, decît acelea care se vor inspira din norocitele instincte ale poporului, din cele mai glorioase tradiţiuni strămoşeşti» [1].

Arhitectul Ion Mincu la rîndu-i, revoltat de tăcerea cu care oficialitatea şi pătura de suprafaţă a societăţii burgheze a vremii sale înconjurau manifestările artiştilor progresişti romîni, s-a ridicat cu vehemenţă împotriva «pedantismului, a ignoranţei şi a cosmopolitismului de modă», care «stingînd orice sentiment de dragoste şi mîndrie naţională» duceau la o admiraţie «exclusivă şi nediscutată» a tot ce ne venea de peste hotare. Dar, convins de dreptatea cauzei pentru care lupta, afirma cu tărie că priceperea şi munca stăruitoare a artiştilor şi constructorilor romîni aveau să izbutească, făcînd «cunoscută o *arhitectură romînească*, după cum silinţele vrednice de admiraţie ale vecinilor noştri ne-au făcut astăzi să recunoaştem o *arhitectură rusă*» [2].

Astfel, alături de lupta dusă pe tărîm politic şi social pentru scuturarea jugului stăpînirii străine şi eliberarea ţăranilor de sub exploatarea marilor boieri latifundiari — luptă ale cărei prime roade au fost unirea Principatelor în 1859, împroprietărirea ţăranilor în 1864 şi cîştigarea independenţei în 1877 — a luat fiinţă către sfîrşitul veacului al XIX-lea şi o puternică mişcare culturală şi artistică de pronunţat caracter naţional. Experienţa acumulată şi valoroasele creaţii ale artei noastre vechi au fecundat în această epocă operele realiste ale celor mai de seamă poeţi, scriitori şi artişti ai neamului: Vasile Alecsandri, Mihail Eminescu, Ion Creangă, Theodor Aman, Ion Andreescu, Nicolae Grigorescu.

Înnoirile în domeniul arhitecturii, ceva mai întîrziate, au fost precedate de un interes vădit şi crescînd pentru cunoaşterea monumentelor vechi, expresie grăitoare a puterii de creaţie a meşterilor pămînteni şi a vitalităţii poporului romîn.

Astfel, în haosul multiplelor şi feluritelor curente care au dominat arhitectura ultimei jumătăţi a veacului al XIX-lea şi a primelor decenii ale veacului al XX-lea, s-a evidenţiat activitatea unui grup restrîns de arhitecţi care, propovăduind valorificarea formelor vechii noastre arhitecturi pămîntene, s-au străduit să cunoască şi în practică au căutat să aplice, în operele pe care le-au putut realiza, învăţămintele scoase din experienţa acumulată a meşterilor trecutului.

Legînd astfel, într-o formă nouă, firul rupt al tradiţiei, arhitecţii aceştia, în fruntea cărora au stat Ion Mincu şi Petre Antonescu, au construit o seamă de clădiri de locuit şi chiar edificii monumentale în compoziţia cărora sînt prelucrate cu pricepere şi gust elemente caracteristice arhitecturii pămîntene.

Dintre realizările cele mai valoroase ale arhitecţilor care au aderat la curentul arhitecturii de forme naţionale, menţionăm cîteva clădiri din Bucureşti: Bufetul de

---

[1] Alex. Odobescu, *Opere*, *II*. p. 82, Editura de Stat pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1955.

[2] Cfr. Ion Mincu, *Expoziţia artiştilor în viaţă*, în rev. «Literatura şi Arta romînă», 1897 şi Expoziţia arhitect P. Antonescu, ibid. 1900—1901.

174. Palatul Ministerului Construcţiilor şi Materialelor de Construcţii din Bucureşti

175. Palatul Băncii de Credit şi Investiţii R.P.R. fostă Banca Marmorosch Blank

la Şoseaua Kisseleff (fig. 172) şi Şcoala Centrală de fete, azi Liceul nr. 1 (fig. 173) o pere ale lui Ion Mincu; palatul Ministerului Construcţiilor (fig. 174), palatul Băncii Marmorosch-Blank, azi Banca de Investiţii, (fig. 175) şi casa Oprea Soare (fig. 176), opere ale lui Petre Antonescu; palatul Muzeului de artă naţională, azi Muzeul Lenin (fig. 177), construit după planurile arhitectului N. Ghika-Budeşti; palatul Institutului de Arhitectură (fig. 178), realizat după planurile inginerului-arhitect Grigore Cerchez; Casa Corpului Didactic (fig. 179), operă a arhitectului Const. Iotzu şi, în sfîrşit, ca să ne limităm numai la cîteva exemple, Vila Minovici (fig. 180), operă a arhitectului Cristofi Cerchez.

Dar, cu toată activitatea intensă a acestor arhitecţi patrioţi şi cu toată persistenţa curentului artistic de justă orientare creat de ei, în perioada dintre cele două războaie mondiale s-a adîncit şi mai mult prăpastia dintre arta naţională a satului şi arta oraşului nou. O arhitectură nouă, cosmopolită, de largă răspîndire, urmărea parcă ruperea tuturor legăturilor cu moştenirea trecutului, cu tradiţiile artei naţionale.

În condiţiile regimului de democraţie populară, arhitecţii romîni, conştienţi de funcţia socială a artei, s-au călăuzit în căutarea formulelor noi, menite să le caracterizeze opera, de adevărul tezei leniniste, potrivit căreia « arta nouă, creată pentru popor, trebuie să pătrundă cu rădăcinile ei în adîncul maselor largi ale celor ce muncesc; trebuie să fie pe înţelesul acestor mase; să fie iubită de ele » [1]. Concluzia la care s-a ajuns a fost aceea că idealul frumosului în arhitectură nu poate fi decît un ideal propriu poporului pentru care ei sînt chemaţi să lucreze, un ideal naţional, popular. Astfel, studiind şi prelucrînd în operele lor elementele, principiile şi metodele de compoziţie cu ajutorul cărora meşterii trecutului ridicaseră de atîtea ori clădiri atrăgătoare ca proporţii, armonioase şi pline de expresivitate, arhitecţii epocii noastre au proiectat şi realizat în cadrul vastei campanii de construcţii din ultimii zece ani, numeroase edificii importante: clădiri de locuit, cum sînt în special cele din centrele industriale ale ţării: Hunedoara, Reşiţa, Valea Jiului; case pentru îngrijirea sănătăţii, cum sînt Preventoriul de copii din Poiana-Şanţuri, regiunea Stalin sau Casa de odihnă de la Olăneşti, regiunea Piteşti, precum şi multe alte edificii monumentale, dintre care ne limităm să amintim doar Casa Scînteii şi Teatrul de operă şi balet din Bucureşti.

Căutînd să imprime operelor lor un caracter naţional, să le dea forme şi să le îmbrace într-un decor care să răspundă cerinţelor şi sentimentului general popular, arhitecţii acestor noi clădiri au făcut ceva mai mult decît să folosească tradiţia populară: ei s-au străduit să recheme la viaţă întregul patrimoniu artistic al trecutului.

Şi dacă, uneori, au uitat că arhitectura şi arta trecutului constituie pentru artistul zilelor noastre o şcoală şi nu o carieră din care se poate lua, pe de-a gata, elementele pe care fiecare le socoate potrivite gustului şi nevoilor sale; dacă formele noi, concepute în spiritul artei locale tradiţionale, n-au fost totdeauna

---

[1] Cfr. *Lenin despre literatură şi artă*, în K. Zetkin, *Despre Lenin*, ed. P.M.R. 1949, p. 249.

176. Casa Oprea Soare — Str. Apolodor — din București

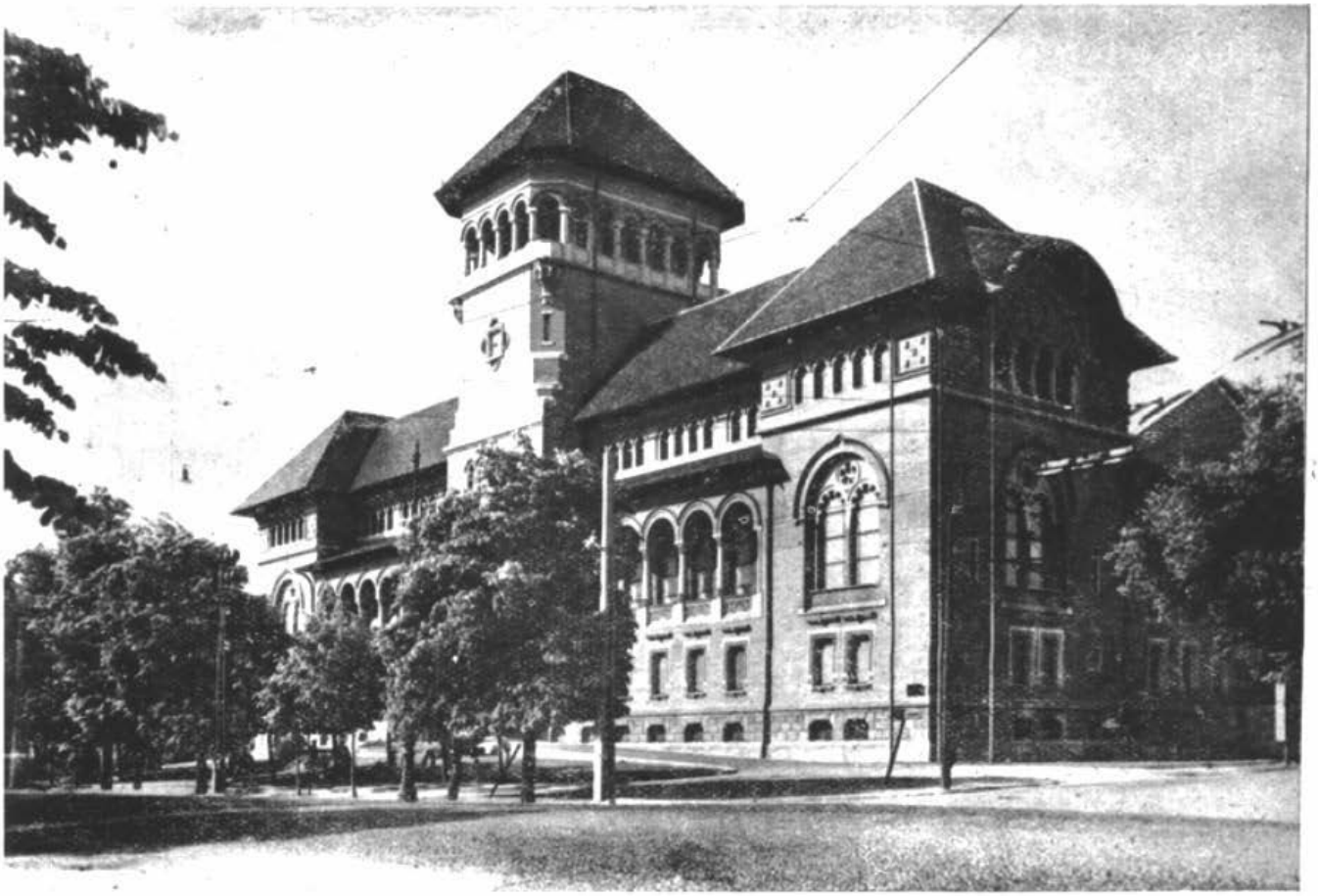

177. Palatul Muzeului de Artă Naţională — azi Muzeul Lenin — din Bucureşti

corespunzătoare ideilor şi ţelurilor ce trebuiau exprimate; dacă, în sfîrşit, măiestria unora n-a fost în toate cazurile la înălţimea temei şi a sarcinilor asumate, în schimb efortul conjugat al tuturora, respingînd pastişa arheologică, a tins în mod constant către interpretarea variată a numai ceea ce era viabil din arta trecutului şi, mai ales, a tinereţii perpetue a artei populare.

Ce s-a făcut pînă acum în acest domeniu este desigur foarte puţin. Sîntem, de altfel, la început. Drumul pe care s-a pornit însă, şi felul cum a fost pusă problema, constituie o chezăşie şi un imbold pentru rîvna şi truda generaţiilor tinere, cărora le revine sarcina de a asigura fazei noi a dezvoltării arhitecturii romîneşti împlinirea unui viitor luminos.

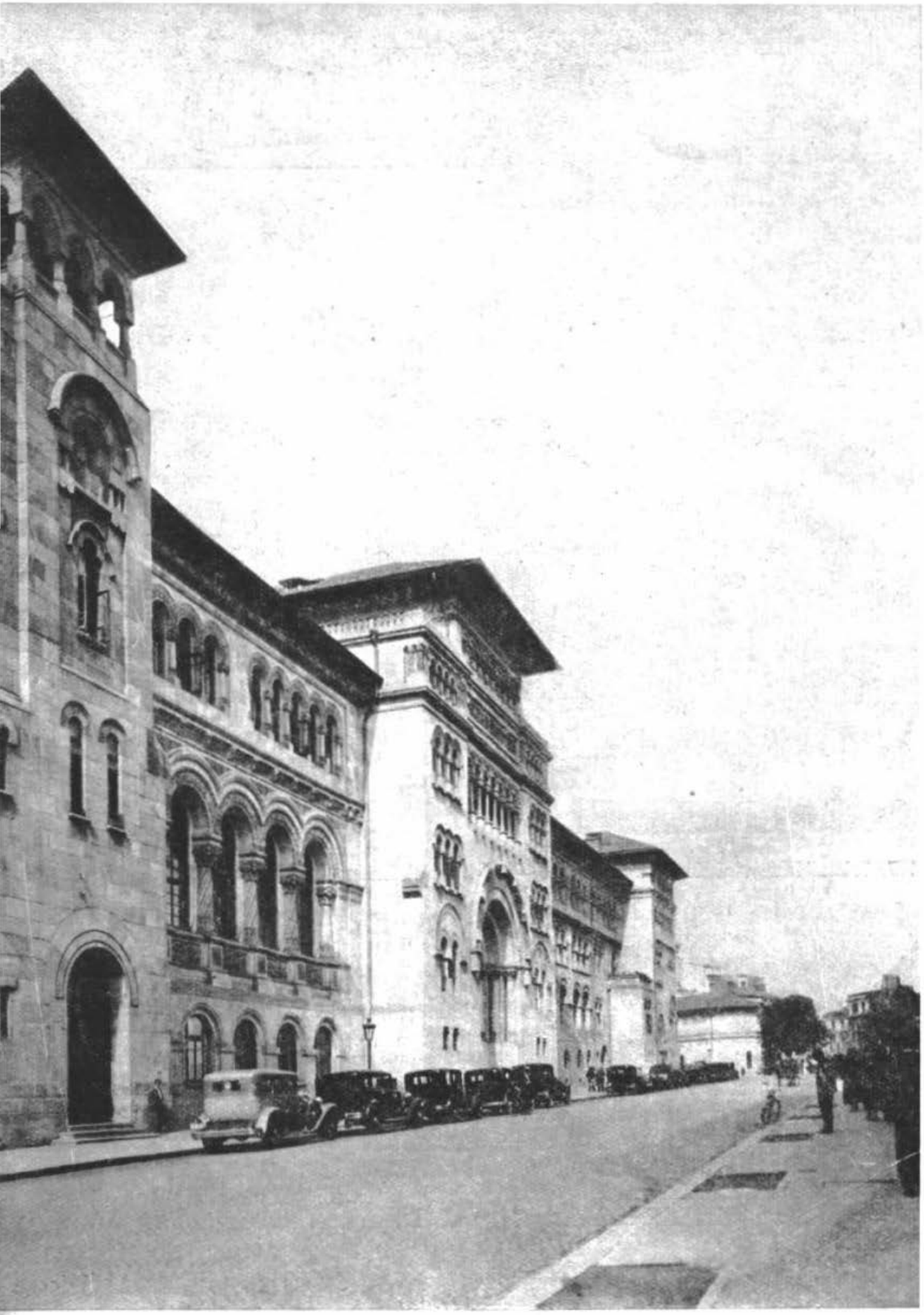

178. Palatul Institutului de Arhitectură din Bucureşti

179. Casa Corpului Didactic din Bucureşti

180. Vila Minovici — azi Muzeul Minovici — din Bucureşti

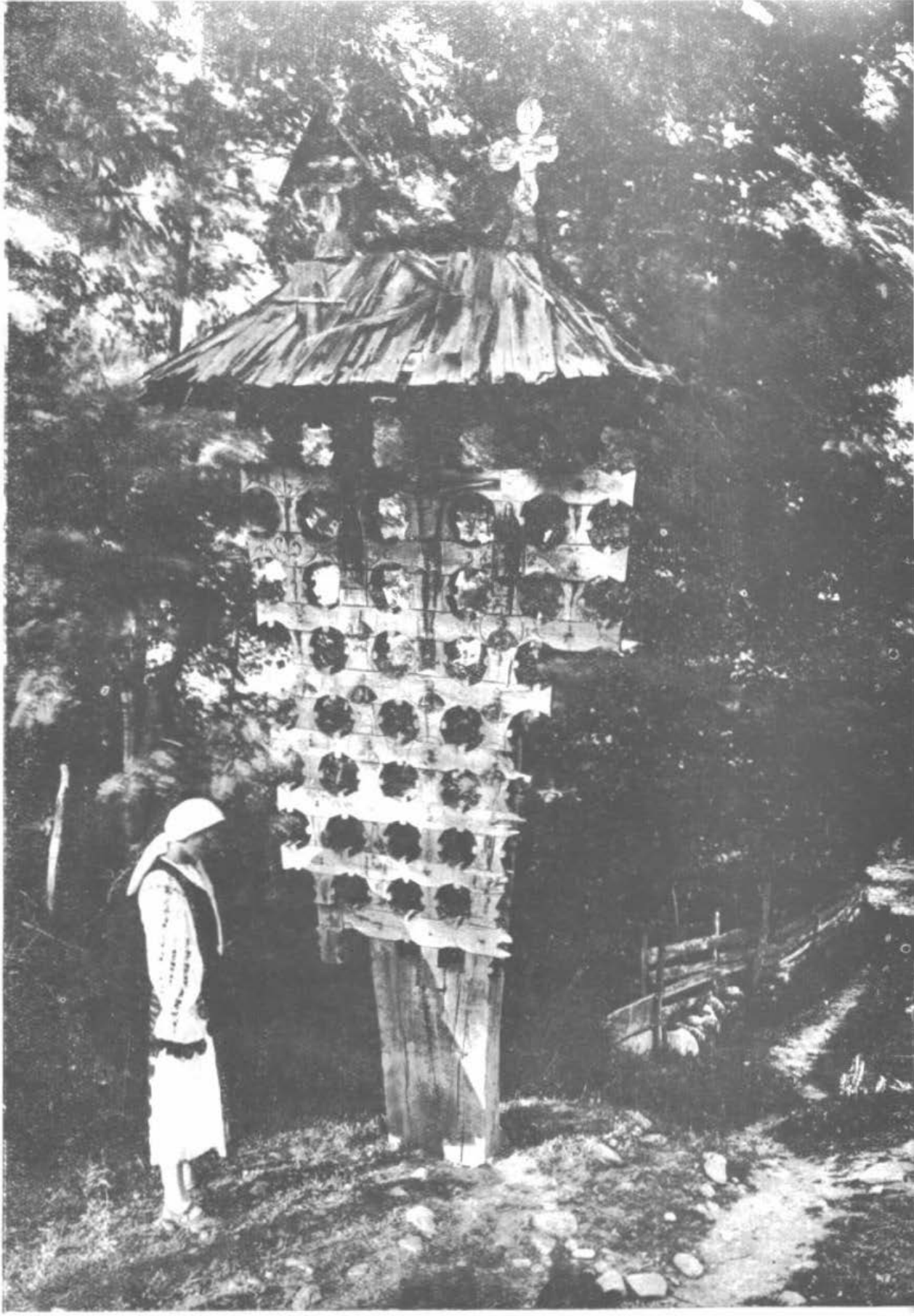

181. Troiță din regiunea Craiova

182. Troiță din regiunea Ploiești

183. Troiță din regiunea Pitești

INDICE DE FIGURI

Introducere

pag.

Planşa I. Fragment – azi dispărut – din casa lui Ion Toma din satul Floreşti, în regiunea Ploieşti. Acuarela AUTORULUI

Fig. 1. Casă dacă reprezentată în basorelief pe Columna lui Traian de la Roma 8

Aşezările săteşti

Fig. 2. Satul de tip împrăştiat Şurdeşti-Făureşti, în regiunea Baia Mare. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU 11

Fig. 3. Satul de tip răsfirat Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU.... 13

Fig. 4. Sat răsfirat pe defileul Oltului, între Călimăneşti şi mănăstirea Cozia 14

Fig. 5. Satul de tip adunat Meria, în regiunea Hunedoara. Desen de arh. ION ŞTEFAN 15

Fig. 6. Uliţă din satul de tip adunat Leleşti, în regiunea Craiova 16

Fig. 7. Fragment de uliţă din satul de tip adunat Hărman, în regiunea Stalin. Desen de arh. ION ŞTEFAN şi CONSTANTIN JUGURICĂ 17

Fig. 8. Satul de tip adunat Rişnov, în regiunea Stalin 18

Fig. 9. Schema stradală a satului de tip geometric Limanul-Mangalia, în regiunea Constanţa 19

Locuinţa şi anexele ei

Fig. 10. Bordeiul Dumitru Măciucă din satul Castranova, regiunea Craiova, azi în Muzeul Satului din Bucureşti. Desen după un releveu al Institutului de Arhitectură, de arh. ADRIANA MIRONESCU..... 22

Fig. 11. Camera de zi cu vatră şi corlan a bordeiului Dumitru Măciucă din satul Castranova, în regiunea Craiova, azi în Muzeul Satului din Bucureşti. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU 23

Fig. 12. Stînă pe muntele Siglăul Mare, regiunea Hunedoara. Acuarelă de arh. CONST. VOICULESCU..... 24

Fig. 13. Casa Grumăzescu din satul Răpciuni—Ceahlău, în regiunea Bacău. Faţada principală şi planul. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură 26

Fig. 14. Casă de tip arhaic din satul Buzdular, în regiunea Hunedoara. Faţada principală şi planul. Releveu de arh. CLEOPATRA ALIFANTI 28

Fig. 15. Căloiul unei case de tip arhaic din satul Vălioara-Hunedoara. Desen de arh. ADRIANA MIRONESCU 29

Fig. 16. Casa « Bădanei » din satul Cornești, în regiunea Craiova. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI . 30

Fig. 17. Casa « Bădanei » din satul Cornești, în regiunea Craiova. Faţada principală şi planul. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură 31

Fig. 18. Casa Albu din Fierbinţii de Jos 32

Fig. 19. Tinda cu vatră, corlan şi corlată a unei case din satul Drăgănescu, în regiunea Bucureşti. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al autorului 33

Fig. 20. Casa Paraschiva Cocoş din satul Vînători, în regiunea Bacău. Secţiune transversală şi plan. Desen de arh. ADRIANA MIRONESCU, după un releveu al Institutului de Arhitectură..... 34

Fig. 21. Casa părintească a povestitorului Ion Creangă din satul Humuleşti, în regiunea Bacău. Faţada şi planul . 35

Fig. 22. Casă din satul Istria, în regiunea Constanţa 36

Fig. 23. Casă pe strada Vînători, în oraşul Mangalia. Faţada principală şi planul. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al autorului 37

Planşa II. Casa Ion Staicu din satul Ielgani-Tulcea. Faţada principală şi planul. Desen colorat de arh. RENÉ GHELMAN

pag.

Fig. 24. Casă din satul Prundu-Bîrgăului Bistrița, în regiunea Cluj. Secțiune și plan. Desen, după Romulus Vuia, de arh. ADRIANA MIRONESCU 39
Fig. 25. Căminița casei Iosif Clamba din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara. Desen de arh. ATANASE POPESCU 40
Fig. 26. Casa Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara. Fațada principală și planul. Releveul Institutului de Arhitectură 41
Fig, 27. Secțiune prin tinda cu pomnol, cuptor și băbură a unei case din satul Bulz-Aleșd, în regiunea Oradea 42
Fig. 28. Casa Simion Goarnă din satul Bulz-Aleșd, în regiunea Oradea. Fațada principală și planul. Releveul Institutului de Arhitectură 43
Fig. 29. Casa Mihacea Badea din satul Izvoare-Aiud, în regiunea Hunedoara. Fațada principală și planul. Releveul Institutului de Arhitectură 44
Planșa III. Casa Huniade Treja din satul Zeicani, în regiunea Hunedoara. Fațada principală. Desen colorat de arh. GH. CURINSCHI și N. PRUNCU.
Fig. 30. Casa Cristnicului Fătu din satul Cuhea, în Maramureș. Fațada principală și planul. Releveu de arh. CLEOPATRA ALIFANTI 45
Fig. 31. Casa Peleș din satul Icud, în Maramureș, azi în Muzeul Satului din București. Releveu de arh. CLEOPATRA ALIFANTI 46
Fig. 32. Casă din satul Ilva Mică - Bistrița, în regiunea Cluj. Secțiune și plan. Desen, după Romulus Vuia, de arh. ADRIANA MIRONESCU 47
Fig. 33. Casă din satul Tilișca-Sibiu — azi în Muzeul Satului din București. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU 48
Fig. 34. Casa Constantin Ciolofan din satul Brădiceni-Tîrgu-Jiu, în regiunea Craiova. Fațada și planul. Releveu de arh. CLEOPATRA ALIFANTI 50
Fig. 35. Casa Ioanei Șincai din Cătunul Popii, în regiunea Pitești. Fațadă și plan. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură 51
Fig. 36. Casă din satul Rucăr, în regiunea Stalin. Desen de arh. ADRIAN GHEORGHIU 52
Planșa IV. Casa Ioana Șincai din Cătunul Popii, în regiunea Pitești. Planul. Desen colorat de arh. RUXANDRA GEORGESCU.
Fig. 37. Casa Lcoargă din Țicleni, în regiunea Craiova. Fațada principală și planul. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Inst. de Arhitectură 53
Fig. 38. Casa Ion Cumpănașu din satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Fațada principală și planul etajului. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură 54
Fig. 39. Casa Ion Cumpănașu din satul Bărbătești în regiunea Craiova. Secțiune transversală și planul parterului. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură 55
Fig. 40. Casa Gheorghe Beuran din Curtișoara, azi în Muzeul Satului din București. Planurile celor două caturi. După un releveu al Institutului de Arhitectură 56
Fig. 41. Casa Gheorghe Beuran din Curtișoara, azi în Muzeul Satului din București. Vedere perspectivă 57
Fig. 42. Casa Gheorghe Beuran din Curtișoara, azi în Muzeul Satului din București. Colțul cu scara la etaj. Desen de arh. ALEXANDRU STAN 58
Fig. 43. Casă din satul Turcenii de Sus, în regiunea Craiova 59
Fig. 44. Casa Ion Popescu din satul Brădiceni, în regiunea Craiova. Fațada și planul. Releveu de arh. CLEOPATRA ALIFANTI 60
Planșa V. Camera mare a casei frînghierului Ion Popescu și planul casei Mariei Cosma din satul Slătioara-Hurez, în regiunea Pitești. Desene colorate de arh. RODICA POPOVICI
Fig. 45. Casa lui Popa Sburlea din satul Bărbătești, în regiunea Craiova. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură 61
Fig. 46. Casa frînghierului Ion Popescu din satul Slătioara-Hurez, în regiunea Pitești. Fațada principală și planul. Releveu de arh. RODICA POPOVICI 62-63
Fig. 47. Casa « Tîrcă » din Olănești, în regiunea Pitești. Fațada principală și planul etajului. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură 64
Fig. 48. Casa « Tîrcă » din Olănești, în regiunea Pitești. Secțiune transversală și planul parterului. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură 65
Fig. 49. Casa « Tîrcă » din Olănești, în regiunea Pitești. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI 66
Planșa VI. Casă din satul Stănești, în regiunea Pitești. Desen colorat de arh. VIRGINIA PUICAN-BĂDESCU
Fig. 50. Casă din satul Coseți pe Valea Doamnei, în regiunea Pitești. Desen de arh. ADRIAN GHEORGHIU 67
Fig. 51. Casă din satul Jiblea pe malul Oltului, în regiunea Pitești 68
Fig. 52. Casa C. Pușoiu din satul Hurez, în regiunea Pitești. Fațada principală și planul. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură 70
Fig. 53. Casa Dinu Costea din satul Trăisteni-Cricov, în regiunea Ploiești, acum în Muzeul Satului din București. Fațada principală și planul. Desen de arh. ADRIANA MIRONESCU 71

pag.

Fig. 54. Casa preotului Mătase din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Fațada spre curte și planul. Releveu de arh. EUGENIA POPESCU-GRECEANU și LUDMILA CUSCENCO-FRUMUZACHE 72
Fig. 55. Casă pe str. Mihai Viteazul din Babadag, în regiunea Constanța. Fațada principală și planul. Releveu de arh. ILEANA PAPADACHE 73
Fig. 56. Casa Ilincăi Mircioiu din satul Izvoarele, în regiunea Ploiești. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU, după un releveu al autorului 75
Fig. 57. Casa Minca Panait din satul Izvoarele, în regiunea Ploiești. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU, după un releveu al autorului 76
Fig. 58. Șura gospodăriei Constantin Ciolofan din satul Brădiceni, în regiunea Craiova. Fațada principală și planul. Releveu de arh. CLEOPATRA ALIFANTI 77
Fig. 59. Șura gospodăriei Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara. Fațada principală și planul. Releveul Institutului de Arhitectură 78
Fig. 60. Coteț de păsări și porci din gospodăria Adrian Indrei din satul Intregalde, în regiunea Hunedoara. Fațadă și plan. Releveul Institutului de Arhitectură 79
Fig. 61. Gospodăria Adrian Indrei din satul Intregalde, în reg. Hunedoara. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU 80
Fig. 62. Gospodăria Mihaeea Badea din satul Izvoare-Aiud, în regiunea Hunedoara. Releveul Institutului de Arhitectură 82
Fig. 63. Casa-ocolnic Gheorghe Andraș din satul Moeciul din Sus-Făgăraș. Vedere perspectivă. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI 83
Fig. 64. Casa-ocolnic Gheorghe Andraș din satul Moeciul de Sus-Făgăraș. Fațada principală și planul. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură 84
Fig. 65. Casa-ocolnic Gheorghe Andraș din satul Moeciul de Sus-Făgăraș. Colț din curtea interioară. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI 86
Fig. 66. Casa-ocolnic Sanci Breben din satul Cîmpul-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Vedere perspectivă. Desen de arh. ION ȘTEFAN 87
Fig. 67. Casa-ocolnic Sanci Breben din satul Cîmpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Fațadă și plan. Releveu de arh. ION ȘTEFAN 88
Fig. 68. Casa-ocolnic Hamz Ion Tănase din satul Cîmpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Vedere perspectivă. Desen de arh. CONSTANTIN JUGURICĂ 89
Fig. 69. Casa-ocolnic Hamz Ion Tănase din satul Cîmpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Fațadă și plan. Releveu de arh. CONSTANTIN JUGURICĂ 90
Fig. 70. Casa-ocolnic Niculae Șerban din satul Cîmpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Fațada spre uliță și planul. Releveu de arh. GH. CURINSCHI, N. PRUNCU și B. BRAUNȘTEIN 92

Clădiri populare cu caracter economico-gospodăresc

Fig. 71. Moara — făcăul — din satul Bîrzoteni-Hurez, în regiunea Pitești. Vedere din față și plan. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură 95
Fig. 72. Moara din satul Bîrzoteni-Hurez, în regiunea Pitești. Vedere perspectivă. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI 93
Fig. 73. Moara din satul Izvorul Muntelui-Bicaz, în regiunea Bacău. Secțiune și plan. Releveu arh. ALICE LEPEDATU 97
Fig. 74. Moara din satul Izvorul Muntelui-Bicaz, în regiunea Bacău. Desen de arh. BOGDAN GEORGHIU 98
Fig. 75. Moara de vînt din satul Bestepe, în regiunea Galați. Secțiune și plan. Desen de CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură 99
Fig. 76. Moara de vînt din satul Bestepe, în regiunea Galați. Desen de arh. ION ȘINTIE 100
Fig. 77. Moara de vînt din satul Sarichioi, în regiunea Constanța, azi în Muzeul Satului din București. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU 101
Fig. 78. Casă-prăvălie dintr-un cartier mărginaș al orașului Bistrița. Fațadă și plan. Desen de arh. ADRIANA MIRONESCU, după un releveu al autorului 103
Fig. 79. Casă-prăvălie dintr-un cartier mărginaș al orașului Bistrița, Vedere perspectivă și planul podului. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al autorului 104
Fig. 80. Casă-prăvălie a Anei Tolomei din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. După un releveu al Institutului de Arhitectură 105

Aspecte monumentale în arhitectura populară

Fig. 81. Biserica de lemn din satul Remetea Chioarului, în regiunea Baia Mare. Fațada principală 107
Fig. 82. Biserica de lemn din satul Remetea Chioarului, în regiunea Baia Mare. Detaliu cu pridvor. 108
Fig. 83. Biserica de lemn din satul Rebrișoara, în regiunea Baia Mare. Vedere perspectivă și plan. Desen după un releveu de arh. EUGEN UJ 110

pag.

Fig. 84. Biserica de lemn din satul Onceşti, în Maramureş 111
Fig. 85. Biserica de lemn din satul Şurdeşti-Făureşti, în regiunea Baia Mare. Vedere perspectivă. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI 113
Fig. 86. Biserica de lemn din satul Şurdeşti-Făureşti, în regiunea Baia Mare. Planul. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI 114
Planşa VII. Biserica de lemn din satul Şurdeşti-Făureşti, în regiunea Baia Mare. Faţada principală. Desen (fig. 87) de arh. CLEOPATRA ALIFANTI
Fig. 88. Biserica de lemn din satul Şurdeşti-Făureşti, în regiunea Baia Mare 115
Fig. 89. Biserica de lemn din satul Grămeşti-Costeşti, în regiunea Piteşti. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU 116
Fig. 90. Biserica de lemn din satul Porceni-Tîrgu-Jiu, în regiunea Craiova. Vedere perspectivă dinspre răsărit. Desen de arh. GHEORGHE LEAHU şi PAULA POPESCU 118
Fig. 91. Biserica de lemn din satul Porceni-Tîrgu-Jiu. Planul la nivelul + 25 cm de la pardoseală şi prin dreptul ferestrelor 119
Fig. 92. Biserica de lemn din satul Băleşti-Tîrgu-Jiu în regiunea Craiova. Vedere perspectivă şi plan. Desen de arh. GHEORGHE LEAHU şi PAULA POPESCU 120
Fig. 93. Biserica de lemn din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Secţiune şi plan. Releveul autorului 121
Fig. 94. Biserica de lemn din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău. Bolta naosului. Desen de arh. EUGENIA POPESCU-GRECEANU 122
Fig. 95. Biserica de lemn din satul Răpciuni-Ceahlău, în regiunea Bacău După un desen de Eugenia POPESCU-GREGEANU 123

Materiale şi procedee de construcţie

Fig. 96. Sistem de îmbinare în « cheotoare rotundă ». Exemplu desprins din casa-ocolnic Hamz Ion Tănase din satul Cîmpu-lui-Neag, în regiunea Hunedoara. Desen de arh. ION ŞTEFAN 126
Fig. 97. Sistem de îmbinare în « cheotoare dreaptă » la o casă din Ţara Haţegului 127
Fig. 98. Sisteme de îmbinare a bîrnelor la colţurile pereţilor în unghi drept, « cheotoare » cu crestături multiple şi în unghi obtuz, « cheotoare în coadă de rîndunică ». Exemplu desprins din biserica de lemn din satul Zătreni-Olteţu, în regiunea Craiova. Releveu de arh. TITU EVOLCEANU 128
Fig. 99. Sistem de îmbinare « în căţei ». Exemplu desprins dintr-o casă din satul Colţirea, în regiunea Baia Mare. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI 129
Fig. 100. Fragment din prispa de la etaj a casei Ion Cumpănaşu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova. Desen de arh. I. ARDAC 132
Fig. 101. Fragmente de streaşină de la biserica de lemn Sf-ţii Petru şi Pavel din satul Cîrlibaba, în regiunea Suceava. Releveu arh. ADRIAN GHEORGHIU 134
Fig. 102. Casa Ofiţă din satul Ţicleni, în regiunea Craiova. Perspectivă în care se arată materialele şi modurile de construcţie. Desen de arh. LUCA SEVERINEANU 135
Fig. 103. Scheletul acoperişului casei Ion Cumpănaşu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova. Releveu arh. I. NACEV şi I. ARDAC 137

Metode folosite la realizarea frumosului în arhitectura populară

Fig. 104. Poarta unei case din Curtişoara, azi în Muzeul Satului din Bucureşti. Desen de arh. CORINA STAN 143
Fig. 105. Fragment din poarta unei case din satul Tălpăşeşti, în regiunea Craiova. Desen de arh. MARIA ZAHARIA 145
Fig. 106. Poartă de la o casă din satul Ieud în Maramureş 146
Fig. 107. Poarta unei case dintr-un sat de lîngă Odorhei 147
Fig. 108. Portiţa unei case din satul Tilişca-Sibiu 148
Fig. 109. Modele felurite de ciocîrlani 149
Fig. 110. Modele de « bolduri » decorative, înălţate pe creasta acoperişului caselor, grajdurilor, porţilor etc. 150
Fig. 111. Colonete de lemn de la o casă din satul Curtişoara, în regiunea Craiova. Desene de arh. ALEXANDRU STAN 152
Fig. 112. Stîlp şi ştenap de la o casă din satul Ţicleni, în regiunea Craiova. Desene de arh. MIRCEA POSSA 153
Fig. 113. Colonete de la o casă veche din Tîrgovişte şi de la o casă nouă din satul Căiuţi, în regiunea Bacău. Desene de arh. NICULAE VLĂDESCU şi EMILIA FARU 154
Fig. 114. Colonete de la pridvorul bisericii din satul Răpciuni-Ceahlău în regiunea Bacău. Releveul autorului 155
Fig. 115. Fragment din faţada laterală a bisericii din satul Băleşti II, în regiunea Craiova 156

pag.

Fig. 116. Fragment din pridvorul bisericii de lemn din satul Băleşti II, în regiunea Craiova. Desen de arh. GHEORGHE LEAHU 157
Fig. 117. Fragment din fruntarul casei Ion Cumpănaşu din satul Bărbăteşti în regiunea Craiova. Desen de arh. I. NACEV 158
Fig. 118. Fragment din foişorul casei Olănescu din Olăneşti. Desen de arh. IOANA MARIA DIMA 159
Fig. 119. Modele felurite de pălimar. După arh. ADRIAN GHEORGHIU 160
Fig. 120. Modele de pazii decupate în scinduri subţiri. După PAUL PETRESCU şi PAUL STAHL 161
Fig. 121. Încuietoare de lemn de la casa Ion Cobuţ din satul Moişeni, în regiunea Baia Mare, azi în Muzeul Satului din Bucureşti. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU 162
Fig. 122. Uşa grajdului gospodăriei Cobuţ din satul Moişeni, în regiunea Baia Mare, azi în Muzeul Satului din Bucureşti. Desen de arh. DAN IOANOVICI 163
Fig. 123. Uşa casei Beuran din satul Curtişoara - Craiova, azi în Muzeul Satului din Bucureşti. Desen de arh. ALEXANDRU ŞTAN 164
Fig. 124. Fereastra casei I. Cobuţ din satul Moişeni, în regiunea Baia Mare, azi în Muzeul Satului din Bucureşti 165
Fig. 125. Fereastră la casa Ion Buta din satul Sălcuia-Turda, azi în Muzeul Satului din Bucureşti. Desen de arh. BOGDAN GHEORGHIU 166
Fig. 126. Rama de lemn a uşii bisericii din satul Răpciuni-Ceahlău în regiunea Bacău. Releveu arh. EUGENIA POPESCU-GRECEANU şi LUDMILA CUŞCENCO-FRUMUZACHE 167
Fig. 127. Rama de lemn a uşii bisericii din satul Albac-Abrud, azi în localitatea Olăneşti-Băi. Desen de arh. ADRIANA MIRONESCU, după un releveu al Institutului de Arhitectură. 169
Fig. 128. Casă veche de tip « muscelean », exemplar excepţional de valoros atît ca forme de arhitectură, cît şi ca elemente decorative de stuc 170
Fig. 129. Decoraţie de stuc pe parapetele prispelor unor case din satul Davideşti, în regiunea Piteşti. După arh. ADRIAN GHEORGHIU 171
Fig. 130. Fragment din faţada unei case de tip popular din oraşul Ploieşti. Comunicată de arh. TOMA SOCOLESCU 172
Fig. 131. Casă de tip popular cu arcade « în paiantă » pe stîlpi de lemn, din oraşul Ploieşti. Comunicată de arh. TOMA SOCOLESCU 172

Meşterii populari şi arhitectura realizată pentru nevoile şi scopurile claselor dominante

Fig. 132. Foişorul vechiului palat al mitropoliţilor din Bucureşti 175
Fig. 133. Foişorul caselor egumeneşti de la mănăstirea Cozia. Desen de arh. CONSTANTIN JUGURICĂ după un releveu al autorului 175
Fig. 134. Pridvorul bisericii mănăstirii Cozia 176
Fig. 135. Foişorul caselor egumeneşti de la mănăstirea Cozia 177
Fig. 136. Faţada cu intrarea (restituită) şi planul etajului palatului brîncovenesc de la Mogoşoaia, lîngă Bucureşti. Desen de arh. ADRIANA MIRONESCU 178
Fig. 137. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova. Planul parterului 180
Fig. 138. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova. Faţada principală. Desen de CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură 181
Fig. 139 Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova. Planul etajului. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură 182
Fig. 140. Casa Constantin Bărbătescu din satul Bărbăteşti, în regiunea Craiova. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI 183
Fig. 141. Casă boierească din Oltenia, azi dispărută. Desen după o fotografie veche de arh. CLEOPATRA ALIFANTI 184
Fig. 142. Casa Glogoveanu din satul Glogova, în regiunea Craiova 185
Fig. 143. Casa slugerului Barbu Gănescu din Tîrgu-Jiu, înainte de restaurarea care i-a schimbat total aspectul original 186
Fig. 144. Casă de tîrgoveţ din oraşul Suceava. Faţada principală şi planul. Releveu arh. CONSTANTIN GHIŢULESCU 188
Planşa VIII. Casă pe strada Puşkin în oraşul Suceava. Acuarelă de arh. CONSTANTIN GHIŢULESCU
Fig. 145. Fragment din prispa casei de tîrgoveţ din oraşul Suceava, prezentată în figura 144. Desen de arh. CONSTANTIN GHIŢULESCU 189
Fig. 146. Fragment din foişorul şi prispa casei de tîrgoveţ din oraşul Suceava, prezentată în figura 144. Desen de arh. CONSTANTIN GHIŢULESCU 190
Fig. 147. Casă de tîrgoveţ din oraşul Suceava. Comunicată de arh. TOMA SOCOLESCU 191
Fig. 148. Casa Goilav din oraşul Botoşani, pe strada Mioriţei. Faţadă şi plan. După un releveu de arh. LUDMILA LEAHU şi M. STĂNESCU 192

pag.

Fig. 149. Fragment din foişorul casei Goilav din Botoşani, văzut din interior. Desen de arh. M. STĂNESCU 193
Fig. 150. Casa de pe strada Mircea Vodă 51 din Bucureşti. Faţadă şi plan. După un releveu de arh. MARIA BELLU 194
Fig. 151. Casa de pe calea Şerban Vodă 33 din Bucureşti Faţada şi planul 195
Fig. 152. Foişorul casei de pe calea Şerban Vodă 33 din Bucureşti 196
Fig. 153. Casă de tîrgoveţ din Bucureşti, azi dispărută. Desen de un AUTOR NECUNOSCUT din a 2-a jumătate a veacului al XIX-lea 198
Fig. 154. Casa Hagi Prodan din Ploieşti. Faţada şi planul. Desen de arh. ADRIANA MIRONESCU, după un releveu al Institutului de Arhitectură 199
Fig. 155. Casa Hagi Prodan din Ploieşti văzută din faţă 200
Fig. 156. Foişorul casei Hagi Prodan din Ploieşti 201
Fig. 157. Plafonul de lemn al sălii de mîncare a casei Hagi Prodan din Ploieşti. Desen de arh. HILDA GUTFREUD-ERDREICH 202
Fig. 158. Casa Mehmet Hagi Smail din Mangalia. Faţada principală şi planul. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI după un releveu al autorului 204
Fig. 159. Cula, azi dispărută, din Pojogeni 205
Fig. 160. Cula din Groşcrea, în regiunea Craiova. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI 206
Fig. 161. Cula veche din Măldăreşti, în regiunea Piteşti. Planul etajului I 207
Fig. 162. Cula Veche din Măldăreşti, în regiunea Piteşti 208
Fig. 163. Cula din Broşteni, în regiunea Craiova. Faţada principală şi planurile. Desen de arh. ADRIANA MIRONESCU, după un releveu al Institutului de Arhitectură 209
Fig. 164. Casa Cartianu din satul Cartiu-Tîrgu-Jiu. Planul etajului I. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură 211
Fig. 165. Casa Cartianu din satul Cartiu-Tîrgu-Jiu. Faţada dinspre riu. Desen de arh. CLEOPATRA ALIFANTI, după un releveu al Institutului de Arhitectură 212
Fig. 166. Casa Cartianu din satul Cartiu-Tîrgu-Jiu 213
Fig. 167. Biserica Şubeşti din oraşul Cîmpu-Lung, în regiunea Piteşti. Veacul al XVIII-lea. Desen de arh. RADU GHERGHEL şi GRIGORIU 214
Fig. 168. Fragment din pridvorul pictat al bisericii Şubeşti din oraşul Cîmpu-Lung, în regiunea Piteşti. Desen de arh. RADU GHERGHEL şi GRIGORIU 215
Fig. 169. Biserica din satul Istria, în regiunea Constanţa. Veacul al XVIII-lea 216
Fig. 170. Biserica din satul Scăueni-Berislăveşti, în regiunea Piteşti. Începutul veacului al XIX-lea 217
Fig. 171. Mănăstirea Cocoş din Dobrogea. Sus: vedere generală. Desen de arh. CORNELIU DAN. Jos: aripa dinspre apus a chiliilor 218

Creaţia meşterilor populari, sursă de inspiraţie pentru arhitectura contemporană

Fig. 172. Bufetul de la Şoseaua Kisseleff din Bucureşti. Arh. ION MINCU 220
Fig. 173. Şcoala Centrală, azi Liceul de Fete nr, 1, din Bucureşti. Curtea interioară. Arhitect ION MINCU 221
Fig. 174. Palatul Ministerului Construcţiilor din Bucureşti. Arh. Petre Antonescu 223
Fig. 175. Palatul Băncii Marmorosch-Blank, azi Banca de investiţii R.P.R. Arhitect PETRE ANTONESCU.. 224
Fig. 176. Casa Oprea Soare, str. Apolodor, din Bucureşti. Arh. PETRE ANTONESCU 226
Fig. 177. Palatul Muzeului de Artă Naţională, azi Muzeul Lenin din Bucureşti. Arh. N. GHIKA-BUDEŞTI 227
Fig. 178. Palatul Institutului de Arhitectură din Bucureşti. Arh. GRIGORE CERCHEZ 228
Fig. 179. Casa Corpului Didactic din Bucureşti. Arh. CONST. IOTZU 229
Fig. 180. Vila Minovici, azi Muzeul Minovici, din Bucureşti. Arh. CRISTOFI CERCHEZ 230
Fig. 181. Troiţă din regiunea Craiova. 231
Fig. 182. Troiţă din regiunea Ploieşti 232
Fig. 183. Troiţă din regiunea Piteşti 233

INDICE DE LOCALITĂŢI ŞI MONUMENTE

A*lbac-Abrud*, biserica de lemn, 168; rama uşii bisericii, 169 (fig. 127)
Apuseni, munţi în Transilvania, 12, 138
Ardeal, 114
B*abadag*, oraş în Dobrogea, 70; casă pe str. Mihai Viteazul, 70, 73 (fig. 55), 74
Baia-Mare, 109
Baia-Sprie, 12
Banat, 12, 29, 34, 82, 138
Băleşti II-*Târgu-Jiu*, sat în regiunea Craiova, 117; biserica de lemn, 117, 120 (fig. 92), 156 (fig. 115), 157 (fig. 116)
Bălţile Dunării, 138
Bărbăteşti, sat în regiunea Craiova, 52;
Casa Cumpănaşu, 52, 54 (fig. 38), 55 (fig. 39), 136, 137 (fig. 103), 158 (fig. 117)
Casa Popa Sburlea, 61 (fig. 45)
Casa Bărbătescu, 179, 180 (fig. 137), 181 (fig. 138), 182 (fig. 139), 183 (fig. 140)
Bestepe, sat în Dobrogea, 96; moara de vînt, 99 (fig. 75), 100 (fig. 76)
Bicaz, 12
Bistriţa, oraş în Transilvania, 82, 102; Casă-prăvălie de tip popular, 103 (fig. 78), 104 (fig. 79)
Bîrzoteni, sat în regiunea Piteşti, 94; moara de apă, 95 (fig. 71), 96 (fig. 72)
Botoşani, oraş în Moldova, 187; casa Goilav, 187, 192 (fig. 148), 193 (fig. 149)
Brădiceni, sat în regiunea Craiova, 49, 55; casa Ciolofan, 49, 50 (fig. 34); şura gospodăriei Ciolofan, 74, 77 (fig. 58); casa Ion Popescu, 60 (fig. 44)
Broşteni, sat în regiunea Craiova, 207; cula din Broşteni, 209 (fig. 163)
Brîncoveanu, voievod al Ţării Româneşti, 179
Bucureşti, oraşul, 187; regiunea, 168.
Banca de Investiţii a R.P.R. (fostă Marmorosch-Blank), 224 (fig. 175), 225
Bufetul de la Şoseaua Kisselcff, 220 (fig. 172), 225
Casa Corpului Didactic, 225, 229 (fig. 179)
Casa de pe strada Mircea Vodă 51, 189, 194 (fig. 150)
Casa de pe calea Şerban Vodă 33, 189, 195 (fig. 151), 196 (fig. 152)
Casă de tîrgoveţ, azi dispărută, 197, 198 (fig. 153)
Casa Oprea Soare, 225, 226 (fig. 176)
Casa Scînteii, 225
Foişorul vechiului palat al mitropoliţilor, 174, 175 (fig. 132)
Palatul Institutului de Arhitectură, 225, 228 (fig. 178)
Palatul Ministerului Construcţiilor, 223, (fig. 174) 225
Palatul Muzeului de artă naţională (azi muzeul Lenin), 225, 227 (fig. 177)
Şcoala centrală de fete (liceul nr. 1), 221 (fig. 173), 225
Teatrul de operă şi Balet, 225
Vila Minovici, 225, 230 (fig. 180)
Bulgaria, 202
Bulz-Aleşd, sat în regiunea Oradea, 42; casa Goarnă, 43 (fig. 28)
Buzdular, sat în regiunea Hunedoara, 27; casă din acest sat, 28 (fig. 14)
C*artiu*, sat în regiunea Craiova, 207; casa Cartianu, 207, 211 (fig. 164), 212 (fig. 165), 213 (fig. 166)
Castranova, sat în regiunea Craiova, 21; bordei din acest sat, 22 (fig. 10), 23 (fig. 11)
Căciulata, sat pe malul Oltului, în regiunea Piteşti, 13, 14 (fig. 4)
Căiuţi, sat în regiunea Bacău, 154; colonete de la o casă din acest sat, 154 (fig. 113)
Călimăneşti, sat pe malul Oltului, în regiunea Piteşti, 13
Cătunul Popii, sat în regiunea Piteşti, 49; casa Şincai, 49, 51 (fig. 36)
Charlottenburg, sat în Transilvania, 20
Cimpu-lui-Neag, sat în regiunea Hunedoara, 85
Casa-ocolnic Breben, 85, 87 (fig. 66), 88 (fig. 67)
Casa-ocolnic Tănase, 85, 89 (fig. 68), 90 (fig. 69)
Cimpu-Lung, biserica «Şubeşti», 214 (fig. 167), 215 (fig. 168)
Cluj, regiunea, 136
Cocoş, mănăstire în Dobrogea, 218 (fig. 171)
Constantinopol, 179
Cornesti, sat în regiunea Craiova, 29; Casa Bădanci, 29, 30 (fig. 16), 31 (fig. 17)
Coseşti pe Valea Doamnei, sat în regiunea Piteşti, 67 (fig. 50)
Cozia, mănăstire, 13; foişorul caselor egumeneşti, 175 (fig. 133), 176, 177 (fig. 135); pridvorul bisericii, adăugat în vremea lui Brîncoveanu, 176 (fig. 134)
Craiova, troiţă în regiune, 231 (fig. 181)
Crişul Repede, rîu în Transilvania, 12
Cubea, sat în Maramureş, 44; casa Cristnicului Fătu, 45 (fig. 30)

Curtișoara, sat în regiunea Craiova, 52, 114; casa Beuran, 52, 53, 56 (fig. 40), 57 (fig. 41), 58 (fig.42); colonete de la aceeași casă 152 (fig. 111); ușa aceleiași case, 162, 164 (fig. 123)
Poarta unei case, 143 (fig. 104), 144
D*obreni*, sat pe malul Argeșului în regiunea București, 96
Dobrogea, 20, 21, 33, 70, 96, 125, 136, 138,
Dragomirna, biserica mănăstirii, în regiunea Suceava, 124
Drăgănescu, sat în regiunea București, 33
Dumitra-Bistrița, sat în Transilvania, 125
F*ierbinții-de-Jos*, sat în regiunea București, 32; casa Albu, 32 (fig. 18)
G*logova*, sat în regiunea Craiova, 184; casa Glogovenilor, 185 (fig. 142)
Grămești, sat în regiunea Pitești, 116; biserica de lemn, 116 (fig. 89)
Groșerea, culă, 202, 206 (fig. 160)
H*îrman*, sat în Transilvania, 19; fragment dintr-o uliță, 17 (fig. 7)
Hațeg, țara, 27
Horez sau *Hurez* sat în regiunea Pitești, 70; casa Pușoiu, 69 (fig 52)
Humulești, sat în regiunea Bacău, 33; casa părintească a povestitorului Ion Creangă, 35 (fig. 21)
Hunedoara, oraș în Transilvania, 225; regiunea, 13
I*alomița*, rîu în Muntenia, 138
Iași, oraș, 187; biserica Trei Ierarhi, 124
Ieud, sat în Maramureș, 44, 144; casa Peleș, 46 (fig. 31); poarta unei case, 144, 146 (fig. 106)
Ilva-Mică, sat în regiunea Cluj, 48; casă din acest sat, 47 (fig. 32)
Intregalde-Alba, sat în regiunea Hunedoara, 38; cămința casei Clamba, 40 (fig. 35); casa Indrei, 41 (fig. 26); coteț din gospodăria Indrei, 79 (fig. 60); gospodăria Indrei, 79, 80 (fig. 61); șura gospodăriei Indrei, 74, 78 (fig. 59)
Istria, sat în Dobrogea, 34; biserica de zid, 216, (fig.169); casă din acest sat, 36 (fig. 22)
Italia, 179
Izvoare-Aiud, sat în regiunea Cluj, 42; casa Badea, 44 (fig. 29); gospodăria Badea, 81, 82 (fig. 62)
Izvoarele, sat în regiunea Ploiești, 74; casa Mircioiu, 74, 75 (fig. 56); casa Panait, 74, 76 (fig. 57)
Izvorul Muntelui — Bicaz, sat în regiunea Bacău, 94; moara din acest sat, 94, 97 (fig. 73), 98 (fig. 74)
J*iblea*, sat pe malul Oltului în regiunea Pitești, 70; casă cu foișor din acest sat, 68 (fig. 51)
L*ăpușului*, valea, 12
Lelești, sat în regiunea Craiova, 16 (fig. 6)
Limanul-Mangalia, sat în Dobrogea, 19 (fig. 9), 20
M*acedonia*, 202
Măldărești, cula veche, 207 (fig. 161), 208 (fig. 162)
Mangalia, oraș în Dobrogea, 34; casa Mehmet Hagi Smail, 202, 204 (fig. 158); casă pe strada Vinători, 37 (fig. 23)
Maramureș, ținut în Transilvania, 27, 109, 138
Meria, sat în regiunea Hunedoara, 13, 15 (fig. 5)
Moeciul de Sus, sat în raionul Făgăraș, 82; gospodăria Andraș, 82, 83 (fig. 63), 84 (fig. 64), 86 (fig. 65)
Mogoș Antonie, meșter de case; casa lui din satul Ciaur, în regiunea Craiova, 174
Mogoșoaia, palatul brîncovenesc, 178 (fig. 136), 179
Moișeni, sat în regiunea Baia Mare, 162; casa Cobuț, 166; fereastra aceleiași case, 165 (fig. 124); încuietoarea ușii aceleiași case, 162, (fig. 121); ușa grajdului din gospodăria Cobuț, 162, 163 (fig. 122)
Moldova, 30, 70, 81, 91, 102, 106, 117, 124, 138, 166
Moților, țara, 27
Muntenia, 27, 29, 70, 138, 179
Mureșul, rîu în Transilvania, 12, 138
O*lorbei*, oraș în Transilvania, 144; poarta unei case din ținutul cu acest nume, 147 (fig. 107)
Olănești, sat în regiunea Pitești, 67; casa Olănescu, 159 (fig. 118); casa Tircă, 64 (fig. 47), 65 (fig. 48), 66 (fig. 49), 67; casa de odihnă, 225
Oncești, sat în Maramureș, 109; biserica lemn, 109, 111 (fig. 84)
Olt, rîu, 12, 13, 138
Oltenia, 21, 27, 29, 124, 138, 144, 179, 202, 207; casă boierească, azi dispărută, 184 (fig. 141)
P*ersia*, 202
Pitești, regiunea, 49, 168; troiță în regiunea cu acest nume, 233 (fig. 183)
Ploiești, regiunea, 168; troiță în regiunea cu acest nume, 232 (fig. 182); casa Hagi Prodan, 197, 199 (fig. 154), 200 (fig. 155), 203 (fig. 156)
Poiana-Șanțuri, sat în Transilvania; preventoriul de copii, 225
Pojogeni, sat în regiunea Craiova, 202; cula azi dispărută, 205 (fig. 159)
Porceni-Tîrgu-Jiu, sat în regiunea Craiova, 117; biserica de lemn, 118 (fig. 90), 119 (fig. 91)
Potlogi, sat în regiunea București, 179
Prundu-Bîrgăului, sat în Transilvania, în raionul Bistrița, 38; casă din acest sat, 39 (fig. 24)
R*ăpciuni*, sat pe valea Bistriței, în regiunea Bacău, 12, 13, 27, 102, 119; biserica de lemn, 119, 121 (fig. 93), 122 (fig. 94), 123 (fig. 95), 155 (fig. 114), 166, 167 (fig. 126)
Casa Grumăzescu, 26 (fig. 13)
Casa Mătase, 70, 72 (fig. 13)
Casa-prăvălie Tolomei, 102, 105 (fig. 80)
Rebrișoara, sat în regiunea Baia Mare, 109; biserica de lemn, 110 (fig. 83)
Remetea Chioarului, sat în regiunea Baia Mare, 106; biserica de lemn, 107 (fig. 81), 108 (fig. 82)
Reșița, oraș în Transilvania, 225
Rîmnicu-Vîlcea, oraș, 187
Rișnov, sat în Transilvania, 18, 19 (fig. 8)
Rucăr, sat în Transilvania, 52; casă din satul cu acest nume, 52 (fig. 36)
Ș*arichioi*, sat în Dobrogea, 98; moara de vînt 98, 101 (fig. 77)
S*ălciua de Jos*, sat în Transilvania, 166; fereastra casei Buta, 116 (fig. 125)
Scăueni-Berislăvești, biserica de zid, 217 (fig. 170)
Serbia, 202
Siret, rîu, 138
Slătioara, sat în regiunea Pitești, 61; casa frînghicrului Ion Popescu, 62, 63 (fig. 46)
Suceava, oraș, 187; case de tîrgoveți, 188 (fig. 144), 189 (fig. 145), 190 (fig. 147), 191 (fig. 147)
Siglău, stînă pe muntele cu acest nume, 24 (fig. 12)

Şurdeşti, sat în regiunea Baia Mare, 11 (fig. 2), 12, 112; biserica de lemn, 112, 113 (fig. 85), 114 (fig 86), 115 (fig. 87—88)
T*ălpăţeşti*, sat în regiunea Craiova, 144; poarta unei case din acest sat, 145 (fig. 105)
Tiliţca, sat lîngă Sibiu, 48, 144; casă din acest sat, 48 (fig. 33); poarta unei case din acest sat, 148 (fig.108)
Timişoara, regiunea, 136
Tîrgoviţte, colonete de la o casă de tîrgoveţ, 154 (fig. 113)
Tîrgu-Jiu, oraş, 187; casa slugerului Barbu Gănescu, 186, 187 (fig. 143)
Tîrnave, rîuri în Transilvania, 138
Transilvania, 27, 34, 38, 82, 91, 106 124, 125. 138. 166, 168
Trotuş, rîu în Moldova, 12
Turcenii-de-Sus, sat în regiunea Craiova, 55; casă din acest sat, 59 (fig. 43)
Trăisteni, sat în regiunea Ploieşti, 70; casa Dinu Costea, 70, 71 (fig. 53)
Ţara Românească, 30, 81, 106, 124, 166
Ţicleni, sat în regiunea Craiova, 52; casa Leoargă, 53 (fig. 37); stîlp şi ştenap de la o casă din acest sat, 153 (fig. 112)
V*alea Jiului*, 225
Vălioara, sat în regiunea Hunedoara, 29; căloiul unei case din acest sat, 29 (fig. 15)
Vînători, sat în regiunea Bacău, 33; casa Cocoş, 34 (fig. 20)
Z*ătreni*, sat în regiunea Craiova, 129; sisteme de îmbinare de la biserica de lemn din acest sat, 128 (fig. 98)

INDICE-GLOSAR DE TERMENI TEHNICI

Absidă, 106, 117
acoperiș, 134, 135 și fig. 102, 135
acoperiș «în două ape», 136
acoperiș «în patru ape», 136 și figurile 102—103, 135, 137
arie, 81
aripă, 98

Babă, 151
băbură, 42 și fig. 27
bălvan, 130
bold, 150 și fig. 110
boltă, 133

Cal, cai, 158
casă mare, 27
casă mică, 27
casă «în pământ», 21
căloi, 27
căloniu, 27
camniță, 38
căminiță, 38, 40 și fig. 25
căprior, 136
căprioreală, 136
cerdac, 179
celar, 25, 29 n
cheotoare, 126
cheotoare dreaptă, 126, 127: fig. 97
cheotoare în căței, 126, 129 și fig. 99,
cheotoare în chei, vezi cheotoare în căței
cheotoare în coadă de rîndunică, 129, 128 și fig. 98
cheotoare nemțească, 129
cheotoare rotundă, 126 și fig. 96
chingă, chingi, 98
chirpici, 125
chițiboaică, 21
ciamur, 125
cindă, 27
ciocîrlan, 149 și fig. 109
cioplitură, 126
cîrstei, 149
coamă, 146
col, coluri, 98
colonetă, 131, 151 și fig. 111
comarnic, 25
corlan, 21, 23 și fig. 11, 29, 33
corlată, 30, 33 și fig. 19
cosoroabă, 133
costoroabă, vezi cosoroabă
cuc, 150 și fig. 110
culă, 203
cunună, 130, 131
cuptor, 38, 42 și fig. 27
curte, 81

Decorație, 142
diaconicon, 117
despicătură, 129
draniță, 138
druiet, druieți, 126

Foișor, 68: fig. 51, 69
fruntar, 131, 132, 158 și fig. 100, 117
fruntariu, 27

Gîrlici, 21, 69, 74, 197 și fig. 126
gospodărie, 79
grindă, 158
grindă «în patru dungi», 126
grindei, 98
grinzi principale, 131
grinzi secundare, 131
gros, groși, 130

Horn, 38
horneț, 38

În furci (mod de construcție), 131
în șurub (formă), 151

Jertfelnic, 117

Leat, leți, 136
leat de creastă, 136
lenteț, vezi leat
lambă, 30
lambă și uluc, 129

Mușarabie, 197

Naos, 106
nuia, 130

Ocol, 81
ocolnic, 82

Paiantă (paiante), 130
parmaclîc, 159
pazie, 161 și fig. 120
pălimar, 159
perete, 126
piatră șlefuită, 125
pomnol, 38, 42 și fig. 27
pop, 136
pridvor, 109
primez, 126
prispă, 27
privariu, 48
pronaos, 105
proscomidie, 117

Război, 158

Sală, 27
sacnasiu, 197
săgeată, 150 și fig. 110
scara pisicii, 151
soba mare, 27
soba mică, 27
sobiță, 27
stîlp, 31, 131 și fig. 111, 151
stînă, 25
streașină, 133, 134 și fig. 101
strungă, 25
suliță, 150 și fig. 110

Șatră, 27, 44
șindrilă, 138
șiță, 138
știnap, 151 și fig. 112
șură, 74

Talpă, 130
tavan, 133
temelie, 133
tindă, 21, 27, 33 și fig. 19
tîrnaț, 27
traforat, 160

Țeapă, 150 și fig. 110

Undrea, undrele, vezi știnap urs, 130

Vatră, 27, 33 și fig. 19

BIBLIOGRAFIE

Art Populaire. Travaux artistiques et scientifiques du I-er Congrès international des arts populaires, Prague, MDCCCCXXVIII, Paris, 1931.

I. Conea, *Aşezările omeneşti în depresiunea subcarpatică a Olteniei*, în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, Bucureşti, 1931

I. Conea, *Geografia satului romîn*, în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, Bucureşti, 1937.

Jovan Cvijic, *La Péninsule Balcanique*, Paris, 1918.

R. Ficheux, *Villages de France et de Roumanie*, în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, Bucureşti, 1929.

Gheorghe Focşa, *Elemente decorative în arhitectura populară din zona etnografică a Jiului de Sus*, în « Studii şi Cercetări de Istoria Artei », 3—4, Bucureşti, 1954.

Adrian Gheorghiu şi Paul Petrescu, *Arhitectura populară în bazinul superior al Argeşului*, în « Arhitectura R.P.R. », 8, 1954.

Adrian Gheorghiu, Paul Petrescu şi Paul Stahl, *Ornamentaţia în arhitectura populară din bazinul superior al Argeşului*, în « Arhitectura R.P.R. », 1, 1955.

Grigore Ionescu, *Relatare asupra Istoriei Arhitecturii Romîneşti*, Bucureşti, 1954.

Grigore Ionescu, *Contribuţia meşterilor populari la arhitectura romînească*, în « Arhitectura R.P.R. », 5, 1955.

Nicolae Iorga, *L'arte popolare in Romania*, Roma, 1930.

Nicolae Iorga, *Arta populară şi arta istorică a Romînilor*, în « Arta şi Tehnica grafică », iunie-septembrie 1938, caietul special 4—5, Bucureşti, 1938.

P. G. Iurcenco, *Derevcane Zodcestvo Ucraini*, (XVIII—XIX st), Kiev, 1949.

Wilhelm Janecke, *Das Rumänische Bauern - und Bojarenhaus*, Bucureşti, 1918.

Vintilă Mihăilescu, *L'évolution de l'habitat rural dans les collines de la Valachie entre 1790—1900*, extras din Comptes rendus du Congrès International de géographie, Varsovie, 1934.

Vintilă Mihăilescu, *Une carte de l'habitat rural en Roumanie*, în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, Bucureşti, 1934.

S. Opreanu, *Ţinutul Săcuilor*, în Lucrările Inst. de Geografie, Cluj, III, 1926—1927.

G. Oprescu, *Arta ţărănească la Romîni*, Bucureşti, 1923.

P. N. Panaitescu, *Satul Bătrînesc*, extras din « Transilvania », 75, nr. 1, Sibiu, 1944.

Tache Papahagi, *Images d'éthnographie roumaine*, Tome I-er, Bucureşti, 1928; Tome II-e, Bucureşti, 1930; Tome III-e, Bucureşti, 1934.

N. Plopşor, *Bordeiul în Oltenia*, în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, Bucureşti, 1922.

Nicu M. A. Popp, *Valea Prahovei între Predeal şi Floreşti*, în Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, Bucureşti, 1929.

F. Răsmeriţă şi Tiring, *Locuinţa rurală romînească*, în Revista de Igienă Socială, anul X, 1—6, 1940.

Prof. I. Simionescu, *Ţara noastră, oameni, locuri, lucruri*, ed. II, Bucureşti, 1938.

Paul Stahl şi Paul Petrescu, *Elemente de înfrumuseţare a locuinţelor ţărăneşti de pe Valea Bistriţei*, în « Studii şi cercetări de Istoria Artei », 1—2, Bucureşti, 1955.

Al. Tzigara-Samurcaş, *Izvoade de creştături ale ţăranului romîn*, Bucureşti, 1928.

Romulus Vuia, *Le village roumain de Transylvanie et du Banat*, Bucureşti, 1937.

S. Zabello, V. Ivanov, P. Maximov, *Russkoe Dereveannoe Zodcestvo*, Moscova, 1942.

TABLA DE MATERII

Introducere 7
Aşezările săteşti 10
Locuinţa şi anexele ei 21
Gospodăria 74
Clădiri populare cu caracter economico-gospodăresc legate de viaţa colectivităţii 93
Aspecte monumentale în arhitectura populară 106
Materiale şi procedee de construcţie 125
Metode folosite la realizarea frumosului în arhitectura populară 139
Meşterii populari şi arhitectura realizată pentru nevoile şi scopurile claselor dominante 173
Creaţia meşterilor populari, sursă de inspiraţie pentru arhitectura contemporană 219
Indice de figuri 235
Indice de localităţi şi monumente 241
Indice-glosar de termeni tehnici 245
Bibliografie 247

ERATĂ

Pag.	Rîndul	În loc de	Se va citi
101	(legenda fig. 77)	Sarichiol	Sarichioi
125	9 sus	poate că	poate fi şi
167	(legenda fig. 126)	Răpiceni	Răpciuni
237	18 sus	Moeciul din Sus	Moeciul de Sus
242	30 jos	(fig. 35)	(fig. 25)